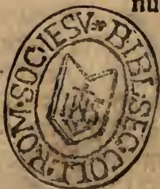
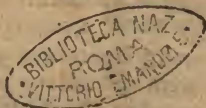

NAZIONALE
6
40
A
18
VITTORIO
EMANUELE

FRIDERICI
NAVSEAE BLANCICAMPIani LL. Sacrarum doctoris perq̃ proficuę & à multis plurimũ desideratæ in librũ Tobię Enarrationes, nunquam ante hac typis excusæ.

EXCVDEBAT IOHANNES PRAEL COLONIAE M. D. XXXII. MENSE AVGVSTO.

Impensis Petri Quentel.

Ex Legato Illustriss. Corcini.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. Hieronymo Aleādro Archiepiscopo Brūdusino & Oritano, ad Cęsaream & Catholicā Maiestatē Apostolico iterū Legato, Fridericus Nausea Blancicāpianus, Ecclesiastes Moguntinus, Salutem.

VA NVPER CAVSA DIVI Tobię librū int tot tamq; laboriosas alioqui meas pro Sacrosancta fide & religione nostra cōciones enarrandū suscepi Aleander prçsulum decus immortale, eadē sane causa meæ in illū Enarratiōes cōtinua multorū prece nuperis sunt diebus excusę, simul'q; in lucem non alit atq; per nos pro concione deprōptæ sunt æditæ. Nec tñ operę preciū duxerim, q̊ vel enarratiōis vel æditionis causam hac denuo parte multis ędā, vtpote quā in operis frōtispicio, loco (ni fallor) magis idoneo ad auditores, quos (deo gloria) æque frequentes atq; diligētes habeo, præfatus sim.

Iam vero tametsi non defuerint hactenus apud meos Germanos, & eos qdē nec potētia nec authoritate cōtemnēdos, qui multis admodū nominib. hasce sibi nostras in Tobiā Enarrationes vel quālibet exiguas dicatū iri percupere videbātur, ipse tñ solus sub hæc mihi tēpora videbare, q nominib. multo q̃ illi pluribus eas tibi à me dicaturā vendicare posses: nec esse rebar, sub cuius q̃ tuo illæ patrocinio & rectius & tutius & fructuosius in manus hominū ꝓdirent. Id q̊d vel in pſentia constāter, nec absq; ratione singulari crediderim,

Quum

Quũ em̃ (quod res habet) Enarratões ex nostræ citra controuersiã dictæ sint & à nobis in eũ Tobiæ librum collocatæ, q iuxta plenus est absoluta mor sanctitate atq; om̃igena rer multarũ eruditiõe, nunq̃ satis ob pietatẽ cõmendanda, qui'q; primũ (q̃d constat) è Chaldæo partim sermone, & ab Hebræo partim idiomate cõscriptus & versus est, atq; ad hunc ille modũ, Hieronymo Stridonẽse vertẽte, Romanã togã induit, hoc est, Latinè loqui cœpit, certè non potuit nec debuit quicquid in huiusmõi librũ tot modis videlicet insignẽ, cum'q; tua cõditione sic vndecunq; cõgruentẽ, quoquo mõ laboris insumptũ est, alij quam tibi cõsecrari, vt pote, quod nihil in hoc sit opere rei laudatæ, quo tu nõ summo cũ decore & admiratione maxima p̃fulges. Siquidẽ paulo diligẽtius contẽplor, q̃ splẽdescis & rara & multigena rerũ fermè omniũ eruditione & doctrina, simul'q; propterea tuã in ea laudẽ verbis vel ex parte consequi conor, profecto nil video me rectius de magno præsule dicturũ, q̃ quod de Carthagine quondã Salustius dixit: Satius .s. sibi videri, de laudibus Carthaginis silere, q̃ pauca dicere: nimir quod illa sic superior esset om̃i laude, vt oratione laudi suæ parem habere non posset. Quod equidẽ hoc ipse loco fortasse q̃ ille multò verius cẽsuerim. Qui em̃ (quæso) laudes ego eruditionis illius tuæ absq; verecundia tentem, quãdo tam multi q̃ docti toto terrar orbe polyhistores, ad q̃s comparatus longe minus sum q̃ nihil, eius te rei satis dignè cõmendare vsq; adeo desperarint, vt ex eis haud desint, q vel quãlibet tui alioqui nominis inimici adfirmẽt, esse in te Aleãdro, doctrinã inuidia dignã? Quæ obsecro, speciosior esse possit ac eadẽ laus vnq̃ maior & verior, maxime non ab amicis sed ab hostib. data? Quam tñ eximiã illam tuã eruditionem

nẽ optimi quiq; tibi non tam inuident quã ſic demirantur, vt eã non humanã ſed diuinã, nec tibi natura & induſtria ſed miraculo potius eſſe comparatam iudicent. In quorũ ſententiã vt vel pedibus eã nolens volens oportet cõſiderãs, quã nõ mõ Theologicę rei, ſed & Muſices ſed & Mathematicarũ artiũ, ſed & liberaliũ diſciplinarũ omium, adeoq; vniuerſæ ἐγκυκλοπαιδίας cognitionẽ ſic plene cõiunctimq; calleas, vt tibi facile Homer° ille, q̃tumuis nullius non artis gnarus, iteq; facile Hippias, vcunq; non liberaliũ mõ diſciplinarũ, ſed & multarũ aliarũ rerũ præ ſe ſcientiã ferens, itemq; Gorgias q̃quã promittens ſe de omnib. quæcunq; rogaret reſpõſurũ, facile loco ſit ceſſurus. Nec interim hac in cauſa te minorẽ Platone cenſent, tametſi digna literis ars illi non defuerit vlla, imó q nec cedas Ariſtoteli q tũ non ſolũ eorũ, q̃ ad Philoſophos & Oratores ptinẽt, ſcientiã cõplexus eſſe, ſed & animaliũ ſatorumq; naturas oẽs perquiſiuiſſe & ſciſſe tradat. Addo etiã, M. illũ Catonẽ Cenſoriũ, primũ Portiæ gentis, quẽ tibi p̃ferendũ in rerũ peritia nequaq̃ putauerim: q̃uis idẽ (vt noſti) orator, idẽ Hiſtoriæ cõditor, idem Iuris, idẽ rerũ ruſticarũ int̃ tot operas militiæ, tantasq; domi cotẽtiones ita peritus fuerit, vt dici crediq; cœptus ſit, optimus Orator, optimus Senator, optim° Imperator, nempe tres ſummas in homine res præſtitiſſe exiſtimatus. Interea qd hac dicã parte de abſolutiſſima tot linguarũ, quas vſq; ad miraculũ noſti peritia: qua ſic inter omnes toto terrarũ orbe doctilogos (ſit venia dicto) præcellere iudicio omniũ crederis, vt ea in re parem omnino non habeas. Hæbraicã quidẽ & Græcam linguã iam prorſus ad vnguẽ calles, vt qui te illis loq audit, te medijs Athenis, mediaq; Iſraelitarũ vrbe natũ & educatum credat,

quum

quũ ſis tñ ac habeare Montẽſis. Quid interea dixerim de Latina lingua, in qua vel me poſt alios aurito & oculari teſte, vſq; adeo pcellis, vt equeſtri oratione Lyricorum, Syluarũ, Epigrammaton, Iambicorum, & ſic quidẽ omnis generis carminũ non nup ſed dudũ adoleſcẽs, adhuc, magnos & doctos lib. cõpoſueris, vt Horatiũ, Statium, Martialẽ huiuſceq; notæ poetas excellentiſſimos verius ſuperaueris q̃ æquaueris. Pedeſtri vero oratione epiſtolas & orationes & dialogos & plæraq; alia, ſic felici ſtilo abſolueris, vt M. Tullium, cui tñ nullum dicendi inſtrumentũ defuiſſe credĩ, dicendi facultate plusq̃ referas, quemadmodũ fando nõ minus q̃ Pericles Atheniẽſis fulgurare & tonitrua ciere dicaris. Nec id ſolũ præſtas in tribus illis linguis longé pcipuis, verũetiã in Chaldæa & Arabica ſic pręter alias emines, vt æque poſſis gloriari te habere quinq; corda, atq; tria ſe quondã grãdis ille Ennius habere gloriatus eſt. Inſuper haud eſt, q̊d tranſeã, id quod omniũ apud omnes maxime dignũ laude cenſeo, quia videlicet ſummã illã ſapientiã & pietatẽ, qua mire polles, ita cõtra non parũ multos, aliter tu faciẽtes, cum ſumma eruditione & eloquẽtia, coniũxeris, vt non minus eximia eruditione linguarũq; dono, q̃ vitę moriũq; ſanctitate, non modo Hieronymũ illũ Stridonen. pręcipuũ in eccleſia catholica decus & columẽ, modis omnib. referas, ſed & adeó idẽ videaris alter eſſe cum illo, vt huius in te omia migraſſe propemodũ credi poſſit, niſi fides pietasq; ipſa Chriſtiana, huiuſmodi Metamorphoſim pie recteq; credita indignã definiret. Hinc non tam caſu q̃ prouidẽtia factũ puto, q̊d pater ille tuus, excellẽtiſs. quondam Philoſophus, idẽq; doctor eminẽtiſs. cum diuo Hieronymo te voluerit eſſe cognominem: quippe quo illius

ad omnia fores & sanctæ doctrinæ ęmulus, & pręclarę cuiusdã probitatis imitator. Nec suo ille desiderio falsus est, nec à tuo ipse fato factus es alienus, vt qui vtrunq; miro quodã successu cum stupenda omnium admiratione præstes, eidemq; in linguarum cognitione tam factus sis plus quàm par, vt Erasmus ille Roterodamus magnus inquam testis, & omni exceptiõe maior, te Aleandrum summo cum iudicio vere & plus q̃ vere trilinguis eruditiõis antistitem dixerit & censuerit, idemq; secundum cætera laude dignissima commẽdauerit & extulerit, vtpote buccinator Homerus Achillem suum. Atq; hinc est, q Clemens PP. VII. Pont. modis omnibus Max. te sic vnũ sapiẽter ex vniuersis prælegerit, vt te nunc suo singulari iterum propẽ summã rei ad Cæsaream & catholicam Maiestatem vtatur Legato: nimirum non ignarus q̃ tu prudẽter quãq; feliciter priore illa tua apud eandẽ inclytã Maiestatẽ legatione, eadem in causa functus sis. Nec mirum, quando pręter pietatẽ mire valeas sapiẽtia, iudicio, doctrina & autoritate. Cui quoq; sit mira vitę sobrietas, summa ingenij dexteritas, anim' impiger & ab otio prorsus abhorrens, itemq; magnus rerũ vsus, vt qui in grauissimis ad Imperatores, Reges, Principes & Respub. legationibus, maximisq; regum & regni negotijs iam olim versatus sis, nũcq; dum apud Carolum Impera. nuncium agis Apostolicum, à summo Pont. Legatus Venetijs absens iterum non sine maximo honore declaratus. Vnde fit, vt tot rebus administrãdis, quot aliorum cõplures vix sufficiãt, vnus ipse nõ mõ par sis, verumetiam supersis. Nec est quod hac parte quicq̃ vel mentiar vel adfingam, quando non desint ex classicis harum apud nos hæreseon autoribus & patronis, qui

iuxta

iuxta fatentur & testātur hasce nūc in Germania plus q̃ dictu horrendas hæreses, nunquam tanto orbis incōmodo fuisse sequituras, nec tot in locis & finibus earū fuisse fumū & incendiū renouatū, si tuis multo prudentiss. & exactissimis in Synodo illa Vuormatiensi (cui Carolus V. Imp. plane catholicus vnà cum inclyto Romanorū Rege Ferdinando fratre germano ad oīa pariter catholico adfuit) Consilijs paulo plures apud nos proceres, aut certe paulo germanius (vt sic dixerim) fauissent & paruissent: iam Phryges sero sapientes. Et (vt teste dicā veritate quod sentio) felicem spero adhuc dei benignitate futurā nobiscū remp. Christianā, si tua diutius præsentia frui nobis licuerit, quā & nobis post deum opt. max. fauere digneť optauerim idem Clemens P P. VII. Cuius sane voti nobiscū sunt optimi & cordatissimi quiq; nempe non dubitantes in futuro, quod pleriq; oīes optant Cōcilio, dijs superis bene fauentibus tua incōparabili eruditiōe, doctrina & pietate, industria & facilitate, prudentia & benignitate, clementia & humanitate, & hoc genus tuis virtutibus multo eminentiss. & Christianiss. suā fidei vnitatem, suam Germaniæ pacē & cōcordiam, suam doctrinæ euangelicæ puritatē simplicitatemq́;, procul hactenus apud schismaticos exulantē, in ecclesias reductū iri, & suā Clementi Pont. Max. cōtra rebelles victoriā per te non secus iri partū, atq; suā olī Agamemnoni per Nestorē cōtra Troianos palmā. Atq; sane tametsi idē Pont. tā multos habeat penes se ecclesiastica dignitate p̄eminentes, tot viros oīni doctrinę gn̄e insignes, tot mūdi lumina decoraq́;, q̃t vix alij toto orbe cōplures aut cognorit aut viderit, optare tn̄ nō iniuria de te possit Aleādro, q̃d de Nestore Agamemnō vt q Gręcorū

& regũ apud illos rex decẽ sibi Nestorꝫ similes optauerit, quibus fretus sperabat celerẽ cõtra Troianos victoriã. Nec mirũ: quãdo vel inter alia, quæ data opera breuitatisq́ꝫ causa prætereo, ipse tuopte ingenio ad pacem & concordiã mire propẽsus sis, diutina reꝝ experiẽtia facile futurus omnib. omia, vt Christo lucrifacias oẽs. Quo etiamnũ, idem Pont. non habet paratiorem, qui maiore pietate Sedis Romanę dignitatẽ, amplitudinẽ & Maiestatẽ prouehere conetur. Quũ proinde nemo nobis adhuc tui similis cõtigerit, sic sanctis facile doctrinis virtutibusq́ꝫ pijs emineret, tamq́ꝫ varijs linguis loq̃retur, merito Tobiã illũ vtpote Patriarchã doctrina & pietate præstãtiss. eundemq́ꝫ ab initio Hebræũ & Chaldæũ, vna cũ meis in illũ Enarratiõibus tibi Præsuli doctissimo & pijssimo, non vtiqꝫ alio dedicauerim animo, q̃ quo Tullius Attico, Bruto, Varroni: Fronto itẽ Balbo, ac item Vlpianus & Paulus Iuriscõsulti Sabino Iurisc. corrigenda sua monimenta tradidere dedicauereq́ꝫ. Sané hosce nostros labores tibi, doctrinaꝝ omniũ Antistiti doctissimo, modis quib⁹ possum ac debeo humiliter dico & dedico: talẽ te mihi futuꝝ inibi censens, q̃lis Antimacho fuit Plato: quũ mihi vsqꝫ adeo sis instar omniũ, vt nõ dubitẽ, ꝓbatũ iri omnib. q̃d acerrimo tuo probant iudicio. Bene aũt sperauerim vel ꝓinde tibi huiusmõi nostras in Tobiã vigilias probari, quia si pio synceroq́ꝫ in eis studio & absqꝫ aliq̃ dictionis adparatu fucoq́ꝫ q̃d opus est facto, docuerim. Cuius nimiꝝ rei nec culpã mihi deprecandã duco, q̃si ab emunctæ naris hominib. male audiens, ꝙ interpres & enarrator paulo triuialius scripserim: quandoquidẽ minus hoc ipsum mihi vitio vertendũ putem, quũ fortasse nõ dedecuerit me sic loq & scribere, quo iuxta docti atqꝫ

indocti quę scripsi, citra difficultatē possent intelligere, præsertim qa non dissimili, quo hic vtor nobis sit stilo versus Tobiæ liber, à q̊ non decebat me alienū esse sermone. Sed qd isthæc? Suffecerit opinor quod hac sim parte nec barbarus nec illatinus, q sic facilis ab oībus intelligor, nec interim fortassis absq; fructu: confidens hasce nostras in Tobiā expositiōes tam in populo pijs ad verā salutē morib. erudiendo profuturas diuini verbi p̄conib. & cōcionatorib. q̄ q; maxime possit prodesse, vt q nihil eoꝝ facile sint desideraturi, q̄ vel ante nos in eundē Tobiā ab Augustino vel à Beda vel ab Haymone, vel à Remense vel à Lyrano vel ab Hugone, vel à q̊uis alio tradita sunt. Porro non parū multi q̊tidiano pene conuicio vel hāc ob causam hasce nostras interpretationes ęditū iri efflagitarūt, quam in illis nec impie nec infructuose doceo. Atq; ego pro dei opt. Max. gloria, negandi propemodū verecundia cōpulsus, has ipsas, inquā, Enarratiōes nostras ędi passus sum, vt non ad Mogūtinos tm̄ sed & ad alios caꝝ, si q̄ foret, vtilitas paulò latius perueniret, vtcūq; illę nec à me vt æderent, essent conscriptæ nec cōparatæ. Quod opusculū tibi (vt dixi) Aleandro absolutissima pietate & doctrina præsuli, primū & potissimum dicatas volui, idēq; nunc humiliter dico & dedico, quod eas amplitudini tuæ, vt es pietate singulari, fore gratas diuinarim: intereaq; illas tam fauorabili tuo sic titulo plurium animis cōmendatū iri, vt non possit propterea non maior ad oīes vtilitas deriuari: quū vtiq; id gen⁹ studia hoc habent maiora & p̄ciosiora, quo sunt maiorib. & melioribus nō alit atq; tēpla, dijs consecrata. Deinde poterant vel illa tua in me beneficia hanc sibi dedicationē iure q̄si suo vendicare: vt quæ tot, tanta quoq; sint, q̊t

& quãta in hoc perorata pfatiõe paucis cõsequi neq̃-
am. Nonne obsecro (vt cætera transeã) pcipuę cuiusdã
tuæ in me pietatis erat & bñuolentiæ argumentũ, q̃d
ipse nuper meã proculdubio inopiã pie miseratus tuũ
in inclyta ecclesia Leodiẽsi sacerdotiũ & ampliũ & o-
pulentũ mihi, vel quãlibet renuenti libere prorsus ce-
dere volueris, indignũ puto ratus, q̄ ego solus tot mo
dis in vinea dñi sabaoth hactenus euangeliũ Iesu Chri
sti, seruatoris opt. sine q̃rela (vt bene spero) prędicans,
inibiq́; laborans ex meis pro euangelio laborib⁹ haud
cõmode ad huius vitæ necessitatẽ viuere debuerim.
Nec ipse tam es in me solũ beneuolus & beneficus, sed
& tui fauoris aura foues & subleuas, q̃tq̃t ad te studi-
osorũ Mœcenatẽ confugiũt viri boni ijdemq́; paupe-
res: imó qui vsq; adeo nec interim tuo destituis psidio,
q̃tq̃t vbiq; sunt in ecclesia dei bonæ spei iuuenes, à cęte
ris ferme neglecti, vt eorũ singuli vere hoc ipsum ad te
suũ patronũ possint ac debeãt exclamare, quod ad suũ
Mœcenatẽ Horati⁹. O & pręsidiũ, & dulce decus meũ.
Est ergo & hæc non postrema huiusce nostræ tibi de-
dicationis oblatæ causa, qua quãtumuis pusilla, gestio
& meo & oĩm noĩe gratias agere tuę amplitudini: qñ-
quidẽ mereat̃ tua pietas ac singularis ille tuus erga me,
imó ergo oẽs pios & doctos, vt tuũ nomẽ oĩm cala-
mis posteritati cõmendet̃. Id q̃d modis quib⁹ potero
omnibus posthac vt antea, conabor: hac nimirũ dedi-
catione meæ ad maiora propediẽ fidei tibi pbens arra
bonẽ, quẽ boni cõsulas precor, donec corrasero vnde
sumam, quã nunc plus æquo sacris pro ecclesia conti-
onibus districtus soluẽdo non sum, propediẽ resoluã.
Quod superest supplex obtestor, vt (quod facis) sic bonis
pijsq́; literis earũq; studiosis fauere pergas, tibi vtcunq;
alioqui

alioqui dudū immortali, apud deū opt. egregiā laudē paraturus, & apud posteros honestiss. & memoriā plane perpetuā relicturus. In huiusmōi vero sanctiss. tuis conatibus, in qbus nūc pro ecclesia eiusq́; fide & religione tam diligent̃ q̃ gnauiter versaris, ꝑter cæteros Romę egregios Cardinales, ornatiss. episcopos, eruditiss. & ampliss. viros, habes & semp habiturus es haud alios atq; coadiutores reuerēdiss. & ampliss. patres ac dominos, D. Laurentiū Campegiū Card. Apost. nūc ad Carolū V. Imp. à latere Legatū, vna cū D. Thoma Cāpegio episc. Felireñ. fratre, & ipsius in administratione legationis Apost. Theseo & Achate, itēq; D. A. Fernesiū Card. Decanū. D. Guilhelmū ab Enckefort Card. D. Bernardū à Gles Card. & episc. Tridentinū. D. Nicolaū à Schonberg, Archiep. Capuanū, & id genus alios & dños & patronos meos multiplici nimirū nomine incōparabiles, Quibus nec tibi minus, me mancipium deditiss. modis omnibus pro loco & tēpore cōmendari cupio, tuāq; amplitudinē sp feliciterq́; valere opto pro instaurāda & reparanda Iesu Christi religione. In quā sanè rem, ego pro virili qcqd in me est aut erit vel studij vel cōsilij vel laboris vel ingenij, cōferā, Deniq; ad eandē rē paulo facilius conficiundā nauabo operā, vt in tpe bonis auspicijs maturescat mea in q̃tuor Euāgelistas metaphrasis, op⁹ (vti cōfido) sic diuini verbi ꝑconib. cōtra q̃scunq; hęreses vtile & ꝑcommodū, vt nō fore putē, q idipsum merito sit neglecturus. Interim vehement̃ opto, hāc curā & industriā nostrā si q̃ pacto meret̃, cādido calculo studiosis cōmendari à reuerēdiss. amplitudine tua. Quæ iterū atq; iterū bene valeat, Nauseæ sui clientuli memor. Mogūtiæ iij. Idus Iulias. Anno post Chiristū natū, M. D. XXXII.

Elenchus

ELENCHVS CAPITVM LIBRI TOBIAE. ITEM CAPItum singulorum argumenta.

CAP. I. ¶ Tobiæ etiamnũ iustitiã fuisse celebrẽ, atq; illũ ,ppt eã variã fortunã à diuersis tulisse regib. ac ipsum fuisse in fratres misericordẽ, & demũ à Gabelo recepisse mutuũ.

CAP. II. ¶ Tobiã nihil prius opibus misericordiæ habuisse, & tentatũ cęcitate & ab om̃ib. derisum, mãsisse cõstantẽ.

III. ¶ Quomodo Tobias orauerit vná cũ Sara Raguelis filia, cui dæmoniũ septem viros occiderat.

IIII. ¶ Qua pietate Tobias filium suũ erudierit, & quõ ipse se mortuo, vitam instituere debuerit, simulq; docuerit à Gabelo mutuum repetere.

V. ¶ Quomodo Raphael angelus pro conditione debiti Tobiæ iuniori peregrinanti comes fuerit.

VI. ¶ Quemadmodũ piscis cuiusdã immanis varios vsus angelus donauerit Tobiã, quibusq; verbis illi matrimonij sanctitatẽ nuptiasq; Saræ persuaserit.

VII. ¶ Quomodo Raguel, hospitio susceperit Tobiã ac suam illi filiam desponsauerit.

VIII. ¶ Quàm diligenter & pié Tobias nuptæ cõcubiturus angeli doctrinã seruauerit, quõq; fugato dæmone ipse vná cum Sara nupta incolumis deuota ad deũ oratiõe manserit, subsequuta ingenti propter hoc lætitia.

IX. ¶ Quemadmodũ angelus iuerit in Rages, æs alienũ recepturus à Gabelo, & cũ illo simul ad Tobiã redierit.

X. ¶ Quomodo parentes Tobiæ tristes fieri cœperint ex mora reditus filij, quõq; is à socero cum dote bonorũ dimidiorum dimissus fuerit.

XI. ¶ Quo pacto Tobias iunior domum redierit, visumq; patri reddiderit, quantumq; inde gaudium bene gestarum rerum dimanauerit.

Dimidi

¶Dimidiũ bonorũ in preciũ esse cõstitutũ angelo, atq; hunc docta ipsos veritate ex eorũ oculis euanuisse. XII.

¶Quàm sanctè quanq; mirabiliter, spiritu sancto suggerente Tobias senior paulopost moriturus conuersionem Hierusalem prophetauerit. XIII.

¶Quõ sub finem idem Tobias subuersionem Niniue & Israelis restitutionem miro verborum inuolucro prophetauerit. XIIII.

AD LECTOREM NAVSEA.

NE quoquo modo, lector amande, nostra tibi opera, cura & diligentia deessemus, paucis hęc quæ vides in singula capita Libri Tobiæ argumenta præmisimus, vnde pro nutu citraq; difficultatẽ quod velles, & inuenire & intelligere facilius posses. Dictu eñ mirũ, quam hęc vel quamlibet minuta, intellectũ simul & memoriã iuuent. Iam vero subinde ne nihil sit boni, quod te ad lectionẽ Tobię nostrarumq; & in illum, quæ subsequunt, Enarrationũ pauló vehemẽtius inuitare qat, mox (vt videre est) hoc addidim⁹ loco, Indicẽ locorũ quorundã in ijsdem nostris Enarrationib. insigniorũ: & eorũ quidem, q̊s adpellãt, communiũ, vnde posses quicqd quauis de re q̃sieris in prõptu habere, nec tuo interim intellectui min⁹ q̃ memoriæ feliciter consulere. Quod vero nostrũ est, nihil hac parte verbis attollamus, quãti nobis cõstiterit quicqd hoc est opusculi, quũ fortassis rectius & prõptius hoc ipsum facies, vbi cõperies, quanta passim fide & diligẽtia pro dei opt. Max. gloria, & ipsorũ auditorũ, quibus hic sudauimus & laborauimus, fructu, confusa digessimus, inuoluta euoluimus, nodosa explicauimus, obscuris lucẽ addidimus, & maxime q̊d hoc dixim⁹ loco

quicqd

quicquid priores dixerũt,& adiecimus necessario,quę cæteros ante nos interpretes suffugerant, ne quid arrogantius addamus,nihil tamen aliud ambiẽtes, q̃ vt hisce nostris laboribus in gloriã Iesu Christi vtaris,nostri memor in dño Iesu eodem. Præterea ne ceu vepribus alicubi impeditus hæreas ob errata quædam paulo minutiora,quæ nobis absentib⁹, aut ob exẽplar nostrum manu nostra non satis legibili chirographo,nec vt aliquando ęderetur conscriptum,aut profecto cõpositorum correctorumq́;,quos appellant festinatione & incuria contingere,libuit ea paucis post sequentem Indicem subijcere,præsertim quæ remoram inijcere queant,& nonnunq̃ fortasse legentis intentionẽ obturbare.Siquidem transierimus quæ per se vnicuiq; sunt cognobilia,quum sic vix possint caueri,vt cautissimos aliqñ & oculatissimos Argos,& q Lynceos habẽt oculos fallant.Cuiusmõi sunt in quibus vna vel altera litera modo desit,modo supersit,modo sit pręposteraːquæ docti per se corrigent,indocti vero neq; sentient nec intelligent. Tu Lector candide boni cõsules precor,vniuersa.

INDEX EORVM QVAE NOTATV DIGNIORA IN hisce Enarrationibus in Tobiã visa sunt.

Annã

Caphar

Gratitudinẽ

Maius

Turcam

τέλοσ.

ERRATVLA AVTHORE ABsente cōmissa sic legendo corrigas.

Primus quidem numerus notat tibi faciem vnam vel alteram folij Secundus vero, lineam faciei. Deinde sequitur vera lectio.

Facie. 19. linea 10. quodam. facie 27. linea 31. obstantibus. fa. 28. li. 9. patria. fa. 32. li. 4. quis. fa. 33. li. 2. solum. fa. 36. li. 4. qui. fa. 38. li. 2. deferamus. fa. 44 li. 1. Dauide. fa. 53. li. 26. ea. fa. 55. li. 10. persoluāt. fa. 58. li. 13. perperam. fa. 58. li. 17. in eum. fa. 59. li. 14. inibi. fa. 61. li. 11. Leyhen. fa. 64. li. 1. virū sanctum, non puerū, non adolescentem. fa. 86. li. 11. horrebant. fa. 87. li. 28. ducens. fa. 88. li. 13. admonet. fa. 91. li. 27. hæretici, adde non. fa. 92. li. 1. cerimoniarum, adde, obseruatione. fa. 105. li. 30. penuriam. fa. 109. li. 6. referre dicunt. fa. 115. li. 17. enim exterminauit. fa. 124. li. 19. querula. fa. 144

ERRATVLA.

li.3.enim.fa.145.li.3.filios. fa.146. li.5.damnatiõi, fa. 157. li. 20. ſole.fa.188.li.4.quo. fa.194.li. 26.præſtigias.fa.201.li.21.valetudinẽ & vitam. fa.205.li.7. Ingrato.fa.206.li.9.condeſcenſus.fa.206.li.14. decere. fa.215.li.24.prouideãt.fa.221.li.9. non debẽt. fa.222. li.6 indidit.fa.226.li.30.peragentem.

¶Soli Deo Opt.Max.Laus,decus & gloria.

RICHARDVS SBRVLIVS, AD Fridericum Nauſeam doctorem vndecunq; probatiſſimum.

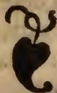
Nauſea Palladios inter venerande patronos,
  Aonios inter,Nauſea magnæ,choros.
Vt tua deſcendunt in noſtrum hæc omnia pectus:
  Simplicitas,Clio,gratia,lingua,fides.
Ergo lethæis mihi cor hebetabitur vndis
  Ante,meo virtus quàm cadat iſta ſinu.

¶Extempore,Budæ in Hungaria.

STILVS ENARRATIONIS ad Lectorem.

Sim licet agrestis, nulla vel parte politus,
Sed scateam notis per loca multa nigris,
Non tamen est, me despicias quasi prorsus in omni
Parte malum, & nulla cum bonitate nouum.
Nonne vides, q̃ pulchra latet sapientia sæpe
Veste sub inculta, & Lector amice, mala?
Quid si forte tibi sim, quod tibi terra lutosa est?
Quæ profert miris chara metalla modis.

τέλοσ.

FREDERICI NAVSEAE BLANCICAMPIANI, IN LIBRVM TOBIAE ENARrationes. Et Primo eiusdem in illas ad Auditores, Præfatio.

Vi ædibus non vna in parte sed passim incendio laborantibus succurrit, is summa fide & diligentia ei inprimis ædium parti, quæ potior est & ita quidem succurrit, vt interim minores ipsarum partes haud negligat. Vtpote gnarus alterutram partium alteri ita cohęrere, vt neutra sibi soli maximé ad decorem sufficiat. Hic incendio deinde restĩcto, sopitoq́ ad eũ modum igne vt iam inde nihil mali subesse subuereat: sed bene sperat illico q̃bus potest modis: & q̃d in potiori ædiũ parte incendio deperijt resarcire conatur, coapturus deinde partes earum minores, vt tandem vtræq́ partes in pristinũ statum restitutæ, suo toti ad vsum necessariũ ritè cohęreant, inhabitantibus subinde ad salutem, vt antea deseruituræ. ¶ Quam quidem naturæ quæ artis cuiuslibet est dux, & perinde vt Idea formulã ipse considerãs, eam visum est pro virili sequi. Sané quũ anno abhinc tertio secundum dei Opt. Max. voluntatem huc voca

tus & allatus, hanc inclytam dei maximã domum, hãc dico insignẽ, Archiepiscopalem eandemq; Metropolitanã Moguntinam Ecclesiam (quæ Paulo alibi doctore vt quæq; alia Ecclesia Christo Iesu seruatori propter fidem Christi domus est) horrẽdo multiplicis hæreseos incendio nõ in vna tantum sui vtpote fidei catholicæ, sed & passim ex omi parte vtpote bonorum morum, virtutum, honestatũ, piarumq; operationum ardere inuenissem, cœpi actutũ pro virili, summa nimirũ fide & diligentia, duce post deum Max. natura, sic potiori eiusdem domus parti scilicet fidei sanctæ aqua illa euangelica, ad eũ vsum coacta suppetias ferre, ne interim partes ipsas inferiores, s. Euangelicas virtutes & actiones haud essem neglecturus, vt qui nõ sane ignorabam, ita virtuosas actiones sibi cohærere, vt hæc sine illis mortua Diuo Iacobo teste censeretur, siquidem vera sit fides illa quæ vt Apostolus scribit, per charitatẽ operatnr. ¶ Huius autem (vt constat) nostri pro eiusmodi hæretico incendio extinguendo laboris hic fuit modus, vt suã cuilibet hæreticæ flammæ aquã subfudimus recipientes iuxta veteriorum fidei sanctæ doctorum consuetudinẽ, data ad hoc opera & ex industria vel q̃libet exigua, ex singulis vt hactenus ex institutione Ecclesiastica, legi, enarrari decantariq; consuerũt, Euangelijs themata singula haud secus atq; locos quosdã communes singulas quæ nuper partim ex veteribus illis Hereticis suppullarũt, partim à nouo subnatæ sunt hęreses, oppugnantia sic serie quadã deo inprimis adiutore, eas inquã hæreses plerasq; omnes apud vos fratres charissimi restrinximus, & quo ad possibile fuit è medio sustulimus, vt nõ modo potior huius spiritualis ædis pars ex pernitiosissimo illo hæreticorum incendio

(gratias

Hebr. 3. Ioh. 4. Iaco. 2. Gala. 5.

(gratias deo opt.) redempta sed & pars illa vulgarior, scilicet virtutũ & morũ restitui videretur, subfragantibus ad id passim dogmatib⁹, quæ singulari quo potuimus, studio ex singulis Euangelijs ad eũ vsum collegimus. Deinceps, quũ animaduerteremus potiori ædiũ parti, s. fidei, maxĩe apud infirmiores in tam horrendo incendio non nihil deperijsse, suggesto p spiritum sanctum cõsilio, id ipsum sic nostra in Symbolũ Apostoli cum Expositione hactenus resarcire sategimus, vt plane nihil esse reliqui putamus, q̃ in eam partẽ. s. Catholicæ fidei merito possit à pio hoĩe desiderari. At quia & memorato terribili hæreseos incendio plurimũ venustatis minori ædiũ parti. s. Euangelicorũ morꝝ, & ita quidem deperijsse videmus, vt ea suam pene apud omnes faciẽ amiserit, & sit nulla propemodũ eam ob rem potiori parti scilicet fidei forma: siquidẽ quod prohdolor nullibi nũc sit neq; virtuti, neq; honestati locus, nec suus sit alicui regno, neq; principatui, neq; domui neq; hoc genus in Christiano orbe statui in aliquo mortalium sexu decor vsusq; necessarius, operæ arbitramur oĩno preciũ, & simul alterã inclytę huius Mogũtinę domus, ecclesiæ dico partẽ ad pristinũ suum statũ reponere, vt deinde ea resarcta & venustata, vera simus futuri dom⁹ vtpote munda & propter fidẽ mundantẽ sancta, in q̃ Christus (vt Apl's ait) vt in domo sua peculiari ore tanq̃ filius sit inhabitaturus, vnaq; cũ patre suo cælesti inibi cõmoraturus, vt & ipse suã nobis nostram faciat hoc exacto seculo domũ, quę in cęlis æterna est nõ vtiq; manufacta. Non enim habemus hic manentem domũ sed futurã inquirim⁹, nõ temporalẽ, nõ aliquã ex incendio passura iacturã, q̃ tamẽ nemo est peruenturus, nisi se prius hoc in seculo faciat deo domũ

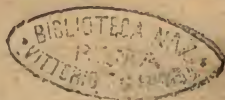
Heb. 3.
2.Cor 2.
Heb. 13.

Psal. 14. vera fide & fidei virtutibus & moribus vndecunque ornatam, & scopis bonorum morum purgatam. Ad cuius
Apoc. 21 structurã etsi varij in sacris scripturis reperiant architecti, nemo tamen, vel hoc maxime tempore, ad eam libro Tobiæ videtur, aptior & cõmodior, vt in quo nihil desit artis, quod vel venustissimè & affabrè possit instruere domus vel fundamentũ, vel parietes vel tectum: vel denique singulas & vniuersas, quæ ad consummatissimã domũ. i. instructissimũ hoĩem, attinent, partes. Quis eñ obsecro librorum sub mirabiliore breuitate oĩm mortaliũ officia pulchrius submonet, q̃ liber Tobiæ, vt qui totius perinde tam veteris q̃ noui test. plane quo ad mores pios commonstrandos videatur Epitome: nam quicquid & virtutũ & morum aliàs pluribus & libris & prolixis voluminũ capitibus describit, idipsum in libro Tobiæ paucissimis & ijs quidẽ breuissimis capitulis ad assem & quasi sub oculos situm viuo perinde simulachro perdocetur. Vbi eñ obsecro quam in Tobia exemplarius veræ in deũ pietatis, quæ fide constat & spe atque charitate, admonemur? Vbi quam in Tobia superiores sui muneris erga inferiores, & inferiores erga superiores succinctius cohortantur? Vbi quam in Tobia pulchrius traditur qualis liberorum esse debeat institutio? Vbi q̃ in Tobia exactius authoritas parentum in liberos demonstrat? Vbi q̃ in Tobia qualis esse debeat charitas parentũ in liberos, amabilius edocemur? Vbi q̃ in Tobia decentius de indulgentia & amore coniugali tractatur? Vbi q̃ in Tobia filiorum pietas & obedientia absolutius addiscitur? Vbi q̃ in Tobia qualis esse debeat mutua fratrum conuersatio, rectius declaratur? Vbi q̃ in Tobia castius instruuntur virgines? Vbi q̃ in Tobia qua via sint contrahendæ nu-

dæ nuptiæ felices, sanctius consulitur? In summa nullus est neq; vitæ status neq; sexus, qui in Tobia non simul breuiter atq; honestè sui officij & decori admonetur, & quidem expressius q̃ vsquã alias. Hinc iustissima quidẽ censura Tobiæ librũ, Catholica Ecclesia inter libros sacrarũ scripturarũ recipiendũ censuit, vt inde mores ad pie beateq; viuendũ breuius & absolutius q̃ aliunde, mortales susciperẽt. Id quod vsq; adeo veteres illi & ij quidẽ receptissimi Ecclesiæ doctores approbarunt, & ex ipsis haud sanè defuerunt, qui peculiari nomẽclatura Tobiã adpellare soliti fuerint: Speculũ vitæ moralis, eiusq; inprimis domesticæ, vt qui planè nihil omittat, q̃d ad pios mores & ad domũ bñ institutam pertineat, in quo planius ac melius q̃ vllibi quis sit intellecturus quid sit pulchrũ, quid turpe, quid vtile, quid nõ, & quid virtus, quid sapientia, quid pietas possit: siquidẽ qui sit vitæ morũq; lucidissimũ exemplar, quẽ q nõ amet, vix est quod amare possit. Qñ itaq; Tobiam nocturna versandũ manu versandũq; diurna, nec è pectore nostro dimittendũ serio patres antiqui suaserũt, ea propter fratres charissimi, hunc Tobiæ librũ, inprimis hoc tempore, in dei optimi laudẽ præcipuãq; vestri oĩm salutẽ pro virili interpretandũ recepi, vt fides vr̃a, quã hactenus ex apostolicis scripturis abunde declarauimus, nõ sit mortua, sed planè illa, quæ iuxta Apl̃m p charitatẽ operatur. s. virtutes deo & hoĩ gratas, simúlq; ad æternã beatitudinẽ omino necessarias: quo subiñ sitis hæc ipsa Christo domus, quæ omibus suis partib⁹ adfabrè cõstructa & expolita appareat. Quã vos fore nequaq̃ addubito, vbi ea deuotione & diligentia ad ipsum Tobiam intelligendũ adieritis, qua illum ipm diligentia sum expositurus deo authore, qui faxit, vt

Cypria. Augst. Beda.

Iacobi 2. Gala. 5.

vtraq; pars suum ad eius dei optimi honorem, officium suppleat.

Tobiæ pertractandi qualitas.

¶Qui nobis docendi modum tradiderunt, plurimū interesse censuerūt, quo quis ordine ea quæ sit docturus, pponat, vtpote quod difficillima quęq; debito ordine seruato facilimè suscipiant, sine aūt ordie facillima quęq; difficillimè sumantur. Nihil em̄ citra ordinē rite vtiliterq; geri, existimarunt. Proinde nolim vos latere, fratres charissimi, hūc me quo ad deus Opt. adiuuerit, seruaturū post hac ordinē. Inprimis, adiutore spūsancto, de verbo ad verbū, vt hactenus, iuxta ecclesiæ institutum pnuntiatur⁹ sum euangelij verba: nimirū, q̊d ipsa sint ab ipsissima veritate scilicet Iesu christo prolata, quibus reliq̄ oportet consonēt & corroborentur & confirment. Quibus ad literā denuntiatis, addā ex more nostrā in ipsa desumptā & erutam ex sacris literis interpretationē, quam prout materies exegerit vel opportunitas vel necessitas modo in quæstiones, modo in doctrinas, modo in hoc genus docendi alia pręscripta diducā. Postremò deuētur⁹ sum ad nostrū Tobiam, cuius quot periodos amplectitur, recensebo primo verba ad literam, vt sic dixerim, additurus deinde nostrā expositionē, quam vndequaq; sanctis scripturis ita offir-
2.Tim 3. mabo, vt nemo facile sit negaturus Tobiā esse proculdubio ex ea deprompttū scriptura, quæ & ipsa diuinit⁹ inspirata vtilis est ad docendū, ad arguendū, ad corripiendū, ad erudiendū in iustitia, vt perfectus sit homo dei ad om̄e opus bonū instructus, & quidē vt optim⁹ quisq; apertò cognoscat, Tobiā planè esse euangelicū, vt qui nihil prorsus doceat, q̊d non omni ex parte euā

gelio

gelio vsq; adeo quadret, vt inde q̃si in forma sumptũ videri possit, nec aliquid vtrobiq; esse discriminis præter q̃ q̃d euangeliũ in morem historiæ, Tobias in morem exempli mira breuitate pergat. Vnde nullus addubitet, quin propriã suam inde vtilitatẽ semp̄ sit & cũ iocunditate reportaturus. Sileo interim, q̃d & insuper intellectũ spiritus, qui sub littera mirabiliter occultat̃, p̄ virili adaperiã, vñ simul christianæ ecclesię fides de q̃ hactenus multa, suauiter q̃si excussa silice ignis illucescet, patebuntq; inde mirando quodã modo Christi eiusq; ecclesiæ sacramenta. Qñquidẽ & si (vt & venerabilis ille Beda grauit̃ vereq; ait) liber sancti patris Tobiæ, & in superficie litteræ salutaris pateat legentibus, vtpote qui optimis vitæ moralis & exemplis abundat & monitis, si tamẽ quis eundem per allegoriam nouerit interpretari, proculdubio videbit interiorem sub littera sensum hoc simplicitati litteræ præstare, quod poma folijs scilicet quidem maxima & miranda Christi & ecclesiæ (si ille spiritualiter intelligatur) sacramenta inibi contineantur.

PRAEFATIONIS FINIS.

TOBIAE CAPVT I.

F. NAVSEAE ENARRATIONUM, in idem caput

Periodus I.

Obias ex tribu & ciuitate Nephthali, quæ est in superioribus Galilææ, supra Nahason, post uiam, quæ ducit ad occidentem, in sinistro habens ciuitatem Sephet, cum captus esset in diebus Salmanasar regis Assyriorum, in captiuitate tamen positus, uiam ueritatis non deseruit, ita ut omnia quæ habere poterat, quotidie concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impartiret. ¶ Nausea.

¶ Scriptura nobis diui Tobiæ vitam atque mores, & quæ circa ipsum mirabiliter gesta sunt, nostros sub oculos perinde in exemplũ, quod om̃ibus citra periculum sit imitandũ, quod'que om̃es imitari debeant, positura, more suo & eorum, qui Historias memoriæ prodiderunt, Inprimis describit cuias fuerit Tobias, & qua ex progenie natus, & vnde oriundus: sic & alias de Mose dictura. Primo ex qua parentela is natus sit, enarrat, inquiens: Egressus est post hæc vir de domo

Exod. 2. Leui & accepit vxorem stirpis suæ, quæ concepit & peperit filium, & videns eum elegantẽ abscondit tribus

mensi-

mensibus .s. propter edictum Pharaonis, quo cauebatur, vt quicquid masculini sexus nasceretur, in flumen projiceretur &c. Sic eadem scriptura sancta, Samuelis vitam & gesta deinde perstrictura præ omibus, vnde & à quibus ille fuerit ortus parentibus edocet, inquiens: Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Helcana, duas habens vxores, nomen vni Anna, ex qua filiũ noĩe Samuelem genuit, & nomẽ secundæ Fenenna &c. Sic quoq; in nouo instrumento Euangelista descripturus vitam moresq; diui Iohannis Baptistæ, primũ eius exprimit parẽtes, dicens: Fuit in diebus Herodis regis iudęę, sacerdos quidã, noĩe Zacharias, de vice Abia, & vxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth &c. vnde natus Iohannes &c. Sic pariter idem Euangelista vnà cũ Matthæo gloriosæ deiparæ virginis Mariæ laudes, q̃s ex suo vnigenito filio, Iesu Christo, vnico dño & redemptore habuit, definiturus, initio vnde & quo ex loco nata fuerit recenset, inquiens: Missus est angelus Gabriel à deo in ciuitatẽ Galilęæ, cui nomẽ Nazareth, ad virginẽ desponsatã viro, cui nomen erat Ioseph, de domo Dauid, & nomẽ virginis, Maria. ¶ Sic ipsa q̃q; hac in parte scriptura vitã (vt dixi) ac mores Tobiæ narratura, principio notat qua ex prosapia & patria idem ꝓcesserit, dicens: Tobias ex tribu & ciuitate Nephthali. Et sanè adfirmat scriptura, Tobiam fuisse tam progenie q̃ patria Nephthalensem: siquidem quod aliàs Nephtalim nomẽ sit vnius tribus ex tribubus duodecim Israel, cuius familias, vrbes & vicos, alibi ex ordine scriptura enumerat. De qua etiã tribu & Iohannes in sua Apocalypsi, se duodecim millia in cælo vidisse signatos adseuerat, qua ex tribu .s. nobilissima natũ esse To-

1. Reg. 1.
Lucæ. 1.
Matt. 1.
Lucæ. 1.
Exodi. 1.
Iosue 19.
Apoc. 7.

biam scriptura hic testaĩ, & ex codẽ noĩe ciuitate Nephthalim, quam hic sitam fuisse perhibet supra Naḥasson ciuitatẽ quæ declinat ad mare mediterraneũ respectu Nephthalim, quæ sita est in loco superiori, & quidem in superioribus Galilææ. Quo quidẽ loco recte admonemur Galilææ duplicis. Est eñ Galilæa superior, ex qua Tobias, & alio noĩe Galilæa gentiũ vocata, Tyrioꝝ finibus vicina, trans Iordanem, vbi & Solomon (velut in regnorum libro traditur) viginti ciuitates donauit Hyram regi Tyri in sorte tribus Nephtha-
3.Re.9. lim: nobilitata, inquã, hæc Galilæa plurimum propter
1.Tim.6 Christũ dñm, regem regũ & dominantiũ, qui relicta
Apo. 19 quondã ad tempus ciuitate Nazareth, in hanc ipsam
Esaiæ.9. Galilæam secessit, pœnitentiã prædicans, iuxta prophetam dicentẽ: Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephthalim, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanẽ, Galilæa gentiũ: populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucẽ magnã, habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Quẽ sane locum prophetæ de verbo ad verbũ Matthæus Euange-
Math.4. lista citat. In hac Galilæa, in qua est sors tribus Neph-
Marci 1. thalim, etiam est Capharnaũ, ciuitas maritima, in quã
Iohã. 6. dñs profectus plurima diuinitatis suæ beneficia præstitit, inibiq; tam peculiariter egit & paterne, vt aliquo-
Matt. 9. ties sua ipsius dñi ciuitas appellari cœperit. Vnde aliàs
Marci 2. Euangelista ait: & venit in ciuitatẽ suã .s. Capharnaũ.
Lucæ 5. Aliàs quoq; inferior est Galilæa cõtra Tyberiaden & sta-
Pli.lib.5. gnũ Genesareth in tribu Sabulon sita Syriæ (Plinio te-
capi. 14. ste) iuncta, Arabię & Aegypto proxima est. Et hæc ipsa
Lucæ. 1. oppido vel ideo nobilis, qm̃ gloriosæ virginis Mariæ
Matt. 2. patria, inibiq; Christus dñs in ea, spũ sancto cooperato-
Oseæ 11. re, supra naturã, Euangelista testante, cõceptus fuerit,
quò &

quò & deiñ ex Aegypto reuersus, ꝓpter Archelaũ, qui in Iudęa, ꝓ patre suo Herode regnabat, secessit, de quo suo loco diximus. Iam vero suffecerit scire, sanctũ patrem Tobiã Galilæũ fuisse, ex ciuitate Nephthalim superioris Galilææ oriundũ, ex stirpe pariter & tribu nobilissima Nepththalím prognatũ, ¶ Vñ nimirũ quęstionem apud nonnullos subnasci intelligo: Num vel apud deũ vel hoĩes verè intersit, qua quis sit parentela & qua patria genitus, Atq; om̃ino interesse videri solet, vtpote quia nõ absq; ratione scriptura vbiq; tam accurate meminit loci & parẽtelæ eorꝝ, quos cõmendat vel vituperat, argumẽto fortassis, quod iñ quispiã cõmendari possit aut vituperari. Accedit q̃d & Apl'us se de natiõe & parẽtela gloriaẗ apud Corinthios, inquiens: Hebræi sunt & ego, Israhelitæ sunt & ego. Semen Abrahę sunt & ego &c. Sic idem ad Titũ scribẽs, hortaẗ ipm̃ (quũ esset Cretæ Episcop⁹) vt eos Cretẽses serio increparet, q̃tenus essent in fide firmi, fideles, veraces ac probi, ne locus esset vero alioqui testimonio, q̃d quidam illorꝝ, ꝓprius ꝓpheta diceret. Cretẽses semp mendaces, malæ bestię, ventres pigri: nimirꝝ subindicãs perinde malos esse, qui de Creta sint oriundi. Ad quẽ pene modũ alias Nathanael ad Philippũ nuper in Apostolatũ à Christo accersitũ ait, A Nazareth potest aliquid boni esse? Qui & ipse videẗ innuere, posse quẽpiã à loco vel cõmẽdari vel improbari. Itẽq; à parẽtela. Sic alibi Iudęi ob Christũ vilipendendũ dicũt: Nõne hic est filius Ioseph, cuius nos nouim⁹ patrẽ & matrẽ? En & isti hic innuũt, quempiã hoc esse nobiliorẽ vel ignobiliorem, q̃d habeat patrẽ nobilẽ vel ignobilẽ. ¶ At quibus nõ distantibus rñdendũ existimauerim, Planè nihil apud deum referre, quo quis sit loco natus aut patre, sed

2.Cor. 11

Titi 1.

Iohan. 1.

Lucæ. 4.

Iohan. 6

Leui. 19. tre, sed eum coram illo esse nobilē & magnū, qui ipsi-
Act. 10. us obseruat voluntatē. Petro alibi dicente: In veritate
Rom. 2. comperi, quia nō est acceptor personarū deus, sed in oi
Colos. 3. gente, qui timet eum, & operatur iustitiā, acceptus est
illi. Et Paulus ait: Apud deū non est Gentilis neq; Iu-
dæus, circuncisio & præputiū, Barbarus & Scytha, ser
uus & liber, sed omia & in omibus Christus. ¶ Vnde
patet nihil referre, vnde quis sit oriundus, aut quo na-
tus patre, sed magis quē quæq; prima filiū genuerit, à
quo illa potius sit dicenda nobilis, arguente idipsum
ꝓpheta, ad Bethlehemem proclamāte: Et tu Bethlehē
terra Iuda, nequaq̄ minima es in principibus Iuda. Ex
Miche. 5 te eñi exiet dux, qui regat populū meum Israel. Sic alibi
Matt. 2. poeta Martialis, felicem adfirmat esse Veronam, quia
Catullū, Mantuā, quia Maronē, Patauiū, quia Liuium,
Stellam & Flaccū, Pelignū quia Nasonem, Cordubam
quia duos Senecas & Lucanū, Bilbilem quia Martialē
genuerit ac habeat. Inde dici vulgò cœpit nō à loco ho
Marc. li. mo, sed ab hoīe locus nobilitatur. Hinc & M. Varro
1. Epist. tradit septem vrbes certasse de patria & stirpe Home-
Gel. li. 3. ri doctiss. poetæ. Hinc & Germaniā dicunt bibulam,
capit. 10. Franciā incestam, Hispaniā rapacem, Britanniā edacē,
non vtiq; quia regiones illæ natura tales hoīes pro-
creent, sed potius quia hoīes inibi habitātes, ipsas igno
bilitent, qm̄ plures q̄ alibi indulgeant bibitionibus, in-
cestui, prædę, & edacitati. Sic rursus eędem prouinciæ à
laudatis hoībus commendantur, ita quod Germania
constans olim, Gallia equestris, Hispania militaris, Bri
tannia vrbana, Italia ingeniosa & industria, nō quod
tales omino terra producat, vtcunq; cæli inibi terræq;
natura influat, verū quia & mortaliū ratio atq; labor il
luc præcipue conetur. Astra quippe inclinare credunt,
nō aūt

non aũt cogere. Quãdoquidẽ ille dixerit: Sapiens dominabit astris. Nulla quidẽ neq; terræ, neq; cæli (vnde sua est terræ operatio) tanta est vis, tantopereq; in corpus ipsum dñatur, cui ratio Deo inprimis adiuuante, resistere nõ possit. Siquidẽ ait irrefragabilis scriptura: Nonne si bene egeris recipies? Sin aũt male, statim in foribus peccatũ tuum aderit. Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Sed de vi syderũ cælestisq; constellationis, copiosior fortassis alibi oportunitas erit disputandi. ¶ Hoc suffecerit loco, scire neminẽ, qui per se sit vitiosus, rectè ab ipso, vnde natus est, loco laudari posse, sic etiam nec à parentela, vtcunq; laudatissima, sed à prole potius ipsum laudari posse parentẽ. Sic aliàs mulier illa euãgelica diuam virginẽ, quia Christum. s. tantũ filiũ genuerat, suspiciebat simulq; extollebat, inquiens: Beatus venter qui te portauit, & vbera q̃ suxisti. Sic & filius sapiens, ait scriptura, gloria est patris, & confusio patris, est de filio indisciplinato. Gene. 4. Lucæ. 11. Eccle. 22

¶ Non est igitur quod quispiã, quum vitiosus sit, suam velit duntaxat gloriã & nobilitatẽ à parentibus deducere, indeq; gloriari: tum quod si parentelã respexerimus, pares oẽs sumus, qm̃ ab vno patre Adamo oẽs sumus geniti, cuius & tota conditio in nos profluxit. Sicut eñ nudus ille natus, sicut fortunæ periculis & miserijs ac morti & peccato expositus fuit, indeq; nudus decesserit, perq; se & de suis opibus deo alibi coactus est rationẽ reddere, Sic & nos, vel q̃libet nobiles vel ignobiles, nudi nascimur, nati & viuẽtes periclitamur, peccamus, & quidẽ citra discrimẽ oẽs duriter morimur, nihil reportaturi hinc, singuli de seipsis deq; suis operibus alibi deo rationẽ reddituri. Et hoc est quod olim ad Romanũ Ponticum, de maiorũ nobilitate su- Malac. 2 Iob. 1. 7. 14. Iuuenalis Sa. 8.

perbien

perbientem Iuuenalis dicebat. Et tamen vt longe repetas, longeq́ꝫ reuoluas, Nomen ab infami gente, deducis Asylo. Maiorum primus, quisquis fuit ille tuorum, Aut pastor fuit, aut illud, quod dicere nolo.

¶ Absit igitur de parentum vel ideo nobilitate gloriemur & superbiamus, tum quod vera laus nou aliunde sed à propria debet virtute procedere. Vnde omnis est nata & nascitur nobilitas, quæ vnica virtus est, Et ita nimirum vera nobilitas non hæreditaria est, neqꝫ à parentibus testamento relinquitur, tanto proinde quis est nobilior, quanto est virtuosior, qui si propria virtute caruerit plane ignobilis est censendus. Quid enim obsecro, inquit Gregorius Nazianzenus, ad nos maiorum virtutes ac bona, si nos ignaui fuerimus ac socordes? An non turpe cum quis, quũ quis quærit ornatum & pulchritudinem extrinsecus ab alijs quærere ac mutuari? Cui nõ secus cõtinget demum ac corniculæ pennis alienis denudatæ, quæ vidẽtibus risum mouit. Sanè colores & formas & equos nõ aliunde q̃ ex seipsis probare solemus. Sic & hoĩem ex sua nõ alterius virtute probamus & vere nobilẽ existimamus. Et ita non negamus nobilitatem ciuilem esse qualitatẽ, qua quis præ cæteris vltra plebeios, honestat, & nõ nisi à virtute primũ deriuasse, & propter vitia cessasse. Sic Sem filius Noe ob suæ singularis virtutis exhibitionem in patris sui denudationem pater ostensam nobilior inter fratres perpetuo sibi retinuit nobilitatis famosæ posteritatẽ. Cham vero derisor patris vitio meruit ingratitudinis iugiter per filios & filiorum filios vsqꝫ modo seruilem pati rusticitatẽ. Sic & postea imperatores & reges quos probarunt insignibus nobiles, non nisi virtutibus vel certe prætextu

Gene. 9.

virtu-

virtutũ nobiles probarunt, vt quia illi in re aliqua singulariter, virtuose se gesserint, vt suo tempore hac de re latius disputabo in lib. de nobilitate. Sed aiunt isti Thrasones gloriosiores. ¶ Primo, quur ergo Apl'us à gente & parentela, vt dictum est, gloriabatur? Respõderim Paulum se inibi non gloriatum esse à parentela & gente, quasi inde esset aliqua vera gloria, sed vt refelleret Pseudapostolos, qui vt populo vehementius sua falsa dogmata intruderent, vti alijs maiores gloriabantur de stirpe & loco. Quod si inde Corinthij libentius erant accepturi dogmata, quanto libentius accipere debuerint à Paulo, qui in nulla nobilitate terrena erat Pseudapostolis ignobilior, sed vndecunque multo melior. Hinc idem non à parentela gloriatur, quod inde vera sit gloria sed potius arguit non esse inde gloriandum, nisi pro veritate, & vel necessitate, & vtilitate publica cogente. Sic Christus alibi se mundi lucem perinde gloriabundus vocat. ¶ Secundo, nec est, quod idem alias exprobrat Cretensibus vitia, quasi hæreditaria à loco, quod & idem Iudæi fecerunt, subiudicantes Christum vel ideo fuisse viliorem, quia ex Galilæa, & ex modicis esset natus parentibus. Siquidem respondeo Iudæos ex inuidia & iuxta vulgi opinionem Christo parentes obiecisse, qui & eos exiguos ducebant, quia exigua essent prognati stirpe & loco quod tamen re ipsa falsum esse ostendimus, tum quod locus non dat nobilitatem homini sed homo loco: tum quod aliter experientia perdocet, quoniam plerosque scimus etiam nobilissimos, qui nati ignobili loco in clarissimos viros euaserunt. Quis enim ignorat Tullium Hostilium regem Rhomanorum tertium ex rasoria stirpe natum? Nonne à merca-

2.Cor.11
Iohan. 8
Titi.1.
Lucæ.4.
Iohan.6
Valeri. Max. li. 5.ca.4.
Tit.Li.li. 1.dec.c.1.

mercatore Demarato natus fuit Tarquinius Priscus,
Pli.li. 7. quintus deinde Rhomanorum rex? Nonne & Tullius
c. 27. Seruius ex seruili stirpe natus ipse deinde rex fuit Rho?
Plutar. Eius nobilior olim M. Portio Cathone, qui tamen &
Tusculanus, ab oppidulo ignobili Tusculo dictus, &
Portius appellatus, quia natus ab Agricola, & ipse por
corum pastor fuerit? Et Cicerone quis clarior? & tamē
Pli.7.ca. 30. cuias fuerit, cognomen Cicero testatur. Sanè ij oēs
& illud genus perq̄ plurimi de paruis locis & parenti-
bus nati, euasere maximi. Quod & sacræ literæ testari
possunt, in quibus & pariter eiusmodi est inuenire.
Vnde & Moses ille, inclytus dux Israhelitici populi,
nonne ex pastore dux est factus? Vnde Ioseph ille
Gene.37 Aegypti primus apud Pharaonem, nonne & ipse
1. Re. 4. ex pastore tantus est factus? Nonne Saul de post asi-
1. Re. 9. nas in regem adsumptus est? Et Dauid de post fœtan-
tes rex electus? Cuiusmodi & alios esset recensere,
sed temporis breuitas aliò cogit. Sat erit ex ijs scire,
citra discrimen magnos & paruos ex paruis & ma-
gnis locis ac parentibus originem trahere, & inde Iu
dæos falso & inuidiose Christo (qui tamen ex Daui
dica fuit stirpe prognatus) tenuitatem parentum
obiecerunt & loci. ¶ Ad verba Pauli non est, quod
multis respondeatur, qm̄ Cretenses nō ideo vituperat,
qm̄ in Creta sint (quæ certe nobilissima est insula) sed
quia vsq; adeo vitijs & mendacijs dediti, vt in prouer-
bium abierint. Hortatur ideo Titū, vt ipsos ad melio-
ra reducat, quo deleant tam vitiosum de se verbū &
testimoniū, quod quidā eorū propheta dicit. ¶ Ter
tio nō obstat, quod scriptura passim vitas quorundā
& mores descriptura, eorū primo plerumq; semper
notat parentes vel nobiles vel ignobiles. Respondeo,
scriptu-

scripturam eo pacto nos docere. ¶ Primo (vt ait Ambrosius) nō secundū mores in ijs, qui prædicabiles sunt, sed etiam parentes oportere laudari, vt veluti transmissa immaculatæ puritatis hæreditas in ijs, q̃s volumus laudare, præcellat. Non eñ debet sua laude virtus vel in demortuis priuari. Vnde scriptura: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. ¶ Secundo, vt conemur eos, qui bene prę decesserunt, sequi, virtutē eorum vel æquare vel superare: quod facile fiet, vbi naturā ducem sequemur, qua fit vt bona arbor, fructus bonos proferat. Et hoc est quod Apostolus dicit: Memētote præpositorꝝ vestrorum, qui vobis loquuti sunt verbū dei, quorꝝ intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. Sane nihil æque est contra naturā atq; si bona arbor malos faciat fructus, id est, si filij efficiuntur improbi, quorꝝ probi fuere parentes, ac ita degenerant, vt sæpe fit. Nec quicq̃ æque naturale, ac si quis probus est ex probis parentibus, nihil'q; pulchrius, q̃ si nobilitas nobilitati additur. Tum quidē virtus in eo, qui à nobilibus est parentibus, nō aliter elucet atq; gemma in auro, vel aurū in ebore. Gratior eñ inquit Poëta est pulchro veniēs è corpore virtus. Studeant proinde filij virtute, parentum nobilitatē conseruare & augere, quēadmodum olim Rhomanos factitasse Salustius docet. ¶ Tertio, vt si parentes improbi & vitiosi fuerint, nos eam improbitatē & vitij maculā nostris virtutibus conemur detergere: quādoquidē parentū alioqui macula, nobis opprobrio esse soleat, scriptura dicente: Ne glorieris in cōtumelia patris tui, nō eñ est tibi gloria, sed confusio. Gloria eñ hoīs ex honore patris sui, & dedecus filij, pater sine honore. ¶ Quarto docet scriptura

Amb. super Lucā ca. 1. | Eccl. 43. | Matt. 7. | Lucæ. 6. | Hebr. 13. | Matt. 7. | Eccle. 3.

1.Cor.12 ad hunc modũ, vt parentes bene ac probe viuant, vt filijs posteris probitatis exemplũ præbeant, & non sint causa & confusio filiorũ malorũ, vt ita & suam & filiorũ post mortẽ luant pœnã. Qualis nõ fuit Tobias, vtpote qui à nobilibus ortus parentibus, se quoq; ad omnem veram nobilitatẽ filio suo reliquit exemplũ. Sequitur
4.Re.18 enĩ in hoc periodo, quod quũ captus erat &c. ¶Prosapia nimirũ & patria Tobiæ senioris positis, ilico subiungit scriptura vitæ eius sanctimoniã & innocentiã in eo, vtpote inprimis, quod in captiuitate detentus viam veritatis haud deseruerit. Viam aũt veritatis dicimus obseruantiã dei mandatorũ, quæ oĩa sunt veri-
Psal.118. tas iuxta prophetam dicentẽ: Oĩa mandata tua veri-
Deut. 6. tas. Mandata aũt dei sunt: Diliges dñm deum tuũ ex to
Mat. 22. to corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua, & ex oĩbus viribus tuis. Hoc est maximũ & primum mandatũ. Secundũ autẽ est simile huic: Dilige proximum tuũ sicut te ipsum. Quam sane viã veritatis tunc nõ deseremus, quũ à fide & charitate in deũ & proximos adeoq; à dei mandatis nullo neq; tempore neque loco neq; modo vel q̃libet prospero vel aduerso vrgente discesserimus, verũ in finẽ vsq; constantes in fide & dilectione dei mandatis perseuerauerimus. Ad quã viæ veritatis constantiã hortatur dñs post multas iam enarratas contra discipulos futuras tribulationes
Mat.10. & aduersitates, dicens: Nolite timere eos, qui occidunt
24. corpus, animã autẽ nõ possunt occidere, sed potius ti-
Marc.13 mete eum, qui potest & animã & corpus perdere in ge
Lucæ.12. hennã. Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Quo quidẽ modo viam veritatis apostoli nõ deserue-
Actuũ. 5 runt, quãdo etiam gaudentes à conspectu concilij abiuerint, quũ digni haberent pro noĩe Iesu contumeliã

pati,

pati, in persona Pauli aliàs dicentes: Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an persequutio? an periculū? an gladius? Certi sumus, quod neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundū, neq; creatura alia poterit nos separare à charitate dei, quę est in Christo Iesu dño nostro. Sic pariformiter viā veritatis nō deseruit dignissima Christipara virgo Maria, quādo vel sola inermis muliercula ab om̄ibus derelicta iuxta crucē filij in suprema passione tanto etiā dolore constantissima stetit, vt animā ipsius pertransiret doloris gladius. Sic Iohannes Baptista viam veritatis non deseruit, qui propter iustitiā & veritatē nō dubitauit mortē in carcere obire. Sic Iob patientiss. viam veritatis nō deseruit, quū in om̄ibus suis angustijs & aduersitatibus multò maximis nō peccauit labijs suis, neq; stultū quid contra deū loquutus est. Sic martyres quiq; pijssimi viam veritatis haud deseruere, quando, teste scriptura, aduersus eos, qui se angustiauerunt, in magna constantia steterunt. ¶ Inter quos merito recensendus est, sanctus ille pater Tobias, qui, vt palā testatur scriptura, propter deum verū in captiuitate crudeli detentus tantū abfuit, vt à via veritatis deficeret, vt etiam quotidie suis concaptiuis fratribus, quicquid habere poterat, impartitus sit, veluti paulopost singula sigillatim discutiemus. ¶ Iam vero, quis nō nostram hodie deploret nō dico pusillanimitatē sed leuitatem & inconstantiā, qua pleriq; ex nostris nullo adhuc miraculo prouocati, nec aliquo tormentorꝝ genere deterriti, nō solum viam veritatis, sed & veritatē ipsam, ipsissimū. s. Iesum Christū vel à limine deseruerunt,

Rom. 8.
Ioha. 19.
Lucæ. 2.
Marci 6.
Iob 1.
Sapien. 5

runt,

runt,& à vera ipsius eademq́ pristina religione prorsus defecerunt. ¶ Proh fidē nostrā atq; constantiam
Mat. 24 infidelissimā, & inconstantiss. quid facturi essemus in
Marc. 13 eis diebus nouissimis? quæ profecto fores pulsant, in
Lucæ, 21 quibus, Christo adfirmante, tam magna erit tribulatio, qualis ab initio mundi vsq; modo nō fuit, nec vnq̄ futura. In quibus inquā, fidei hostes tot instabunt aduersum Christianos fraudibus ac tormentorū generibus, vt nisi ijdem dies abbreuiarent, nō fieret salua oīs caro: vtpote, in quibus tam vehementes & tam fraudulenti surgent Pseudochristi & Pseudoprophetæ, vt etiam suis technis ac dolis simulq́ signis & prodigijs electos in errorē sint inducturi, verū propter eos electos breuiabunt à deo dies illi. ¶ Quid igitur aliud
Lucæ 21. nobis faciundū, q̄ vt de peccatis nostris, quibus deum tantopere indies offendimus, ex animo pœnitentes, Christo alibi monente, attendam⁹, ne forte corda nostra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ grauentur, & superueniant in nos repentini & nouissimi dies illi, at vigilemus om̄i tempore orantes, vt digni habeamur fugere ista om̄ia, quæ futura sunt, stare ante filiū
1. Cor. 15 hoīs, nō deseramus viam veritatis, verū iuxta Apostolum stabiles simus & immobiles, abundantes in omni opere dñi, semper scientes, quod labor noster non est inanis in dño. Id quod sciens Tobias ille sanctus, etiam in captiuitate durissima detentus, bene agere propter deum nō cessauit, qui erga suos misericordiā, etiam rege nostro eodemq́; tyranno crudeliss. repugnante, exercuit, vt plane historia perdocet hoc loco. ¶ Ex q̊ quidē loco in quæstionē duo veniunt. ¶ Primo sane quū duplex fuerit filiorū Israhel captiuitas, de qua debeat intelligi hæc Tobiæ captiuitas? Respondendū puto

puto, non de prima posse intelligi captiuitate, qua filij Israhel capti sunt à rege Assyriorum Teglatphalasar, de q̃ in quarto libro regnorum, capite quintodecimo: verum de secunda captiuitate, quã fecit rex Assyriorum Salmanasar, anno Ezechiæ regis Iuda sexto cœptam, & satis serò finitã, de qua ita in regnorum libro traditur: Anno sexto Ezechiæ, id est, nono anno Oseæ regis Israhel, capta est Samaria, & transtulit rex Assyriorum Israhel in Assyrios, collocauitq́ eos in Aila, & in Habor fluuijs Bozan, in ciuitatibus Medorum, quia nõ audierunt vocẽ dñi dei sui, sed prætergressi sunt pactũ eius. Om̃ia, quæ præceperat Moses, seruus dñi, nõ audierunt neq; fecerũt. Et hęc quo ad primã quęstionẽ, cui succedit altera, qua ¶ Quæritur: Num in exercendo opere misericordiæ habenda sit personarum ratio? Ita, vt amicis potius q̃ ijs, qui nulla sunt nobis sanguinis adfinitate coniuncti, benefacere obligemur? Respondeo, nos ad omnibus benefaciendũ pro virili obligari, ita quidẽ, vt simus perfecti sicut & pater noster cælestis perfectus est, qui solem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Id quod vel ex intima quadã naturæ ratione facere obligamur, quod hoĩes sumus omnes, ab humo procreati & dicti, quæ nihil cuiq̃ eripit, sed om̃ia largitur om̃ibus, & diuersos in vsum oĩm animantiũ fructus ministrat. Inde & appellata, inquit Ambrosius, humanitas, specialis & domestica virtus hoĩs, quæ consortẽ adiuuet. Quod & forma nostri corporis nos docet, membrorũq́ vsus, quandoquidẽ mutuo se membra iuuent indiscriminatim. Sic & ipsi, quia inuicem vnius corporis membra sumus, certe lex naturæ exigit, vt si quid dolet membrũ vnum, compatiãtur ei membra omnia: quæ nimirum lex pariterq́ nos ad

4.Re.15

4.Re.18

Matt.5.

Lucæ 6.

Gene. 2.

Sapi. 10.

Amb. li. 3. off. c.3

1.Cor.12

omnem stringit humanitatē, vt alter alteri tanq̃ vnius partes corporis inuicem deseramus. Sic enim nascimur, vt consentiant membra membris, & alterū alteri adhæreat, & obsequant̃ sibi mutuo ministerio. ¶ Cæterum negari tamē nō potest hac in parte, quin vti in corpore plus vni q̃ alteri membro succurrat̃, habeat́q; inibi conditionis membrorū ratio, sic quoq; haberi aliquam inter nos in exhibenda misericordia rationem, vtpote pro fidei causa, loco & tempore. Quo sane modo etsi om̃ibus debetur misericordia, tamē iusto amplius fideli & consanguineo indigenti, maximè, vbi causa vel tempus vrgeat necessitatis. Et hoc est, quod Apostolus serio hortatur, inquiens: Ergo dum tem-
Gala. 6. pus habemus, operemur bonū ad om̃es, maxime autē ad domesticos fidei. Nimirū subindicans, charitatē esse ordinatā, vt proximis seu necessarijs primū succurramus. Hinc scriptura dicit, Tobiā, om̃ia, quæ habere potuit, quotidie concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, subministrasse. Et profecto grandē esse culpā putauerim, si sciente te fidelis aliquis & maxime consanguineus egeat, fame laboret, erumnā patiatur, qui præsertim egere erubescat, & præsertim qui in eam egestatem, non sua, sed fortunæ, deo ex ignota nobis causa permittente, sed captiuitatis, sed calumniæ culpa cecidit: cui vtiq; potius q̃ extraneo subuenies, vt inopiam subleues, nō vt ipsum ditescas in eo, quod conferre possis, deinde inopibus: id quod nō æque nunc ab om̃ibus fieri nō sine animi dolore video: quandoquidem qui plerosq; intelligā suis vel q̃libet diuitibus cum aliorum iactura largiri, quo nihil magis contra naturam, qui & suæ largitatis hoc modo in amicos non modo nullā à deo habituri sunt mercedē, sed quos crudelis

pœna

pœna expectat, vt suo aliàs loco latius disputauimus, nunc contenti exemplo sancti Tobiæ, qui concaptiuis fratribus. s. ob verã religionẽ, qui ex eius erant genere, quæ habere potuit, misericorditer exhibuit.

Periodus II.

Cumq; esset iunior omnibus in tribu Nepththali, nihil tñ puerile gessit in opere. Deniq; cũ irent omnes ad uitulos aureos, quos Hieroboam fecerat, rex Israel, hic solus fugiebat consortia omniũ, & pergebat ad Hierusalẽ, ad populum dñi, & ibi adorabat dñm deum Israel, omnia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens, ita ut in tertio anno proselythis & aduenis ministraret omnẽ decimationẽ, Hæc & his similia secundum legem dei puerulus obseruabat.

¶ Post generalẽ vitæ sanctimoniæ Diui Tobiæ descriptionẽ, descendit ad eiusdem vitæ descriptionẽ specialem scriptura. Primũ, q̃ pie puer adhuc vixerit ostendens, simulq; inibi arguens, quæ inprimis pueris & adulescentibus ad bene beateq; viuendũ conueniant, & hæc quidẽ exẽplo Tobiæ, qui puer adhuc & in ephœbis agens, ita se in oĩbus & ad oĩa gessit, vt tamen nihil interim quod pueritiam sapuisset, egerit, vtpote ætate puer sensu vero & opere iuuenis idemq; vir. Qualem profecto fuisse nisi quadã singulari gratia intelligere haud quimus, qui in hoc laudis genere Paulo olim adhuc Saulo longe præstitit, quãdoquidẽ ad Co-

1.Cor. 13 rinthios scribens dixerit: Cum essem paruulus loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Cum aūt factus sum vir, euacuaui, q̃ erāt paruuli. Atq multo secus de Tobia adfirmat scriptura, dicēs eū puerū adhuc ætate, nihil puerile in opere gessisse. ¶ Eheu q̃ multo distant nostro seculo pueri nō modo à puero Tobia sed & à Paulo puero, qui vtinā vere ac probe puerilia gererent, si virilia nō possent aut vellēt, puerilia dico cuiusmodi sunt baculo aliquoties equitare, bellū gerere more militū, sacris operari sub typo, ludere globulis, & si qua sunt hoc genus alia minus vitiosa: verū nunc pueros videmus ea perpetrari, quæ nec bonorum puerorum nec proborum sunt virorum, veluti sunt perniciose ludere, blasphemare, superbire, crapulari, bibere, comessari, hocq̀ genus infinita alia peccata, à quibus adulti merito, natura insinuante, abhorrere debuerint: Qui etiamnū pueri etiam aliquādo viri facti nō ea, quæ puerorum sunt, deponunt cum Paulo sed pueri moribus manent, sponte subituri plagā centenarij pu-

Esaiæ 65. eri illius, de quo scriptura ait: Puer centū annorum morietur, & peccator centū annorum maledictus erit. Pueri vero centū annorum perinde in prouerbio sunt, qui etsi puerilem & iuuenilē ætatem supergressi virilem attigerint ætatē, nihil tamē quod viro dignū sit agunt, sed se in omnibus vt imprudentes stolidiq̀ paruuli gerunt. Sed Apostolus longe aliter monuit inquiens: Fratres,

1.Cor.14 nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, sensibus aūt perfecti estote. Cuiusmodi fuit vere Tobias ille, qui & per ætatē, quæ puerilis fuit, & per malitiam, quæ in eo nulla erat puerulus fuit, sensu vero & opere propemodū vir fuit. Et talem se quidē inter cætera duobus pijssi. operibus exhibuit. ¶ Primo quod ipse,

ipſe,cæteris ad idololatriã deficientibus à vero vnius dei cultu,ſolus in latria pius ac fidelis perſeuerauit, nõ adorans cum aliis vitulos aureos, quos Hieroboam, rex Iſrael,fecerat,nimirũ nõ immemor ſcripturæ,dicentis: (quã & alibi Chriſtus repetit) Audi Iſrael, dñs deus veſter,deus vnus eſt, & non eſt alius præter vnũ,& ipſe eſt dñs in cælo ſurſum,& in terra deorſum,& non eſt alius,illum timebis,& illi ſoli ſeruies. Et alio in loco Non habebis deos alienos coram me. Nõ facietis deos argenteos,nec deos aureos facietis vobis: quãdoquidem,inquit Pſal. Deus in cælo eſt,quia omia quæ voluit,fecit, Simulachra gentiũ argentũ & aurum,opera manuũ hoĩm: os habent & nõ loquent̃, oculos habent & nõ videbunt: Aures habent, & non audient, nares habent & nõ odorabunt, manus habent & nõ palpabunt &c. Quã ſane legis diuinæ ſcripturã Apoſtolus ſequutus ad Athenieñ ait: Deus qui fecit mundũ, & omnia quæ in eo ſunt,hic cæli & terræ cum ſit dñs, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur,indigens aliquo,cum ipſe det omibus vitam & inſpirationẽ & omia,fecitq́; ex vno ome genus hoĩm, inhabitare ſuper vniuerſam faciẽ terræ, definiens ſtatuta tempora,& terminos habitationis eorũ,quærere deum,ſi forte attrectent eum aut inueniant,q̃uis non longe ſit ab vnoquoq; noſtrum. In ipſo em̃ viuimus & mouemur & ſumus. Ipſius em̃ genus ſumus. Genus ergo quum ſimus dei,nõ debemus æſtimare auro & argento,aut lapidi,aut ſculpturæ artis & cogitatiõis hominis diuinũ eſſe ſimile. Impiũ igitur & maximũ ſcelus eſt atq; peſſimũ peccatũ,relicto vero deo adorare creaturas eiuſmodi,velut olim Iudæi factitauere, quũ vitulum ex auro conflatilem adorarunt,quorum ideo die

Deu. 4. 6
Matt. 4.
Exo. 20.
Pſal. 115.
Actu. 17
Exo. 32.

vna à filijs Leui qui nõ apostatauerant Mose duce, viginti tria millia hoïm interfecti & trucidati sunt, defendi'q; fuissent longe plures à deo, nisi gratiã ab ipso Moses dux fidelis continuis & deuotis precibus impetrasset, vitam'q; propter idem peccatũ varie deus tum & postea Iudæos visitauerit: vt ex verbis eo in loco facile quis coniectat. ¶ Quã vero deus ipse Max. pro ijs adsit, qui in eius cultu pie perseuerant, non deficientes à vera religione, mirabiliter arguit in tribus
Danie. 3. illis Hebraicis pueris Sidrac, Misac, & Abdenago, qui quũ nollent à veteri religione vero'q; diuino cultu recedere, nec adorare cum alijs auream statuã, quã constituerat, vt adoraretur, Nabuchodonozor rex, colligati in mediũ fornacis ignis ardentis missi sunt: quos ita lætos & immunes ab om̃i dolore deus opt. præseruauit, vt in summa constantia vno ore deũ laudantes, ei hymnũ cecinerint, dicentes: Benedictus es dñe deus patrum nostrorũ, & laudabilis, & gloriosus, & superexaltatus in secula. Quãdoquidẽ angelus dñi descenderat cum Azaria & socijs eius in fornacẽ, & excusserat flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi vẽtũ roris flantẽ, & nõ tetigit eos om̃ino ignis, neq; contristauit, nec quicq̃ molestiæ intulit. Quod videns rex iussit eos inde eximendos, adorans & ipse deum vnũ verum dixit: Benedictus deus eorũ, Sidrac videlicet Misac & Abdenago, qui misit angelũ suum, & eruit seruos suos, qui crediderunt in eum, & verbum regis mutauerunt, & tradiderunt corpora sua ne seruirent, & ne adorarent om̃em deum excepto deo suo, qui solus est deus & nõ alius, qui apud me signa fecit & mirabilia. ¶ Sic nimirũ Christus suos discipulos & omnes martyres adhortatus est, ne vllo modo à fide & vero

dei cul-

dei cultu deficerent, qm̃ eos esset ab om̃i supplicij dolo re conseruaturus, modo constantes manerent, dicens: Mat. 10. Lucæ 12.
Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animã autẽ nõ possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest & animã & corpus perdere in gehennã. Nonne duo passeres asse veneunt? Et vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro. Vestri aũt capilli capitis oẽs numerati sunt. Nolite ergo timere, multis passeribus meliores estis vos. Et iterũ: Et capillus de capite vestro nõ peribit. Et hoc est, quod & alias gaudentes iuerint à conspectu concilij, qm̃ digni habiti sint pro noĩe Iesu contumeliã pati. Siquidẽ iustorum, inquit, scriptura, animæ in manu dei sunt, & nõ tanget illos tormentũ mortis. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorũ immortalitate plena est. In paucis vexati, in multis bene disponent, qm̃ deus tentauit eos, & inuenit illos dignos se, & tanq̃ aurũ in fornace probauit illos, q steterunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, alibi dicentes: Qm̃ probasti nos deus, igne nos examinasti, sicut examinat argentũ. Induxisti nos in laqueũ, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti hoĩes super capita nostra. Transiuimus per ignem & aquã, & eduxisti nos in refrigeriũ. ¶ Inter quos sane merito, qui idipsum dixerunt, cõputari queat Tobias ille senior, quẽ vsq; adeo deus tẽtauit, & constantem in patientia tutatus est, quãdo solus fugit idololatriã, cæteris deflectentibus, nolens adorare vitulos aureos, quos Hieroboã fecerat, sed perrexit Hierosolyma ibidemq; in templo dñi, dñm deũ Israel adorauit, iuxta Iudæorum legem, qua (vt alibi ex disputatione mulieris Samaritanæ cum Christo nõ obscure accipimus) cauebatur, vt adoraturus, in Hierosolymis in templo

Lucæ 21. Actu. 5. Sapi. 3. 5. Psal. 65. Iohan. 4

templo

templo dñi adoraret, quod à Daniele cœptũ Salomon consummarat, quo & Christus, legis cõsummator, plè rumq; semper proficiscebatur, adoraturus & doctu rus. Hinc Euangelista alibi: Et, ibant, inquit, parentes
Lucæ. 2. eius per omẽs annos in Hierusalem in die solenni Paschæ. Et cum Iesus factus esset annorũ duodecim, ascẽdentibus illis in Hierosolyma secundũ consuetudinẽ diei festi, consummatisq; diebus cũ redirent, remansit puer Iesus in Hierusalẽ, & non cognouerunt parentes eius. Hanc profecto legem olim Iudæis inuiolabilem religiosissime obseruauit Tobias, qui vtcunq; puer adhuc, omibus alijs deficientibus, solus fugit consortiũ oĩm & perrexit Hierosolyma ad templum dñi, verum deum Israel ibi adorans, relictis idololatriæ vitulis aureis, quos Hieroboam rex Israel constituerat iuxta historiam, quæ in libris regnorum descripta sic habet.

5. Re. 12. ¶ Hieroboam timens ne populus suus ad Roboam fi
2. Parali. lium Solomonis deficeret à regno suo, vt eum nõ tam
10. 11. Roboam filio Solomonis detraheret, q̃ à veri dei cultu auerteret, in templo Hierosolymitano secundũ diuinam sanctionẽ exhibendo, constituit duos vitulos aureos in regni sui finibus, vnũ in Bethel, & alterum in Dan, ad quos adorandos, prætermisso deo, confluerct populus Israeliticus, vt certe confluebat maior populi pars, excepto quidẽ inprimis Tobia, qui cõstantissim⁹ antiquæ suæ religionis & fidei, solus oĩm .s. paucorũ, noluit adorare vitulos aureos, quos Hieroboam, vt populũ per eos sibi coniungeret, & à vero dei opt. cultu auerteret, in regni sui finibus erexit, dans omibus pueris exemplũ, vt si coram deo & hominibus, fideles ac probi manere velint, malorũ consortia vitent, siquidẽ cum bonis bonus eris, cum peruerso peruerteris. Hinc

Aposto

Apostolus: Denunciamus vobis, ait, fratres, in nomine dñi nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos, ab omni fratre, ambulãte inordinate non secundũ traditionẽ nostram. Hæc nimirũ primaria fuit Tobiæ virtus pietatis, quæ illũ arguit nihil plane gessisse puerile, vtcunq; puer esset ætate, atq; nunc virũ moribus æquaret, sileo pueros hoc tempore, à quibus haud ausim hanc ipsam primã desiderare virtutẽ, vt quæ etiam viris desit, vt paulopost ostendemus. ¶ Secundo Tobias ille senior idemq; puer adhuc, arguit se nõ puerilia tractare, qm iuste & fideliter decimarit, nimirũ sua primitiua, & decimas suas fideliter offerens, ita vt in tertio anno proselythis & aduenis ministraret omnẽ decimationem. Hæc & his similia secundũ legem dei puerulus obseruabat. Quo in loco primũ putauerim sciendum quid sit decima, de quibus dari debet decima, & quib⁹ & à quibus decima dari, & quare debeat dari, & an peccet nõ dans decimã, vbi ea dari nõ consueuit. Num & hodiernis temporibus merito decima detur sacerdotibus, & quid debeant sacerdotes facere de eo, q̃d abundet in decimis ipsorũ, vtpote qui alioqui adeo sunt diuites, vt plane nõ indigeant tantis decimis, quum inde superfluant. Est igitur quoad præsentẽ disputationẽ, ¶ Decima vna portio ex decem partibus alicuius rei in partes decem distributa, quæ ex terra prouenit. Quæ nimirũ decima pars rei prouentæ dari debet ¶ De omnibus fructibus, terrarũ, arborũ, hortorũ, nutrimentis animaliũ, lana, lacte, fœno, lignis, piscationibus, venationibus, siquidem lex dicit: Decimã partem separabis de cunctis fructibus tuis, qui nascunt̃ ex terra, per singulos annos, separabisq; decimã frumenti tui, & vini & olei, & primogenita de armentis, & ouibus tuis, vt discas

2. Tess. 3.

16. q. 1. c. decime.

16. q. 7. quicunq; c. cõmissã de decimis.

Deut. 14

Leui. 27.

discas timere dñm deum tuũ in om̃i tempore. Ita ni-
Genc.14 mirum scriptura perhibet Abrahamũ decimã ex om̃i-
bus dedisse. Cuius etiam argumento Pharisæus ille in
Lucæ.18 euangelio gloriatur, quod det de om̃ibus, quæ possi-
det, decimas. Et debet dari decima, sacerdotibus, qui
Num.18 in locum successerunt in nouo test. Leuitarum in anti
quo testa. quibus dari solebat decima, & nõ aliis, domi
21.dist.c. no deo aliàs dicente. Filiis aũt Leui dedi om̃es decimas
Cleros. Israelis in possessionẽ. Et datur decima sacerdotibus
Leuiticis, quũ pars dñi sunt. Vnde & ii sunt clerici ap-
pellati, duabus quidẽ rationibus. ¶ Primo datur eis
perinde loco dei constitutis in signũ vniuersalis domi
Psal. 22. nii. s. quod deus cognoscatur dñs oĩm quæ sunt in ter-
ra, & etiam ipsius terræ, & ea nõ aliunde nobis proue-
nire q̃ à deo, vnde om̃ia sunt. Siquidẽ dñi est terra, & o
mnis plenitudo eius. Sicuti quidẽ tributũ datur domi-
no temporali, in signũ recognitionis vniuersalis dñii,
ita datur decima deo, in signũ, vt dixi, recognitiõis dñii
vniuersalis, quod deo in om̃ibus est, quæ nobis proue-
Act.17. niunt. Ipse quidẽ, ait Paulus, est qui fecit mundũ, & oĩa
1.Cor.4 quæ in eo sunt. Et quid habes, inquit alibi, quod nõ ac-
cepisti. s. à deo? ¶ Secundo datur eis, pro cultu diui-
no. i. pro diuino officio perficiendo, quod in ecclesiis
ad dei laudẽ impendunt, & ad id inde sustentant, Dño
Nu.18. deo aliàs dicente. Filiis aũt Leui dedi om̃es decimas Is-
rael in possessionẽ pro ministerio, quo seruiunt mihi in
tabernaculo fœderis. Nihil aliud possidebunt, decima-
rum oblatione contenti, quas in vsum eorum & ne-
cessaria separaui. Et iuste quidẽ, quãdo deus ille opt. ni
hil à nobis præmii vel honoris postulet, & qui digna-
Psal.15. tus est nobis totũ dare, decimã dignatur à nobis reci-
pere, nõ sibi, qui nostrorũ bonorũ non eget, sed nobis
procul-

proculdubio profuturam,& in laboris recompensam atq; corporis sustentationẽ. Quandoquidẽ sua mercede dignus est operarius & cibo suo. Et q,ait Apl'us, in sacrario operant,q̃ de sacrario sunt,edunt: & q altario deseruiũt,cũ altario participãt:neq; eñ alligandũ est,inquit scriptura,os boui trituranti. Quod vtiq; nõ de bobus dicit, de quibus deo non est hæc cura, sed propter nos dicit. Ipsa vero decima nõ solum ab oĩbus laicis sed & à clericis,quoad res ipsorum,dari debet. Siquidẽ deus neminẽ exceperit à solutione decimarum,qm̃ res prouentæ omniũ à deo proueniunt,quarũ ipse dñs est, qui recognitionẽ dominij ab oĩbus exigit. Et quicũq; monitus,nõ soluerit integre decimã,negari nequit, quin peccet mortaliter: quũ sit transgressor diuinæ & humanæ legis,quandoquidẽ deus negatiue & adfirmatiue præcipit,vt hoĩes dent decimas, inquiens: Decimas & primitias tuas nõ tardabis offerre. Et alibi: Inferte,inquit,omnẽ decimationẽ in horrea mea, vt cibus in domo mea sit. Et hoc est, quod scriptura dicit, Tobiam soluisse decimas iuxta dei legẽ. Si lex dei est, dare decimas, quis eam legem soluet? Nec aliqua contraria consuetudo,secundũ rigorẽ iuris soluit hoĩes ab obligatione reddendi decimas,quia hæc obligatio fundatur super ius diuinũ & ius naturale,cui nulla etiã potest resistere consuetudo cõtraria. Et sane quo ad hoc putauerim illum coram deo non esse tutum, qui decimas sine causa tenet ex remissione vel priuilegio Papæ,qui nunq̃ sine causa & in totum poterit dispensare de decimis nõ soluendis,quũ dentur iure diuino,cõtra quod sine causa dispensare nõ potest,vt patet in iuramento,quod quia iure est diuino,ipse citra causam remittere nequit. ¶ Et ne quis hoc in negocio cespitet scire duxerim, Duo esse considerãda in præcepto decimarum.

Mat. 10. 1.Cor. 9. Deut. 25 1.Tim. 5. c. à nobis de deci. Exo. 22. Mala. 3. Matt. 5. dist. 8. p totum. c. Quãto de iureiu

marum. ¶Primo quatenus sibi decimas deus reti-
c.Tua nuit in signũ vniuersalis dominij, in quo ipsius versa-
de deci, tur honor,quo quidẽ pacto decimam Papa nunq̃ po-
test vniuersaliter remittere,tum,quia ipse nunq̃ facere
possit,vt honor nõ exhibeat̃ creatori, tum,quod dare
decimas etiam sit præceptũ morale,& quidem negatĩ
uum,quod est irremissibile,vt est videre in hoc præce-
pto:Non habebis deos alienos.Et in alio: Honora pa-
trem tuum & matrẽ tuam. Hæc nimirũ præcepta, q̃m
moralia sunt decalogi, remissionẽ nõ admittũt: versat̃
Exo.20. ẽm in ipsis vtilitas hũana indispẽsabilis & honor dei ir-
Deu.5.6 remissibilis,sicuti & in decimarũ p̃cepto honor dei,q̃tũ
ad primã consideratione, versatur:ideo & ipsum, q̃ ad
hanc partem,irremissibile est, nisi forte quid ex causa
in eius locum,quod æquiualeret, succederet, q̃d æque
foret vniuersalis dominij signũ,quod tam nõ potest re
mitti,q̃ fieri nequit,quo deus minus sit vniuersalis o-
mnium rerum dñs & creator & conseruator. Et hoc
est quod de præcepto merè morali & maxime negati-
Deut.4. uo deus inquit:Non addetis ad verbũ,quod vobis lo-
quor,nec auferetis ex eo. ¶Secundo, quatenus est
in hoc præcepto personalis vtilitas,quæ prouenit ex so
lutione decimarũ,quæ concernit commodũ ecclesiarũ
& clericorũ,quod.s.commodũ Papa, quũ sit generalis
administrator & vicarius dei,potest in aliquibus & ad
1.q.7.c.Cõ tempus dispensare,nõ tamẽ sine rationabili causa. Si-
uenientibus quidem etsi Papa plenitudinẽ habeat potestatis, fun-
§. Nisi iuris gi tamen debet officio boni patrisfamilias & dispensa-
toris,dispensantis cuilibet quando & quõ oportet,iux
Mat.24 ta illud dñi dicentis: Quisputas est fidelis dispensator
& prouidens,quem constituit dñs supra familiã suam,
vt det illis in tempore tritici mensuram.Et Paulus ait:
Sic nos

Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispen 1.Cor. 4
satores mysterioꝝ dei, & sic causa dispensationis erit 2.Co. 10
loco testimonij vniuersalis dominij. Ita nimirũ cõstat
ratione vtilitatis personalis, decimam aliquibus & ali-
quo tempore cum causa per Papam vel per ipsum ac-
cipientem decimas remitti posse. Adde quod & Papa
suam habet à deo potestatẽ in ædificationẽ, non in de
structionem. ¶ Argumento eius, quod olim Apo-
stolus fecit, ille quidẽ necessaria corporis à Corinthijs
non accepit de sua prædicatione, pro qua tamẽ ex lege
diuina accipere potuit, nõ tamen accipiens non pecca-
uit, nec peccauit, qui non dedit, modo malus abfuerit
animus. Et ita Paulus nõ accipiebat, quod sibi debeba
tur, ne daret Euangelio scandalũ. Sic & rectores for- 2.Cor. 11
te non recte exigerent decimã, vbi illa dari ex consuetu In Lõbar-
dine, sed alia res vitæ huius cõsuesset, si scirent inde sub- dia L. ult.
ortum iri scandalũ. Sed alio .s. primo modo supra di- de decimis
cto, si quis decimã non soluit adeo etiam peccat mor-
taliter, vt vel lex ipsa Imperialis decernat excõmuni-
candos nõ soluentes, inquiens. Qui vero decimã post
trinam admonitionẽ & sacerdotũ prædicationẽ dare
neglexerit, excõmunicet. ¶ Sacerdotibus vero etiãnũ
noui testamenti decimas deberi nequit negari. ¶ Pri
mo quia præceptũ de decimis dandis partim morale
est & negatiuũ: ait eñ deus ad omes laicos: Decimas Exo. 22.
nõ tardabis soluere, atqui quod prohibitiuũ est semp
& ad semper (vt sic dixerim) id est, omni tempore ob-
ligat, & quod deus semel vt morale præcipit vel prohi
bet, in eo nõ vult mutari. Ego enim, inquit, deus sum, Malac. 3
qui nõ mutor. ¶ Secundo, quod etiam in hodiernis L. generali
sacerdotibus ratio decimandi perseuerat immobilis. ter C. de
Quarũ ¶ Prima est, quod deus per decimas recogno Episco. et
cleri.
L. Si pater.
ff. de posth.

scatur dñs vniuersorum ex terra prouenientiũ, qualis ab initio fuit,& est,eritq́; semper,ideoq́; & decima semper est persoluenda. ¶ Secunda ratio,quũ sit Leuitis dari & sacerdotibus solita decima in sustentationẽ corporis pro labore,certe adhuc oportet sustentari sacerdotes,& ipsis reddenda est pro labore merces. Apostolus
1.Cor.9. enim de vnoquoq; sacerdote noui testamenti ait: Quis militat suis stipendijs vnq̃? Quis plantat vineam, & de fructu eius nõ comedit? Quis pascit gregem,& de lacte gregis nõ manducat? Nescitis,q̃m qui in sacrario operantur,quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deser
Lucæ.10 uiunt,cum altario participant? Et Christus ait: Dignus est mercede operarius. Si igitur oĩs adhuc causa deci mãdi subsistit, certe suberit & ipse effectus. Nec obstat
Matt.23 ¶ Primo,q̃d Christus minetur alibi Pharisæis,inquiẽs:
Lucæ 11. Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritę,qui decimatis mentam & anethum & cyminũ &c. Respondeo,Christum nõ auferre decimationẽ,sed increpare Pharisęos quod velint emolumentũ non autẽ onus & laborem,
1.Thes.3 quod nõ licet: qui enim nõ laborat,non debet manducare. Et quia quæ dulcia fuere seruarunt,nõ autẽ aspera. Subdit enim: Et reliquistis,quę grauiora sunt legis, iudicium & misericordiã & fidem. Hæc oportuit facere,& illa non omittere. Quibus sane verbis præcipit decimationẽ fieri sacerdotibus,modo & ipsi faciant,q̃ debent,nec de leuibus solicitent,interim grauia intermittentes. Nec obstat ¶ Secundo,quod deus præcepe
c.Trãsla. de Cõsti tuti. Hebræ.7. rit solummodo decimas dari Leuitis veteris testamenti,cuiusmodi in nouo testamento nõ sunt. Respõdeo quia vero nunc in locum Leuitarum successere sacerdotes,merito & in eos lex de decimis succedit. Translato quidem,inquit Ap̃lus,sacerdotio,necesse est,vt & legis

trans

translatio fiat. Nec obstat ¶ Tertio, quod Leuitis olim dari præceptæ sunt decimæ pro sustentatione necessa- Num. 18
ria, qui & contenti debeant esse oblatione decimarum, nec habere portionẽ in terra promissionis, nec aliquid inter filios Israel possidere, sed hodie sacerdotes & maxime qui pluribus abundant beneficijs, ditissimi sunt, ergo decimis nõ indigent, nec ipsis dari debent. Respõdeo, decimas, vt dictũ est, non solum propter sustentationem sacerdotũ, sed & pauperum, sed & causa diuini honoris esse institutas, quæ causa, vt est stabilis, ita & stabilis esse debet decimatio. ¶ Sed hic magnopere cauendũ est sacerdotibus, vt quod residuũ habent de decimis, eo bene vtantur & dispensent ipsum, scientes ex euangelio, quod superest ipsis, pauperum esse, id quod maxime dictũ est ad sacerdotes, quos, Paulo teste, non Lucæ, 11
oportet turpis esse lucri cupidos, sed eis contentos, quibus ali possunt, & tegi, nec thesaurizare: siquidẽ paren- Titi. 1.
tes carnales filijs thesaurizare debent carnalia & tem- 1. Tim. 6
poralia, sed sacerdotes quũ filios non habent, thesaurizare non debent nisi spiritualia. Ideoq; quicquid ha- 2. Cor. 12
bent superflui ex suis bonis, maxime ex decima prouenientibus, elargiri debent pauperibus & egenis, quorum & ideo esse dicunt decimæ, quia de ipsis ali per sacerdotes debuerint. Id quod ex eo claret, quoniam in veteri testamento duplex erat decima. Siquidem vna erat, quæ fiebat singulis annis pro sustentatione Leuitarum, de qua hactenus loquuti sumus. Altera, quæ fiebat à tertio anno in tertiũ pro sustentatione pauperum. Et hoc est, quod scriptura ait, quod Tobias dederit omnia primitiua sua & decimas suas fideliter offerens, ita vt in tertio anno proselythis & aduenis ministraret omnem decimationnẽ. In cuius quidem decimatione tertij anni, quia hodie

Panor. c. decimam, de decimis. succeſſit eleemoſyna, cōſtabit, vt eam lege dei teneanť exhibere ſacerdotes inopibus: quod ſi neglexerint, qd aliud erunt q̃ deuoratores pauperū, & occiſores atq; homicidę, depręadatores rei alienæ? ¶ Væ igitur illis ſacerdotibus, qui quod habent ex patrimonio Chriſti & eccleſiæ, nō in ſuſtentationem pauperū, ſed in luxū canum, equorū, veſtium atq; ſcortorum exponunt, & fruſtra in gulam & crapulam dilapidant, cuiuſmōi nō pauci reperiunť. Quales ſi fuerint, nonne ad eos dn̄s vę illud æternum dicturus eſt, quod ad ſcribas & phariſæ

Matt. 23 os? Væ vobis ſcribæ & phariſæi, qui decimatis mentā,

Lucæ. 11. & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis. ſ. iudiciū & miſericordiā & fidem. Id eſt, væ vobis ſacerdotes, qui ſtudetis auaritiæ, qui ſtudioſe etiam rerum vilium decimas exigitis, & iudiciū in diſceptatione negociorū, miſericordiamq; in pauperes, & fidem ſeruando ius & iureiurando, quæ magna ſunt, prætermittitis. Qui etiam auaritia pleni, ſi quis decimas alicuius rei minimæ nō obtulit, corripitis quaſi crimen magn[illegible]ſſet. Si quis vero alterū lædit vel in deum pecca[illegible] curatis eum corrigere, de lucro veſtro ſolliciti, n[illegible] de labore, quem refugitis, de gloria quoq; de[illegible]æ hoīm negligentes. Sane deus facere iuſti[illegible] miſericordiā & habere fidem propter glori[illegible] mandauit, decimas aūt offerre partim prop[illegible] ſacerdotū, vt ſacerdotes [illegible]dem populi[illegible]alibus obſequanť, populi [illegible] carnali-

Cor. 9. bus [illegible] ſubminiſtrent, Apoſ[illegible] ente: Si [illegible] tualia ſeminauimus [illegible] eſt ſi nos [illegible] metamus. ¶ Sed [illegible] nunc ple[illegible] ſacerdotes de ſu[illegible] & cōmodo [illegible] de honore aūt de[illegible] omnes ſuas portio-

portiones vigilāter defendūt, sed circa obsequiū ecclesiæ curam impendere non attendunt. Si populus decimas nō obtulerit, murmurant omes, si peccantē populum viderint, nemo murmurat contra eos. Sed de ijs suo loco plura, modo videant, ne quod hic questuose colligunt, sibi thesaurizant, vt ait Apostolus, iram in die iræ, & reuelatiōis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundū opera eius, dicturus'q; est, & præsertim ad vnumquemq; sacerdotem, perinde atq; ad suum peculiarem villicum & dispensatorem: Redde villicationis tuæ rationē, quia iam amplius nō villificaberis. ¶ O tum felix erit dispensator, qui fidelis in tempore suis subditis tritici mensuram dederit, qm̄ deinde eum dn̄s supra om̄ia, quæ possidet, constituet. Infelix vero qui male dispensauerit, qui talenta sibi cōmissa vel non ad lucrum exposuerit, vel male dilapidauerit, quandoquidem ipsum dn̄s diuidet, partem'q; eius cum infidelibus ponet, vtpote, qui voluntatē dn̄i cognouit, & non secundum eam fecit. Erit sane tunc tempus, in quo multum quæretur ab eo, cui multū est datum, & plus ab eo petent, cui multū est commendatū. Cuiusmodi profecto sunt sacerdotes, & maxime prælati, qui nō modo de suis, sed de aliorum animabus rationē, inquit Apostolus, reddituri sunt, atq; vtinā idipsum facturi sint cū gaudio & salute. Quod proculdubio facient, si hæc, q̄ [d]iximus, ex animo perpenderint, & iuxta eam vixerīt, [m]eminerint'q;, se non esse dn̄os, sed, vt Paulus ait, mini[st]ros Christi in populo, & dispensatores mysteriorum [d]ei. ¶ Superest fratres charissimi, vt vos amore [...]estræ hortor, quo de rebus vestris ex animo per[...]tis decimas, quemadmodū & sanctissimi quon[dam] patres summa cum diligentia soluerunt, non cu-

Rom. 2.
Lucæ. 16
Math. 25
Lucæ 12
Heb. 13.
1. Cor. 4

rantes, quod plerique clericorum mali sint, suisq́ꝫ bonis
2.Cor.5. ac decimis male abutant͂, quandoquidē ipse de se deq́ꝫ
Lucæ.16 suis iustissimo iudici cogentur aliquando rationē reddere, illiusq́ꝫ iram non effugient, immo memores, q̂d decimas nō ipsorum intuitu persoluere debeatis, verum ¶ Primo, quia deus præcepit, cui sub salute animæ & corporis est parendū, morietur em̃, qui ei non
Gene. 3. obedierit. ¶ Secundo, quia si nō dederitis, deum ip̄m per nefandam superbiā negabitis esse deum verū, & ab eo non vobis esse om̄ia, id quod plane impium foret. ¶ Tertio, quia & naturæ ius postulat, vt ex rebus à deo vobis datis, aliquid ad suum honorē tribuatis, qui alioqui etiam vnico nutu vos & om̄ia vestra perdere posset, ita vt nihil cresceret ex terra vobis. ¶ Quarto, q̂d
Lucæ 10 & lex diuina & naturalis expostulat, vt ei, qui operatur, merces persoluatur. ¶ Quinto, quod deus alioqui de nō persolutione decimarum, de vobis sumet non modo pœnā æternalem, sed & temporalem. Constat enim nunq̄ vel raro bene successisse detentoribus decimarum, quando in iure nō aliter habeantur ac inuasores rerum alienarum, quare & ipsos plerumq́ꝫ semper de-
16.q.pri. us sinit turpiter fieri pauperes, & nobiles si fuerint, in tempore reddi ignobiles, aut certe eorum filios, vel certe illorum stirpem deniq́ꝫ euanescere. Et hoc est, q̂d dn̄s alibi ait, ad eos, qui decimas ei nō persoluunt. Et in penuria vos maledicti estis. Et certe, videmus quadam fieri maledictione, vt reuocentur ad decimā, qui decimā nō dant, & datur plerumq́ꝫ militi impio, quod
16.q.1.c. decimæ. non datur sacerdoti, qui, teste Paulo, in his quæ ad deum sunt, loco dei, populo constituitur. Etiam maledictionem vbi manifeste senserunt pij illi principes, legē diuinam sequuti, noluerunt vllo modo nisi ex legitima per

ma per Papam dispensatione laicos ipsos habere & colligere decimas vsq; adeo, vt etiam laicus decimas nõ possit præscribere. Siquidẽ decimatio sit res spiritualis, & constet donationem iuris spiritualis factam laico, ideo esse nullã, quod nec etiam sufficientem titulũ prę scribendi tribuat: quandoquidẽ recipiens talem titulũ, credens illum valere in iure, erret in iure, sed error iuris nõ prodest in vsu capione. Caueant igitur laici, ne si bi vsurpent, quod ecclesiasticorum est, qui loco dei constituti sunt in ijs, quæ ad deum sunt, & persoluunt decimas ex animo. ¶ Sexto, quod deus dantibus hilariter decimas, copiam largitur omniũ eorum, quibus indigent, ipso ad illos dicente: Inferte omnẽ decimationẽ in horrea mea, vt sit cibus in domo mea. Et probate me, si nõ effudero super vos cataractas cæli, & effudero vobis benedictionẽ vsq; ad abundantiã. Et increpabo pro vobis deuorantem ne corrumpat fructũ terræ vestræ, nec sterilis erit vinea in agro. Siquidem, inquit, Apostolus, diligit deus hilarem datorem. Et potens est deus, omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omĩbus semper sufficientiã habeatis. Et multiplicabit semen vestrũ, & augebit incrementa fructus iustitiæ vestræ. Hæc ille & (vt omĩa) vere. Id quod & in nostris maioribus deus palam arguit, qui cum libenter quæ dei fuere reddiderunt de omĩbus abundabãt, nos vero quia omĩa ab eo rapimus, nihil habemus. Sic q̃q; quia libenter decimas dederunt Abraham, Iob, & Tobias, à deo omniũ rerum nacti sunt benedictionem, veluti suo loco videbimus. De primitiuis vero seu primitijs (quæ sunt primorũ fructuum) non est, vt multis agamus, vtpote, quę olim de frugibus offerebant, nõ erant speciali noĩe definita, sed offerentiũ arbitrio derelicta,

L. nun͂q. ff. de usucap. c. Apostoli ex. de donat.

Mala. 3.

2. Cor. 9

ita & in nouo testamento, adeoq; in noua lege per determinationem Ecclesiæ diffinitur, vt primitias homi-
16.q.7. nes persoluant secundū patriæ consuetudinē & ministrorum ecclesiarū indigentiam. Hactenus qua ex stirpe Tobias & ciuitate fuerit, & q̃ fidelis erga deum & proximos vixerit in captiuitate temporis Salmanasar regis Assyriorū detentus, vt qui viam veritatis haud deseruerit, largiens, quæ habere potuit, concaptiuis fratribus, qui ex eius fuerunt genere, omnia. Cui deniq; inter omēs quasi solus permansit erga deum, eiusq; diuinum cultū pius, cæteris ad vitulos aureos deficientib⁹, quos Hieroboam rex Israel erexerat. ¶ Iam vero demum in quæstionē à nonnullis venit, si proinde (vt euidenter vidimus & audiuimus) authoritate sacrarū literarū Deus ille Opt. Max. contulit clericis decimas, in eorum seruitutē, vsum, necessitatem & in elargitionem pauperum, ipsi vero magna ex parte nec in ecclesia diuinis inseruiunt officijs, nec decimis vtuntur, sed abutuntur, easq; in luxuriosam superfluitatē non etiā in necessitatem exponunt, interimq; pauperibus parū vel nihil erogant, nunquid (quærunt aliqui) decimæ ab eis qui tales sunt vel auferri possint, vel saltem interdici? Et si auferri, quo deinde & per quem transferri possent? Respondeo. ¶ Primo auferri ab eis posse
2.Tes.3. quandoquidē si quis (vt Paulus ait) non vult operari,
gloss. L. q̃-uis ff. de damno infecto. nec manducet, ijs ergo, qui ociantur denunciamus & obsecramus in dn̄o Iesu Christo, vt cum silentio operantes suum panem manducent. Et Christus, Omnis,
Lucæ 10 inquit, operarius sua dignus est mercede. Ita, quis dubi-
1.Tim.5. tat? indignus est mercede, qui non operatur, Et leges Imp. habent, eum sequi debere commodū, qui habet onus. Diminuta quidem hæredis inscripti parte, diminuitur

nuitur & legatorũ onus. Et ſane iuris eſt & naturæ regula, vt eum ſequanť cuiuſq; rei cõmoda, quem ſequũtur incommoda. Sed quid multis vtamur ſcripturis & legibus? quum plerumq; in negocio quopiã ſufficiat adlegare rationẽ naturalem, vel abſq; lege. L. fi. ff. de pœnis. ¶ Secundo, voluntas teſtatoris eſt ſeruanda. Siquidem Apoſtolus dicat: Vbi teſtamentũ eſt, mors neceſſum eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatũ eſt: alioqui nõ valet, dum viuit, qui teſtatus eſt. Vult eñ, quicquid in vita teſtator poſt mortem ſuam fieri voluit, idipſumq́; ante mortem nõ reuocarit, eſſe prorſus ſeruandũ. Sequitur Imp. dicens: Nihil eſt, quod magis hominibus debeatur, q̃ vt ſupremæ voluntatis, poſt q̃ aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtilus & licitum, quod iterum nõ redit arbitriũ. Et alia quoq; L. Imp. inquit: Diſponat itaq; vnuſquiſq;, vt dignum eſt, & ſit lex eius voluntas. Sed dubiũ non eſt, quin teſtator voluerit bona ſua nõ aliter peruentum iri ad eccleſiam quã pro diuinis officijs, & in vſum ſacerdotum atq; neceſſitatem pauperum, nõ in abuſum & ſuperfluitatem. Nec eſt, quod allegetur, idipſum expreſſis verbis haud caueri in teſtamento. Reſpondeo, magis voluntatẽ teſtatoris & mentem eſſe inſpiciendam q̃ verba. Quandoquidẽ L. dicat quod dignitas teſtatoris, & eius cui teſtatur, inſpicitur, etiamſi teſtator nihil plane cauerit. ¶ Tertio quicquid ſub conditione datur vel promittitur, vel cauſa conditione, vel cauſa non impleta, recipi quod datũ eſt poteſt. Sic Chriſtus, quia nobis vitam æternã promiſit, ſi ſua mandata ſeruauerimus, Quæ quidem conditio ſi à quopiam non ſeruatur, certe illi vita æterna aufertur. Siquidem non õmis qui dicit mihi dñe, dñe, intrabit in regnũ cælorum,

Hebr. 9.

L. 1. C. de ſacro. ecci.

§. diſponat in Authẽ. de nuptiis col. 4.

L. fi. §. S. libertis ff de iudiciis

Mat. 19.

Matt. 7.

Mat. 19. lorum, sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis est &c. Sic quinque fatuis virginibus clausa fuit cæli ianua. Sequitur L. Imp. sub toto tit. ff. de conditiõe causa data & causa non sequuta. Casus est in terminis ad propositũ in L. Si hæres ff. eo. tit. & L. si plures, C. de cõditionibus incertis. Vbi ad literam dicitur, vt ij, qui cõpleuerint iussa ad lucrum vocentur, qui aũt neglexerint, sibi imputent, si ab huiusmodi cõmodo repellantur. Iam vero constat, testatorem dedisse sua hanc ob causam, vt deo seruiatur, & sacerdos vnaq; cũ eo pauper sustentet, ergo causa nõ impleta, quod datũ est ob eam causam, condici potest. ¶ Quarto, ei qui re aliq̃ male vtitur (etiam ꝑpria) res ipsa à pauperum vtente aufertur vel certe vsus rei. Sic alibi ab eo, q̃ suo mna male fuerat vsus, nec ipsum in dñi vsuram collocauerat, per dñm mna aufertur. Ita & LL. Imp. haud permittunt re sua quempiã male vti, sed vel in rem animaduertendũ iubent, vel ei ceu furioso & insano mandant dari tutorem vel curatorem, qui illum & eius bona, ne male eis vtatur, gubernet. Modo si nõ permittitur cuipiam, vt sua re male vtatur, quanto minus ei ꝑmittetur, qui nõ sua sed potius ecclesiæ & pauperum re perperam abutitur. ¶ Quinto, quum lex diuina prohibeat, ne concupiscamus rem alienã, quanto magis prohibet, ne rem alienam penes nos teneamus? At quod superest sacerdotibus de decimis, pauperum est, quorum olim erat decima tertio quoq; anno, igitur recte de decimis tanq̃ deo, quod & pauperum est, largientur sacerdotes. Sane diuinæ est iustitiæ, simul humanæ & naturalis, vt suum cuiq; detur. Ergo. ¶ Ex his modo & id genus alijs, quæ breuitatis gratia nunc prætereo, perspicuum fit, iure tum diuino & naturali q̃ humano

Mat. 25.

Luc. 19.

L. is. §. diuus pius ff. de Tut. Institu. de curatorib. §. furiosi.

Exo. 20. Deute. 5.

L. iustitia ff. de iusti. et iure.

mano, posse auferri decimas ab eis quidem clericis, qui admoniti (vt addecet) neq; deo seruiunt in ecclesia, neq; decimis bene, neq; in necessariam sustentationem & commodam vtũtur: nec eas pauperib⁹ elargiuntur, vt luti in Homilijs nostris etiam disseruimus. ¶ Primo non obstat dicere, quod habeant vicarios, qui suas vices gerunt, suoq; loco in ecclesia deseruiunt. Respondeo simulq; quaero, quis seruit pro vicarijs, quũ & ipsi quia sunt sacerdotes, pro se seruire obligentur. ¶ Secundo non obstat, quũ sit regula iuris. Qui facit per alium, est quasi per seipsum faceret. Respondeo, verum esse si quid iubeo fieri noĩe meo vel boni vel mali, reputari in rebus humanis, ac si ego fecissem, vtpote si non sit mihi industriae personae electio, sed locum nõ habere in ijs, quae ad deum pertinent. Vbi vnusquisq; pro se tenetur. De suis eñ damnatur vel saluatur. Nec enim quis pro me vel caelũ vel inferos est ingressurus. Ait eñ Paulus: Oportere nos omnes manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit siue bonũ siue malũ. Christus quoq; dicit, filium hoĩs redditurũ in nouissimo iudicio vnicuiq; secundũ opera eius. Non potest igitur hoc in casu quis deo pro altero eo ipso ocioso, seruire, sicuti nec vnus pro altero damnatur nec saluatur. Potest aũt vnus alteri conseruire, vt eo melius deseruiatur, vel vt alter adsit necessitate cogente: qua nimirũ ratione non dubitatur in quibusdã ecclesiis vicarios esse positos. ¶ Tertio non obstat dicere, vnũquemq; suae rei esse arbitrũ: Respondeo, moderatorẽ in L. dici eum, qui rem suam moderatur. id est, bene vtitur. ¶ A clericis aũt decimae auferri nequeunt, nisi per eum, qui eorum est index, vtpote per episcopum, nõ autem per laicũ: quandoqui-

L. Si quis id §. penul. ff. de iuris om. ind.

2. Cor. 5.

Matt. 16

L. in re mandata ff. Mãdati.

marum. ¶ Primo quatenus sibi decimas deus reti-
c.Tua nuit in signũ vniuersalis dominij, in quo ipsius versa-
de deci, tur honor, quo quidẽ pacto decimam Papa nunq̃ po-
test vniuersaliter remittere, tum, quia ipse nunq̃ facere
possit, vt honor nõ exhibeat creatori, tum, quod dare
decimas etiam sit præceptũ morale, & quidem negati
uum, quod est irremissibile, vt est videre in hoc præce-
pto: Non habebis deos alienos. Et in alio: Honora pa-
trem tuum & matrẽ tuam. Hæc nimirũ præcepta, q̃m
moralia sunt decalogi, remissionẽ nõ admittũt: versat̃
Exo.20. eñ in ipsis vtilitas hũana indispẽsabilis & honor dei ir-
Deu.5.6 remissibilis, sicuti & in decimarũ p̃cepto honor dei, q̃tũ
ad primã considerationẽ, versatur: ideo & ipsum, q̃ ad
hanc partem, irremissibile est, nisi forte quid ex causa
in eius locum, quod æquiualeret, succederet, q̃d æque
foret vniuersalis dominij signũ, quod tam nõ potest re
mitti, q̃ fieri nequit, quo deus minus sit vniuersalis o-
mnium rerum dñs & creator & conseruator. Et hoc
est quod de præcepto mere morali & maxime negati-
Deut.4. uo deus inquit: Non addetis ad verbũ, quod vobis lo-
quor, nec auferetis ex eo. ¶ Secundo, quatenus est
in hoc præcepto personalis vtilitas, quæ prouenit ex so
lutione decimarũ, quæ concernit commodũ ecclesiarũ
& clericorũ, quod. s. commodũ Papa, quũ sit generalis
administrator & vicarius dei, potest in aliquibus & ad
1.q.7.c.Cõ tempus dispensare, nõ tamẽ sine rationabili causa. Si-
uenientibus quidem etsi Papa plenitudinẽ habeat potestatis, fun-
§. Nisi iuris gi tamen debet officio boni patrisfamilias & dispensa-
toris, dispensantis cuilibet quando & quõ oportet, iux
ta illud dñi dicentis: Quisputas est fidelis dispensator
Mat. 24 & prouidens, quem constituit dñs supra familiã suam,
vt det illis in tempore tritici mensuram. Et Paulus ait:
Sic nos

Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispen 1.Cor. 4
satores mysteriorum dei, & sic causa dispensationis erit 2.Co. 10
loco testimonij vniuersalis dominij. Ita nimirũ cõstat ratione vtilitatis personalis, decimam aliquibus & aliquo tempore cum causa per Papam vel per ipsum accipientem decimas remitti posse. Adde quod & Papa suam habet à deo potestatẽ in ædificationẽ, non in destructionem. ¶ Argumento eius, quod olim Apostolus fecit, ille quidẽ necessaria corporis à Corinthijs non accepit de sua prædicatione, pro qua tamẽ ex lege diuina accipere potuit, nõ tamen accipiens non peccauit, nec peccauit, qui non dedit, modo malus absfuerit animus. Et ita Paulus nõ accipiebat, quod sibi debebatur, ne daret Euangelio scandalũ. Sic & rectores for- 2.Cor.11
te non recte exigerent decimã, vbi illa dari ex consuetu In Lõbar. dia L. ult. de decimis
dine, sed alia res vitæ huius cõsuesset, si scirent inde subortum iri scandalũ. Sed alio .s. primo modo supra dicto, si quis decimã non soluit adeo etiam peccat mortaliter, vt vel lex ipsa Imperialis decernat excõmunicandos nõ soluentes, inquiens. Qui vero decimã post trinam admonitionẽ & sacerdotũ prædicationẽ dare neglexerit, excõmunicet. ¶ Sacerdotibus vero etiãnũ noui testamenti decimas deberi nequit negari. ¶ Primo quia præceptũ de decimis dandis partim morale est & negatiuũ: ait eñ deus ad omes laicos: Decimas Exo. 22.
nõ tardabis soluere, atqui quod prohibitiuũ est semp & ad semper (vt sic dixerim) id est, omni tempore obligat, & quod deus semel vt morale præcipit vel prohi
bet, in eo nõ vult mutari. Ego enim, inquit, deus sum, Malac. 3
qui nõ mutor. ¶ Secundo, quod etiam in hodiernis L. generaliter C. de Episco. et cleri.
sacerdotibus ratio decimandi perseuerat immobilis. Quarũ ¶ Prima est, quod deus per decimas recogno L. Si pater, ff. de posth

ſcatur dn̄s vniuerſorū ex terra prouenientiū, qualis ab initio fuit, & eſt, eritq́ꝫ ſemper, ideoq́ꝫ & decima ſemper eſt perſoluenda. ¶ Secunda ratio, quū ſit Leuitis dari & ſacerdotibus ſolita decima in ſuſtentationē corporis pro labore, certe adhuc oportet ſuſtentari ſacerdotes, & ipſis reddenda eſt pro labore merces. Apoſtol9

1.Cor.9. enim de vnoquoq; ſacerdote noui teſtamenti ait: Quis militat ſuis ſtipendijs vnq̄? Quis plantat vineam, & de fructu eius nō comedit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis nō manducat? Neſcitis, q̄m qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? Et qui altario deſer

Lucæ.10 uiunt, cum altario participant? Et Chriſtus ait: Dign9 eſt mercede operarius. Si igitur om̄is adhuc cauſa decimādi ſubſiſtit, certe ſuberit & ipſe effectus. Nec obſtat

Matt.23 ¶ Primo, q̄d Chriſtus minetur alibi Phariſæis, inquiēs:

Lucæ 11. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritę, qui decimatis mentam & anethum & cyminū &c. Reſpondeo, Chriſtum nō auferre decimationē, ſed increpare Phariſęos quod velint emolumentū non autē onus & laborem,

2.Theſ.3 quod nō licet: qui enim nō laborat, non debet manducare. Et quia quæ dulcia fuere ſeruarunt, nō autē aſpera. Subdit enim: Et reliquiſtis, quę grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiā & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Quibus ſane verbis præcipit decimationē fieri ſacerdotibus, modo & ipſi faciant, q̄ debent, nec de leuibus ſolicitent, interim grauia intermittentes. Nec obſtat ¶ Secundo, quod deus præceperit ſolummodo decimas dari Leuitis veteris teſtamen

c.Trāſla. de Cōſti tuti. Hebræ.7. ti, cuiuſmodi in nouo teſtamento nō ſunt. Reſpōdeo quia vero nunc in locum Leuitarū ſucceſſere ſacerdotes, merito & in eos lex de decimis ſuccedit. Tranſlato quidem, inquit Ap̄ſus, ſacerdotio, neceſſe eſt, vt & legis tranſ

translatio fiat. Nec obstat ¶ Tertio, quod Leuitis olim
dari præceptæ sunt decimæ pro sustentatione necessa- Num. 18
ria, qui & contenti debeant esse oblatione decimarum,
nec habere portionē in terra promissionis, nec aliquid
inter filios Israel possidere, sed hodie sacerdotes & ma
xime qui pluribus abundant beneficijs, ditissimi sunt,
ergo decimis nō indigent, nec ipsis dari debent. Respō
deo, decimas, vt dictū est, non solum propter sustenta
tionem sacerdotū, sed & pauperum, sed & causa diuini ho
noris esse institutas, quæ causa, vt est stabilis, ita & sta-
bilis esse debet decimatio. ¶ Sed hic magnopere
cauendū est sacerdotibus, vt quod residuū habent de
decimis, eo bene vtantur & dispensent ipsum, scientes
ex euangelio, quod superest ipsis, pauperum esse, id quod
maxime dictū est ad sacerdotes, quos, Paulo teste, non Lucæ, 11
oportet turpis esse lucri cupidos, sed eis contentos, q-
bus ali possunt, & tegi, nec thesaurizare: siquidē paren Titi. 1.
tes carnales filijs thesaurizare debent carnalia & tem- 1. Tim. 6
poralia, sed sacerdotes quū filios non habent, thesauri-
zare non debent nisi spiritualia. Ideoq; quicquid ha- 2. Cor. 12
bent superflui ex suis bonis, maxime ex decima proue-
nientibus, elargiri debent pauperibus & egenis, quorum
& ideo esse dicunt decimæ, quia de ipsis ali per sacerdo
tes debuerint. Id quod ex eo claret, qm̄ in veteri testa-
mento duplex erat decima. Siquidem vna erat, quæ fie
bat singulis annis pro sustentatione Leuitarum, de qua
hactenus loquuti sumus. Altera, quæ fiebat à tertio an
no in tertiū pro sustentatione pauperum. Et hoc est, q̊d
scriptura ait, quod Tobias dederit om̄ia primitiua sua
& decimas suas fideliter offerens, ita vt in tertio anno
proselythis & aduenis ministraret oēm decimationnē.
In cuius quidem decimatione tertij anni, quia hodie

Panor. c. decimam, de decimis.

succeſſit eleemoſyna, cõſtabit, vt eam lege dei teneant exhibere ſacerdotes inopibus: quod ſi neglexerint, qd aliud erunt q̃ deuoratores pauperũ, & occiſores atq; homicidę, deprędatores rei alienæ? ¶ Væ igitur illis ſacerdotibus, qui quod habent ex patrimonio Chriſti & eccleſiæ, nõ in ſuſtentationem pauperũ, ſed in luxũ canum, equorũ, veſtium atq; ſcortorum exponunt, & fruſtra in gulam & crapulam dilapidant, cuiuſmõi nõ pauci reperiunt. Quales ſi fuerint, nonne ad eos dñs vę illud æternum dicturus eſt, quod ad ſcribas & phariſæos? Væ vobis ſcribæ & phariſæi, qui decimatis mentã, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis. ſ. iudiciũ & miſericordiã & fidem. Id eſt, væ vobis ſacerdotes, qui ſtudetis auaritiæ, qui ſtudioſe etiam rerum vilium decimas exigitis, & iudiciũ in diſceptatione negociorũ, miſericordiamq; in pauperes, & fidem ſeruando ius & iureiurando, quæ magna ſunt, prætermittitis. Qui etiam auaritia pleni, ſi quis decimas alicuius rei minimæ nõ obtulit, corripitis quaſi crimen magnũ feciſſet. Si quis vero alterũ lædit vel in deum peccat, non curatis eum corrigere, de lucro veſtro ſolliciti, nõ etiam de labore, quem refugitis, de gloria quoq; dei & ſalute hoĩm negligentes. Sane deus facere iuſtitiam & miſericordiã & habere fidem propter gloriam ſuam mandauit, decimas aũt offerre partim propter vtilitatem ſacerdotũ, vt ſacerdotes quidem populo in ſpiritualibus obſequant, populi aũt in carnalibus ſacerdotibus ſubminiſtrent, Apoſtolo dicente: Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus. ¶ Sed proh dolor, nunc plerinq;, pene oẽs ſacerdotes de ſuo honore & cõmodo ſolliciti ſunt, de honore aũt dei nulli. Pleriq; oẽs ſuas portio-

Matt. 23. Lucæ. 11. 1. Cor 9.

portiones vigilãter defendũt,sed circa obsequiũ ecclesiæ curam impendere non attendunt.Si populus decimas nõ obtulerit,murmurant oẽs,si peccantẽ populum viderint,nemo murmurat contra eos. Sed de ijs suo loco plura,modo videant, ne quod hic questuose colligunt, sibi thesaurizant, vt ait Apostolus, iram in die iræ, & reuelatiõis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundũ opera eius,dicturusq; est,& præsertim ad vnumquemq; sacerdotem,perinde atq; ad suum peculiarem villicum & dispensatorem:Redde villicationis tuæ rationẽ,quia iam amplius nõ villificaberis. ¶ O tum felix erit dispensator, qui fidelis in tempore suis subditis tritici mensuram dederit,qm̃ deinde eum dñs supra oẽa,quæ possidet, constituet. Infelix vero qui male dispensauerit,qui talenta sibi cõmissa vel non ad lucrum exposuerit,vel male dilapidauerit, quandoquidem ipsum dñs diuidet,partemq; eius cum infidelibus ponet,vtpote,qui voluntatẽ dñi cognouit, & non secundum eam fecit.Erit sane tunc tempus,in quo multum quæretur ab eo,cui multũ est datum,& plus ab eo petent,cui multũ est commendatũ,Cuiusmodi profecto sunt sacerdotes,& maxime prælati, qui nõ modo de suis,sed de aliorum animabus rationẽ,inquit Apostolus,reddituri sunt,atq; vtinã idipsum facturi sint cũ gaudio & salute.Quod proculdubio facient,si hæc, q̃ diximus,ex animo perpenderint,& iuxta eam vixerit, meminerintq;,se non esse dños,sed,vt Paulus ait, ministros Christi in populo,& dispensatores mysteriorum dei. ¶ Superest fratres charissimi, vt vos amore salutis vestræ hortor,quo de rebus vestris ex animo persoluatis decimas, quemadmodũ & sanctissimi quondam patres summa cum diligentia soluerunt, non cu-

Rom. 2.
Lucæ. 16
Math. 25
Lucæ 12
Heb. 13.
1. Cor. 4

rantes, quod plerique clericorum mali sint, suisq; bonis
2.Cor.5. ac decimis male abutant, quandoquidē ipse de se deq;
Lucæ.16 suis iustissimo iudici cogentur aliquando rationē reddere, illiusq; iram non effugient, immo memores, q̄d decimas nō ipsorum intuitu persoluere debeatis, verum ¶ Primo, quia deus præcepit, cui sub salute animæ & corporis est parendū, morietur em̄, qui ei non
Gene. 3. obedierit. ¶ Secundo, quia si nō dederitis, deum ip̄m per nefandam superbiā negabitis esse deum verū, & ab eo non vobis esse om̄ia, id quod plane impium foret. ¶ Tertio, quia & naturæ ius postulat, vt ex rebus à deo vobis datis, aliquid ad suum honorē tribuatis, qui alioqui etiam vnico nutu vos & om̄ia vestra perdere posset, ita vt nihil cresceret ex terra vobis. ¶ Quarto, q̄d
Lucæ 10 & lex diuina & naturalis expostulat, vt ei, qui operatur, merces persoluatur. ¶ Quinto, quod deus alioqui de nō persolutione decimarum, de vobis sumet non modo pœnā æternalem, sed & temporalem. Constat enim nunq̄ vel raro bene successisse detentoribus decimarum, quando in iure nō aliter habeantur ac inuasores rerum alienarum, quare & ipsos plerumq; semper de-
16.q.pri. us sinit turpiter fieri pauperes, & nobiles si fuerint, in tempore reddi ignobiles, aut certe eorum filios, vel certe illorum stirpem deniq; euanescere. Et hoc est, q̄d dn̄s alibi ait, ad eos, qui decimas ei nō persoluunt. Et in penuria vos maledicti estis. Et certe, videmus quadam fieri maledictione, vt reuocentur ad decimā, qui decimā nō dant, & datur plerumq; militi impio, quod
16.q.1. c. decimæ. non datur sacerdoti, qui, teste Paulo, in his quæ ad deum sunt, loco dei, populo constituitur. Etiam maledictionem vbi manifeste senserunt pij illi principes, legē diuinam sequuti, noluerunt vllo modo nisi ex legiti-

ma per

ma per Papam dispensatione laicos ipsos habere &
colligere decimas vsq; adeo, vt etiam laicus decimas nõ
possit præscribere. Siquidẽ decimatio sit res spiritualis,
& constet donationem iuris spiritualis factam laico,
ideo esse nullã, quod nec etiam sufficientem titulũ prę
scribendi tribuat: quandoquidẽ recipiens talem titulũ,
credens illum valere in iure, erret in iure, sed error iu- L. nunq. ff. de usucap.
ris nõ prodest in vsu capione. Caueant igitur laici, ne si
bi vsurpent, quod ecclesiasticorũ est, qui loco dei con- c. Apostoli ex. de donat.
stituti sunt in ijs, quæ ad deum sunt, & persoluunt deci
mas ex animo. ¶ Sexto, quod deus dantibus hilariter
decimas, copiam largitur omniũ eorum, quibus indi-
gent, ipso ad illos dicente: Inferte omnẽ decimationẽ
in horrea mea, vt sit cibus in domo mea. Et probate Mala. 3.
me, si nõ effudero super vos cataractas cæli, & effude-
ro vobis benedictionẽ vsq; ad abundantiã. Et increpa
bo pro vobis deuorantem ne corrumpat fructũ terræ
vestræ, nec sterilis erit vinea in agro. Siquidem, inquit,
Apostolus, diligit deus hilarem datorem. Et potens est 2. Cor. 9
deus, omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in
oĩbus semper sufficientiã habeatis. Et multiplicabit
semen vestrũ, & augebit incrementa fructus iustitiæ
vestræ. Hæc ille & (vt oĩa) vere. Id quod & in nostris
maioribus deus palam arguit, qui cum libenter quæ
dei fuere reddiderunt de oĩbus abundabãt, nos vero
quia oĩa ab eo rapimus, nihil habemus. Sic q̃q; quia
libenter decimas dederunt Abraham, Iob, & Tobias,
à deo omniũ rerum nacti sunt benedictionem, veluti
suo loco videbimus. De primitiuis vero seu primtijs
(quæ sunt primorũ fructuum) non est, vt multis aga-
mus, vtpote, quę olim de frugibus offerebant, nõ erant
speciali noĩe definita, sed offerentiũ arbitrio derelicta,

ita & in nouo testamento, adeoq; in noua lege per determinationem Ecclesiæ diffinitur, vt primitias homi-
16.q.7. nes persoluant secundũ patriæ consuetudinẽ & ministrorum ecclesiarum indigentiam. Hactenus qua ex stirpe Tobias & ciuitate fuerit, & q̃ fidelis erga deum & proximos vixerit in captiuitate temporis Salmanasar regis Assyriorum detentus, vt qui viam veritatis haud deseruerit, largiens, quæ habere potuit, concaptiuis fratribus, qui ex eius fuerunt genere, omnia. Cui deniq; inter omẽs quasi solus permansit erga deum, eiusq; diuinum cultũ pius, cæteris ad vitulos aureos deficientib⁹, quos Hieroboam rex Israel erexerat. ¶ Iam vero demum in quæstionẽ à nonnullis venit, si proinde (vt euidenter vidimus & audiuimus) authoritate sacrarũ literarum Deus ille Opt. Max. contulit clericis decimas, in eorum seruitutẽ, vsum, necessitatem & in elargitionem pauperum, ipsi vero magna ex parte nec in ecclesia diuinis inseruiunt officijs, nec decimis vtuntur, sed abutuntur, easq; in luxuriosam superfluitatẽ non etiã in necessitatem exponunt, interimq; pauperibus parũ vel nihil erogant, nunquid (quærunt aliqui) decimæ ab eis qui tales sunt vel auferri possint, vel saltem interdici? Et si auferri, quo deinde & per quem transferri possent? Respondeo. ¶ Primo auferri ab eis posse,
2. Tes.3. quandoquidẽ si quis (vt Paulus ait) non vult operari,
gloss. L. q̃- nec manducet, ijs ergo, qui ociantur denunciamus &
uis ff. de obsecramus in dño Iesu Christo, vt cum silentio ope-
damno in- rantes suum panem manducent. Et Christus, Omnis,
fecto. inquit, operarius sua dignus est mercede. Ita, quis dubi-
Lucæ 10 tat? indignus est mercede, qui non operatur. Et leges
1. Tim.5. Imp. habent, eum sequi debere commodũ, qui habet onus. Diminuta quidem hæredis inscripti parte, diminuitur

nuitur & legatorū onus. Et sane iuris est & naturæ regula, vt eum sequantur cuiusque rei cõmoda, quem sequūtur incommoda. Sed quid multis vtamur scripturis & legibus? quum plerumque in negocio quopiã sufficiat adlegare rationē naturalem, vel absque lege. L. fi. ff. de pœnis. ¶ Secundo, voluntas testatoris est seruanda. Siquidem Apostolus dicat: Vbi testamentū est, mors necessum est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatū est: alioqui nõ valet, dum viuit, qui testatus est. Vult eñ, quicquid in vita testator post mortem suam fieri voluit, idipsumque ante mortem nõ reuocarit, esse prorsus seruandū. Sequitur Imp. dicens: Nihil est, quod magis hominibus debeatur, q̃ vt supremæ voluntatis, post q̃ aliud velle non possunt, liber sit stilus & licitum, quod iterum nõ redit arbitriū. Et alia quoque L. Imp. inquit: Disponat itaque vnusquisque, vt dignum est, & sit lex eius voluntas. Sed dubiū non est, quin testator voluerit bona sua nõ aliter peruentum iri ad ecclesiam quã pro diuinis officijs, & in vsum sacerdotum atque necessitatem pauperum, nõ in abusum & superfluitatem. Nec est, quod allegetur, idipsum expressis verbis haud caueri in testamento. Respondeo, magis voluntatē testatoris & mentem esse inspiciendam q̃ verba. Quandoquidē L. dicat quod dignitas testatoris, & eius cui testatur, inspicitur, etiamsi testator nihil plane cauerit. ¶ Tertio quicquid sub conditione datur vel promittitur, vel causa conditione, vel causa non impleta, recipi quod datū est potest. Sic Christus, quia nobis vitam æternã promisit, si sua mandata seruauerimus, Quæ quidem conditio si à quopiam non seruatur, certe illi vita æterna aufertur. Siquidem non oĩs qui dicit mihi dñe, dñe, intrabit in regnū cælorum,

Hebr. 9.

L. I. C. de sacro. eccl.

§. disponat in Authē. de nuptiis col. 4.

L. fi. §. S. libertis ff de iudiciis

Mat. 19.

Matt. 7.

Mat. 19. lorum,sed qui facit voluntatem patris mei qui in cœ-
Mat. 25. lis est &c. Sic quinque fatuis virginibus clausa fuit cæli
ianua.Sequitur L.Imp.sub toto tit.ff.de conditiõe cau-
sa data & causa non sequuta. Casus est in terminis ad
propositũ in L.Si hæres ff.eo.tit.& L.si plures,C.de cõ-
ditionibus incertis. Vbi ad literam dicitur,vt ij,qui cõ-
pleuerint iussa ad lucrum vocentur,qui aũt neglexe-
rint,sibi imputent,si ab huiusmodi cõmodo repellan-
tur.Iam vero constat, testatorem dedisse sua hanc ob
causam,vt deo seruiatur,& sacerdos vnaq; cũ eo pau-
per sustentet,ergo causa nõ impleta, quod datũ est ob
eam causam,condici potest. ¶ Quarto,ei qui re aliq̃
Luc. 19. male vtitur (etiam ꝓpria) res ipsa à pauperum vtente
aufertur vel certe vsus rei. Sic alibi ab eo,q̃ suo mna
male fuerat vsus, nec ipsum in dñi vsuram collocaue
L. is. §.diuus pius ff. de Tut. Institu.de curatorib.§.furiosi. rat,per dñm mna aufertur. Ita & LL. Imp.haud per-
mittunt re sua quempiã male vti, sed vel in rem ani-
maduertendũ iubent,vel ei ceu furioso & insano man
dant dari tutorem vel curatorem,qui illum & eius bo-
na,ne male eis vtatur,gubernet.Modo si nõ permitti-
tur cuipiam,vt sua re male vtatur,quanto minus ei ꝑ-
mittetur,qui nõ sua sed potius ecclesiæ & pauperum
re perperam abutitur. ¶ Quinto, quum lex diuina
Exo.20. prohibeat,ne concupiscamus rem alienã, quanto ma-
Deute.5. gis prohibet,ne rem alienam penes nos teneamus? At
quod superest sacerdotibus de decimis,pauperum est,
quorũ olim erat decima tertio quoq; anno,igitur recte
de decimis tanq̃ deo, quod & pauperũ est, largientur
L. iustitia ff. de iusti. et iure. sacerdotes. Sane diuinæ est iustitiæ, simul humanæ &
naturalis,vt suum cuiq; detur.Ergo. ¶ Ex his mo-
do & id genus alijs,quæ breuitatis gratia nunc præte-
reo,perspicuum fit,iure tum diuino & naturali q̃ hu-
mano

mano, posse auferri decimas ab eis quidem clericis, qui admoniti (vt addecet) neq; deo seruiunt in ecclesia, neq; decimis bene, neq; in necessariam sustentationem & commodam vtūtur: nec eas pauperib⁹ elargiuntur, veluti in Homilijs nostris etiam disseruimus. ¶ Primo non obstat dicere, quod habeant vicarios, qui suas vices gerunt, suoq; loco in ecclesia deseruiunt. Respondeo simulq; quaero, quis seruit pro vicarijs, quū & ipsi quia sunt sacerdotes, pro se seruire obligentur. ¶ Secundo non obstat, quū sit regula iuris. Qui facit per alium, est quasi per seipsum faceret. Respondeo, verum esse si quid iubeo fieri nōie meo vel boni vel mali, reputari in rebus humanis, ac si ego fecissem, vtpote si non sit mihi industriae personae electio, sed locum nō habere in ijs, quae ad deum pertinent. Vbi vnusquisq; pro se tenetur. De suis em̄ damnatur vel saluatur. Nec enim quis pro me vel caelū vel inferos est ingressurus. Ait em̄ Paulus: Oportere nos omnes manifestari ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis prout gessit siue bonū siue malū. Christus quoq; dicit, filium hoīs redditurū in nouissimo iudicio vnicuiq; secundū opera eius. Non potest igitur hoc in casu quis deo pro altero eo ipso ocioso, seruire, sicuti nec vnus pro altero damnatur nec saluatur. Potest aūt vnus alteri conseruire, vt eo melius deseruiatur, vel vt alter adsit necessitate cogente: qua nimirū rationi non dubitatur in quibusdā ecclesiis vicarios esse positos. ¶ Tertio non obstat dicere, vnūquemq; suae rei esse arbitrū: Respondeo, moderatorē in L. dici eum, qui rem suam moderatur. id est, bene vtitur. ¶ A clericis aūt decimae auferri nequeunt, nisi per eum, qui eorum est index, vtpote per episcopum, nō autem per laicū: quandoqui-

L. Si quis id §. penul. ff. de iuris om. iud.

2. Cor. 5.

Matt. 16

L. in re mandata ff. Mādati.

Num. 3. doquidem dñs ait: Erunt aũt Leuitæ mei, id est, de meo
Num. 18 sunt foro, Nec possunt in alios q̃ in clericos, qui melio
L. 1. ff. de rerũ diui. ris sunt vitæ, transferre: quum idem dñs dicat: Leuitis
.s. non alijs decimas dedi. Quũ quæ deo semel dicata
sunt, in vsum prophanũ transferri nequeant, vt aliàs
ad longũ docuimus. De residuo aũt, quod ex decimis
superfuerit, episcopus poterit vt bonus dispensator, in
pauperes vel in alium pium vsum, & in honorem dei
L. non possunt ff. de legibus. Opt. Max. & reipub. salutem vertere. In æquiualenti-
bus em̃ idem est iudiciũ. ¶ Hæc vel om̃ia Christus
Matt. 21 probat, quũ inquit, Malos male perdet, & vineã suam
Marc. 12 locabit alijs agricolis, qui reddant ei fructũ temporibus
Psal. 108 suis. Et apostoli post prophetã dicunt: Fiat commora-
Act. 1. tio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea, & epi-
Lucę 12. scopatum eius accipiat alter. Vę igitur eis, qui quum
Gala. 6. pro alijs obligantur reddere rationem, de se atq; suis
operibus vix sunt rationẽ reddituri: cuiusmodi sunt sa
cerdotes pleriq; om̃es, à quibus multũ exigetur, quibus
multa sunt commissa, quorũ duntaxat sunt dispensato
res. Operemur proinde, Apostolo monitore bonum,
ad om̃es dum tempus habemus. ¶ Hæc plane singu
la non iniquo, sed æquo (sic me deus amet) animo di-
cta sunt, bonis vtiq; clericis in confortationẽ, malis ve
ro in emendationẽ. Et maxime in eos, qui beneficia
ecclesiastica venantur & percipiunt, officia vero diui-
na, quæ adpellant, nõ modo nõ obseruant, sed & pror
sus negligunt, & quasi irreligiosa & impia abhorrent,
repudiant & detestantur, ex beneficijs tñ interim vsq;
ad superfluitatẽ atq; ex decimis, censibus & redditibus
ecclesiasticis victitantes, nepotantes & luxuriantes,
quum nemo interea sit, qui pauperibus & inopibus,
maxime sacerdotibus succurrat: quãdoquidem vnus
tantun-

tantundem habeat, q̃tum decem sufficeret. ¶ Iam vero vt vel indocti clerici percipiant ex ijs om̃ibus quę paulo fusius disputauimus, haud grauabor ex controuersia vtriusq; partium, tam clericorum q̃ laicorum subscribere sententiã vice Conclusionis ex dictis, sic & in hæc quæ subsequuntur verba, habentem.

¶ In dem namen der heiligen dryueltigkeit/ Amen.

Jne sachen so sich halten zwischen den zeichen ganntzer Christenheit des Nydergangs d' Sonnen als klegern̄ eynes/ vnd etlichen vnordentlichen geistlichen des selbigen Orths als beclagten anders theils/ Ist zů recht erkannt vnd gesprochen/ das jetzgedachten geistlichen/ so sye sich nach rechtlicher manung nit bessern̄/ Zeins/ Renndt/ Gülde vnnd Zehend durch jre rechte ware geystliche Obrigkeit mögen entzogen vnd genomen/ Vnnd so sye sich mitler zeit noch nit bessern̄/ vff andere geistliche/ die sich/ wie jre standt yme rechten außweist/ halten/ gewendt/ vnd von dem so jne nach gelegẽheit eynes jetzlichen standts vbrig/ den Armen leuten oder in andere gottselige gebreuch/ Got zů Eern̄ vnd

vnd gemeiner Christenheit zů gůt/ auß/ getheilt vnd gewendt werde/ Nach rath vnd gůt bedunncken/ der heiligen Christ lichen kirchen/ deren ich vrtheil heym setze alle dinge/ So ich bißher gelernt rc.

Periodus III.

Cum uero factus fuisset uir, accepit uxorem Annam de tribu sua, genuitq́ ex ea filium, nomen suum imponens ei, quem ab infantia timere deum docuit, & abstinere ab omni peccato.

¶ Hactenus scriptura docuit, qualis ipse Tobias fuerit puer adhuc, vtpote pręcipua virtute, quæ pietas dici cœpit, oppido clarus: argumento, opt. quemq́ puerũ primitus ipsa deberi pietate institui. Est aũt pietas hoc quidẽ loco, dei cultus, quem Græci eusebiam vocãt, & duobus, vtpote animo & opere constat. Siquidẽ pietas est, vt tota mente deum vnũ confiteamur & veneremur, cæli ac terræ, & quicquid vtrobiq́ est creatorẽ, penes quẽ vita sit adeoq́ mors nostra, qualem Tobias vere confessus est & veneratus, cæteris ad idololatriã, vt dictum est, declinantibus. Est & pietatis, vt opere deum quoq́ talem, vt diximus, confiteamur esse videlicet ipsum nostrum dñm, rerumq́ nostrarũ oĩm & maxime, quæ ex terra nascuntur, vnde sunt oĩa. Qualis nimirum confessio fit decimatione, quæ inter reliquas causas ideo instituta est diuinitus, vt per ipsam re ipsa deum fateamur rerum omniũ esse vniuersalem dñm,

camq́

eamq́ꝫ ob causam fieri, vt ille videatur deum negare suum esse rerumq́ꝫ suarꝫ dñm, qui decimas dare negligit, quod non animaduerterunt, qui nuper verbis ac scriptis decimationẽ in nouo testamento tollendã plusq̃ friuole putarunt, quos, vt audistis, aliàs in Centurijs & in Tobia solidis scripturis ac rationibus confutaui, occasionem vel inprimis ex secundo periodo primi capitis Tobiæ sumens, vbi in hæc verba scriptũ est: Om̃ia primitiua sua, & decimas suas fideliter offerens, ita vt in tertio anno proselythis & aduenis ministraret oẽm decimationem. Sed hac de re ad Cramben pene bis coctam diximus. ¶ Subsequenti loco scriptura aperit qualis idem Tobias fuerit in domo sua, inquiens: Cum vero factus fuisset vir, accepit vxorem Annã, de tribu sua &c, Sane cum quis ad ætatem peruenit, proximum est, vt si per libertatem possit, matrimoniũ contrahat, iuxta Apostolũ dicentem: Dico aũt non nuptis & viduis, bonũ est illis, si sic permanserint, sicut & ego. Quod si non se continent, nubant: Melius eñ est nubere q̃ vri. Quod sequutus Tobias vir factus, duxit vxorem Annã de tribu sua. Ex quibus etiã verbis notandum velim, ¶ Primo etsi ætas contrahendi matrimonij varia fuerit apud varias gentes, leges tamẽ Canonicæ & Imperiales neutrũ. s. tam virum q̃ mulierẽ esse coniugio aptum, nisi vterq́ꝫ compleuerit pubertatem, .i. ætatem generationis potentem, quæ in masculis est quartusdecim⁹, in fœmellis annus est duodecimus, ante quam ætatem nõ legimus factos esse coniuges, post eam vero q̃plurimos, immo plerosq́ꝫ om̃es longe maturiorem pubertate ętatem expectasse, quæ esset ad generandum & ad regendã domũ multo aptior, id quod & obseruasse videtur Tobias, quẽ tradit scriptura duxisse

1. Cor. 7

L. minorẽ ff. de ritu nupt. et l. in ſtit. de nuptiis. ſ. iustas aũt nuptias.

xisse vxorem vir factus, nõ puer, nõ adolescens, vti nũc aliqui eius solent ætatis, continentiæ negligentissimi, tam nullius est neq; pudori neq; honestati locus apud aliquot relictus. Malim igitur opt. quosq; sequi Tobiam, qui vir factus duxit vxorem. ¶Sed quæris, qua ætate quis recte vir appellari possit? Responderim eos, qui de ætatibus hoim scriptitarunt, inter se plurimum variasse, nec esse in rem, vt quæ illi ea de re disputauerunt hic recenseam, cui in sacris literis est in præsentia negocium, quas & sequemur. Ex eis vero facile deprehendimus, virum dici ac esse, qui annos natus est viginti vel plures, nimirũ ex eo scripturæ loco, vbi scriptum est: Tollite, inquit dñs, ad Mosen, summã vniuersæ congregationis filiorũ Israhel per cognationes & domus suas, & noĩa singulorũ, quicquid sexus est masculini à vicesimo anno & supra, omniũ virorũ fortium ex Israel. Sic quia alibi Euangelista dicit: Discubuerunt ergo viri numero quasi quinq; millia. Dicunt ibi interpretes, excipi eos, qui sunt infra vicesimum annum, qui in numero virorum nõ computant. Sic facile dixerim ætatem vigesimi anni, satis esse in masculis cõiugio aptam & plenã, sicut in fœmellis annũ decimum sextum ad annũ vsq; vigesimũquintũ, ante quem etsi non nupserit nihil est, quod de parentibus conqueri possit quasi neglectã, vltra vero annum vigesimumquintum, res aliter habet, tum enim si etiam indigno nupserit, obligatur nihilominus interim pater illi dare dotem, quã dare non obligaretur si citra consensum indigno ante annũ vigesimũquintũ nuberet. In authen. Cum de Appel. cognoscitur. §. Si alicui, coll. 8. Argumento filiam recte posse ætatem .25. anni expectare, quæ & aliàs plenã pubertatẽ habet, annos nata

Num. 1.

Iohan. 6

L. si filiam C. de inofficioso testa.

decem

decemocto, veluti perdocent Institutiones Imperiales. §. Minorē, de Adoptionibus, quanq̃ non prohibeatur ne quis ante huiusmodi ætatem contrahat, sed plurimum pendere in natura vniuscuiusq;, videri tamen solet honestius, si quis paulò diutius expectet, futurus ad generandũ robustior. ¶ Nec interim silentio prætereundum est, leges ciuiles honestatis gratia & alias ob causas cauisse, vt contracturi matrimoniũ contrahant cum consensu parentũ. Id quod sacris literis non repugnat, sed earum authoritate quasi liberum relinquitur, cui subscribunt iura pontificia, quæ & idipsum permittunt liberũ, honestati tamen locum minime negant. Interim vero id nõ prætereamus, lege .f. caueri, vt vxorem ducturus, illius petat parentes, vt eorũ voluntate legitimũ fiat matrimoniũ. Id sane Iacob Patriarcha seruauit, amans Rachel filiam Laban auunculi sui decoram facie & aspectu venustã patri dixit: Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. Respõdit Laban, inquiens: Melius est, vt tibi eam dem q̃ alteri viro. Sic haud dubie seruasse credimus Tobiã, etsi nihil certi literæ tradant sed simpliciter adfirmant, quod cum sit vir factus duxerit vxorem. ¶ Et recte vxorem inquit scriptura duxit Tobias, & nõ vxores, quandoquidē cautum sit lege etiam diuina, ne quis simul matrimonio habeat vxores vna plures. Est enim matrimoniũ viri mulierisq; coniunctio, indiuiduã vitæ consuetudinē retinens. Et hoc est, quod scriptura ait: Cum vero non esset adiutor Adæ similis, immisit dominus deus soporem in Adam, cumq; obdormisset tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit dñs deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam:

L. Mela ff. de Alimētis et cib. leg.

L. nuptiæ ff. de ritu nuptia.

c. cum causam de rap. uir.

32. q. 2. hoc statutum.

L. 1. §. oportet. C. de raptu uirg.

Gene. 29

17. q. 2. §. 1. L. nupt. ff. de ritu nuptiarũ.

Gene. 2. Mat. 19. Marc. 10

micitias in semetipso. Et veniens euangelizauit pacē vobis, qui longe fuistis, & pacem ijs, qui prope qm̄ per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Hinc & ecclesia Christi catholica dicitur, qm̄ catholice .i. vniuersaliter varias complectatur gentes, vt docuimus in nostris Catholicis. ¶ Duxit igitur Tobias vxorem Annam. Quid Anna? Id est, gratia. Nimirum subindicans, vt ducturus vxorem, non quærat præcipue corpore venustam, nec origine præclaram, nec rebus temporalibus opulentā, sed quæ à deo habeat gratiam, vt videlicet sit, propheta concinente, sicut vitis abundans in lateribus domus suæ. Habet etenim vitis tres in se præcipuas conditiones, apertò notantes gratias tres, quibus vxor quæq; optima adornata esse debuerit. ¶ Primo quidem vitis est humilis, ex se ad terram semper tendens. Ideoq; baculis ad erigendum indigens, nec vt aliæ arbores ascendens. Ita nimirum vxor humilis esse debet adspectu, ne vultū superbe super hoīes erigat, qualis proculdubio fuit diua deipara, virgo Maria, quā fuisse perturbatā in sermone angeli Euangelista scribit, & cogitasse, qualis esset salutatio angeli. Talis fuisse perhibetur regina illa Carthagineñ. Dido in responso ad Ilioneū, vultu demissa profata &c. Humilis quoq; vestitu, ne vestiatur indumento superbo & auro margaritisq; preciosiss. monente Apostolo, quū ait: Similiter & mulieres in habitu ornato, cum sobrietate & verecundia ornantes se, nō in tortis crinibus, aut auro aut margaritis vel veste pretiosa. Sic em̄, inquit Petrus, aliquaudo & sanctę mulieres sperantes in deo ornabant se, quarū habitus non erat extrinsecus capillatura aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorꝝ cultus. Ita & nimirꝝ fœminę no

Psal. 127
Lucæ. 1.
Virgi. libro 1.
1. Tim. 2.
1. Pet. 3.

ſtro tempore eſſe debuerint, ſingulæ quidē iuxta ſtatū
Heſt.2. ſuum, vt bona reſp. diſponit. Humilis ſit mulier affatu,
vt nec ſuperbe nec multū loquatur, non contentioſa
1.Petr.3. marito reſpondens irato, quandoquidē regina Vaſti,
quia ſuperba regi Aſſuero contumax fuerit, repulſa ſit
à coniugio eius & regno. Debet igitur vxor ſuo mari-
to in humilitate eſſe ſubdita, in om̄ibus honeſtis & lici-
Gene.30 tis, eumq́; reuereri, quēadmodū Sara olim Abraham
maritū ſuum venerata eſt, ipſum vocans dn̄m. ¶ Se-
cundo vitis eſt abundans, vtpote quæ vitis ſit dicta,
q̄m ferat vinum & vuas, & qua vix alia eſt arbor fera-
cior, fructu meliore & nobiliore, ita & vxor, debet eſſe
q̄tum in ſe fructuoſa in pariendo filios, id quod tamē
in dei eſt voluntate: quos ſi habet, laudet deum, ſi non
habet, oret deum, & ſi vult etiam, adiĳciat votū, vt fecit
1. Re. 1. Anna vxor Helcanæ, & obtinuit filium Samuelem, vt
etiam fecit Anna vxor Ioachim, & impetrauit tres fili-
1.Re.4. as ſanctiſſimas. Quæ non exaudita non contriſtetur,
2.Reg. p nec vir ,ppterea eam habeat exoſam. Multis filĳ fuere
totum. cauſa multarū ærumnarū & tribulationū, immo & da-
mnationis, vt claret in Heli, & Dauide, alioqui ſanctis
viris. ¶ Curet igitur idem, vt ſemper ſit vitis abun-
dans & fructuoſa bonis ac pĳs operibus, quę (vt eſt in
Prou.3. ſcriptura) apprehendat ſuis digitis fuſos, & aperiat ma
num ſuam inopi, palmasq́; ſuas ad pauperes extendat,
Heſter.5 mittatq́; manū ſuam ad fortia .i. quæ ſunt alicuius mo-
menti, qualis fuit Heſter, quæ propter liberationē po-
puli ſui in periculo mortis ſe conſtituit, accedens ad re
gem Aſſuerum contra ſtatutū non vocata, qualis fuit
Gen.27. & Rebecca, quæ deo ſuggerente filio ſuo Iacob obti-
nuit benedictionem paternā & ius primogenituræ, ac
etiam viro ſuo Iſaac perſuaſit, vt Iacobū filium mitte-
ret in

ret in Mesopotamiã ad Laban, vt cæderet iræ fratris
sui: qualis fuit & Abigail, adferens munera magna ad I.Re. 25.
Dauid & socios, ad mitigandũ iram ipsius contra Na- Gene. 31.
bal virum suum, quẽ disposuerat occidere propter ver
ba iniuriosa nuncijs suis data: qualis fuit Rachel vxor
Iacob, recedens à patre suo Laban iniusto sine notitia Dani. 13.
eius, & furans ei idola eius, ne illa vlterius adoraret. Sic
& vxor quæq; optima fortis esse debet & fructuosa, vt
etiam mortem & infamiã pati velit potius, q̃ adulte-
rare, veluti fecit Susanna, quæ nec virum vnq̃ deserat
vel in morte vel ægritudine vel aduersitate: sed ipsum
sedulo consoletur, quẽadmodũ fecit Anna mulier To
biæ vxor, vt suo loco videbimus. ¶ Tertio, vitis est
abundans in lateribus domus, ita & vxor non debet
esse extra dom⁹ latera, sed manere domi, rara in egres-
su, in lateribus, inquam, maneat, nõ in plateis ad tripu
diandum, in hostio domus ad fabulandũ, in fenestra
ad procandũ, & hoc genus locorum alio, sed manere
debet nõ in vno domus latere, sed in lateribus .i. nunc
in vno, nunc in alio loco domus solicita, vtpote aliqñ
in cubiculo ad orandũ, aliquando in sala ad ordinan-
dum, aliquando in culina ad prouidendũ &c. Et hoc I. Tim 2.
est, quod Paulus vult ea facere mulieres, quę decẽt mu I. Tim. 5.
lieres, promittentes pietatem per bona opera, ne sint
ociosæ, ne circumeant domos, nec sint verbosæ, nec va
na loquẽtes, in silentio orãtes cum omi subiectiõe, q̃lis
fuit diua virgo, exemplar clarissimũ totius sexus mu-
liebris, quæ Ioseph desponsata prodire de domo nescia
nisi cum veniret ad ecclesiam, & hoc cum lex manda-
ret, sed & tunc nõ sola sed cum cõiuge suo sociata ibat
ad Ierusalem in ferijs vna cum filio, quę & per mõtana Luc. I. 2.
velocit̃ iuit, manẽs domi cũ Elisabeth tribus mẽsibus.

Talis fuit & vxor Tobię, quæ & ideo Anna.i. gratia di-
Prou. 14 cta est, qualem quisq; ducere debet: beatus eñ vir bo-
næ & gratiosæ mulieris, qm̃ bona & sapiens mulier,
ait scriptura, ædificat domũ.i. multiplicat oĩa bona,
sicut vitis abundans in lateribus domus. Insipiens ve-
ro extructũ manibus destruet.i. operibus extermina-
3. Re. 12. bit familiã, & superbiam: sic fecit olim illa pessima Ieza
bel vxor Achab regis Israel, quæ & ipsa demũ fuit ex-
Nu. vlti. terminata. ¶ Sequitur in contextu, quod Tobias
duxerit vxorem Annam de tribu sua. Id quod intelli-
gas iuxta legem & consuetudinẽ veteris testamenti,
quandoquidẽ in ea non licuit contrahere matrimoni
um alicui, nisi cum ea persona, quæ suæ esset tribus, &
maxime quando mulier succedebat in hæreditate pa-
terna, ne si casu contraheret cum viro alterius tribus,
hæreditas sua ad aliam tribũ transiret, & sic sortes con-
funderent. Sic de patre Mosi scribitur, quod exierit vir
Exod. 2. de domo Leui, & accepit vxorẽ stirpis suæ. Sic nuper
probauimus inter alia diuam virginẽ fuisse de tribu pa
Matt. 1. triarcharũ, regum, & ducum, quia fuerit vxor Ioseph, q
ex linea eorundẽ suam propagauerit originẽ. Quæ ta
men lex de ducenda vxore de eadem tribu ita intelli-
gatur, vt nemini licuerit in gradu prohibito contra-
here, siquidẽ quasi contra naturã semper fuerit, vt quis
in primo gradu affinitatis ascendentiũ & descendenti
um sicut & consanguinitatis contraheret, quum vxo-
res parentũ nobis sint in reuerentia vice parentũ no-
strorum, nec quidẽ licuit iure vnq̃ diuino, vt quis con-
traxisset in linea transuersali in primo gradu consan-
guinitatis & affinitatis, nec eñ, inquam, licuit contra-
here cum germana vel vxore germani sui, mortuo eo,
nisi ad suscitandum semen fratris præmortui, Ioanne
Bapti-

Baptista ad Herodē dicente: Non licet tibi habere vxo rem fratris tui. Vnde & ante legem Mosaicā multiplicato genere humano ante diluuiū vel post, creditur se abstinuisse à sororibus & ab vxoribus fratrū, nisi (vt antea dixi) ad suscitandū semen fratris præmortui, sicut & tempore legis, vt patet in Thamar & filijs Iudæ. Nec obstat de vxoribus Abrahæ & Isaac, quas vocauerunt sorores: quandoquidem, quod partim, vt ex Epistolis Petri intelligimus, reuerentiæ causa fecerunt, partim, quia vel cōsanguineæ vel consobrinę fuerint. Ita Loth filius fratris Abrahæ, frater ipsius dici cœpit, vt suo loco multa ea de re disputauimus. Ducturi igitur vxores in lege gratiæ, non ducent, vsq; ad quartū gradum consanguinitatis & affinitatis. Id quod non est loci præsentis. ¶ In subsequenti contextu sequitur, quod Tobias ex Anna vxore sua genuerit filiū, cui nomē suum .s. Tobias imposuit, docuitq; illum ab infantia timere deum, & à peccato quolibet abstinere. ¶ Sane accipimus olim nulla sui superstitione moris fuisse veteribus, vt plerumq; sua noīa filijs imponerent parentes, sed ea proculdubio ratione, vt filij deinde, noīs paterni memores non modo noīe parentes, sed & opere imitarent. Sic & vicini quondā patris Zachariæ ad circuncidendū puerum Ioannē conuenientes, puero nomen patris .s. Zacharias indere volebant, quē tamen Ioannes diuina dispensatione vocabant. Sic & Tobias filium suū vocauit Tobiam, vt sibi tam re q̄ nomine futurus esset similis, qualis, vt audiemus, certo fuit. Sic & nos Christiani filijs nostris nō prophanorū, sed imponere debemus noīa opt. Christianorū & sanctorum, vt eorum noīm memores conent, & esse pijs moribus perq̄ simillimi. Sic qui olim cōmuni vocabulo

Mat. 14. Marci. 6. Lucæ. 9.

Lucæ. 1.

1. Cor. 4. 11.

Actu. II. vocabamur discipuli Iesu, deinde vocari cœpim⁹ Chri
Titi. I. stiani, vt noĩs memores facto etiam Christũ referam⁹,
quem nisi factis pijs imitemur abominabiles erimus
& incredibiles, minimeq́ Christiani. ¶ Cum igitur
parentes filio nomen bonũ imposuerint, debent sta-
tim vbi fari potuerit, eundem ¶ Primo instituere
veram fidem, quæ in pietate constat, ita, vt tam verbo
q̃ opere vnum deũ agnoscat, profiteatur, adoret & ve
neretur, vt diximus nuperrime. Quæ fidei docendæ re
gula facile accipitur ex nostris in symbolũ apostolorum
Psal. 36. Catholicis. ¶ Secundo, vt abstineat à peccato. i. decli
net, propheta præcipiente, à malo & faciat bonũ, idq́
faciant parentes mox ab infantia, dum puer adhuc te-
ner est. Et si eñ nulla videatur ætas tam infirma, quæ
non protinus quid rectũ prauumq́ sit discat, tum ta-
mẽ vel maxime formanda est, quum simulandi nescia
est, & præcipientibus facile cædit, cuiusmodi est ætas
Sapi. I. infantilis, quæ propter innocentiã, quæ in ea est, facile
Psal. 8. discit, quũ in animã maleuolam spiritus sapientiæ non
ingreditur, immo & tum natura facile recipit in se q̃d
nouum est. Et hinc est, quod (vt scribit Horatius) q̃d
Hora, li. pingit equum tenera docilem ceruice magister: Ire viã
i. ad Lol- quam monstrat eques. Nunc itaq́, inquit, adhibe pu-
lium. ro pectore verba puer. Et tum etiam, quod quemad-
modũ virgula cum tenera adhuc est, facile quò volu-
mus, flectitur, ita vbi semel flexa est manet, & difficile
reflectitur. Sic eñ quod puer imbiberit, siue bonũ siue
Hora. li. malum, secum seruabit, veluti venaticus, ait Horatius,
i. ad Lol- ex quo tempore ceruinã pellem latrauit in aula, Mili-
lium ij. tat in syluis catulus. Quo eñ semel est imbuta recens,
seruabit odorem testa diu. Igitur puer optimis statim
est imbuendus, nõ malis, quæ cum insederint, difficul-
ter elu-

ter elues. Frangas enim citius q̃ corrigas, quæ in prauũ induruerunt. Et plerũq; grauius eſt, quod male didicimus dedocere, q̃ primo docere. Propter quod ſcribit Fabius ille Rhetor, Timotheũ in arte tibiarum clarũ, duplices ab ijs, quos alius inſtituiſſet, ſolitum exigere mercedes, q̃ ſi rudes traderentur. Eapropter ſuadet, vt protinus, ne quid cupide, ne quid improbe, ne quid impotenter faciat, monendus ſit puer. Habendumq; in animo ſemper, illud Virgilianũ: Adeo à teneris conſueſcere multũ eſt. Et hoc eſt, quod Tobias ſenior exemplo oĩm parentum docuit filiũ ſuum ab infantia abſtinere à peccato, & timere deum. Id quod ex ſacris alibi ſcripturis aperto pariter docetur. Hæ eñ dicunt, Filij tibi ſunt, erudi illos, & curua illos à pueritia eorum. Erudi filium tuũ, & refrigerabit te, & dabit delitias animæ tuæ. Virga atq; correctio tribuit ſapientiã, puer autem, qui dimittitur voluntati ſuæ, confundit matrem ſuam. Iam vero audiuimus puerũ eſſe primo inſtituendum, vt vnũ deum confiteatur, credat, cognoſcat, & veneretur. Secundo, vt à peccato abſtineat. i. caueat ab eo quod eſt contra deum. Siquidẽ peccatũ nihil aliud ſit, q̃ quod vel cogitatur vel dicitur, vel fit aut omittitur contra deum. Illud aũt quis cauebit, vbi facit, q̃d ille facere p̃cepit? Duo aũt p̃cepit. ¶ Primũ, vt eũ diligam⁹ ex toto corde nr̃o, ex tota anima noſtra, ex tota mẽte nr̃a ex oĩbus viribus noſtris: ex toto corde. i. ne noſtrum cor inclinemus ad alicuius rei magis delectationem q̃ dei, & ad ipſum oẽs noſtras cogitationes dirigam⁹. Ex tota anima, i. habeamus erga ipſum animũ in veritate certũ, & in fide firmũ, & ſic in eum oẽm vitam noſtram conferamus. Ex tota mente noſtra. i. cum omnibus ſenſibus noſtris ipſi vacemus, & ſic nihil proferamus,

Quin. li. i. c. iiij. li. ij, c. iij.

Virg. Georg. ij.

Eccle. 7.

Prou. 29

Deut. 6. Matt. 22

mus,nisi quæ dei sunt. Et sic diligit ille vere deũ & abstinet à peccato,cuius intellectus deo ministrat, cuius cogitatio,quæ dei sunt tractat,cuius memoria,quę bona sunt recordatur,& viribus omibus diligit, qui quicquid potest,corde & animo ad deum refert, & illi hoc ipsum seruire cogit, à quo est, quicquid est vel habet. Qui modo ita deum diligit,certe tria,quæ ad ipsum referuntur,mandata seruat decalogi. In eum vnum deũ credit.i.vnicũ vitæ & mortis authorẽ,nomen ipsius in vanũ non recipit,nec male iurat,nec blasphemat,similiterq; ipsius sabbatũ obseruat. ¶ Secundũ, vt diligamus proximũ nostrum sicut nos ipsos,quos deniq; ita diligemus,vbi illis fecerimus,quæ nobis fieri velimus, & eis nõ fecerimus,quæ nobis fieri nollemus, vtpote, quod lex & prophetæ docent,Lex,inquã, diuina & naturalis:quæ ait,patere legem quã tuleris. Et sequitur L.Imp,dicens:Quod quisq; iuris in aliũ statuerit,eodẽ ipse vtatur. Modo qui diligit proximũ seruabit septem decalogi præcepta,quæ ad proximum referunt,ipsum honorabit & parentes,nõ occidet eum, non ei furabitur,nõ fornicabitur,nõ dicet contra eum falsum testimoniũ,nõ concupiscet rem ipsius nec eius vxorem. Et hoc est quod Apostolus ait:Qui diligit proximũ, legẽ implebit.i.faciet omia quæ à deo fieri mandant, & vitabit quæ vitari præcipiuntur. Et iterum inquit: Omis enim lex in vno sermone impletur,diliges proximum tuum sicut teipsum. Ita nimirũ quando parentes iubentur docere pueros,vt à peccato abstineant, debent eis simul præscribere,quid peccatũ sit, & q̃ multiplex eo, quo hic vsi sumus,ordine. ¶ Est aũt abstinendum à peccato ¶ Primo,quia est contra deum, qui idipsum, ne fiat, hibuit,sic vt scriptura ait:Altissimus odio habet pec-

Deut. 6. Exo.20. Matt. 7. Lucæ .6, Tobię.4 L.1.ff. quod quisq;. Deut. 6. Exo.20. Rom.13. Gala. 5.

bet peccatores, qui longe à deo serui constituunt caco- Eccle.12.
dæmonis, qm̃ qui facit paccatũ, ait Christus, seruus est Psal.118.
peccati, eius vero author est peccati diabolus. ¶ Se- Ioha,8.
cundo, quod ipsum etiam sanctos ipsos reddit infen-
sos, quos peccando quasi iniurijs afficimus, qui enim
peccando regem offendit, offendit & totam familiam Eccl.28.
& amicos ipsius. Vnde scriptura, Vir, inquit, peccator
turbabit amicos, s. æterni regis. Vel quia à cõmunione
sanctorũ se subtrahit, & societate militantis & trium-
phantis ecclesiæ, quasi si excõmunicatos eos iudicaret.
Vel quia se contrariũ sanctis efficit, dum contrariæ po
testati militat. Vnde Christus, Qui inquit, non est me- Lucæ.11.
cum contra me est. Vel quia q̃tum in se est. gloriã san-
ctorũ & gaudiũ minuit, qui de eius visa gloria gaude-
rent, & in præsenti de bonis eius exemplis iocundaren
tur. Gaudiũ em̃ est angelis super vno peccatore pœni-
tente. ¶ Tertio, quia inducit ex sua natura nõ solum Lucæ 15.
æternale sed & temporale malũ. Qui em̃ peccati, mori
tur. s. morte æterna, dño dicente: Anima quæ peccaue- Ezec.18.
rit, ipsa morietur. Sic certe propter peccata nostra veni
unt aduersa: qm̃ enim primus homo peccauit, mors in Gene. 3.
om̃es regnare cœpit æterna & temporalis: immo ex
quadam peccati maledictione om̃is nostra angustia.
Sic quia Caim peccauit, factus est profugus in terra, & Gene. 4.
vagus & semper miseria plenus, Sic quia Cham pecca- Gene. 9.
uit, miserrimã semper vixit seruitutem. Sic Sodomitæ Iere. 19.
igne perierunt, & temporalia quoq; amiserunt. Sic q̃a Num,20
Iudæi in deserto peccauerunt, partim eorũ sunt pro-
strati, partim subitanea morte consumpti, partim à ser Num.25
pentibus perierunt, partim diutius ægrotarunt. Sic q̃a
Dauid peccarat, amisit iuniorem filiũ cum dolore sum Num.21.
mo, passusq; est ab Absalone tribulationes & ab alijs; 2.Re.24

immo

1.Cor.11. immo & populus ipſius peſtilentia correptus fuit. Sic
Prou.14. Corinthiorꝫ nõnulli,qui in Euchariſtia peccarant dor-
mierunt , nonnulli facti ſunt imbecilles & infirmi.
Sic alibi homo quidã qui peccarat,triginta octo annis
ægrotus fuit &c. ¶ Quarto qm̃ peccantẽ reddit beſti-
alem & ad oĩa quæ honeſta ſunt,ineptum. Hinc ad
ipſum peccatorẽ ait Apocalypſis:Dicis quia diues ſum
Apo. 3. & locupletatus, & nullius egeo , & neſcis quia miſer
es,pauper,cæcus & nudus.Ideoq; qui magna & glorio
ſa conatur, à peccato abſtineat,alioqui nihil cũ ſalute
faciet,qm̃ ſit abſq; deo, qui nequit cũ peccato habitare:
quandoquidẽ peccatũ excæcat mentem & rationem.
Soph.1. Sophonia dicente,Ambulabunt vt cæci,quia dño pec
cauerunt.Sic ſcriptura dicit,comparatus eſt.ſ.peccator
cum iumẽtis inſipientibus,& ſimilis factus eſt illis.Sic
ſuperbus leoni, glorioſus pauoni, luxurioſus porco,
Exod.11. auarus ſerpenti,crudelis & liuidus cani, rapax & aua-
3.Re.17. rus lupo comparari ſolet &c. ¶ In ſumma peccatũ
Lucæ.4. homini inducit nocumentum ¶ In temporalibus,vt
ſunt diuitiæ & honores.Sic Aegyptij ſpoliati ſunt vaſis
4.Re.7. aureis & argenteis & alijs, quia in Hebræos peccarũt.
Iaco. 5. Iſraelitis peccantibus in terra promiſſionis clauſum eſt
3.Re.10. cælum annis tribus & menſibus ſex. Et ſub Heliſæo
quoq; ipſis peccantibus tanta fames ſuborta eſt,vt ma
tres filios comederent.Ita Solomon ſic glorioſus toto
terrarum orbe,vt à regina Saba diceretur ſuperaſſe vir
tutibus famam,peccato laſciuiæ ſuam gloriã adeo ami
ſit,vt de eius ſalute dubitetur,ita vt ad eum & quemli-
Eccl.47 bet glorioſum peccatorẽ recte illud ſcripturæ dici poſ
Danie.4 ſit:Dediſti maculã in gloria tua.Sic per ſuperbiã ex re-
gno maximo expulſi ſunt Nabuchodonoſor & Bal-
thaſar,ille ad tempus,hic prorſus.Sic & Iudæi ob pctã
ducti

ducti sunt in Babyloniã, amissa fertilissima patria sub 4.Re.vl.
Sedechia. ¶ In bonis naturalibus, ceu sunt familia pa
rentalis, consistentia (vt sic dixerim) corporalis, po-
tentia animalis. Sic Dauidi, quia fecerat blasphemare 2.Re. 12.
nomen dñi, mortuus est filius charissimus ex Bersa-
beæ. Sic Heli, quia filijs peccantibus nõ restiterat, filijs
in bello occisis & ipso tandem audito nuncio, dolore 1.Reg.4.
cõmotus ex sedilio cecidit retro, & fractis ceruicibus
expirauit. Ita alibi peccator xxxviij annos languerat, Iohan.5.
quia peccarat, ad quẽ dñs: Ecce sanus factus es: vade &
noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contin- Esaię 38.
gat. Et Ezechias, rex Iuda propter peccatũ ægrotabat
vsq; ad mortem, quia ingratus fuerat deo de victoria Num.12.
aduersum Sẽnacherib obtenta. Et Maria soror Mosi,
quia contra ipsum murmurauerat, facta est leprosa.
Ita quoq; homo per peccatũ potentias animales, vti Soph.1.
intellectum, voluntatẽ, sensum amittit: fit omniũ, vt be
stia, cæcus, scriptura dicente: Ambulabunt .i. operabũ- Iohan. 9
tur vt cæci, quia dño peccauerunt. ¶ In bonis spiritu-
alibus, vt sunt munimenta suffragiorum, fulcimenta me- Sapiẽ. 1.
ritorum, ornamenta virtutũ & donorum: quandoquidẽ
deus peccatores nõ exaudit, nec in peccatorum animam Psal. 118.
sapientia dñi intrat. Sic nec sacramenta, nec indulgen-
tiæ prosunt peccatoribus, inquantũ sunt peccatores .i.
sine proposito in instituto emendandi. Ita nimirum qui
hoc in seculo & alibi voluerit vere esse beatus idemq;
felix, à peccato mox ab infantia caueat, quẽadmodũ
scriptura nobis in exemplũ adfirmat, Tobiam filium
suum ab infantia docuisse, vt ab omi peccato caueret,
deumq; timeret. ¶ Vnde & hac in parte de timore
dei aliqua subijciemus, vti re multo optima & maxi- Psal. 33.
ma, de qua ad suos ait ꝓpheta: Venite filij audite me,
timo-

Cicer.4. timorē dñi docebo vos. ¶ Timorē in genere Cice-
Tuscu. ro describit esse metū de malo appropinquante, & ipm ex amore causari, quū sollicitudo occurrat ne amittat, q̄d amat. Hinc ¶ Timorē dei puto definiri posse, anxiam de conseruanda gratia dei sollicitudinē, ne illa amissa amittatur qui charissimus est. s. deus, quo amisso, pœna gehenna inueniatur. Amittitur aūt gratia dei peccato. Inde ¶ timere deum, est prorsus esse sollicitū, ne peccetur & gratia peccato amittatur, & pœna succedat gehennalis. Et sic ab amore dñi profluit timor dñi, qui est, ne quis à gratia deseratur, inęstimabili glo-
Esaiæ.26 ria priuetur, in gehenna crucietur. Vnde Esaias in persona deum timentiū: A timore tuo concepimus domine, & parturiuimus spiritū salutis. Sic fit, vt tum timemus deum, quando eius mandata seruantes abstinemus à peccato summa sollicitudine, ne eius gratiam amittamus, qui optimus est & maximus, qui nos creauit, conseruat & saluat, & om̄ia corporꝶ & animæ bona tribuit sine nostris meritis, & ne à gratia ex aliis excludamur pariter ab æterna gloria, detrudendi in gehennā. Timor aūt dñi talis, ¶ Primo infundit gratiā, vtpote q ꝓpterea dicit̄ fons vitæ. Sicut em̄ à fonte ꝓcedit riuulus, ita à timore dei, riuulus gratiæ. ¶ Secundo peccatū inquit scriptura, expellit & remittit, quippe q
Prou.15. peccata p̄terita corrigit, p̄sentia vitat, futura cauet con sideratione damnificationis. Hinc & scriptura Per timorem, inquit, dñi declinat om̄is à malo. ¶ Tertio, vitam perficit ex radice charitatis procedēs. Vnde scri-
Eccle. 1. ptura: Time deum, & eius mandata obserua, hoc est,
Prou, 14 om̄is homo. i. per quod homo habet esse gratiæ & demum gloriæ. Et (vt paucis concludam) nihil est omni

bus

bus hominibus in quocunq; viuendi genere & statu vi
uentibus, timore dñi vtilius. Timor quidem dei vtilis Proue. 15
est, ¶ peccantibus, quos consideratione pœnæ coar- Mat. 10.
guit, in misericordiam dñi, & ad contritionẽ adducit. Lucæ 12
Inde dictum est per timorem dñi omnem à malo de-
clinare. Sic dñs timendum voluit eum, qui corpus & Eccle. 1.
animam haberet perdere in gehenna. ¶ Pœnitentib⁹ Lucæ. 18.
quos ducit ad contritionem, confessionem & satisfacti
onem, quibus sane iustificatur, vt sine timore dñi ho-
mo non iustificatur. Vnde publicanus adorando de-
um, timens, domũ rediјt iustificatus. ¶ Tribulatis, q̊s Actuũ. 5.
facit libenter sufferre tribulationes, quemadmodum
ægrotus mortẽ corporis timens, etiam amarissimas
potiones sumit. Inde sancti dei hoĩes in aduersitatibus
gaudebant, & eas affectabant, qm̃ sperabant inde eua-
dere pœnas futuras, & separationẽ à deo, quem time-
bant. Et ergo inquit scriptura: Sta in iustitia & timo- Eccle. 2.
re, & præpara animã tuam ad tentationẽ. ¶ Tenta-
tis, quos diligentes facit in pugna spirituali. Sicut em̃
pugnanti pro sua hæreditate timor incutit sollicitudi-
nem in aggrediendo, perseuerantiã in pugnando, con-
fidentiam in vincendo, sic timor dei &c. Ideoq; Eccle- Eccle. 27
siastes ait: Qui deum timet nihil negligit. s. eorum, quæ
oportet facere pro vincendis vitiјs. Et proinde nisi te- Prou. 14
nueris te, inquit scriptura, in timore dñi, cito subuer-
tetur domus tua. In timore enim domini, fiducia for-
titudinis. Hæc sane & hoc genus infinita bona sic ho- Eccle. 25
minibus confert timor domini, vt recte scriptura di-
xerit, timorem domini super omnia. Et ideo beatum
esse virum, cui datũ sit habere timorem dñi. Vnde tam
fideliter senior Tobias filiũ docuit ab infantia time-
re deũ,

re deum, fitq; inde perspicuũ q̃ impie egerint, qui nr̃a ætate hoĩes suis hæreticis dogmatibus ab om̃i timore dei & hoĩm subtraxerũt. ¶ Nec interim poterũt excusari, fortassis dicturi quod de timore seruili dixerint, q̃ vtiq; non opus est, sed immo qui sit tam nociuus homini q̃ superuacaneus, sed sola opus sit charitate, quæ

1. Ioh. 4. vt Apostolus ait, omnẽ timorẽ expellit. Timor enim, inquit Ioannes, non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorẽ, qm̃ timor pœnam habet: qui aũt timet non est perfectus in charitate. ¶ Respõdeo de eo loqui timore Ioannẽ, qui est absq; charitate, qui habet pœnã. i. cruciatũ miseræ conscientiæ, quæ fraterna caret dilectione, qui cum simul stare nequit, metuit quidem iram dei, quisquis odio in fratrem laborat, verum qui timor plane nõ prosit, quum nõ sit cum charitate coniunctus. Nos vero loquimur de eo quidẽ timore, qui ne peccetur, cauet, quem sacræ literæ amori,

Eccl. 25. nec immerito coniungunt, dicentes: Timor dñi initiũ dilectionis, inquirens quæ placita sunt ei. Nam qui timore iudicij fugere cœpit atq; horrere peccatum, q̊d vnum à deo mentem eius auerterat, necesse est magis reddatur idoneus, qui & amet deum & redametur à deo. Quandoquidẽ timoris tam necessarij propheta (qui proculdubio ardentissime deũ dilexit) conspiciẽs vtilitatem, eum in se non mitti solum, sed & incuti fortiter, & cum doloris sensu vibrari precatus est, Confi-

Psal. 118. ge, inquiens, timore tuo carnes meas, à iudicijs em̃ tuis timui. Et quorsum voluisset nos deus admonere tartari & inferni cruciatu terrere, nisi vt eius cruciatus timor chami freniq; loco foret, quibus hoĩes à peccato reflecteret, reflexos ad se traheret, retractos in charitate & suo fauore dirigeret? Et quis oro rationis cõpos

negaret

negaret alicui opus esse timore dñi, dei Opt. Max. quũ idem noster sit dñs & pater, & ipsi eius simus filij & serui qui illi vt dño nostro timorem, patri honorem & vtriq; amorem debemus, Ipso ad nos per prophetã dicente: Filius honorat patrem, & seruus dñm suum. Malac. I. Si ergo pater ego sim, vbi est honor meus? etsi dominus ego sum, vbi est timor meus? Siquidẽ ipse vnicus & primus sit pater ac creator noster, de quo propheta idem dicit: Nunquid non vnus pater omniũ nostrũ? Mala. 2. Nunquid nõ vnus deus creauit nos?

Periodus IIII.

Igitur dum per captiuitatem deuenisset cum uxore sua & filio in ciuitatem Niniuen cum omni tribu sua, & cum omnes ederent ex cibis gentilium, iste custodiuit animam suam, & nunquã contaminatus est in escis eorum.

¶ Quæ in præcedenti periodo de Tobiæ filio, eiusq; institutione scripta, quasi obiter & per transgressionẽ scripta intelligimus, hinc in præsenti periodo, relicta transgressione, fit regressio ad virtutes ipsius Tobiæ senioris, inter quas præcipua fuit religionis constantia, vt qui religionẽ Iudaicam vel inter Ethnicos adeoq; hostes ipsos diligenter, alijs etiamnũ deficientibus, obseruauerit, scriptura de eo dicente. Igitur dum per captiuitatem &c. Vnde ¶ Primo coll. Tobiam, quando in diebus Salmanazar regis Assyriorum captus fuit, tanta extitisse ætate, vt etiam vxorem & filium habuerit. ¶ Secundo, Tobiam ipsum vnà cũ tota tribu sua ductum fuisse per captiuitatẽ in ciuitatẽ Niniuen, Gene. 10

quæ ciuitas fuit Aſſyriorum, ſic dicta à Nino filio Beli, qui eam poſt Aſſur ædificauit, & regnum Aſſyriorum ampliauit ex ſtirpe Sem, filij maioris Noe, qui nimirum Ninus, omnium primus aliorum terminos inuaſiſſe, & omnes denique magnos populos Aſiæ, excepta India, ſubiugaſſe traditur. ¶ Tertio, Tobiam vſque adeo religionis ſuæ conſtantem fuiſſe, vt etiam gentilium cibis veſci noluerit, quamuis inter eos vti capitales inimicos habitare coactus fuerit. Quo in loco ſciendum duxerim, cibos hic gentilium appellari oĩa, quibus veſcebant̃ Ethnici, quæ tamen Iudæis ex lege interdicta, veluti cerimonialia fuere, qualia erant, quæ immunda habebantur apud eos, cuiuſmodi in ſcripturis recenſentur, quæ ruminant & vngulas habent, ſed eas nõ diuidunt, ceu ſunt, cameli, lepores, porci &c. quæ illis vti immunda prohibebant̃ edi, tum quia Ethnici eis plerumq; ſemper in immolationibus vti conſuerant, tum qm̃ per huiuſmodi animalia quaſi ſignis & figuris figurabantur vitia, quibus hoĩes redduntur immundi, ſiquidẽ porcus figuret luxuriam, lepus timiditatem ignauiæ, camelus, propter gibbum quem habet in dorſo, tumorẽ ſuperbiæ. Quæ nimirũ ceremonialia præcepta, quia ad diuinũ cultum qui in nouo teſtamento futurus erat per Chriſtũ apertiſſimus, quaſi figuris, vt dixi, quibuſdã dirigebant, ne prorſus dei cultus, veritate nondũ per Chriſtũ detecta, in obliuionẽ iret, ab oĩbus Iudæis obſeruari ſolebãt veluti pro memorialibus quæ nunc ad eum modũ in nouo teſtamento niſi ſecundũ moralem intellectũ nõ obligant, Apoſtolo dicente: Nemo vos iudicet in cibo aut potu &c. quæ ſunt vmbra futurorũ. i. figura. ſ. Chriſti & populi Chriſtiani & ſacramentorum & morum ipſorũ.

Iuſtinus lib. i.

Euſeb. de præpa. Euang. lib. 10.

Leuiti. 11.

Deut. 14

1. Cor. 8.

Coloſ. 2.

ipsorum. ¶ Præterea per cibos gentilium hic ferme possumus intelligere, quæcunq; cibaria gentilibus ad comedendum apposita, cum quibus nec vesci nec bibere nec conuersari Iudæis licebat, attestante idipsum muliercula Samaritica, quum ad Iesum, bibere petentem, dixit. Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Et Christus alibi ad discipulos, quos ante mortem suam prædicatum mittens, ait: In viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samarianorum ne intraueritis. ¶ Prohibiti autem sunt Iudæi cohabitare cum Ethnicis, tum vt ij fortassis confusi, quia spernebantur, ad dei cultum conuerterentur: tum ne per eos Iudæi ad idololatriam seducerentur, quum ad illos alibi dominus dixerit: Non inibis cum eis scilicet gentibus, per quas illi erant profecturi fœdus, nec cum dijs eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant, si seruieris dijs eorum, quod tibi certe erit in scandalum. Et rursus: Non inibis, inquit, cum eis fœdus, nec misereberis earum, neque sociabis cum eis coniugia. Filiam tuam non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo, quia seducet filium tuum ne sequatur me, vt magis seruiat dijs alienis. ¶ Cuius sane præcepti Tobias haud immemor, quando cum tota tribu sua per captiuitatem in Niniuem peruenisset, & pene plerique omnes cibis gentilium vescerentur, eorúmque conuictu vterentur, ipse solus constanter abstinuit, animámque suam immaculatam seruauit. Vnde & nos Christiani docemur ¶ Primo vt constanter etiam inter inimicos perseueremus in veteri nostra religione, fide & doctrina, memores verbi Christi, quo ait: Qui perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit.

Iohan. 4 — Mat. 10. — Exo. 23. — Deut. 7. — Matt. 10.

1.Cor. 15 erit. Vnde Apoſtolus inquit: Fratres mei dilecti, ſtabi-
les eſtote & immobiles, abundantes in om̄i opere dn̄i,
Danie.3. ſemper ſcientes, quod labor veſter non eſt inanis in
dn̄o. Sic nimirū tres illi pueri Iſrahelitici anteq̄ vellēt à
vera pietate deflectere, Nabuchodonozor ſtatuā ado-
rare, conijci in caminū ignis maluerūt. Sic q̄cꝫ Macha-
bęi & ipſi Iſrahelitę anteq̄ vellent mādućare de cibis le
ge ꝓhibitis iuſſu regis Antiochi trucidari maluerūt, q̄s
ipſe Matathias princeps moribūdus in hæc verba hor-
1.Mac.1.3 tatus ē: Nūc ergo o filij ęmulatores eſtote legis, & da-
te animas veſtras pro teſtamento patrum, & memen-
tote operū patrū, quæ fecerunt in generationibus ſuis,
& accipietis gloriā magnā & nomen æternū. Sic pleri-
cꝫ apoſtoli & martyres, ne à pietate & religione vera
deflecterent, multi ſerra dimidiati, altis alij voragini-
bus merſi, ignibus conſumpti, præcipitati, truncati, la-
pidibus obruti, beſtijs obiecti ſunt, de quibus ſcriptu-
Sapien.5 ra: Stabunt, inquit, iuſti in magna conſtantia aduerſus
Heb. 11. eos, qui ſe anguſtiauerunt &c. Proinde in alio ſeculo
inter filios dei computati ſunt. Væ igitur nobis ¶ Væ
nobis, quorū plericꝫ nullo adhuc compulſi ſupplicio in
hiſce nouiſſimis diebus, vt prædictū eſt, à ſanctiſſima
noſtra eademcꝫ veteri religione defecimus ad ſectas
plane erroneas, à deo eiuſcꝫ inſtitutis om̄ino alienas.
An non verè Galathæ ſumus & forte mobiliores, ad
Gala.1.3. quos merito Apoſtolus ſit dicturus: O inſenſati Gala-
thæ, quis vos faſcinauit nō obedire veritati, & ſic tam
cito trāſferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiā Chri-
ſti in aliud euangeliū, quod nō eſt aliud. Ante quorū
oculos Chriſtus Ieſus pręſcriptus eſt, & in vobis cruci
fixus? O vere crucifixus, quē in ſuis ſacramentis adeocꝫ
in om̄ibus doctrinis, q̄ niſi virtutes ſalutares perdocēt,

oſtē

ostentui habem⁹ & blasphemam⁹. Reuertimini igitur reuertimini & agite pœnitentiã. Si cũ pœnitentiã, in- Lucæ. 13.
quit dñs, nõ habueritis, oẽs similiter peribitis. ¶ Secũ
do coll. recte à nobis & à nostra cõuersatiõe prorsus vi Math. 18
tari, qui Ethnicorũ sunt similes, cuiusmodi esse scimus
ecclesiæ eiusq; mandato nõ obedientes, ac inordinate
viuentes, quorũ in numero proculdubio oñis est excõ
municatus & hæreticus, de quo dñs: Si aũt, s. correptus 1. Cor. 5.
legitime, ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut Ethnicus
& Publicanus. i. cum eo nulla sit tibi conuersatio, siqui 2. Tes. 3.
dem cum eiusmodi hoĩe nos noluerit commisceri, nec
cum eo cibum sumere, quũ & alias dicat: Denunciam⁹ 2. Tes. 3.
vobis fratres, in noĩe dñi nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab oñi fratre ambulante inordinate, & non secundũ traditionem nostrã. Et quare ita vitandus à nobis est, excõmunicatus & hæreticus? Tum, inquit Paulus, vt confundatur. s. & pudore suffusus ad meliorem vitam redeat, tum, ait scriptura, ne quis cum illo
seducatur, qm̃ inquit Propheta: Cum sancto sanctus Psal. 17.
eris, cum viro innocente innocens eris: Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. ¶ Cæterũ occurrit hic dubium, Nunquid in Christianismo recte seruemus cerimouias ecclesiæ, quẽadmodũ synagogæ Iudæi seruarunt? Respondeo, hoc à nobis dubiũ iampridem suo in loco pluribus esse solutũ in Cẽturijs no stris. Sed suboritur hoc in loco alia quæstio, qua quæri tur, quid fuerint pleraq; cibaria Iudæis vesci veluti immunda prorsus prohibita, quũ tamen scriptura dixe-
rit, valde esse bona oñia, quæ deus creauit. Et Aposto 1. Tim. 5.
lus, inquit, nihil esse reijciendũ sed totum, quod appori tur, cum gratiarũ actione sumendũ, quandoquidẽ oĩs creatura dei bona sit, sanctificeturq; per verbũ dei &

Act. 10. orationẽ. Præterea vox ad Petrũ ait: Qđ deus purifica uit, tu cõmune ne dixeris. Quid ergo (quærit) Tobias custodiuit animã suã, & nunq̃ cõtaminatus est in escis eorũ? Rñdeo, negari nõ posse, quin oĩa q̃ deus creauit in sua conditiõe & creatione eẽ bona, esse tñ ac dici mũ da, nõ quidẽ per se sed in vsu ad alia. Siquidẽ sint immũ da quædã, nõ quia peccẽt, quũ intellectu & ratiõe careant, verũ, quia vel ¶ Primo hoĩes abutunt̃ illis vtpote q̃d vel idolis immolantur vel in maleficijs. Sic pecus cũ quo quis coierit præcipit̃ occidi cum eo ĩ detestationẽ

Leui. 20. peccati, q̊d homo exercuit cũ pecore, sic Iudæi adhære-

1. Cor. 8. bant vesci ijs, quæ idolis erant immolata. ¶ Secundo quia venenosa sint & abominabilia, vti serpentes & vermes alij venenosi. ¶ Tertio quia ex nutrimento immundo & abominabili nutriuntur, feles & sues. ¶ Quarto, quia in loco immundo. f. subtus terram ha bitant, vt talpæ & mures, vnde fœtorẽ contrahunt. ¶ Quinto, qm̃ in cibũ accepta faciunt malũ nutrimen tum, vtpote propter nimiã humiditatẽ vel siccitatem, cuiusmodi sunt, quæ vngulã nõ diuidunt, vtpote bufo nes, cuniculi, chœrogrylli & alia id genus. ¶ Sexto quia per animalia ipsa designari & figurari solebant immũ da vitia, veluti per porcũ luxuria, per camelum gibbosum superbia &c. quæ vel oĩa prohibebant̃ Iudæis, partim quia hoĩes corporaliter polluebant, partim in figura reddebant hoĩes immunda spiritualiter, qm̃ fiebat in eis ab hominibus quod erat prohibitũ ipsis ad tempus figurarũ implendarũ per veritatẽ quæ est Chri-

Iohan. 1. stus: quia lex, ait Euangelista, per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et sic quia quædã olim in veteri testamẽto, ceu cerimonialia fieri præcipiebant̃, quædã ꝓhibebant̃ ex lege, ideo spũaliter

dicebã

dicebant immunda, nõ ex se, sed quia hoĩes illis vtebãtur contra legẽ, vñ peccatũ subinde suboriebat: vbi eñ nõ est lex, nec p̃uaricatio, ideoq; tum lex, autore Ap̃lo vocabat lex peccati & mortis. Etsi eñ vsq; ad legẽ peccatũ in mũdo fuerat, pc̃tm̃ tñ non imputabat, quũ lex nõ esset. Ex ijs mõ fit perspicuũ, quibus ex causis cibaria quædã Iudæis fuerint interdicta, nimirũ, vt ꝓhiberent per hoc vitari ea, q̃ spiritualiter inibi figurabant, q̃ ꝓhibitio cessat in nouo test. in q̃ figura per veritatẽ ab ire coacta fuerit, qm̃ nõ sumus sub lege, sed sub gratia. Rom. 8.

¶ Cæterũ, inquiũt hæretici, igitur impie agitur ab illis, qui nũc in tempore gratiæ cerimonias obseruãt, & interdicta dierũ & escarũ vel Paulo dicente: Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorũ, q̃ sunt vmbra futurorũ, corpus aũt Christi: qui & eiusmõi ait à fide discedere, q ꝓhibẽt nubere, abstinere à cibis, q̃s deus creauit, ad percipiendũ cũ gratiarũ actiõe fidelibus, & ijs q cognouerũt veritatẽ. Quid ergo aiunt, nos varias nũc seruam' ceremonias, & ĩ varietate festorũ & cibariorũ versamur? Colos. 2. 1. Tim. 4

¶ Rñdeo, Ceremonias alias Iudæis, alias esse nobis, & aliter à nobis, aliter ab illis obseruari. Siquidẽ constet ceremonialia vltra id, q̃d deuotionẽ in mortaliũ cordibus ꝓuocãt, esse pleraq; oĩa figuralia, & ceremonialia veteris test. ab eis, q̃ sunt in nouo test. in hoc quidẽ differre, q̃d ceremonialia veteris test. nõ solũ fuisse figuratiua veritatꝭ ĩ patria manifestãdę, sed & fuisse figuratiua Christi q est via, dicens ad illã patriæ veritatẽ. Ipa vero ceremonialia noui test, nõ sunt figuratiua ei' viæ vti futurę, vtpote q̃ iã reuelata sit, sed figuratiua eẽ piñ p̃teriti vel pñtis. Sic nimirũ sacrificia & oblatiões ĩ vete. test. figurabãt Chr̃m ĩ cruce offerẽdũ & immolãdũ ĩ nouo Iohan. 1.

testamento. Nunc vero sacrificiū missæ. s. Eucharistiæ, quod fit sub specie panis & vini, figurat Christū nuper oblatum, ita vt sit memoriale dominicæ passionis, iux
Lucæ 22 ta dictum saluatoris dicentis: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc facite in meam commemorationē. Et sic de alijs ceremonialibus, quēadmodum suo loco, fauente deo, latius disputaturi sumus. Ita etiamnum luminaria, quorꝫ vsus erat in veteri testamento in templo, figurabant Christū verum lumē aliquando in hunc mūdū & in templū venturꝫ, quo
Iohā. 1. essent illuminandi omēs, qui venirent in hunc mun-
Lucæ. 2. dum. Nobiscum aūt significant idipsum lumen venisse, & admonet simul quale lumen debeat fidei & cha-
1. Tim. 4 ritatis in templo cordis nostri splendescere, si ad lucem illam in cælis inaccessibilē peruenire aliquādo vo
Actu. 10 luerimus. ¶ Quantū vero ad ceremonias ciborum, Respondeo: Nulla genera ciborum ex se esse quasi peccato immunda vel mala vel hoīem ex se coinquinare, qm̄ omīs creatura dei bona sit, nec liceat, vt cōmunia & immunda dicamus, quæ deus purificauit, cuiusmo-
Matt. 15. di sunt omīa ciborꝫ genera. Vnde & Christus: Non q̃d inquit, intrat in os coinquinat hoīem, sed quod exit de ore. s. cordis. i. peccatū. Fieri tamen posse, vt aliqui cibi coinquinent (vt sic dixerim) per accidens hoīem, vtpote, quū contra obedientiā vel votum vel ex nimia concupiscentia eduntur, vel quando præbent fomen-
Hiere. 35 tum libidini. Sic Ionadab filius Rechab, filijs suis præcepit ne vinū biberent: quod illi seruantes, à deo ita meriti sunt benedici, vt de eorum stirpe vir nunq̄ defecerit. Sic ante diluuiū hoīes non vescebanť carnibus sed oleribus tantū. Sic tres illi pueri. s. Ananias, Mizael &
Danie. 1. Azarias & Daniel aquis duntaxat poti, & leguminibꝰ
pasti

pasti sunt, quibus propterea deus, inquit scriptura, sci-
entiam & disciplinā dedit in omni libro & sapientia, &
Danieli intelligentiā omniū visionū & somniorum. Sic
Iohannes Baptista nec siceram nec vinū bibit, nec car- Matt. 3.
ne, sed locustis tantū & melle syluestri vescebatur. Sic Lucæ 1.
legimus Christū cum discipulis nō nisi in vltima cœna
fuisse carnibus vsum. s. vt nobis exemplū præberet par Lucę 21.
simoniæ, qui paulo ante ad nos dixerat: Attendite vo
bis ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrie
tate. Sic Paulus præcipit, inquiens: Nolite inebriari vi- Ephe. 5.
no, in quo est luxuria. Sic ecclesia vt nos saltem aliquo
tempore ad deuotionē & maiorem pietatē traheret,
decreuit: vt aliquot per annū diebus à carnibus & hoc
genus alijs luxuriosioribus cibis abstineremus, non
quia cibi ex se mali sint, sed ne nos inde ad malum. s. cra
pulæ occasionē acciperemus, quandoquidē stramen
igni coniunctū comburit. Inde qui nulla coacti necessi
tate eiusmodi cibis & temere prohibitis diebus vescun
tur loco sunt Ethnicorum, quia ecclesiam nō audiunt: ni
mirum superbi & eius imperio inobedientes. Propte-
rea morte digni: siquidē, qui superbierit ait scriptura, Deut. 17
nolens obedire sacerdotis imperio, ex decreto iudicis Deut. 19.
morietur homo ille, & auferas malū de Israel, cunctúsque
populus audiens timebit, vt nullus deinceps intume
scat superbia, vt audientes cæteri timorem habeant, &
nequaquam talia facere audeant. ¶ Pręterea qui contra
votum, quod fortassis fecerunt, sine consensu huiusmo
di prohibitis cibis vescunt, mortaliter peccant, quoniam de-
us per Mosen ait: Si quis virorum votum dn̄o vouerit, Nu. 30.
aut se constrinxerit iuramento, nō faciet irritum ver-
bum suum, sed omne quod promisit, implebit. Et scri-
ptura: Si quid vouisti deo, ne moreris reddere, Sed quę Eccle. 5.

cunque voueris deo, redde. ¶Insuper peccant mortaliter, qui ita eis vescuntur cibis, vt cæteros scandalizẽt, .i. deteriores ex eo faciunt, veluti nunc temerarij quidam hæretici factitant, plane carnales, & à diuo Paulo quem in ore frustra iactitant alienissimi: quandoquidem

1. Cor. 8. dem ille dixerit: Si esca scandalizat fratrem meũ, non manducabo inæternũ, ne fratrem meũ scandalizem. Scandalizantis aũt pœnã Christus hisce sub verbis ex-

Matt. 18. pressit, inquiens: Expedit ei. i. scandalizanti, vt suspen-

Marci. 9. datur mola asinaria in collo eius, & demergatur in pro

Lucæ. 9. fundum maris. Væ homini per quẽ veniunt scandala. ¶ Quanta vero ab istis temerarijs & fidifragis in misellam plebeculã scandala deriuarint, argumento est tam impudens vbique in vulgo leuitas, temeritas, despectio, irrisio, irreuerentia, luxuria, inobedientia, & hoc genus mala propemodũ & adeo turpia & infinita, vt authores eorũ nunc suppudeant, vt quæ vellent retractatũ iri si possent, sed præualuit incendiũ. ¶Ex ijs vero constat, q̃ male mereanť, & q̃ sint puniri multo dignissimi, & q̃ horrenda apud deũ maneat pœna magistratus, qui hactenus ad oñia mala, nescio qua ex causa, conniueant, quando de vno quoque eorũ Propheta

Hier. 48 dicat: Maledictus qui facit opus dñi fraudulenter: & maledictus, qui prohibet gladiũ suum à sanguine.

¶Nec est, quod hæretici obijciant, deum omnia libera reliquisse, & in vsum nostrum cuncta creasse. Respondeo: illum libera reliquisse omnia, quæ vel peccata nõ sunt, vel ad peccatũ non prouocant, quæ ecclesiæ iudicio reliquit. Hinc quia ecclesia vidit mala ex quibusdã cibis prouenire, ideo illa certis prohibuit diebus. Sic etsi Christus omnia in Euangelio tempore suo libera

Actu. 15. reliquerit cibaria, Apostoli tamẽ spũsancto inspiratore po-

re postea prohibuere, ne quis immolatis simulachroꝝ
& sanguine & suffocato vesceretur, quũ tamẽ & Apo 1.Cor. 8.
stolus dixerit idolũ nihil esse, nec proinde à cibo illi im
molato fore necessario abstinendũ. Itaq; nõ expediet
hæreticis in contrariũ allegare, quod alias idẽ Aplus
ait: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte
diei festi. s. quæ vmbra sunt futuroꝝ &c. Respondeo: Colos. 2.
Paulũ isthic loqui de cibarijs quæ in figura Iudæis pro-
hibebant, vt. s. aliquid per ea fugiendũ, & maxime in
nouo test. figurarent, quæ figura cũ in Christo transiit
& facta sunt nobis om̃ia lex spiritualis, ecclesia cibaria
nõ in figura, sed ne inde abusus suboriatur & malũ, &
ita quidẽ prohibuit, vt necessitas inibi nõ liget: vtpote
quod illa nolit quempiã mori ideo, quia in Parasce-
ues die carnibus vesci nõ auderet, vt quæ cũ Apostolo
velit nostrũ obsequiũ esse rationabile. i. non vltra vires
& possibilitates nostras. Sane quæ necessitas vbi eccle
siæ constat, rite legem laxat, dicens cũ eodem Aposto-
lo: Quæ pacis sunt sectemur, quæ ædificationis sunt in Rom. 14
inuicem custodiamus. Noli propter escam destruere
opus dei: Omnia quidem sunt munda, sed malum est
homini, qui per offendiculum manducat. Bonum
est, nõ manducare carnem, & non bibere vinũ, neq; in
quo frater tuus offendit, aut scandalizat, aut infirmat.
Videte aũt, ne forte hæc licẽtia vestra offendiculũ fiat
infirmis. Hęc Paulus cũ ecclesia, q̃ adeo hacten⁹ hæreti 1. Cor. 8.
ci obseruarũt, vt pene oẽs infirmos & firmos in ani-
ma, corpore & re plusq̃ dici possit offenderit, facti &
animaꝝ & corpoꝝ in aperto homicidæ, qui neq; hu-
manas, neq; diuinas leges quicq̃ cordi habẽt, Tobiæ vi
ri sanctissimi om̃ino immemores, qui in escis gẽtiliũ &
sibi à lege per figurã ꝓhibitis, se nunq̃ cõtaminarit. Ex

ea vero

ea vero legis & ceremoniarum, quid & quantum mercedis à deo receperit, subsequens indicabit periodus. De ceremonijs aut alibi latior nobis est disputatio &c.

Periodus V.

Et quoniam memor fuit domini in toto corde suo, dedit illi deus gratiam in conspectu Salmanazar regis, & illi dedit potestatem, quocunque uellet ire, habens libertatem quæcunque facere uoluisset.

¶ Recensuit scriptura constantiam religionis Tobiæ, qui etsi captus inter capitales inimicos, & eos quidem Ethnicos, detineretur, vesci tamen noluit cibis, sibi à lege prohibitis, se ab eis immaculatũ custodiens, simulque nos suo exemplo instruens, vt & ipsi nostræ legis, fidei & religionis constantes simus, inde nequaquam discessuri, memores, neminẽ fore beatum, nisi qui inibi
Mat. 10. vsque in finem perseuerauerit. Item deinde scriptura per docet, quid ille, quia memor dñi suæ fuerit religionis constans, meruerit. Et qm̃, inquit, Tobias memor fuit dñi &c. Vnde ¶ Docemur iam deo placere nostram in fide & religione vera constantiã, vt illã non modo alio in seculo velit recompensare, alibi dicens ad eos, q constanter noĩe eius patiuntur: Gaudete & exultate,
Mat. 5. qm̃ merces vestra copiosa est in cælis, verumetiã certo
Lucæ. 6. dignetur eandem constantiã in hoc seculo adeo mirabiliter remunerare, vt qui sic constans fuerit, non modo non ab aduersarijs possit offendi, sed cæteris charior apud illos haberi, nec aliquo modo ab eis vel lædi vel interfici, nisi quum ipse voluerit, & eius, qui constans est, interfuerit, tum sane nemo sit, qui nolit noĩe

Iesu

Iesu, adeoq; propter salutē suam subire mortē. Sic etsi reliqui om̄es Iudæi vescerentur de cibis gentiliū, deficerentq; à sua religione, nihilominus capti non sui erāt iuris, Tobias tamen qui constans mansit, deo datore; eam adeptus est gratiam apud regē, vt ita sui esset iuris, vt quò vellet, libere potuerit proficisci. Similē q̊q; gratiam Daniel propter constantiā suæ legis & religio- Daniel. 2
nis nactus est apud Nabuchodonozor, qui eum in sublime extulit, & munera multa & magna dedit, & constituit eum principem super om̄es prouincias Babylonis, & præfectū & magistrū super cunctos sapientes Babylonis. ¶ Nec mirū, quod vel inimici constantibus veræ fidei parcunt, quandoquidē cum illis sit dn̄s defensor. Qui si cum aliquo, quis contra eum? Sic, quia Hier. 42.
tres pueri Iudaici Sidrac, Misac, & Abdenago constan- Rom. 8.
tes fuere religionis suæ, ignis flammā non sensere, qui Danie. 3.
& postea in regis Nabuchodonozor gratia fuerunt, quos ille promouit in prouincia Babylonis. Sic fratres chariss. stabiles, hortatore Apostolo, estote & immobi- 1. Cor. 15.
les, abundantes in om̄i opere dn̄i, semper scientes, q̊d labor vester nō est inanis in dn̄o: nec deficiatis à fide vestra vera & religione pristina, vel q̄libet hostibus sæuientibus, qui nihil poterunt contra deum, qui pro vobis pugnabit, & isti frustra contra eum luctant. Causa nimirum fidei & religionis, dn̄i est causa, quā & ipse fortiter defensabit, modo eam in præceptis seruandis obseruemus.

Periodus VI.

Pergebat enim per omnes, qui erant in captiuitate, & monita salutis dabat eis.

¶ Quoniā regnū decem tribuum in Iudæa à genti- 4. Re. 17
libus

libus Idololatris occupabatur, quos Salmanazar illuc transtulerat Tobias ipse redire noluit vtcunq; liber, sed maluit manere in terra aliena, inibiq; captis adesse q̃ in propria reuerti, quẽadmodũ hic arguit periodus. Ex quo intelligimus, quã libertatis gratiã habuit præ cæteris Tobias, nimirũ, quod potuerit ire passim ad captiuos & eos monere ad om̃ia, quæ erant ipsorum salutis, quibus adfuit consiliator. Commendat aũt hic maxime virtutis. s. misericordiæ, quæ (vt diximus in Centurijs) est alienæ miseriæ quædã in nostro corde compassio, quasi vtiq; possimus subuenire, compellimur.
Matt. 25 Eius virtutis sunt septem species, quarũ est, incarceratos visitare & consolari, veluti Tobias fecit, qui illis dedit ¶ monita salutis: quæ proculdubio nihil erant aliud q̃ ad ipsas exhortationes, ne propter captiuitatẽ de
Iuth. 8. ficerent à deo creatore & saluatore ad idololatriã, nec desperarent, quasi à deo derelicti vel q̃si iniuste detinerentur, verũ memores esse vellẽt, eam captiuitatẽ vel pati propter sua peccata, vt illa sic temporaliter puniantur vel in augmentũ meriti, qm̃ deus, quos diligit,
Psal. 36. corrigat, qui tamen in tempore eos esset erepturus,
Prou. 3. quibus ipse vel adesse rebus quibus possit om̃ibus. s. su
Psal. 100 is apud deum & hoĩem orationibus. Sic & suo exem
Actu. 12. plo Tobias nos docet, vt & ipsi simus eo modo misericordes erga captiuos, non modo quia natura ad eam nos compellit, sed multo magis, quoniam dominus eam nos misericordiam præceperit illis exhibere: sic eueniet, vt deum habituri simus misericordem, adeo vt nos ab omni temporanea & æterna captiuitate sit liberaturus & custoditurus.

Periodus VII.

Cum

Cum autem ueniſſet in Rages ciuitatem Medorum, & ex ijs quibus honoratus fuerat à rege habuiſſet decē talenta argenti, & cum in multa turba gn̄is ſui Gabelū egentē uideret, qui erat ex tribu eius, ſub chirographo dedit illi memoratū pondus argenti.

¶ Poſtq̄ ſcriptura in genere commonſtrauit miſericordiā Tobiæ, qua ille in om̄es indiſcriminatim miſericors extitit, ambulans ad om̄es, qui captiui erant, & cōſolans eos, hac in parte ſpeciatim cōmēdat eundē à miſericordia, qua liberalis in eū, qui de eius fuit tribu, extitit, inquiens: Cū aūt ueniſſet in Rages ciuitatē Medorū &c. Sūt aūt ¶ Medi populi Mediæ, q̄ regio eſt in Aſia, Solino teſte, & Ptol. atq; Ioſepho, q̄ à Septētrione Hircano mari terminat̄, ab occaſu maiori Armeniæ & Aſſyriæ, à meridie Perſide, ab Oriente Hircania, ac partib⁹ quæ montibus excludit̄. Ex gn̄e aūt miſericordiæ, qua Tobias Gabelū ꝓſequutus eſt, adeoq; ex toto hoc cōtextu ſciendū eſt ¶ Primo, nos debere miſericordiam vniuerſis hoībus, tam notis q̄ ignotis, Chriſto dicente: Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors ē, quia ipſe benignus eſt ſuder bonos & malos. Ad miſericordiā vero nō ſolū ſcriptura ſed & natura cohortat̄ atq; irrationalis creatura: qn̄quidē arbores & herbæ ſuis fructibus & floribus ſe priuāt, vt nr̄is indigētijs ſubueniant. Mortua equa pullū eius alia ſuſcipit ad nutriēdum. Cerui ſimul incedētes, grauati onere cornuū alter alterius ſupportant capita. Elephas cadens & per ſe ſurgere non valens, ad mugitum eius alij accurrunt, & eum ſubleuant. Leo terribiliſſimum animal paruulis miſeratus (niſi fames nimia cogat) parcit, & ab-

Matt. 5. Lucæ 6. Pli. li. 8. c 42. Pli. li. 8. c. 32. Pli. lib. 8. c. 7. Pli. lib. 8. ca. 16.

erranti-

Tit.Li.li. errantibus plerumq; viam monstrat. Sic vt lupa dere-
i. lictos paruulos recenter natos alit,& ab alijs animali-
bus feris defendit, vt legimus de Romulo & Remo.
3.Re.17. Sic coruus detulit Heliæ indigenti tempore famis cibū
in torrente Carith. Quanto magis homo rationis cō-
pos misericors in eos esse debuerit,quibus cum eiusdē
est naturæ ab eisdem genitus parentibus, ab vno deo
creatus & saluatus? ¶ Secundo, sanguine coniunctis
primū nos debere misericordiā cæteris paribus. Tobi-
as eñ etsi omēs egerent captiui, præ cæteris tamen iu-
Gala. 6. uit Gabelū,qui de eius fuit tribu. Sic Apostolus inquit:
Bonū operemur ad omēs maxime aūt ad domesticos
fidei. Si quis suorū & maxime domesticoꝝ curam nō
1.Tim. 5. habet,fidem negauit,& est infideli deterior. Est sane
probanda liberalitas,vt tuis ipse subuenias, quibus pu
dori est,ab alijs sumptū deposcere,aut alicui postulare
subsidiū necessitati. ¶ Tertio,misericordiā & liberali
tatem nos debere omibus,& quidem maxime necessa
rijs nostris,& qui egent. Scriptū enim est,Dispersit de-
Psal. 111 dit pauperibus,nō dicit diuitibus. Et Paulus ait: Labo-
Ephe.4. ret manibus suis,vt habeat vnde tribuat necessitatem
patienti. Consideranda proinde est in largiendo pau-
pertatis origo,vtpote consideranda est ætas atq; debi
litas,nonnunq̄ etiam verecundia,quæ ingenuos pro-
dit natales,vt senibus plus largiamur,qui sibi labore iā
non queunt victū quærere. Similiter & debilitas cor-
poris: tum si quis ex diuitijs cecidit in egestatē, & ma-
xime si non vitio suo sed aut latrocinijs, aut ꝓscriptio
ne,aut calumnijs,quæ habebat,amisit. Non est igitur,
quod aliquis largiatur suis, vt ex eo ditiores fieri ve-
lint,quod ipse posset conferre inopibus,causa eñ præ-
stat,non gratia. Neq; eñ propterea quis se domino

dicauit,

dicauit, vt suos faciat diuites, sed vt vitam sibi perpetuā fructu boni operis acquirat, & pretio miserationis peccata redimat sua. Nec est, quod illum accusent amici, quod se diuites nō fecerint, quū illi ipsum velint æternæ vitæ fraudare mercede. ¶ Quarto, vt nostris & alijs tribuamus sine vsura recipienda. Siquidē Tobias decem talenta dederit Gabelo sub chirographo .i. sub conditione restituendi si possibilitas adforet: nec debent amici ęgre ferre, si ab eis chirographa deposcātur, quandoquidē non solum fidei pignora, sed & gratitudinis sint & beneficentiæ memoralia, & obligatoria, si forte (vt solet) vita defungerentur, quibus datū est mutuum, & indigerent qui dederunt mutuū. Hinc dn̄s mutuum date, nihil inde sperantes. Et scriptura, Fratri tuo, inquit, absq; vsura, id quo indiget, commodabis, vt benedicat tibi dn̄s deus tuus in omni opere tuo in terra, ad quā ingredieris possidendam. Et alibi &c. ¶ Est autem vsura quicquid ex pacto vel intentione præcedente sorti accedit. Et cōmittitur in ijs rebus, in quibus consistit mutuum, quod in ijs consistit, quæ sunt triplicis generis. In numero quædā consistūt, vt pecunia, quædā in pondere, vt argentum & aurum, quædā in mensura, vt triticū & vinum. Et sane in ijs & non alijs in rebus consistit mutuū, quandoquidem in mutuo transfertur dominiū rei mutuatæ, vnde dicitur mutuū, quia de meo fiat tuum. Recipiens vero mutuum nō restituere tenetur, sub identitate eiusdem substātiæ, quia vt plurimū ista quæ mutuant, consumuntur vsu, sed tenetur restituere tantundem sub certitudine eiusdem valoris. Certitudo aūt valoris nō potest haberi in alijs rebus non consistentibus in numero, pondere, & mensura. Nam ferme impossibile esset inuenire

L. seruū filii. §. Eum qui. ff. de legi. I.

Lucæ. 6.

Deut. 23.

c. consuluit de usuris 14. q. 3. c. plerisq;.

L. 2. ff. Si certū pet.

L. I. Cum quid. L. unum. ff. Si certum.

vnum equum omnino eiusdem valoris, cuius est alius equus: sed in pecunia & in alijs consistentibus in pondere & mensura, reperitur certitudo eiusdem valoris, in alijs rebus, eiusdem substantiæ. Vsuram vero vt graue peccatum constat prorsus prohiberi ¶ Primo iure diuino tam veteri q̃ nouo testamento. In veteri quidem testamento lex ait: Ne accipias à fratre tuo vsuram, nec plus q̃ dedisti. In nouo testamento: Mutuum date, nihil inde sperantes. ¶ Secundo iure humano scilicet pontificio, quo prorsus cauetur, ne quis vsuram exerceat siue Iudæus sit, siue Christianus.

Leui. 25. Lucæ. 6. Extra de usuris, 14. q. 3.

¶ Tertio iure naturæ & rationis, quæ vsuram minus permittit. Siquidem natura res quæ generat fructum semper crescat ĩ valore cum ipso fructu, atq; maior est, quũ est sub fructu, q̃ quum ipsa res permaneat sine fructu. Cum proinde vsura res habentes determinatum à natura vel arte, quæ in eo crescere nõ possunt, valorẽ, & sic fructificare nõ possunt, faciat excrescere in valore, sequitur, quod faciat rem non generantẽ fructum, parere lucrum, id quod est contra naturã & monstrosum: adeo, quod vsura est vitium quoddã contra naturam rerũ, quando pecunia germinat pecuniã, quæ tamen germinare nõ est apta, quum sit tantum in mensura rerum, & venditur vsus rerum, vbi non est.

L. 1. ff. de contra. em. c. eiiciens dist. 88.

¶ Nec est quod obijciunt vsurarij Primo licere vsurare, qm̃ lex admittat. Primo lex diuina, quæ ait: Fœneraberis gentibus multis &c. Responderim: Fœnerari inibi simpliciter accipi pro mutuari nõ ad vsuram, prout & Latini vsurpant. Et est sensus: Si seruaueritis mandata dei, vsq; adeo abundabitis, vt ipsi multis poteritis fœnerari, vos autem ab alijs non mutuabitis, quum futuri sitis diuites. ¶ Itemq; eadem lex ait: Non fœnera-

Deut. 15.

neraberis fratri tuo,ſed alieno. Ecce prohibet ſolummodo fœnerari fratri, non etiam alieno. Reſponderim,tum fratrem inibi poſſe accipi pro quolibet proximo,& ratione originis,quæ vna eſt, ſcilicet à deo & ratione finis,qui vnus eſt,ſ.deus, & ratione parentis, qui vnus fuit.ſ. Adam, tum ea ipſa promiſſio fuit comparatiua,qua permittebatur minus malum, ne ſequeretur maius,vtpote,ne ſi non fuiſſet Iudęis permiſſum fœnerari alienigenis,maiori crudelitate ĩ ſuos graſſarentur,vt ſuæ cupiditati ſatiſfacerent,qui interim à pœna temporali legis,non autem à pœna gehennali, nec à peccato mortali excuſabuntur.Quod enim permittimus,nolentes præcipimus,quia alioqui malas hominum voluntates prohibere non poſſumus. Ita nimirum Iudæis quondam permittebatur dare libellum repudij,& repudiare vxorem ad repudiandum vxoricidium,quod maius fuiſſet malum. Id quod Chriſtus euidenter expreſſit,inquiens:Quoniam Moſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, ab initio autem non fuit ſic. Sic olim vſura permiſſa fuit Iudæis in alienigenas,ratione tamen ſubſiſtente,quoniam alienigenæ fuerint,quibus vt Cananæis dominus terras eorum conceſſerat, & ab illis licite recipiebant vſuras,non vt vſuras,ſed vt recuperationem iuris ſui. Sicut & nunc licite exciperentur vſuræ à Chriſtianis ab eo,contra quē agitur iuſtū bellū,cū etiam liceret eū occidere. ¶ Itemq́ȝ ſecundo leges humanæ,velut ciuiles,concedūt aliquas vſuras,præcipue: vt C.de vſuris L.eos. Reſponderim, leges ciuiles dari plerumq́ȝ populis,q̄ ſunt ex maiori parte malæ vel imperfectæ,& intendūt pacificū cōuictū ciuiū ad inuicē: Vñ ſolū ꝓhibent expreſſe vitari, q̄ ſunt magis perturbatiua

Deut.23. Lucæ.19.

31.q.1. hac ratione.

Deu.24.

Mat. 14. Mar. 10.

batiua ciuilitatis & quietis temporalis, puniendo transf-
1. Cor. 6. gressores, & coercendo ab illis pœnas, vt adulteria, fur-
ta, homicidia: alia permittunt nõ vt licita concedentes
Matt. 6. sed nõ vt alia vitia prædicta punientes, & hoc ne peio-
25. q. 1. c. Sunt quidã ra contingant, sicut de scortis. Lex vero diuina prohi-
In Authẽ. ut sit deter minatus nu merus cler. bet omẽ peccatũ, ostendens puniri in diuino iudicio, q̃
et annullat leges humanas, quę concedunt peccata, ceu
sunt, quæ permittunt vsuras simpliciter, quæ & sa-
Apoc. 2. cros canones nõ dedignant imitari. Et si em̃ leges hu-
iusmodi ciuiles sint iustæ, quo ad ciuilitatẽ præsentis vi
tæ, non tamen quo ad ciuilitatẽ supernã adipiscendã.
c. nullus de reg. iu. ¶ Itemq; & lex naturæ permittit, quæ vult neminem
cum damno alterius locupletari. Cum ergo dicit vsu-
rarius, seruiam proximo in mutuando, nonne & ratio
naturalis dictat, vt & ipse debeat seruire mihi, etsi cũ
magna pecunia, & si lucraretur ex C. mutuo X. nonne
decem recte mihi daret? Immo alias locupletabitur
ipse & cum meo damno, quia cum ipsa pecunia potu-
issem & ego lucrari. ¶ Respondeo, quemadmodũ ra
tio naturalis dictat, vt quis mutuet proximo indigen-
ti si potest, sed gratis sine spe lucri, ita & eadem ratio
L. Sed etsi lege. 1. Con suluit. ff. de pet. hered. dictat, vt sit gratus recipiens mutuum erga mutuantẽ,
vtpote in recognoscendo beneficium, & cum potest
eum adiuuare, quando indiget, vel viceuersa remu-
tuando ei, vel alia obsequia, sed gratis, non ex pa-
ctione. Nam etsi ei teneatur ad antidota naturaliter
.i. ad recompensandũ beneficiũ, hoc est ex debito ho-
nestatis, non aũt necessitatis, s. quo posset cogi in iudi-
cio. Quod vero dictũ est, eum locupletari cum iactu-
ra alterius &c. ¶ Respondeo, eum qui recipit mutuũ
non locupletari cum damno dantis mutuum, sed lu-
cratur præcipue per industriã suam, quando pecuuia
ex se

ex se nihil lucratur, vt patet tenendo eam in capsa. Insuper pecunia illa nõ est mutuantis, sed eius, qui accepit mutuum, quia in eum translatum est dominiũ, etsi perit vel perdit in negociando vel aliud agendo, perit periculo suo, nõ mutuantis. ¶ Nec idem sustinet damnũ, nisi quia cessat ex hoc sibi lucrum, sed idem damnum habuisset, si pecuniã in arca seruasset, quia ibi non fructificat. Etsi cum ea negociatus fuisset, amittere potuisset, sicut & lucrari, substabat em̃ periculo, vbi in mutuo nõ substat: verum si ex carentia pecuniæ mutuatæ passus fuisset damnũ, vtpote cum oportuisset, eum accipere ad vsuram vel vendere res suas minus iusto pretio vel aliquo simili, tunc mutuans deberet ei satisfacere ex damno ei sequuto propter mutuũ, etiamsi pactum non fecisset, de hoc secundũ conscientiã, non aũt de industria sua lucrũ factum tenetur cõmunicare, cessante damno. ¶ Secundo non obstat, quod vsus etiam apud ecclesiasticos approbet vsuras, vtpote q̊d passim de centum dentur quinq;. Respondeo, ea quinq; dari partim permissione cõparatiua propter duritiã diuitum, qui alioqui prorsus nihil mutuarent pauperibus, qui tandẽ vna cum suis om̃ino perirent, si nõ possent vel quouis modo mutuari, & maxime in hisce nouissimis temporibus, in quibus Christo vaticinante, abundat iniquitas, & refrigescit charitas multorꝫ, partim prætextu interesse, quod mutuans forte ex centũ, si habuisset & cum ijs negociatus fuisset, lucrari potuisset. Ideoq; ea quinq; nõ vt vsura, sed vt interesse persoluunť à centum, q̃uis nesciam, possit ne salua esse mutuantis conscientia, quæ semper contrariũ habet verbum veritatis, dicens: Mutuũ date, nihil inde recipientes aut sperantes. planè liquet eos, qui gratis nõ mutu- Mat. 24. Marc. 13. Lucæ 21. Lucæ 6.

Iacobi 2. ant indigentibus, quum possunt, esse immisericordes & auaros, ideoq; misericordiã à deo non cõsequentur. ¶ Tertio non obstat, quod & dñs ac pater ille euangelicus seruum suũ voluerit vsurare, dicens: Oportuit ergo te committere pecuniã meã nummularijs, & veniens ego recepissem vtiq; quod meũ est cum vsura. Responderim: Eum patremfamilias in mysterio esse Christum, & pecuniã esse donum gratiæ siue in docendo, siue benefaciendo: vsuram vero, profectũ esse, quẽ quis facit dono, quod ei à deo datum est, quẽ .s. profectum ab vnoquoq; Christus requirit: vtpote qui propterea alicui donũ alicuius gratiæ dedit, vt nõ modo sibi, sed & alijs ad gloriã dei multipliciter proficiat: & sic totus sermo est metaphoricus, & mysticus, nequaq̃ faciens pro vsurario, qm̃ eo modo vsurans, non de suo, sed de dñi pecunia, & non tam sibi q̃ alijs vsurat & proficit, quemadmodũ scriptũ est: Fœneratur dño, qui miseretur pauperis, & vicissitudinẽ reddet ei. Et iterũ: Qui facit misericordiã, fœneratur proximo suo &c. Et ita nimirum paterfamilias vult, vt quicquid habemus, eo ita vtamur, vt inde gloria dei accipiat vsuram .i. multiplicem fructum, cuius gratia, quicquid habemus, datũ est nobis. ¶ Non est ergo, quod vsurarij excusent excusationes in peccatis, quum vsuræ sint contra iura tam diuina q̃ humana. immo & contra ius naturę, quũ & vsurarij sint perniciosissimi reip. quũ semper rodãt & consumant ossa pauperũ, nec quiescunt vnq̃, cũ cætera vitia cum senescente senescunt, sola auaritia, cuius species est primaria vsura, iuuenescit, se corrodens & alios, nunq̃ vel raro pœnitens, & in fine desperãs, quũ quod rapuit nõ restituit, nec restituere volens, ad hæredes vel sola transiens, qui, quod pater ex vsura obtinuit, resti-

Mat. 25.
Lucæ 19.
Prou. 9.
Eccl. 29.
Psal. 140
Eccls. 5.
Ecle. 10
Lucæ 19.

it,restituere obligant. ¶ Quinimo si vsuræ admittātur,facile om̄es hoīes relicta agricultura & alijs mercimonijs,intenderent vsuris,cum sit lucrū valde tutū,vnde facile eueniret caristia & rerū penuria. Nam pauperes ex defectu pecuniæ nō possent intendere agriculturæ,nec artificijs,nec reperirent pecunias sine vsuris, ac ita pleriq; om̄es efficerent inopes exceptis vsurarijs qui ditescerent cū damno aliorum. Vnde videmus plerumq; ibi paupertate laborare multos, vbi sunt vel Iudæi vel Christiani fœnerantes. ¶ Adde & vsurarios occasionē plerisq; dare ad luxuriā & pompā,& otium & furtū,vnde subsequitur bonorum pernicies & versura. ¶ Insuper vsuræ ansam præbent ad idololatriā, quod vsurarij nummū vt deum venerant. Inde Apostolus auaritiam vocat idolorum seruitutē. ¶ Præterea vsuræ sunt prorsus contra charitatē & pietatem,qua pleriq; omnes vnus alteri subuenire in necessitatibus obligamur,Christo dicente: Mutuum date, nihil inde sperantes, & peccat mortaliter, qui sine lucro non vult mutuare ei,qui necessitatem patitur: siquidem quod is proximum non vt seipsum amet, vt ex præcepto diuino tenetur. ¶ Ad quod Tobias considerans, mutuum dedit Gabelo gratis,sub chirographo,quod & ipsi faciemus, nihil lucri ab homine, sed à deo sperantes, qui se pro mutuo à nobis recipiente in centuplum hic obligat, & alibi in vitam æternam. En quanta vsura,Nonne maior omni pecunia? Nunquid non æterna temporalibus præstant? An non vis omnipotentem tibi obligari ad restitutionē? an quenq; opulētum ciuium si fideiubeat,acceptas,deum aūt pro pauperibus fideiubentē repudias? Absit. Demus igit

47. dist. c. Sicut ii.
Ephe. 5.
Lucæ 6.
Mat. 22.
Mar. 12.
Lucæ 10.
Matt. 10.
Matt. 19.

gratis mutuũ,quando alioqui apud nos pecunia detenta nihil profit ſed ſollicitat,quæ mutuo data nõ deperditur,ſed ſine noſtra intentione fructũ adfert. De execranda vero ſacerdotum vſura,quæ Symonia dicitur, ſuo loco dicemus, quæ vt apud multos nunc eſt trita,ita omnium damnatiſſima.

Miche. 3 Iohan. 2.

Periodus VIII.

Poſt multũ uero temporis, mortuo Salmanaſar rege, cum regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Iſrael exoſos haberet in conſpectu ſuo, Tobias quotidie pergebat per omnem cognationẽ ſuam, & conſolabatur eos, diuidebatq; unicuiq; prout poterat de facultatibus ſuis. Eſurientes alebat, nudíſq; ueſtimenta præbebat, & mortuis atq; occiſis ſepulturam ſollicitus exhibebat.

¶ Quoniã ſcriptura cõmendat Tobiam, quia Gabelo egenti,qui ex eius fuit tribu, pondus argenti citra vſuram mutuatus ſit,contentus .ſ.illius chirographo, quo ille debitũ confeſſus promiſit ſe redditurũ vbi facultas reddendi foret. Hinc materiã vſuræ pro loco & tempore tractandã ſuſcepimus, ac inter alia diximus vſurarios ſiue Chriſtianos ſiue Iudæos,omnia contra deum & proximũ peccare,qm̃ quiq; omẽs obligemur ex Euangelio mutuũ dare,& nihil inde ſperare:proinde iſtos niſi pœnituerint, plane damnatum iri vereor poſt mortẽ,qui & viuentes reipub.perniciosiſſimi fuere,ideoq; nequaq̃ à ſuperioritate ferendos. Conſtare enim

Lucæ 6.

enim vno vel altero vſurario diuite facto, infinitos interim fieri paupertati obnoxios, quẽadmodũ vſu experimur in Iudæis, qui cauſa ſunt Chriſtianis, & in paupertatem vergant nec profuturæ ſunt, quas magiſtratibus expendunt, pecuniæ, qm̃ eas à Chriſtianis ſubditis inique corraſerunt, & adeo, vt minus habent Chriſtiani, qui nihilominus interim, quod debent, magiſtratibus perſoluere compelluntur. Satius igitur foret reip. vt plures eſſent Chriſtiani diuites q̃ Iudæi, Chriſtianorum infenſiſſimi hoſtes, quibus cum nec bono nec ſalutariter viuitur, quorũ domeſtici & familiaris conuictus Chriſtianis eſt interdictus ob nõ vulgares cauſas, quas ſuo tempore, deo volente, reddituri ſumus. c. ad hæc extra de Iudæis. c. In multis de Iudeis.

¶ Iam vero ſuffecerit ſcire, eos om̃es dici vſurarios, ſaltem occultos & coram deo, qui vltra ſortem aliquid cum pactione & intentione recipiunt: quo nimirũ pacto vſurarij quoq; ſunt, qui propter temporis dilationem rem pluris vendunt q̃ valeat, immo omnes qui pluris rem vendunt q̃ conſcientia teſte valeat, labore tamen & intereſſe ad conſcientiã computato: quẽadmodum vſu euenit cum monopolis & propolis, quibus nunc nihil in rep. pernicioſius, vt qui oẽm cariſtiã pene inuehunt: in quos magiſtratus diligenter attendere debuerint, atq; ſi minus recte agerent, animaduertere, quum alioqui om̃es monopolijs ſtudere vellent, ac ſuis priuatis cõmodis cum damno totius reip. inhiare, id quod minus iuſtũ foret. Illorũ ſimillimi ſunt Symoniaci ſed longe peiores & nunc frequentiores, qui ſacra vendunt & emunt atq; licitantur, vnde fit, vt in pleriſq; locis pene om̃es eccleſiæ propter pecuniã idoneorum virorũ deperire incipiant, quando nulla, vt debet, in præficiendis prælatis, quos dicunt, nec virtutis

nec probitatis neq; scientię habeatur ratio, sed qui plus valent vel potentia vel pecunia acceptantur, nihil deinde rei ecclesiasticæ, sed sui commodi studiosi, qui & ideo nihil minus sunt q̃ sacerdotes & prælati, verũ de quibus alibi cõmodius disputaturi sumus, modo hortantes, vt simus Tobiæ imitatores, indigentibus mutuemus, nihil inde, nisi à deo mercedem sperantes: qui vt in viuentes, ita quoq; in mortuos extitit pius & misericors, iuxta scripturã, dicentem: Post multum vero temporis &c. Ex quo quidem contextu colligimus

¶ Primo vnumquemq; oportere esse misericordem in pauperes, iuxta facultates suas, ita vt quisq; eatenus det, quatenus ipse cum suis non egeat. Non eñ inquit
2.Cor.8. Apostolus, vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio: vestra abundantia illorum inopiã suppleat, Quasi diceret, sic dandum est, vt non egestatem præstet donantibus, sed ex æquitate in hoc tempore .i. vt q̃tum habet,
Mat. 22. ad tempus diuidat cum pauperibus. Ipse quidem non
Mar. 12. plus exigit q̃ sibi debet retinere, quia diliges inquit, pro
Lucæ 19. ximum tuum sicut te ipsum. Vnde Zachæus: Ecce dimidium, ait, bonorum meoꝝ do pauperibus. ¶ At interim dans pauperibus nequaq̃ vereatur, sibi propterea euenire inopiam sed hilariter det, quum hilarẽ datorem diligit deus: qui & Paulo teste, potens est,
2.Cor.9. omnẽ gratiam abundare facere, & in omnibus semper omnem sufficientiam habere. Siquidem in protrito sit adagio: Eleemosynam non facere paupertatem, quum oculo liberali benedicatur. Qui eñ, ait scriptura, pronus est ad misericordiam, benedicetur, de panibus enim suis dedit pauperi. Hinc multos vidimus,
Pro. 22. quò plura nomine dei contulere, eo plura habere cœpere: quorum ex numero fuit Iob innocens, Tobias,
Iob. 42. vt pro-

vt procedente tempore latius audiemus, qui vnicuiq; de facultatibus suis prout potuit, largitus est. ¶ Secũdo, opus esse pietatis & misericordiæ, mortuos sepelire, quemadmodũ in eos pius fuit Tobias. Vñ scriptura: Secundũ iudiciũ, inquit, contege corpus illius. s. mortui, & nõ despicias sepulturã illius. Quanq̃ em̃ sepultura mortuo nil conferat quoad sensum, quẽ post vitã corpus non habet, pertinet tamen ad defunctũ, quid de eius corpore agatur, in quantum viuit in memorijs hoĩm, cuius honor detestatur, si careat sepultura. Hinc dominus de ijs qui idololatræ facti fuerant, ait: Mortibus ægrotationũ morientur: Non plangentur, & non sepelientur, in sterquilinium super faciem terræ erunt. Et gladio & fame consumentur, & erit cadauer eorum in escam volatilibus cæli, & bestijs terræ. Et sane nedum sepultura, sed & locus sepulturæ pertinet ad memoriam defuncti vel bonã vel malam. Plurimum em̃ interest, an quispiam loco sit sacro vel prophano sepultus: quanquam si obiter sepultura contigerit in loco sine despectu ecclesiæ prophano, nihil animę saluti incõmodet, quũ nec aliàs saluti vel noceat vel ꝓsit ipsa sepultura: in qua tamẽ more cõmuni vertitur defuncti honor & dedecus, quod ex fraterna charitate vitare, illũ vero quærere debemus. Et hoc est, quod viri sanctissimi nedum sepulti, sed & in suis locis tanquã ex pia lege fuerint sepulti, quorum pleriq; cum adhuc vixerunt, ita sepeliri desiderarunt. Sic Iacob patriarcha moriturus, ad filios suos aiebat: Sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Ethæi contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Ethæo in possessionem sepulchri. Ibi sepelierunt eum & Saram

Eccl. 38. Gene. 23. Hiere. 16 Gen. 49. Gene. 23.

ram vxorem eius. Ibi est sepultus Isaac cum Rebecca
Gen. 47 coniuge sua, Ibi & Lia condita iacet. Id quod ipse Ia-
cob antea precatus fuerat à Ioseph, dicens: Si inueni
Iosue. 24 gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub
fœmore meo, & facies mihi misericordiã & veritatem
vt non sepelias me in Aegypto, sed dormiã cum patri-
bus meis, & auferas me de terra hac, condasq; in sepul
chro maior. meorum. Sic quoq; filij Israel ossa Ioseph
ex Aegypto reportantes, sepelierunt in Sichem in par
te agri, quem emerat Iacob à filijs Emor patris Sichẽ.
Sic alibi cum prophetes quidam cadauer viri dei, quẽ
permissione diuina leo lacerauerat, religiose sepelijsset,
ad suos deinde filios dixit: Cum mortuus fuero, sepeli-
3. Re. 13. te me in sepulchro, in quo vir dei sepultus est: iuxta ossa
Mat. 14. eius ponite ossa mea. Sic trucidato in carcere Ioanne
Marci. 6. Baptista, venerunt discipuli eius, & tulerunt corpus
eius, & posuerunt illud in monumento. Ex his igitur,
hocq; genus alijs omino constat esse religiõis, pietatis
& misericordiæ, nedum publicæ vtilitatis sepeliri mor
tuos, quod & Ethnici quoq; natura duce crediderunt,
& obseruarunt, qui & in eum, qui mortuos quoq; mõ
L. Si quis in princi. pio. 4. §. Sed interdum, ff. de religiosis. sepeliri prohibet, actionẽ iniuriarum dandã censuere,
quoniã contumelia fiat mortuis, si vel prorsus vel nõ
in suis debitis sepulchris sepeliri nõ possint. Quid nũc
blaterant hæretici impuri & indocti, qui (vt omia na-
so suspendunt) etiam (vt exprobrant ecclesiæ) sepul-
turas derident, adlegantes hoc poëtæ: Facilis iactura se
pulchri. ¶ En q̃ belli euangelici, qui quod conten-
dunt ex Ethnico contra euangeliũ approbant, qui ni-
hil iampridẽ recipiendum iurarunt præter quod clare
sit in euangelio expressum, quũ hic recipiant nõ modo
quod non sit in euangelio expressum, sed quod eidem
ex dia-

ex diametro repugnet. Fateamur sane sepulturæ, si obiter non eueniat, vel vt oportet obiter nõ peragatur, facilem esse iacturam, interesse tamen defuncti, vt sepeliatur vel non. ¶ Accedit, quod leuissimi etiam isti homunciones, nihil prorsus neq; quo ad memoriã referre, an quis loco sepeliatur sacro vel prophano, se quidẽ eque velle sepeliri sub patibulo atq; in cœmiterio. Atqui alienissimi, vt in omibus, à Christo, qui profecto nõ in loco Caluariæ simpliciter, sed more Iudæorum certis ceremonijs in nouo monumento, quod ex petra erat excisum, in horto sepeliri voluit, vt & suæ memoriæ vel apud posteros rationẽ haberet. Cæterũ nebulones isti, vt inhoneste vixerunt, nec verũ honorem viuentes amarunt, ita nec eundẽ post mortem curant, quo nec digni sunt. Ideoq; patibulo q̃ cœmiterio digniores, qui & merito carent ecclesiastica sepultura, quũ de illis sint, quibus illa interdicitur, veluti habentur, publici latrones & fures, in adulterio occisi, in torneamento occisi, raptores, hæretici, seipsos interficientes, publici vsurarij, contemnentes confiteri & communicare, & si qui sunt alij, quos iura pontificia recensent. ¶ Ideoq; pij hoĩes imitentur pijssimũ Tobiã, defunctos sepeliant, illorũ, si fieri potest cõmode, sepulturis adsint, meminerint pietatis idipsum esse summæ, atq; misericordiæ: quũ & illud pertineat ad effectũ, quẽ illi adhuc viuentes habuerunt de corporibus suis, cui debet conformari affectus piorum post mortẽ. Sane quæ viuentibus dantur, aliquando sunt gratiæ, interdum formidinis, aliquando assentationis & alieni studij. Quæ vero defunctis tribuuntur, mera pietas est, merus amor, & anteactæ vitæ testimoniũ, in quo nõ spectatur, quid velit is, cui honos exhibetur, sed quid meritus

Mat. 27. Marc. 15. Lucæ. 23 Iohan. 19

24. q. 2. c. Sane proferuntur.

meritus sit, vt suo loco forte cõmodius dicturi sumus. Quàm vero gratũ habeat deus nostram in sepeliendis mortuis pietatem vel inde liquet, quod cum Tobias sepelijt mortuos, ipse angelus ad deũ eius orõnẽ obtulit.

Tobi. 12

Periodus IX.

Deniq; cum reuersus esset rex Sennacherib, fugiens á Iudæa pro plaga, quã circa eũ fecerat deus, propter blasphemiã suam, & iratus multos occideret ex filijs Israel, Tobias sepeliebat corpora eorũ. At ubi nunciatum est regi, iussit eũ occidi, & tulit omnẽ substantiã eius. Tobias uero cũ filio suo, & cum uxore fugiẽs nudus, latuit, quia multi diligebant eũ. Post dies uero quadraginta quinq;, occiderũt regẽ filij ipsius. Et reuersus est Tobias in domum suã, omnisq; facultas eius restituta est ei.

¶ Nunc int̃ alia recenset scriptura ¶ Primo causam, qua percitus Sennacherib, persequut⁹ fuerit filios Israel, eamq; fuisse dicit plagã, q̃ deus Max. illũ visitarat ꝓpter ipsius blasphemiã, veluti in regnorũ lib. tradit, vbi scriptũ est: q̃d quũ is multipliciter esset inuasurus filios Israel, tandẽ ex sedulis illorũ p̃cib. deus ad misericordiã motus, angelũ ꝓ ipsis aduersum hostes misit, q nocte vna in castris Assyriorũ centũ octogintaquinq; millia trucidauit. Id q̃d expert⁹ rex Sennacherib in diluculo surgens, & vidẽs, abijt, reuersus in Niniue, vbi quũ adoraret in templo Nesrach deũ suũ, à filijs suis Adramelech & Sarasar gladio est occisus: præmittitq; scriptura

4. Re. 18 & 19.

illum

illũ meruiſſe tantã plagã ex ſua blaſphemia, quũ filijs Iſrael deũ viuentẽ ita exprobrauerat, q̃ſi contra ſe pro filijs Iſrael nihil poſſet, quũ nulli hactenꝰ ſibi reſiſtere populi potuiſſent. Vñ docemur ¶ Primo neminẽ poſſe deo vel tantillũ reſiſtere, ſed ipſum quidẽ nutu ſaltẽ ſuperbiſſimis reſiſtere, & eos perdere poſſe. Siquidem nõ ſit (ſcriptu. teſte) ſapiẽtia, nõ ſit prudentia, nõ ſit cõ ſiliũ contra dominum, & equus paretur ad diem belli, dñs aũt tribuat ſalutẽ, de ſe alibi dicẽs: Ego ſum deus, & nõ eſt vltra deus, nec eſt ſimilis mei, conſiliũ meum ſtabit, & oĩs mea volũtas fiet. Qui ſane hanc ſuã ineffabilem potentiã in multis & maxime in Pharaone oſtẽdit, ad eum dicens: In hoc ipſum excitaui te, vt oſtendã in te virtutẽ meã, & annũcietur nomẽ meũ in vniuerſa terra. Et aliàs ad Babylonẽ: Vltionẽ capiã, inq̄t, & nõ reſiſtet mihi hõ. Hinc recte ad illũ ꝓpheta: In deo ſperaui, nõ timebo q̄d faciat mihi hõ. Et Paulus: Si deus ꝓ nobis, quis cõtra nos? Caueamꝰ igitˀ quoq̄ mõ diuinæ volũtati reſiſtamꝰ fruſtra, q̄ alioqui ſimus audituri dominũ ad vnũquẽq; nr̃m, vt olim ad Paulũ, dicentẽ: Durum eſt tibi cõtra ſtimulũ calcitrare. ¶ Inſuper monemur nullũ vnq̃ tyrannũ diu in ſua tyrãnide lętatũ fuiſſe, ſed pleroſq; oẽs tyrãnos demũ punitos & miſere ac ignominioſe, etſi tardius, perijſſe, vt inter multos patet de Pharaone, Sennacherib, Nabuchodonozor, Antiocho, Olopherno, hocq; genꝰ alijs. Lento eñ gradu ad vindictã ſui diuina ꝓcedit ira, ſed tarditatẽ ſupplicij grauitate cõpenſat. Multi ſane, ait ſcriptura, tyrãnni ſederunt in throno, & multi potentes oppreſſi ſunt valide, & glorioſi traditi ſunt in manus alterorũ. Hinc Dauid: Vidi, inquit, impium ſuperexaltatum, & eleuatũ ſicut cedros Libani. Et tranſiui, & ecce nõ erat, & quæſiui

Prou. 21. Eſaię 46 Rom. 9. Eſai. 47. Rom. 8. Pſal. 55. Actuũ 9. Vale. li. i. de neg. rel. Eccle. 11. Pſal. 36.

eum,& non est inuentus locus eius. ¶Secundo argu it scriptura illud nequaquam amitti,quod dei noīe propter q́ iustitiam relinquitur,sed vel tantum , quantum relictū est,vel plus deniq́ restitui,Christo dicente:Amen dico
Mat.19. vobis,nemo est,qui reliquerit domū aut fratres,aut so
Mar. 10. rores,aut patrē,aut matrē,aut filios, aut agros, propt
Lucæ.18. me aut propter euangeliū,qui nō accipiet centies tantum nunc in tempore hoc,& in seculo futuro vitam
Iob vlti. æternam.Sic deus Opt.patientiss.Iobo oīa quæ amiserat duplicia reddidit,ac eius nouissimis magis q̄ principio benedixit.Sic Tobiæ quoq́ restituit oīa ablata per tyrannū Sennacherib:eiusq́ plerosq́ omnes ita amantes fecit,vt illū ab furore tyranni occultauerint.

Secundi capitis Periodus I.

POst hæc uero cum esset dies festus dñi, & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ,dicit filio suo: Vade & adduc aliquos de tribu nostra,timentes deum,ut epulentur nobiscum.

¶In primo Tobiæ capite inter cæteras eiusdē virtutes scriptura nobis in exemplū nō obscure nec irreligiose sub oculos posuit illius in deū pietatem & religionem,& in religione constantiā:atq́ interim nō modo in suos,sed & quoscunq́ indigentes misericordiam, vt qui vna cum suis coram deo & hominibus iuste satagit viuere,à nullo prorsus opere pietatis ac misericordiæ alienus.Iam vero in præsenti capite scriptura à primo nequaq̄ aliena de Tobia recenset,vtpote commemorans generatim,quod ille nihil prius misericordiæ operi-

operibus habuerit, tamq; in rebus aduersis patiens ac constans fuerit, vt vere, quemadmodũ & Iob ille sanctus, patientiæ constantiæq; speculũ dici queat. Atque primo quidem de sancta eiusdem operatione narrat, qm̃ prandio suo hoĩes deum timentes adhibuerit, dicens: Post hæc scilicet transacta & dicta, quum esset dies festus &c. Ex quibus sane verbis accipimus ¶ Primo, licere in diebus festis in eorum reuerentiã lautius & melius viuere q̃ alijs diebus, semota tamen gula & superfluitate, quod hic per voculã bonũ, recte intelligimus. Siquidẽ bonum fuerit prandiũ, certe abfuit oĩs gula & superfluitas, & quicquid hoc genus est peccati: quo prandiũ vere malum reddi solet, quale fuit eius diuitis epulonis, qui quotidie epulabatur splendide. Lucæ 16.

¶ Cuius hodie simillimi sunt, qui in conuiuijs suis nõ videntur edere ac bibere, vt saturentur, sed vt voluptuentur: omnẽ inibi bibendo & edendo luxuriam exquirentes, seq; vino plusq̃ ingurgitantes, quasi ad perdenda vina nati sint: quorꝫ plures crapula q̃ morbo intereunt, alibi proculdubio cum epulone diuite, hoc acerbius excruciandi, quo hic voluptuosius crapulati sunt. Et hoc est quod scriptura ait: Noli auidus esse in omni epulatione, & nõ te effundas super omnẽ escam. Eccl. 37. In multis em̃ escis erit infirmitas, & auiditas appropinquabit vsq; ad choleram. Propter crapulã multi obierunt: qui autem abstinens est, adijciet vitam. Quod autem festis diebus lautius sit q̃ in cæteris epulandum, testatur scriptura, in hæc verba loquens: Ite comedite pinguia, & bibite mulsum: & mittite partes eis, qui nõ præparauerunt sibi: quia sanctus dies dñi est. Neemi. 8 Id quod & Christum seruasse conijcimus ex eo, quod Ioannes de Iuda Ischariote scribit, inquiens: Quidã em̃ putabãt Ioan. 13.

quia loculos habebat Iudas, q̊d dixisset ei Iesus: Eme
Iob 1. ea, quæ opus sunt nobis ad diem festũ. ¶ Secũdo, præcipue esse ad prandiũ nostrũ inuitandos, qui sunt de tribu nostra. Sic filij Iob in cõuiuijs mutuis vna cũ sororibus cõueniebant, vicissimq́ꝫ se inuitabant: quandoquidem Apostolus inprimis voluerit nos benefacere do-
Gala. 6. mesticis fidei. Si quis em̃, inquit alio in loco, suorꝝ & ma
1. Tim. 5. xime domesticorꝝ, curam nõ habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Sed quid inquis ꝓhibet Christus, ne cõuiuantes, inuitemus amicos nostros? dicens: Cũ
Lucæ 14 facis prandiũ aut cœnã, noli vocare amicos tuos, neqꝫ fratres tuos, neqꝫ cognatos, neqꝫ vicinos &c. Responderim, Christũ nõ quasi scelus prohibere, ne inuitemus cognatos nostros &c, sed eos nõ ideo inuitare nos debere, quod remunerationẽ ab eis simus recepturi, quo modo nostra conuiuia sicut cætera necessitatis humanæ cõmercia ad promerenda vitæ cælestis præmia nil valere ostendit. Iam vero constat Tobiã om̃ino fuisse euangelicũ, qui eos de tribu sua (vt in primo capite dictum est) inuitauit, qui eguerunt, nec vtiqꝫ voluptatis carnalis aut luxuriæ cõmessatiõisúe gratia, q̃d inde subindicat, quũ ait: Timẽtes deũ, vnde colligimus ¶ Tertio esse eos à nobis ad prandiũ inuitãdos, qui timẽt deum: cuiusmõi sunt, qui semꝑ cauent ne vel loquendo,
Iob 1. vel faciendo, deũ offendãt. Qualis fuit Iob, vir simplex & rectus, & recedẽs à malo: qui in oĩbus suis neqꝫ ꝓsperis neqꝫ aduersis quid stulti cõtra deũ loquutus est: q ꝓpterea filios suos quũ ex cõuiuijs abirẽt sanctificauit & ꝓ eis holocausta deo dedit ad placandũ illũ, forte læsum vana lætitia & voluptate à filijs suis cõuiuantibꝰ, vti aliq̊ties fieri adsolet. Nõ sunt ergo inuitãdi, q deum nõ timẽt, ceu sunt bibaces, detractores, blasphematores, atqꝫ hoc genꝰ alij, quib. nr̃o tẽpore (proh dolor) nostra

ſtra abundāt cõuiuia,in quib.adeſſe nolum⁹ niſi bibu-
los,q̄s & cogim⁹ adeo ad bibendū,vt beſtijs fiāt plerū-
q; ſimiliores,quū vtiq; beſtiæ plus nūq̄ q̄ natura ſitis
ꝓuocat bibūt nos aūt bibim⁹,vt medij poſſemus cre-
pere:veluti cū nõnullis aliqñ actū audim⁹.Deberēt au- Heſter 1.
tem ſuperiores eiuſmõi abuſum plusq̄ execrabilē, pœ-
na etiā capitis ꝓhibere,ſequi Aſſuerū illū,regē lõge po
tentiſſimū & nobiliſſimū, in cuius cõuiuio nemo erat,
q coēgiſſet nolentes ad bibendū,vtpote, q̄d rex idip̄m
ſtatuto indixerat,p̄ponens mēſis ſingulos de principi-
bus ſuis,vt ſumeret vnuſquiſq; q̄d vellet. Nõ erat rex
ille bon⁹ neſcius, q̄ mala & ꝑnicioſa res eſſet ebrietas,
& maxime coacta,vtpote,q̄d iñ ꝓueniret blaſphemia,
luxuria,libido,detractio,ꝑditio, homicidiū, & famæ,
deniq; ac intellect⁹ & corporis & aīæ, adeoq; bonorū
tpaliū ꝑditio,oīſq; demū lerna oīm maloꝝ. Hinc ſcri-
ptura:Diligētes ī vino noli ꝓuocare,multos re exter- Eccle.31.
minauit vinū. Vinū in iocunditatē eſt creatū, & nõ in
ebrietatē ab initio. Vinū multū potatū irritationē &
iram & ruinas multas facit. Ebrietatiſq; aīoſitas mi-
norat virtutē,& facit vulnera. Et ſane ebrietas ē oīm
vitioꝝ fomes & origo, quæ nihil moderabile ſuadet.
Quāta vero & q̄t ex ebrietate veniāt mala, nedū ſan-
cti autores ꝓdiderūt,ſed & ꝓphani,q̄rū Plin.nõ mini-
mus eſt.Recte igit̄ facturi ſunt primores,ſi edicto eiuſ- Plinius li
mõi illicitas bibitiões inhibeāt,maxime hoc tpe nouiſ- bro 14.c.
ſimo,in q̄ dies illa nouiſſima indies pene ſuos p̄mittit 22.
antambulones. Hīc ad nos dñs: Attēdite aūt vobis, ne
forte grauent̄ corda vr̄a ī crapula & ebrietate & curis Lucæ.21.
huius vitę,& ſupueniat ī vos repētina dies illa. Agētes
itaq; cõuiuia,vocem⁹,q timēt deū,q̄les ſūt, q̄ꝝ locutio
& cõuerſatio eſt de deo,quiq; ſp cauēt, ne q̄q̄ mõ deū lę
dāt,interim cõuiuæ nõ negligētes q̄ diuinaꝝ ſunt rerū.

Secundi capitis Periodus II.

Cumq; abijsset, reuersus nunciauit ei, unum ex filijs Israel iugulatū iacere in platea. Statimq; exiliens de accubitu suo, relinquens prandiū, ieiunus peruenit ad corpus, tollensq; illud, portauit ad domū suam occulte, ut dum sol occubuisset, caute sepeliret eum. Cumq; occultasset corpus, manducauit panē cum luctu & tremore, memorans illum sermonē, quem dixit dñs per Amos prophetam: Dies festi uestri conuertentur in lamentationē & luctum. Cum uero sol occubuisset, abijt, & sepeliuit eum. Arguebant autē eum omnes proximi eius, dicentes: Iam huius rei causa interfici iussus es, & uix effugisti mortis imperiū, & iterum sepelis mortuos. Sed Tobias plus timens deū q̃ regem, rapiebat corpora occisorū, & occultabat in domo sua, & medijs noctibus sepeliebat ea.

¶ Eximius pietatis feruor Tobiæ hac in parte describitur, q̊d is ne pietatis opus erga defunctos negligeret, atq; simul regis offensam euaderet, mortuorū cadauera inter noctu sepelijt, ac interim lugens ita, ut de diebus festis quod prædixit Amos, recte eo tempore impletum esse credi possit. In quo propheta in hæc uerba uaticinatus est: Et conuertam festiuitates uestras in

Amos 8

luctum

luctum,& om̄ia cantica vestra in planctū. Hinc scriptura hic ait: Cumq́ abijsset &c. vnde colligimus ¶ Primo quæ olim per viros sanctos spiritu sancto actos vel dicta vel scripta sunt, ad nos nostraq́ tempora omnino posse referri, vt inde pro loco & tempore vel erudiamur vel corripiamur: proinde illa à nobis nequaq̄ vt vana aut ad nos nihil attinentia, esse contemnenda. Hinc Apostolus quæcunq́, inquit, scripta sunt, ad nostram doctrinā scripta sunt. Scripta aūt sunt ad correptionem nostram, in quos fines seculorū deuenerunt. Ideoq́ dn̄s alibi ad diuitem in inferno epulonem: Habent Mosen, inquit, & prophetas, audiant illos. Sic hac in parte prophetiā Amos in se atq́ suū tempus retulit Tobias. Sic q̄q́ quod dn̄s de nouissimo tempore passim prædixit, merito posset nunc referri ad nostra tempora, in quibus quæ fiunt, plane cum dn̄i dictis consonant, ideoq́ om̄ibus philosophorū iudicijs certiora: cælum em̄ & terra transibunt, dn̄i aūt verba minime. Ro.15. 1.Cor.10 Lucæ 16. Mat.24. Marc.13. Lucæ 21.

¶ Secundo, Nullā esse tam consummatā lætitiam, quā non aliquando interrumpat mœror & luctus: proinde semper ob oculos nostros dei timorē obuersari debere. Quare scriptura dicit: Risus dolore miscebitur: & extrema gaudij luctus occupat. Id quod quotidiana rerum experientia didicimus. ¶ Tertio dei præceptū plus apud nos q̄ hoīm quæ si deo contraria sunt ædicta valere debere, nec quod deus præcepit omittendum esse hoīm terrore, Petro & alijs apostolis dicentibus: obedire oportet deo magis q̄ hoībus. Sic Christ⁹ alibi ait: Nolite timere eos qui occidūt corpus, animā aūt non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animā & corpus perdere in gehennā. Id q̄d quasi suo tempore dictū Tobias obseruauit. ¶ Quar Prou.14. Actuū 5. Matt.10.

to ita tamen nos dei præcepto obedire debere, vt interim spernendo constitutiones humanas, deo contrarias, nec temeritate, nec contemptu detur homini. ſ. superiori ad indignationē vel tyrannidē vel hoc genus malū ansa, sed cum modestia oĩa agātur, veluti Christus coram Pilato, Herode, Caipha & Anna: atq; vt
Act. 23. 24. 25. 26. Paulus coram Agrippa, Felice, Festo fecit: quemadmodum loco suo latius contra hæreticos nostræ tempestatis docuim⁹. Sic Tobias, vt claret ex contextu, fecit.

Periodus III.

Contigit autem, ut quadā die fatigatus à sepultura ueniens domum, iactasset se iuxta parietem & obdormisset, & ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos eius, fieretq; cæcus. Hanc autem tentationē ideo permisit dñs euenire illi, ut posteris daretur exemplū patientiæ eius, sicut & sancti Iob. Nam quũ ab infantia sua semper deum timuerit, & mandata eius custodierit, non est contristatus contra deum, quod plaga cæcitatis euenerit ei, sed immobilis in dei timore permansit, gratias agens deo omnibus diebus uitæ suæ. Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita parentes & cognati eius irridebāt uitam eius dicentes: Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Tobias uero in-

crepabat eos, dicens: Nolite ita loqui, quoni am filij sanctorũ sumus, & uitam illã expectamus, quam deus daturus est ijs, qui fidẽ suam nunquam mutant ab eo.

¶ Duobus iam paulo supra periodis plane (vt arbitror) audiuimus, quõ Tobias ipse senior, vir iustus, misericors, hospitalis, adeoq; pius, tam in viuẽtes q̃ mortuos fuerit, quiq; ob virtutes, quib. prçditus fuerat, subierit ærũnas captiuitatis, ac eandẽ tulerit humiliter ac patienter, cõmunẽ vtpote magis iniuriã q̃ priuatã dolẽs, quiq; interdicto, ne sepeliret mortuos, nõ reuocat⁹ magis q̃ incitatus sit, ne deserere officiũ pietatis mortis metu videretur: vt cui misericordiæ pretiũ mortis pœna esset: haud ea in re dissimilis aplorũ, qui irrisi & cæsi abierunt gaudẽtes à conspectu concilij, qm̃ digni habiti essent ꝓ noĩe Iesu cõtumeliã pati. Hinc & aliàs dixit Paulus: Mihi viuere Christ⁹ est, & mori lucrũ. Iã vero in pñti periodo scriptura insignẽ ipsius patientiã, virtutem longe vtilissimã perstringit duplici nimirũ exẽplo. Siquidẽ quũ Tobias tam sctõ. s. sepulturę fessus officio, requiesceret in cubiculo suo, cadenti de hirũdinũ nido albugine, cæcitatẽ incidit, nec cõquestus ingemuit, nec dixit, Hæc merces laborũ meorũ: Fraudari se magis doluit obsequiorũ q̃ oculorũ munere, nec cæcitatẽ pœnã, sed impedimentũ putabat. Deiñ cũ falso rep̃henderet à vicinis de eius patiẽtia, magis ac magis habuit patiẽtiam, veluti fecisse diuũ Iob legim⁹. Cæterũ quia nõ parũ multis intelligim⁹, q̃ nõ sit mõ vtilis, sed omino necessaria oĩbus hoĩbus patiẽtia, ad bñ beateq; viuendũ, operæpretiũ visum est eius tractatũ, singulari Syntagmate alias cõplecti, q̃d pius lector facile huc reducturus est, in hunc qui sequit̃ modũ habens.

Actu. 5.

Phil. 1.

De patientia.

Secundi capitis Periodus IIII.

Anna uero uxor eius ibat ad opus textrinum quotidie, & de labore manuũ suarum uictum, quem cõsequi potuisset, deferebat. Vnde factum est, ut hœdum caprarum accipiens detulisset domũ. Cuius cum uocem balantis uir eius audisset, dixit: Videte ne forte furtiuus sit. Reddite eum dñis suis, qnia non licet nobis aut edere cũ furto aliquid, aut contingere. Ad hæc uxor eius irata respondit. Manifeste uana facta est spes tua, & eleemosynæ tuæ modo apparuerũt. Atq; ijs & alijs huiuscemodi uerbis exprobrabat ei.

¶ Hactenus de patientia Tobiæ, quæ nobis æque in exemplũ prodita est, vt eam sequamur atq; patientia diui Iobi, quum huic ille inibi nequaq̃ cedat, sed alterum ferme alter æquet. Quemadmodum enĩ Iob in aduersis contra deũ nihil stulte loquutus est, sed amissa omĩ substantia, prole & valetudine: sed derisus suæ patientiæ à consanguineis & vxore propria, patienter dixit: Quasi vna de stultis mulieribus loquuta es. Si bona suscepimus de manu dñi, mala quare nõ sustineamus? Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dñs dedit, dñs abstulit, vt dño placuit, ita factũ est: sit nomen dñi benedictũ. ¶ Sic pariformiter Tobias in aduersis suis contra deum non murmu

Tobiæ 1.2.

murmurauit, immo amissa libertate, valetudine & omni ferme substantia, & subsannatus à cognatis suis & vxore propria, quasi frustra fecisset eleemosynas, & in cassum mortuos sepelijsset, tantum abfuit, vt vel tantillum murmurasset, vt etiam patientissime dixerit ad eos: Nolite ita loqui, qm̄ filij sanctorꝝ sumus, & vitam illam expectamus, quā deus ijs est daturus, qui fidem suā nunq̄ mutant ab eo. Cuius verba sequitur vxoris exprobratio, vnde hæc vxori acciderit, contextus ipse satis euidenter innuit, dicens: Anna vero vxor eius ibat &c. Ex quo nimirum contextu & quidem Annæ exemplo colligimus ¶ Primo mulierem ociari nequaq̄, sed laborare iugiter debere, ac inde suis & sibi victum acquirere, nedum eam ob causam, sed vt vitia declinet laborando: quandoquidē multā malitiā, inquit scriptura, docuit ociositas. Siquidē fornicari fecit otium Sodomæ filias. Inde Apostolus hortatur Timotheū, vt deuitet viduas iuniores, quū sint otiosæ & circumire domos solitæ, quæ quū luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationē. Sic scriptura laudat eam mulierē fortem, quæ lanam & linū quæsiuit, & operata est consilio manuū suarꝝ, & misit manū suam ad fortia, & digiti eius apprehenderūt fusum. Talis erat mulier diua virgo, quæ (vt paulopost loco suo audiemus) semper à tertia diei hora ad meridiem lanificio vacabat, reliquū diei orando & legendo peragens. Talis quoqꝫ fuit Helisabetha regis filia, q̄ ab oratione surgens, vel lanam carpebat, vel texebat, vel aliud serio operabatur. Talis fuit & vxor Anna Tobiæ, quæ quotidie ad opus textrinū ibat &c. Quarum proculdubio quælibet curauit, ne per otium & quietē vllum sibi tempus elaberetur, nullā (vt credere æquū

Eccl. 33. Ezec. 16. 1. Tim. 5. Prou. 31.

 est)

est) maiorē iacturā arbitrata q̄ t̄pis, in q̊ sita est villica-
Lucæ 16. tionis ratio, quā euangelica celebrat historia, quā & me
minisse debet vnaquęq; mulierū: sed ne viro quidē ocia-
Ephe. 4. ri cōuenit. Ad oēs em̄ ait Ap̄lus: Nolite locū dare diabo
lo. Qui furabat̄ iam nō furet̄, magis aūt laboret mani-
bus suis, q̊d bonū est. ¶ Secūdo, nos dūtaxat ex eo de
bere viuere, q̊d ex vero labore nō q̊d dolo, rapina, fur-
to vel hoc mō cōsimili nanciscimur. Vn̄ Ap̄lus de ocio
2. Tess. 3. sis ad Thess. Audiuim⁹, inquit, inter vos quosdā ambu
lātes in quiete, nihil operātes, sed curiose agentes. His
aūt, qui eiusmōi sunt, denunciamus & obsecramus in
dn̄o Iesu Christo, vt cū silētio operātes suū panē man-
ducent. Qui vero in contrariū facit, dei præcepto & ei
quidē primo contrarius est. Ille em̄ ad quēlibet hoīm
in persona protoplasti ait: In sudore vultus tui, vescer̄
Gene. 3. pane tuo, donec reuertaris in terrā de qua sumptus es.
Psal. 127 Ideoq; ꝓpheta eū censuit benedictū à deo, qui mandu
cat labores manuū suarū. Hinc diui Ap̄li etsi precādo,
Ioan. 21. legendo, prædicando oīe ferme tempus absumerēt,
quoties ab huiusmōi operibus requies contigit, mani-
Actu. 18. bus aliquid operabant̄. Petrus Bariona & Ioan. Zebe-
2. Tess. 3. dæi filius medio apostolatu piscati sunt. Tarsensisq;
Paulus, vbi classicū illud inflarat, quo partē multo ma
ximā humanarū gentiū ad Christi signa cōuertit, funes
texuit, de seipso alibi dicens: Ipsi em̄ scitis, quemadmo-
dū oporteat imitari nos, qm̄ nō inquieti fuimus inter
vos, neq; gratis panē manducauimus ab aliquo, sed in
labore & fatigatione nocte ac die operātes, ne quē ve-
strū grauaremus. Nō quasi nō habuerimus potestatē,
sed vt nosmetipsos, formā daremus ad imitandū nos.
Id quod & viri reliqui ijdemq; sanctissimi factitarunt,
nō quia nō esset, quod docere possent, aut nō haberēt,
quod

quod vtilius operarent, sed vt sibi concessum otiũ verterent in negotium, satius esse rati aliquid agere, q̃ nihil agere, modo id quod agerẽt, honeste fieret. Quos peruelim & sacerdotes nostro tempore imitari, nõ vt ex laboribus ditescant, sed vt (quẽadmodũ idem ait Aplus) haberent vt tribuerent necessitatẽ patientib9. Nec est ideo, quod laici inuideant aliquibus otiose mã ducantibus, quũ sciant se in numero beatorum, illos vero maledictorum, suamq́ꝫ se in tempore luituros de otio pœnam, qui exemplo habent diuitem epulonẽ. ¶ Tertio, nos nõ modo nõ debere furari, sed nec pati, vt maneat penes nos, quod furatũ est. Vnde Ecclesiasticus ait: Erubescite &c. & de loco, in quo habitas, de furto. Siquidem in eum, qui furtũ penes se patitur, fit præsumptio furti, quasi conscium eius, qui cum faciente, Paulo teste, idem censetur. Hinc idem præcipit Timotheo, ne communicet peccatis alienis. Cuiusmodi est, qui consentit cum malo in malo. Ea propter & leges Imperiales, in detentores malefactorum serio animaduertunt.

Ephe. 4. Exo. 20. Deut. 5. Eccl. 41. Rom. 1. L. 3. ff. de Abigeis L. 1. ff. de recep. c. Sicut de hæreticis.

Tertij capitis Periodus I.

TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis, dicens, Iustus es dñe, & oĩa iudicia tua uera sunt, & omnes uiæ tuæ misericordia & ueritas & iudiciũ. Et nunc dñe memor esto mei, & ne uindictam sumas de peccatis meis, neqꝫ reminiscaris delicta mea uel parentũ meorũ. Quoniã non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi sumus in direptionẽ & captiuitatẽ & mortẽ & in fabu-

lam, &

lam, & in improperiũ omnibus nationib. in quibus dispersisti nos. Et nunc dñe magna iudicia tua, quia non egimus secundũ præcepta tua, & non ambulauimus synceriter coram te. Et nunc dñe secundũ uoluntatem tuam fac mecũ, & præcipe in pace recipi spiritum meum. Expedit enim mihi mori, magis q̃ uiuere.

¶ Quanta fuerit Tobiæ patientia, & quã ob causam memoriæ prodita, hactenus haud obscure audiuim⁹. Sane probabilis & ingens illius fuit patientia, quod & captus, alio ductus, bonis temporalibus ab hostibus spoliatus, simulq́ꝫ interim quũ deo in omnibus pro virili inseruiret, aduersa percussus valetudine, & à proprijs consanguineis, ceu alter Iob, derisus, nihil plane nec contra deum, nec contra se, nec contra hostes, nec aduersum subsannatores vel tantillum succensuit, verum amore dei oĩa susq́ꝫ deq́ꝫ tulit. Id quod deinde magis ac magis ex ea apparebit querela & oratione, quã ĩ tantis aduersis toto corde ad deũ habuit, dicens: Iustus es dñe &c. Ex qua nimirꝫ querela admodũ oratione, quam recte vnusquisq́ꝫ nostrũ in hac calamitate temporis huius vti posset ac idem deberet, Tobias suo nos exemplo satis paternè docet ¶ Primo nos pro salutari habenda in aduersis patientia, qua oĩno ad bene beateq́ꝫ viuendũ opus est, ad idem esse deuoto pectore confugiendũ, illamq́ꝫ quũ res summè sit ardua, ab eodem solo petere, qui solus est, vnde oĩe est do-
Iacobi. 1. num perfectũ, & oĩs deniq́ꝫ patientia, quã nemo suis habere potest viribus. Deficientibus eñ oĩbus, quæ

quoq̃

quoquo modo patientiā persuadere debuerit, solus & vnicus portus superest,quò confugiendum tuto est .s. thronus diuinæ misericordiæ. Hinc Iosaphat ab hostibus quibus resistendo plane impar erat,vndecunq; supraq; modū circundatus,ad deum confugijt,inquiēs: Dñe deus patrum nostro⁊,tu es deus in cælo.i.dominaris cunctis regnis gentiū. In manu tua est fortitudo & potentia,nec quisq̄ tibi potest resistere &c. In nobis quidem non est tanta fortitudo , vt possimus huic multitudini resistere,quæ irruit sup nos:sed quū ignoremus,quid agere debeamus,hoc solum habemus residui,vt oculos nostros dirigamus ad te. Atq; vtinā vniuersi hoc tempore principes & magistratus cum suis hunc nobilem principē imitarentur,qui certe non minoribus q̄ Iosaphat inimicis augustiantur adeo, vt solus deus eis resistere possit.Sic & reliqui suam à deo patientiam petierunt.Dauid quidem in aduersis aiebat: Deo subiecta est anima mea,qm̄ ab ipso est patientia mea.Qui in veritate vocatus non deerit, sed in opportunitatibus adiutor aderit in tribulatione, vtpote qui cum sit fidelis,authore Apostolo, nō patietur nos tentari supra id,quod possumus,sed faciet cum tentatione prouentū,vt possimus sustinere:quomodo & cum Tobia egit, qui docet suo exemplo. ¶ Secundo nos vel q̄libet probos & iustos (quales tamen an simus, plane nescimus)debere omnia nostra aduersa peccatis nr̄is imputare,quę deus ita puniēda velit,nosq; cohortari, vt desinam⁹ à peccādo. Ita nimiru⁊ scriptura ait:Iustus prior est accusator sui. Hinc & Esdras sacerdos cū suis olim obsessus à crudelissimis inimicis,orabat: Sed & nos ipsi peccauimus grauiter vsq; ad diem hanc, & iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi & reges nostri,

2.Para. 20. Psal.61. Psal.9. 1.Cor.10 Eccls.9. Prou.18. 1.Esd.9.

& sacerdotes nostri in manũ regum terrarũ, & in gladi
Iudith.8. um & captiuitatem,& in rapinam & confusionẽ vultus.Et Iudith cum suis dicebat:Et nos ergo non vlciscamur nos pro ijs,quæ patimur,sed reputantes peccatis nostris,hæc ipsa supplicia minora esse, flagella dñi
Hest.14. &c. Et Hester cum suis ab Olopherne tribulata ait: Peccauimus in conspectu tuo,& idcirco tradidisti nos in manus inimicorũ nostrorũ. Sic fratres charissimi nõ dubitemus nobis nunc aliam ob causam q̃ propter peccata nostra multiplicia obuenire tot aduersa, & quidẽ crudelissima. ¶ Tertio nos debere in huiusmodi nostris aduersis,quæ in pœnã immittunt,vel q̃libet horrendis,deum confiteri iustũ simul & misericordẽ: Iustum,quia vindicet demerita, siquidẽ iustitiæ sit, vt iniquitas suam habeat mulctã, misericordẽ, quia minor sit pœna q̃ culpa,quæ vtiq; longe maiorem meretur,intuitu eius,in quẽ peccatur, qui in infinitũ bonus est, tot modis à nobis optime meritus. Hinc Iudith
Iudith.8. huiusmodi temporalia supplicia adfirmat esse minora dñi flagella,quibus ille nos ad emendationẽ, & nõ ad perditionem nostram corripiat.Recte ergo propheta
Psal. 110. dixit: Misericordiã & iudiciũ cantabo tibi dñe in æternum.Quare? quia vbiq; iustus est & misericors,& eius iudicia sunt iusta & vera,qui nemini facit iniuriam, in quo nihil est nisi iustitia. ¶ Quarto nos debere deum orare,vt velit obliuisci nostrarũ iniquitatũ,atq; vt misericorditer nobiscum agat, deq; nostris & nostrorum peccatis vindictam non sumat in huiusmodi aduersis nostris. Sic inter cæteros rex Manasses, quum captus teneretur in Babylone,ad dñm hisce verbis orauit, in-
2.Par.37 quiens:Et cum flecto genua cordis mei, precans ad te bonitatẽ dñe: Peccaui dñe peccaui, & iniquitatẽ meã agnosco.

agnoſco: Peto rogans te dñe, remitte mihi, remitte mihi &c. ¶ Sed, inquis, ſi iuſtũ eſt, vt deus puniat peccata noſtra, & vt nos huiuſmõi ſupplicijs emẽdemur, quid deprecamur eiuſmodi ſupplicia? Nonne deus efficeretur deinde iniuſtus, vbi ſuppliciũ remitteret? Reſpondeo quidẽ ¶ Primo deum nõ ideo effici iniuſtũ ſi nobis relaxat ſecundũ ſuam miſericordiã ſupplicia, q̃ ex iuſtitia merebamur, ſiquidẽ quod miſericorditer indulget, iuſtitiæ maieſtati nihil derogat, quũ ſine etiam noſtra petitione ex ſua miſericordia quicquid eſt pœnæ remittere poſſet, nec in contrariũ quiſq̃ dicere audeat. Dicenti in contrariũ, ipſe vere ſit dicturus: Amice nõ facio tibi iniuriã: Tolle quod tuũ eſt, & vade. Volo aũt & huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. Aut nõ licet mihi, quod volo, facere? quãdoquidẽ ego ſum, qui habeo poteſtatẽ vitæ & mortis, qui mortifico & viuifico, deduco ad inferos & reduco. Igitur, o homo, inquit Apl'us, tu quis es, qui reſpõdes deo? Nunquid dicit figmentũ ei, qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An nõ habet poteſtatẽ figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorẽ, aliud vero in contumeliã? ¶ Secũdo reſponderim, nos in aduerſis non prorſus deprecari ſuppliciũ, ſed vindictã, quæ nihil eſt, q̃ pro peccatis retaliatio, quæ ſecundũ iuſtitiã eſt perditio temporalis & æternalis, & pœna æquiualens peccato, vt pellẽ pro pelle, dentẽ ꝓ dente, manũ ꝓ manu &c. Quã ſane vindictã de pct̃õ, q̃ eſt tẽporalis & ęternalis punitio, deprecari debemus, vt. ſ. deus ꝓ peccatis nr̃is miſericorditer agat, verſurus pœnã, quã propt̃ pct̃ã nr̃a meriti ſum⁹, ęternalẽ & tẽporalẽ, & hãc ꝑ patientiã mitigat, ne ſinat nos vltra id, q̃d poſſumus, pati. Recte ꝓinde petimus nobis fieri ſecũdũ miam, quũ ex iuſtitia plane eſſemus

Mat. 20.
Sapi. 16.
1. Reg. 2.
Rom. 9.
Iob. 2.
Exod. 21.
Leui. 24.

hic &

hic & alias propter iniquitates nostras damnandi: siquidem superbũ sit, quempiã petere, vt sibi fiat secundum iustitiã, quandoquidẽ nulla nostra sit proprie apud deum iustitia, nisi quã ipse ex promissione secundum misericordiã suam nobis defert. Quũ e nĩ fecerimus oĩa, quæ præcepta sunt nobis, seruos tamẽ dicere nos oportet inutiles, quia quod debuimus facere, fecimus. Et hoc est, quod propheta orat, dicens: Non intres in iudiciũ cum seruo tuo, quia nõ iustificabitur in conspectu tuo oĩs viuens. i. non facias districtũ examẽ offensarũ serui tui, quia si vis districte examinare & seuere iudicare, nullus viuens in terra iustificari poterit ante te. Et alio in loco: Ne memineris iniquitatum nostrarũ antiquarũ, cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Sic & Manasses orans ait: Peccaui dñe peccaui, & iniquitatẽ meã agnosco: Peto rogans te dñe, remitte mihi, ne simul perdas me cum iniquitatibus meis, neq; in æternũ reserues mala mihi, quia indignũ saluabis me secundũ magnã misericordiã tuam, & laudabo te semper oĩbus diebus vitæ meæ. Sic quoq; Tobias, quũ iam iustitiã & misericordiam dei esset confessus, orans, inquit: Dñe memor esto mei, & ne vindictã sumas de peccatis meis &c. Et nunc dñe secundũ voluntatẽ tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi spiritũ meum &c. Ita sane omnibus est orandũ, sibi. s. auferri vindictã secundũ diuinã misericordiam cum firmo proposito abstinendi à peccatis, id quod vel solum deus reposcit. Si vero pœnã à deo inflictam conaremur abijcere, interim peccata nõ deserentes, nec vitam emendare satagentes, certe q̃tum in nobis esset, niteremur iustitiã dei euacuare, quæ exigit, vt peccata non maneant impunita. Hinc apparet q̃ re-

Lucæ. 17
Psal. 142
Psal. 78.

q̃ reprehensibiles sunt, qui ad euadendũ diuinas corre ptiones, prius corporalia remedia q̃ spiritualia .i. vitæ emendationẽ quærere consueuerunt. Id quod est deum magis & magis ad indignationem prouocare.

¶ Ea propter fratres, quia aduersitas & tribulatio Israhelitarum, de qua loquitur Tobias, vere propter peccata nostra in nos peruenit, qui secundũ repromissionem sumus Israhelitæ, & propterea, quod dei præceptis non obediuimus, excitatus est aduersum nos alter Sennacherib, impius Christianæ crucis hostis, cuius truculentia, permissione diuina, traditi sumus in direptionem, qua auferat temporalia nobis, cogẽs nos ad extremã inopiam, itemq́; in captiuitatẽ, qui bello aliquot millia cœpit, quibus ad omnẽ vilissimã abutitur seruitutem, & ad mortẽ, quia hactenus multa centena millia om̃is generis & ætatis mortaliũ varijs tormentorum generibus miserrime trucidauit, & ita quidẽ, vt ipsis & alijs sumus in fabulam & in improperium, idq́; facit, vt suæ cupiditati & crudelitati satisfaciat, dominandi cupidus, interim eradicans Christianã fidem & religionem, quæ ei & ipsius moribus om̃ino aduersatur. Ideo quum tantæ multitudini hostium resistere nequimus, superest, vt ad solum deum confugiamus, nosq́; de peccatis nostris accusemus, veniã precemur, deprecemurq́; supplicium, interim nos emendantes, nosq́; ipsos corripiamus ne cum hoc mundo damnemur. Quod vbi fecerimus non dubitemus, quin deus possit ac velit fugare, quem excitari propter peccata nostra permisit. Non em̃, inquit propheta, abbreuiata est manus domini, vt saluare nequeat, neque aggrauata est auris eius, vt nos exaudiat, ipse quidem cessantes à peccando, prorsus exaudiet.

Rom. 9. Gala. 4.

Turcæ crudelitas.

Esaiæ, 59

Periodus II.

Eadem itaq; die contigit, ut Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum, & ipsa audiret improperium ab una ex ancillis patris sui, quoniã tradita fuerat septem uiris, & dæmonium Asmodæus occiderat eos, mox ut ingressi fuissent ad eã. Ergo cũ pro culpa sua increparet puellã, respondit ei, dicens: Amplius ex te non uideamus filium, aut filiam super terram interfectrix uirorũ tuorum. Nunqiud & occidere me uis, sicut etiam occidisti septem uiros? Ad hanc uocem perrexit in superius cubiculũ domus suæ, & tribus diebus & tribus noctibus non manducauit neq; bibit, sed in oratione persistens, cum lachrymis deprecabatur deum, ut ab isto improperio liberaret eam.

¶ Diximus in præcedentib. de patientia tractatib9, patientiã esse æquanimã dei causa aduersorũ tolerantiam. Cæterũ quia varia sunt aduersa, sequi necessium ẽ, variam esse patientiã. Est etem ¶ Prima patientia in aduersitate dolorũ sæuorũq; cruciatuũ tolerantia. Cuiusmodi fuit patientia triũ puerorũ Hebræorũ, qui ætatem, quæ tenera adhuc erat, magnitudine animi supergressi, medio flammarũ æstu destituti, deo seruatori hymnũ cecinerunt. ¶ Secũda est in aduersitate eorũ aduersorũ, quæ sunt in infortunijs in animo potius constitutorũ tolerantia. Cuiusmodi fuit patientia Iob & Danie. 3.

Tobiæ,

Tobiæ,de qua hactenus plura. ¶ Tertia est in aduersi tate,quæ ex iniurijs emanat, tolerantia, adeo vt quis æque eas ferat iniurias,non retalians:qualis fuit patiẽ tia ipsius Dauid,qui cũ malediceret à Semei filio Che- 2.Re.16.
ra,ab eodemq́; publicitus cognoĩaret vir sanguinũ & vir Belial,illũq́; propterea tot ab inimicis suis mala fer re,tm̃ abfuit,vt ipse remalediceret,vt nollet istũ à suis sa tellitibus mulctari,inquiẽs:Dimittite eũ,vt maledicat: dñs eñ p̃cepit ei,vt malediceret Dauid.Et quis est, qui audeat dicere,q̃re sic fecerit?Dimittite eum, vt maledi cat,iuxta p̃ceptum dñi,si forte respiciat dñs afflictionẽ meã,& reddat mihi bonũ ꝓ maledictiõe hac hodierna.Talis fuit & patientia Saræ filiæ Raguelis, q & ipse (in alia tñ ciuitate q̃ Tobias) de Iudæis captiuus erat. Quæ nimirũ Sara tandem filio Tobiæ matrimonio est locata,vtcunq; prius ex ordine septẽ viris nupserat, q vt ad eam ingressi fuerãt,mortui sunt. Id q̊d quædã ex Raguelis ancillis Saræ improperabat,q̃si ipsa illos necasset,quam ipsa iniuriã longe maximã æquissime & patientissime tulit,iuxta hoc loco scripturam,quæ ait: Eadem itaq; die contigit &c.Ex qua nimirum historia ¶ Primo notãtur tres maxime iniuriæ, quibus Saram adfecit ancilla patris,& quidem vilissima persona.
¶ Prima iniuria,quoniam esset sterilis: siquidem steri litas in antiquo testamento tam fuerit probrosa,vt ma ledicta habebatur,quæ non pareret,quũ curæ esset bñdictio,qua deus ꝓtoplastis bñdixerat,inquiẽs: Cresci- Gene.1.
te & multiplicamini,& replete terrã. Est aũt hæc male dictio nihil aliud,q̃ hoĩm exprobratio. Neq; ob aliud sane dicitur sterilis maledicta,nisi q̊d opprobrio & cõtemptui sit habenda, tanq̃ inutilis & infructuosa, & hoc in Israel tantum. Nec recte cuipiã sterilitas vitio

vertenda est, quũ non sit personæ sed naturæ vitium, modo ne quis sterilitati ansam præbeat, quod homicidio proximũ est, quod non fecerat Sara, vt audiemus. ¶ Secunda iniuria, quod illam nuncuparit interfectricem septem virorũ, quos tamen ipsa minime sed cacodæmon propter istorũ iniquitatẽ, vt infra dicetur, interfecerat. ¶ Tertia quod & ipsa eam vellet interficere, quod non cogitabat, sed illam pro culpa ipsius, vt fieri solet, tanq̃ patris ancillam increpabat. Vnde facile intelligimus ipsam correctionis impatientia illi opprobrasse. ¶ Secundo docemur quid agamus vbi iniurijs adficimur, non vtiq; retaliamus aut conuicia regeramus, verum patientes, deo eiusmodi iniurias cum deuotione cõmittamus, ipsum vindicẽ constituentes,
Deut. 32. qui ait, Mihi vindictam, & ego retribuam eis. Expedit
Rom. 12. enim vt si aliquis nobis conuiciatur, lacessit, ad violentiam prouocat, ad iurgiũ vocat, silentiũ exerceamus, muti fieri nõ erubescamus: memores, quod peccator est, qui iniuriam facit, & nos sui similes fieri desiderat. Qui vbi tacemus, plus rumpitur, victũ se reputat, irrisum post habitum atq; illusum. Si respondemus, superiorem se factum arbitratur, quia parem inuenit, vtriq; tum condemnant̃, neutri absoluunt̃. Iusti ergo si esse voluerimus, nihil loquamur, teneamus bonũ fructum conscientiæ. Plus cõmittamus bonorũ iudicio, q̃ criminantis insolentiæ, contenti grauitate morum nostrorum, Sileamus à bonis, quia bene nobis conscij falsis non debemus moueri, nec æstimare debemus plus põderis in alieno esse conuicio, q̃ in suo testimonio: quẽadmodum & propheta, vt dictum est, fecit: qui quum
2. Re. 16. iniurias ab conuiciante acciperet, dixit: Posui ori meo
Psal. 38. custodiam, quum consisteret peccator aduersum me.
Obmu-

Obmutui & humiliatus sum & silui à bonis. Ita quoq; Esaię. 53.
fecit ipsa sapientia, Christus rex & doctor omniũ, quip 1. Petri 2.
pe qui cum peccatũ non fecerat, nec inuentus erat do-
lus in ore eius, & cum ei malediceret, non maledice-
bat: quum pateretur, non comminabatur: de se ipso
dicens: Et qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt va Psal. 37.
nitates, & dolos tota die meditabantur. Ego aũt tanq̃
surdus non audiebã, & sicut mutus non aperiens os su
um. Immo, qui & ferendã esse iniuriam præcepit, & il-
latam vsq; adeo tulit, vt veniam sit percussoribus pre- Lucæ. 23
catus. Cuius exemplũ inter alios olim sequuta est Sa-
ra, filia Raguelis, quæ iniurijs lacessita nõ recõuiciata
est, sed tacens in locum domus secretũ abijt: tribus die
bus & noctibus deum precata est, vt se ab huiusmodi
improperio liberaret. Quale quid & Susanna egit, quę
de stupro quondã falso suggillata, in abscondito ad de
um orauit, inquiens: Deus æterne, qui absconditorum es Danie. 13
cognitor, qui nosti omia anteq̃ fiant, tu scis, qm̃ falsum
testimoniũ tulerunt contra me, & ecce morior, quum
nihil horum fecerim, quæ isti maliciosè composuerũt
aduersus me. Exaudiuit igitur eam dñs, vt & Saram
exaudiuit, veluti sequitur.

Periodus III.

**Factum autem est die tertia, dum com-
pleret orationẽ, benedicens dñm dixit: Be-
nedictũ est nomen tuum deus patrum no-
strorũ, qui quum iratus fueris, misericordi
am facies, & in tempore tribulationis pec-
cata dimittis ijs, qui inuocant te. Ad te dñe
faciem meam conuerto, ad te oculos meos**

erigo. Peto dñe, ut de uinculo improperij huius absoluas me, aut certe desuper terrã eripias me. Tu scis dñe, quia nunq̃ concupiui uirum, & mundã seruaui animã meam, ab omni concupiscentia. Nunq̃ cum ludentibus commiscui me, neq; cum ijs qui in leuitate ambulant, participem me præbui. Virum aũt cum timore tuo, non cum libidine mea consensi suscipere. Et aut ego indigna fui illis, aut illi forsitan me non fuerunt digni, quia forsitan uiro alij conseruasti me. Nõ est enim in hoĩs potestate consiliũ tuũ.

¶ De iniurijs nobis immerito illatis quid agendũ sit, facile didicimus ex Sara, filia Raguelis: quæ vtiq; sub indicat nos iniuriã accipientes retaliare nõ debere, verum ad deũ confugere, ex animoq; illũ orare, vt sic ab eis inq̃ iniurijs nos eripiat, ne saluti nr̃æ officiãt. Ea vero oratio q̃lis esse debeat, eiusdẽ Saræ dep̃catio nõ obscure perdocet, dicens: Bñdictum est nomẽ &c. Oratio aũt est non minus recte q̃ artificiose cõposita, q̃lis oĩs debuerit esse oratio. Cuius est in principio captare beneuolentiã & gratiam eius à quo petitur, vbi adfectus vnà cũ modestia humilitateq; ostendat. Vnde aũt maior posset captari beneuolentia, q̃ ex laude & benedictione eius q petitur? Sic alias Azarias in medio ignis
Danie. 3. stans, orauit: Bñdictus es dñe deus patrum nostroꝝ, & laudabile, & gloriosum nomẽ tuum in secula: quia iustus es, in oĩbus quæ fecisti nobis. Iudicia eñ vera fecisti iuxta oĩa, quæ induxisti super nos &c. Ne quæsumus

sumus tradas nos in perpetuum, propter nomen tuũ &c. Neq; auferas misericordiã tuam à nobis propter Abraham dilectũ tuum. Sic hodie quoq; orat Sara, inquiens: Benedictũ est nomẽ tuum, deus patrũ nostrorum. s. Abraham, Isaac, Iacob &c. ¶ Id quod addit, ad excludendũ gentiles, quorum dij nõ sunt veri, sed dæmonia, sed creaturæ, dicente ꝓpheta: Qm̃ omnes dij getiũ dæmonia sunt, dñs aũt cælos fecit, à quibus hortat̃ scriptura: Nõ seruietis dijs, qui hoĩm manu fabricati sunt, ligno & lapidi, qui nõ vident nec audiũt, nec comedũt, nec odorant. Scito ergo, quod ipse dñs est deus in cælo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius. Ille alibi de se ipso ait: Recordamini prioris seculi, qm̃ ego sum deus, & nõ est vltra deus, nec est similis mei annũcians ab exordio nouissimũ & ab initio, q̃ nedũ facta sunt. Illum ergo verum & vnum deum adorat & precatur Sara, inquiens: Benedictus &c. ¶ qui etsi propt̃ peccata in puniendo plerumq; videat̃ iratus, misericordiam tñ consolando præstat eis, qui in tribulatione eũ inuocant. Propheta canente: Iuxta est dñs ijs, q tribulato sunt corde, & humiles spũ saluabit. Multæ tribulationes iustorum, & de om̃ibus ijs liberabit eos dñs. Clamauerunt iusti, & dñs exaudiuit eos, & ex om̃ibus tribulationibus eorum liberauit eos. Et iterum: Prope est dñs, om̃ibus inuocantibus eum, om̃ibus inuocantibus eum in veritate. Id quod factum est Saræ, quæ ab improperio petit se liberari, vt liberata est. ¶ Id vero orat ne aliquando per impatientiam possit frangi, & sic ab innocentia cadere, quæ malit mori q̃ sic cadere. Hinc deus aliqñ hoĩem ex vita sumit, ne in hoc seculo peior reddi possit. Vnde scriptura: placens, inquit, deo factus dilectus: & viuens inter peccatores translatus

Psal. 95. Deut. 4. Esaiæ 46 Psal. 33. Psal. 44.

Sapi. 4. est, Raptus est, ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animã illius. Et hoc est, quod Sara se petit liberari ab improperio, Interim sibi bene cõsciam esse adfirmans. ¶ Id quod non iactanter, sed magis gratanter dicit, sciens hoc non aliunde q̃ ex diuino munere habuisse, quo sane modo iusti leguntur sua bona coram deo humiliter recoluisse in petendo, quod pene ad misericordiã propter gratitudinẽ prouocare solet. Sic Ezechias orans, ait: Dñe memento,
Esaię 38. quomodo ambulauerim in veritate coram te. Ipsa vero Sara in sua commendatione ¶ Primo docet virginem, non debere conuersari cum ludentibus, & qui leuiter viuunt, verbo aut facto luxuriantes, ne & ipsa ab eis scandalizetur: quandoquidẽ cum sancto sanctus
Psal. 17. eris, & cum viro innocente innocens eris: Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Qui em̃
Eccle. 13. tetigerit picem, inquinabitur ab ea. ¶ Secundo, ne virgo velit nubere propter libidinẽ implendã, verum debet cum dei timore in dño nubere, quomodo nubit quum nubit ad procreandã prolem, ad cultum diuinũ, vel causa necessitatis & charitatis, vt fit in senibus, vt se mutuo fouere possint in tot mundi aduersitatibus, vel etiam ad deuitandã fornicationẽ, q̃uis prima causa esse debeat voluntas procreandæ prolis, vt diffuse Paulus ad Corinthios docet. ¶ Tertio, nos nihil eorũ
1. Cor. 7. quæ nos latent, sinistre interpretari debere, nec aliquid iudicare, anteq̃ nobis de eo constat. Vnde Paulus, no-
1. Cor. 4. lite inquit, ante tempus iudicare, quoadusq; veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarũ, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuiq; à deo. Sic Sara noluit iudicare, an quia mortui essent sibi tot mariti, sua esset vel virorũ culpa, sed commisit con

 silio

filio diuino, quod nobis incognitum est. Quis enim, ait Apostolus, cognouit sensum domini? cuius iudicia sunt incomprehensibilia. Rom. 11.

Periodus IIII.

Hoc autem pro certo habet, omnis qui colit te, quia uita eius, si in probatione fuerit, coronabitur, si aũt in tribulatioue fuerit, liberabitur, & si in corruptione fuerit, ad misericordiã tuam fugere licebit. Non enim delectaris in perditionibus nostris, quia post tempestatem tranquillũ facis, & post lachrymationẽ & fletum, exultationẽ infundis. Sit nomen tuum, deus Israel, bene dictum in secula. In illo tempore auditæ sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi dei, & missus est angelus dei sanctus Raphael, ut curaret eos ambos, quorũ uno tempore sunt orationes in conspectu domini recitatæ.

¶ Altera est pars orationis Saræ, in qua docet ¶ Pimo demum vel ideo probis atq; pijs hominibus plerumq; immittere tribulationes, vt sic probentur, & probati deinde copiosius coronentur in cælesti patria. Sicut eñi vasa figuli, inquit scriptura, probat fornax, ita hoíes iustos tentatio tribulationis. Hinc Petrus ait: Modicũ nunc oportet contristari in varijs tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo preciosior sit auro, quod per ignẽ probatur. Qui vbi probati fue- Eccl. 27. 1. Petri 1.

 rint,

rint, certũ est, eos coronatũ iri, nec antea: non eñ coro
2.Tim.2. nabitur, teste Paulo, nisi qui legitime certauerit. Hinc
Iudith.8. Iudith ad presbyteros aiebat: Memores, quia tentati
sunt patres nostri, vt probarent, si vere colerent deum
suũ: memores, quõ pater noster Abraham, tentatus
est, & per multas tribulatiões probatus, dei amicus factus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses, sic omes qui placuerunt deo, per multas tribulatiões transierunt fide-
Iacobi.1. les. Recte igitur virũ Iacobus beatum dixit, qui suffert
tentationẽ, quia quũ ꝓbatus fuerit, accipiet coronã vitæ, quã repromisit deus diligentibus se. Ita ipse Tobiã & Saram corona gloriæ decorauit. ¶ Secundo, neminem in peccatis suis & in angustijs propter peccata debere desperare, sed fugere ad misericordiã dei, per quã
1.Cor.10 certo liberetur. Id quod obseruarunt (vt est in scriptu-
Iudith. 8 ris) Israelitæ, Bethuliani, Niniuitę & multi alij, qui pro
& 9. pter scelera sua perdendi ad dei misericordiã confuge-
Ionæ 2. runt, ideoq; liberati sunt: siquidẽ plena est terra dei mi-
& 3. sericordia, quæ ipsius est propriũ, vtpote qui (vt vere
Psal. 118. dicit Sara) nõ delectat in perditione hoĩm. Cui & scri-
Sapien. 1 ptura adstipulatur, dicens: Qm deus mortẽ non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit, vt essent, omia. Ita q̃uis aliquis sit tribulatus, semper tamẽ speret sibi à deo misericorde fore exultationẽ post fletum & lachrymas, non secus atq; post tempestatem, tranquillitatem. Cuius & ipse tribulatus deum benedicere debet. Et inter multos Dauidem in vnicum recipe-
Psal. 79. re exemplum, qui gloriabundus dicebat: Deus, quis est similis tibi? Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me. Sic quoque miseri-
Psal. 33. corditer egit cum Tobia & Sara, qui prope est omnibus qui

bus qui tribulato sunt corde, qui eum inuocant in veritate. ¶ Tertio, angelos astare nostris orationibus, & eas ad deum quasi ministros offerre. Hinc propheta ait: In conspectu angelorum psallam tibi. Sic ad Za- Psal. 137.
chariam angelus dicebat: Ne timeas Zacharia, quoni- Lucæ. 1.
am exaudita est deprecatio tua. Sic & ipse angelus Tobiæ & Saræ orationes deo obtulerunt, & recitarunt. Et idipsum quomodo peragunt suo loco commodius dicemus, hoc loco duntaxat hortantes, vt preces nostras & hymnos cum reuerentia & deuotione non somniculose, non ociose, non incuriose aut hoc genus modo male proferamus. reuereamur tam nobiles con- Matt. 18.
sortes, qui semper vident faciem patris, qui in cælis est.

Quarti capitis Periodus I.

IGitur quum Tobias putaret orationem suam exaudiri, ut mori potuisset, uocauit ad se Tobiam filium suum, dixitque ei: Audi fili mi uerba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum construe: Cum acceperit deus animam meam, corpus meum sepeli, & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus uitæ eius. Memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in utero suo. Cum autem & ipsa compleuerit tempus uitæ suæ, sepelias eam circa me.

¶ Tobi-

¶ Tobias videns iniquã suorum tempoꝝ & mortalium conditionẽ desiderio ad deum precatus est, spiritum suum in pace receptũ iri, quod sibi melius duceret mori q̃ viuere. Quia vero suas à deo preces arbitratus est esse exauditas, aut certe diem mortis vel fore propinquam vel incertam, qm̃ nihil certius morte, nihil vero mortis hora incertius, nec sciatur qua hora, siue mane siue in meridie siue vespere siue in gallicantu dominus ipse sit venturus, ex hoc nos seculo per mortẽ suscepturus, officio boni patris functus est, vtpote veritus ne morte præueniatur inopina, testamentũ suũ facit ex more omniũ gentiũ. Est aũt ¶ testamentum (authore iurisconsulto) nostræ voluntatis iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit. Et habet ipsum ex sacris quoq; literis suum fundamẽtum. Ad Ezechiam eñ ęgrotãtẽ Esaias iussu dñi dicebat: Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non viues, Dicitur aũt in definitione: ¶ Post mortem. Siquidem testamentũ, scribente Apostolo, in mortuis confirmatur, quod nondum valet, dum viuit, qui testatus est. Vbi eñ testamentũ est, necesse est intercedat mors testatoris. Potest eñ testator donec viuit reuocare & mutare, quod post mortẽ fieri voluit: quandoquidẽ eius (vt inquit lex) voluntas ambulatoria sit vsq; ad vltimũ vitæ exitum. Dicitur etiam, ¶ quod velit aut voluit &c. ad arguendũ, à nullo debere mutari vel auferri, quod testator statuit, sed omnino firmũ esse habẽdum, quod testatus est: & ab eis, quoꝝ interest, perfici debere. Ait eñ Imperator: Disponat vnusquisq; in suis, vt dignũ est, & sit lex eius voluntas. Nihil est enim, quod magis hoĩbus debeatur, q̃ vt supremæ voluntatis, postq̃ aliud velle nõ possunt, liber sit stilus & licitũ, quod

Mar. 13. L. 1. ff. de testamẽtis. 4. Re. 20 Esaiæ. 38 Hebr. 9. L. 4. ff. de Adi. legat. In Auth. de nupt. §. disponat. coll 4. L. 1. C. de sac. ec.

quod iterum non redit arbitrium. Hinc quia quod Christus post mortem suam fieri voluit, testamentũ nouum dici cœpit, quod ita ab omibus est seruandũ, vt Euangelista minetur ei, qui eidem testamento aliquid contrarij addit, plagas quæ inibi scriptæ sunt. Et ei, qui diminuat inde quicq̃, vt deus auferat partẽ eius de libro vitæ, & de ciuitate sancta. Cuiusmodi minæ proculdubio in eos recidunt, qui testamenta infringunt, quo minus fiat, quod statuit testator. Dicitur autem ¶ iusta sua &c. ad significandũ seruari oportere, quod fieri voluit testator, si licitum sit & honestum atq; iustum, & non contra bonos mores, vt si disponeret, suas post mortem reliquias in Rhenũ proijciendas. Certe qui id nõ seruaret, non expellendus sed laudandus esset, quod & religionẽ & honestatem seruasset. Nec em̃ seruari oportere, quod statuit testator, q̃d est vel contra edicta Imperatoris, aut contra leges vel contra bonos mores, vel quod est ineptũ & derisoriũ. Quæ vero iuste & sancte testator in suo testamento possit ac debeat disponere, Tobias ipse nobis perfectissimam præbet formulã in suo testamento hoc sub capite. ¶ Atq; sane perdocet Tobias, eum, qui velit testari iuste & beate, duorum imprimis debere rationem habere, deq; eis testari. Primo quidem sui ipsius oportere rationẽ, & hoc quoad duo: ¶ Primo, vt inprimis consulat animæ suæ, quatenus illa deo vera fide & bonis operibus sit reconciliata, aut saltem reconciliari possit, vt cum illo post hanc transitoriã vitam viuere possit æternã vitam. Siquidẽ homo nihil præciosius habeat anima, Christo dicente: Quid prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimentũ patiatur? Aut quã dabit hõ cõmutationem

Apoc. 22

L. Quidam de Condit. Institut. L. Conditiões ff. de Con. Instit. L. Seruo a peno. §. fi. ff. de leg. I.

Matt. 16.

nem pro anima sua? Sic Tobias videns se ꝓpediem mõ
Tobiæ, 3 riturũ, à deo suis peccatis petijt indulgentiã, & in pace spiritũ suum receptũ iri. Ita & dñs noster more humano, moriturus, voce magna ait: Pater in manus tuas
Lucæ 24 cõmendo spiritũ meũ. Et Stephanus iam lapidandus
Actu. 7. ait: Dñe Iesu, suscipe spiritũ meũ. Et Paulus solui cupie
2. Tim. 4 bat & esse cum Christo, alibi ad Timotheũ inquiens: Tu vero vigila, in omibus labora, opus fac Euangelistæ, ministeriũ tuum imple, sobrius esto. Ego em̃ iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonũ certamen certaui, cursum consummaui, fidẽ seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dñs in illa die iustus iudex. Atq; vtinã vnusquisq; nostrum hoc ipsum vere possit dicere, instante mortis
L. quidam, ff. de con. Instit. tempore. ¶ Secundo, vt consulat corpori suo, nimirũ vt more laudato sepeliatur, in loco consueto. Et hoc propter duo præcipue, ¶ Primo, vt ait lex, vt per hoc memoria habeatur humanæ conditionis, vtpote q̃ sit hæc vana, transitoria, adeoq; nulla, & q̃ frustra & vane tot modis corpori studemus, quod tamẽ sic futurũ sit cibus vermiũ, & deniq; vt sic aspicientes præcedentium ossa, humiliamur, deponentes superbiam, qua in
Eccle. 10 flammamur in corpore habitantes. Ecce enim, inquit scriptura, quid superbis terra & cinis? Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, & bestias, & vermes. Sic enim conditionem nostri omnium tam fragilem, tam miseram cogitantes, videntesq; nos adeo omnes in morte esse pares, facile incipiemus erga alios esse humiles, atque animæ magis quàm corpori hac in vita studebimus, ¶ Secundo, vt & sic supremo honore honestemus ipsum corpus, quia hic vnà cum anima fuerit templum spiritus sancti, quod & simul

cum ani

cum anima perpessum sit bona ac mala, æque salutis æternæ studiosum, quam & in resurrectione iustorum 1.Cor.6. simul cum anima recipiet, vtpote, quod Paulo teste, dñs Iesus in nouissimo die veniens, resuscitabit & reformabit configuratũ corpori claritatis suæ, secundũ Philip. 3. operationẽ virtutis suæ, qua possit etiam subijcere sibi omnia. Si enĩ purpuræ, sceptroq; regis defertur honos, quia illis rex vsus sit, quanto magis & honor ille supremus sepulturæ, deferri debet corpori, quo anima indumento vsa est? ¶ Hinc est quod sepultura non modo Christianis, sed & pijs illis hominibus in veteri testamento semper religiosa extitit. Sic inter alios Iacob paulo post moriturus, in suo testamento iussit filijs, vt se cum patribus suis in spelunca duplici, quam Abraham cum agro emisset, in possessionem sepulchri, sepelirẽt. Quod filij exequentes ex Aegypto illuc portarunt, & sepelierunt suis ceremonijs. Sic propheta ille sanctus, orabat filios, vt se post mortem sepelirent in sepulchro, in quo vir dei sepultus est. Et Christus quoq; magister & author virtutis & honestatis, non frustra voluit post mortẽ suã, sepeliri cum omni honestate in sepulchro, quod nouũ erat, in quo nemo adhuc positus erat. Sic & Tobias se post mortem petijt sepeliri. Argumento nimirum, q̃ honesta sit sepulturæ ratio, quã vel ideo nostræ ætatis hęretici contemnunt, quoniã om̃i vacant honestate, quã nec post mortem merent. Et hactenus de ijs, quæ testator quo ad se seruare debet. ¶ Secũdo habeat rationẽ suorum filiorum, si quos habet, vtpote hæredũ, quos æque atq; se amet, quia de sua substantia, q & sua sunt corona, in quib. per memoriã viuit. Mortuus enĩ, inquit script. est pr̃ eius. i. filij, & quasi non est mortuus. Similem enĩ reliquit sibi

Gene.49

2. Re. 13.

Mat. 27.

Marci 15

Prou.8.

Ecc.1.30

in vita

in vita sua, videt, & lætatus est in illo. In obitu suo nõ est contristatus, nec confusus est coram inimicis. Reliquit me defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiã. Eorum proinde filiorum pater moriturus rationem habere debet, haud secus atq; sui, qui-
Eccle.33. bus canente scriptura, in die consumptionis dierũ vitæ suæ, & in tempore exitus sui distribuat hæreditatem suam nõ antea, vtpote in vita, ne forte pœniteat, & deprecetur pro illis. Melius est em̃ vt filij sui eum rogent, q̃ vt ipse respiciat in manus filiorum suorũ. ¶ Est aũt duplex hæreditas à testatore filijs relinquenda. ¶ Prima est eorum quæ promouent salutẽ animæ, ceu sunt bona omniũ, veluti sanctæ virtutes & disciplinæ ad bene beateq; viuendũ om̃ino necessariæ, à quibus homo vel solis, vti à proprijs cõmendari potest, vtpote quæ vel solæ hoĩem hic vere decorant, quæ & æternæ sunt, quæ cum eo decedunt, quũ cætera ipsum non sequantur, Et sane quãto est anim⁹ pretiosior corpore, tanto sunt animi bona cæteris præstantiora. ¶ Secunda est eorum, quæ promouent corpus, ceu sunt bona fortunæ & corporis, quibus sine vix commodè in seculo viui potest, veluti aurũ & argentũ, agri & possessiones atq; hoc genus alia, quæ parentes debent suis filijs. Non enim debent, ait Apostolus, filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs. Debet igitur testator filijs relin
2.Co.12. quere bona temporalia, atq; eis dare in mandatis, vt illis in rebus necessarijs honeste vtantur, atq; ea nõ dilapident, sed conseruent, ne ignominiose in egestate pereant. Multorum quidem diuitũ filij, & maxime eorũ, qui sua vel citra laborem, vel nõ satis iuste acquisiere, prorsus facti sunt post mortẽ parentũ inopes, Ideoq; ne filij tales efficiantur, inprimis à testatore illis est relinquenda hære

da, hæreditas bonorum oĩm, ceu eſt vera in deum fides & opera bona per fidem deriuata, ad quæ pius teſtator magnopere hortetur alios teſtator, deinde q̊q; leganda hęreditas bonoꝶ corporis & fortunæ. ¶ Ita Iacob patriarcha moriturus, vocauit ad ſe duodecim filios ſuos, benedicens vnicuiq; iuxta merita, cœpit eos ante omnia docere fidem de futuro Chriſto, inter cætera dicens: Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de fœmore eius, donec veniet, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentiũ. Et Iohannes Baptiſta iam in carcere paulopoſt moriturus miſit ſuos diſcipulos, filios ſpirituales ad Ieſum, vt ſic veram fidem diſceret de Ieſu, vt poſſit eos bonis moribus ornatos viuens videre. Sic Paulus paulopoſt moriturus, inſtruit Timotheum, filium ſuũ ſpiritualem in eis, quæ animam concernunt, inter cætera dicens: Ego iam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat: prædica verbũ, inſta oportune, importune: argue, obſecra, increpa, in oĩni patientia & doctrina, vigila & in omnibus labora, opus fac euangeliſtæ, miniſteriũ tuum imple, ſobrius eſto &c. Ita quoq; Tobias primo relinquit filio ſuo bona animi in ſpecie, inſtruens eum in ijs omnibus quæ pertinent ad vitam beatam conſequendã. Vnde ¶ Primo docetur teſtator pater, vt poſt ſui deo cõmendationem præ omnibus vxorem & matrẽ filijs commendet, vt eam poſt ſuam mortem honorent verbis & factis, illiq; obediant ac præſtent, quibus opus habet. Ita & dñs Ieſus in ſuo vltimo teſtamento, in cruce pendens matris nõ fuit immemor, ſed eam vt ſibi chariſſimã & chariſſimo diſcipulo Ioanni in ſupremis tormentis legauit & cõmendauit, inquiens: Mulier ecce filius tuus: Ecce mater tua, arguens q̃ filij obligentur honorare matrem.

Gene. 49

Matt. 11.

2. Tim. 4

Ioan. 19.

Exo. 20. ¶ Primo quia deus, rex & dñs summus præcepit, cui
Deu. 5. omino obediendũ est. ¶ Secundo, quod, vt Apl'us ait
Matt. 15. primũ sit mandatũ promissionis, honorare parentes,
honores em̃ hic bene habebit, eritq; longæuus super
Ephe. 6. terram. ¶ Tertio, qm̃ dominationi obnoxius est inho
norans, scriptura dicente. Quàm malæ famæ est, qui
Eccle. 3. derelinquit patrẽ. Et est maledictus, qui exasperat ma
trem. ¶ Quarto, qm̃ labor ex natura mercedẽ expo-
stulat, nõ est aũt, qui causa filiorũ plusq̃ mater laboret,
tum in vtero, tũ foris, quæ nutrit, castigat & instruit, &
quidẽ lubens nõ nisi ducta amore facit. Vnde ait To-
bias: Cũ acceperit deus animã meã &c. Petit aũt idem
vxorẽ sibi suã in sepulchro suo conditũ iri, nimirũ ad
ostendendũ, q̃tus debeat coniugũ esse amor, vt qui nec
post mortẽ velint aliquo modo separari. Sic & in vno
Gene. 25 sepulchro sepulti sunt Abraham & Sara vxor. Et Iu-
Iudit. 16. dith q̊q; castissima cũ viro suo sepulta est in Bethulia.

Periodus II.

Omnibus autem diebus uitæ tuæ in men te habeto deum, & caue ne aliquando pec cato consentias & prætermittas præcepta dei nostri.

¶ Secundo commendata matre docet Tobias ante
om̃ia deũ præ oculis habere filios debere. Quod faci-
ent, vbi illũ timuerint. Est aũt timere deũ, nihil aliud q̃
syncero in illũ amore eius seruare præcepta, quæ ser-
uabimus, vbi à peccato recesserimus, & bene fecerim⁹.
Non em̃ sufficit nõ peccare, sed nõ peccare & simul be
Matt. 20 ne operari, qm̃ otiũ est peccatũ, & in q̊ peccatũ nõ de-
Eccl. 33. est. Debemus aũt cauere peccata, quia damnãt, & bñ
agere

agere deo, qm̃ ipse ineffabiliter bñ & adeò meritus est de nobis, vt q̃tumuis bene egerimus, illi tñ ꝓ eius in nobis beneficijs semper adhuc debemus, dicereq́ꝫ cogi mur: Cũ fecerimus oĩa, quæ præcepta sunt nobis, ser ui tamẽ sumus inutiles: Quia q̊d debuimus, fecimus. Luc. 17.
Et hoc est, q̊d prophta q̊ꝫ dicit: Declina à malo, & fac bonũ. Quanta vero bona timẽtibus deũ proueniant, suo dicemus loco. Psal. 36.

Periodus III.

Ex substãtia tua fac eleemosynã, & noli auertere faciẽ tuã ab ullo paupere. Ita enim fiet, ut nec à te auertatur facies dñi. Quõ po tueris, ita esto misericors. Si multũ tibi fue rit abũdãter tribue, si exiguũ tibi fuerit, etiã exiguũ libenter impartiri stude. Præmium enim bonũ tibi thesaurizas in die necessita tis, quoniã eleemosyna ab oĩ pc̄tõ, & à mor te liberat, & non patietur aĩam ire in tene bras. Fiducia magna erit corã summo deo eleemosyna, omnibus facientibus eam.

¶ Tertio docet, vt testator hortet̃ filios ad p̃stationẽ eleemosynæ, q̃ nihil aliud est, q̃ q̊d amore dei ex miseri cordia præstat̃, ĩ vtilitatẽ necessitatẽq́ꝫ pauperꝫ. Ad quã Christus & multiplex scriptura hortat̃ nõ secus ad amo rẽ proximi, q vere consistit in eleemosyna. Vñ Ioãnes: Qui habuerit, inquit, substantiã huius mũdi, & viderit fratrẽ suũ neceẽ habere, & claudit viscera sua ab eo, quo modo charitas dei manet in eo? Docet autẽ hoc loco Tobias, esse seruandũ in eleemosyna danda ¶ Primo Lucæ 16. 1. Ioan. 3

vt demus sine acceptione personæ vnicuiq;, nõ diiudicantes, qualis sit vnusquisq;, quum eleemosyna eius detur noĩe, in quo petitur .s. Iesu Christi, qui retribuet.
Iob.31. Sic Iob ait: Si despexi prætereuntẽ, eo quod non habu
Lucæ. 10 erit indumentũ, & absq; operimento pauperẽ. In rep. autem rectores cauere debent, ne indigni mendicent, qui vel non egent, vel quod mendicant dilapidant. Hinc Tobias inquit: Et noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. ¶ Secundo, vt demus iuxta facultates nostras ne ipsis nobis deficiat aut filijs nostris. Quod
Lucæ, 11. & Christus docet, dicens: Veruntamen, quod superest, date eleemosynã. Quod superest .s. necessario victui & vestimento, Neq; eñ sic facere iubemur eleemosynam, vt nosipsos consumamus inopia, sed vt nostri cura corporis expleta, inopem q̃tum valemus su-
2.Cor.8. stentemus. Hinc Apostolus: Non eñ, inquit, vt alijs sit remissio, vobis aũt tribulatio, sed ex æqualitate in præ
Matt.15. senti tempore, vestra abundantia illorũ inopiam suppleat. Non debet igitur testator sic filios grauare legatis, vt filij interim egeant, nec ipse ad hoc persuaden-
Gala.6. dus est, per confessorẽ: quandoquidẽ etsi operari debemus bonum ad omes, maxime tamen ad domesticos
1.Tim, 5. fidei, Qui eñ, ait idem Apostolus, suorũ, & maxime domesticorũ curam nõ habet, fidem negauit, & est infideli deterior, Ideoq; in eo casu posset reluctari voluntati testatoris. Quicquid proinde huius est rei, relinquatur conscientiæ filiorũ. ¶ Tertio, vt libenter & nõ coacte aut cum murmure demus pauperibus, qm̃ nihil deo gratum sit q̃ quod voluntarie fit. Vnde Pau-
2.Cor.9. lus: Vnusquisq;, inquit, prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate: Hilarem eñ datorẽ
Eccl.35. diligit deus. Et scriptura ante ipsum: In omni dato, hilarem

larem fac vultũ. Et hoc eſt, quod Tobias ait, libenter eſ ſe dandum. ¶ Subinſinuat aũt & ijſce verbis Tobias rationes, ob quas danda eſt eleemoſyna, quarũ eſt ¶ Prima, quod quẽadmodũ nos non auertimus faciẽ noſtram a paupere per miſericordiã, ita nec deus ſuam faciem tempore neceſſitatis à nobis auertet, ſed miſericordiam præſtabit, beatus eñ miſericors, quoniã miſericordiam conſequet̃ à dño, qui potens eſt omnẽ gratiam abundare facere in nobis, vt in omnibus ſemper omnẽ ſufficientiã habentes, abundetis in omne opus bonũ. Dicit enim & Chriſtus: Date & dabitur vobis. Matt. 5. Lucæ 6.
¶ Secunda, quia eleemoſyna iuuabit in die neceſſitatis .ſ. mortis & extremi iudicij, eo quod dabuntur æterna pro temporalibus, & quidem in centuplo. Sola eñ miſericordia eſt comes defunctorum, ad quos .ſ. miſericordes olim dicturus eſt iudex: Venite benedicti patris mei, accipite regnũ à condito mundo vobis à patre præparatũ: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare. Hinc Propheta ait: Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dñs: Et dñs opem feret illi ſuper lectũ doloris eius. Quare dñs hortatur ad eleemoſynã, inquiens: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. 2. Cor. 9. 3. Re. 17. 4. Re. 4. Mat. 25. Psal. 40. Lucæ 15.
¶ Tertia, quoniam per eleemoſynã liberamur à peccatis: & per conſequẽs à morte & loco tenebrarum. Vnde & Daniel ad Nabuchodonoſor ait: Quam ob rem, o rex, conſiliũ meum tibi placeat, & peccata tua eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordijs pauperum, forſitan ignoſcet deus delictis tuis. Et hoc eſt, quod Tobias ait eleemoſynam eſſe magnã fiduciam coram deo .ſ. illi, qui fecit eleemoſynã, quia certo ſit victurus cum deo. Et alibi Danie. 4

Eccle,3. Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis.

Periodus IIII.

Attende tibi fili mi ab oī fornicatiōe, & præter uxorē tuā nunq̄ patiaris crimē scire. Superbiam nunq̄ in tuo sensu aut in tuo uerbo dominari permittas. In ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.

¶ Hactenus de virtutibus & bonis operibus quæ præcipue respiciunt animū, nunc vero agit de ijs, quæ & corpus præcipue respiciunt, in quibus ¶ Primo, hortatur ad castitatē & munditiā, dehortans ab omi fornicatione. i. à fornicatione simplici & adulterio: quandoquidē honorabile debet esse connubiū in omibus, & thorus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Et, idem alibi ait: Propter fornicationem aūt vnusquisq; suam vxorē habeat, & vnaquæq; suum virum habeat. ¶ Secundo dehortatur à superbia vel ideo, quoniā inde omnis perditio initium sumpserit. Propter enim superbiā Lucifer, qui altissimo similis esse voluit, ad infernū detrusus est. Et primi parentes, quoniā superbi dijs similes fieri volebant, in hanc miseriæ vallem protrusi sunt. Hinc scriptura inquit: Odibilis coram deo est & hominibus superbia. Initium superbiæ hominis apostatare à deo, quoniam ab eo, qui fecit eum, recessit cor eius, quoniam initium omnis peccati, est superbia.

Hebr, 13. 1. Cor. 7. Esaiæ 14 Gene. 3. Eccle. 10

Periodus V.

Quicunq; tibi aliquid operatus fuerit,

statim

ſtatim ei mercedē reſtitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat. Quod ab alio oderis fieri tibi, uide ne tu aliquando alteri facias. Panē tuū cum eſurientibus & egentibus comede, & de ueſtimentis tuis nudos tege. Panē tuum & uinū tuū ſuper ſepultura conſtitue, & noli ex eo mãducare & bibere cum peccatoribus.

¶ Quàm perfecta ſit Tobiæ doctrina ad filiū, ex ordine eius perſpicuū euadit. Primo em̄ docuit, quō ille ſe habere debet ad deū, quē illi ſemper voluit in mente habendū, & ipſius præcepta, vt oīm maximi ſeruanda. Secundo, qualiter ad parentes, vt quos deberet verbis & factis honorare. Tertio, quō ad pauperes, vt quos ſua ſubſtantia ꝓ virili adiuuare deberet. Quarto, qualiter ad ſe ipſum, vt ſibi inter cætera peccata, caueret à fornicatione & ſuperbia tanq̄ à peccatis, homini maxime hic & alias pernicioſis, vnde cætera peccata deſcēdunt oīa. Quinto, qualiter ſe habere debet ad ſubditos. ſ. ſibi ſeruientes, in quo dat vnicā doctrinā, ¶ quæ habet: Vt mercedē quā famuli vel mercenarij ſuis à nobis laboribus promeriti ſint, vltro & ſine mora perſoluamus. Accedit ſcriptura, dicens: Nō morabitur opus mercenarij tui apud te vſq; mane. Et habet doctrina duas exceptiōes, quarꝫ eſt ¶ Prima, ſi modo poſſumꝰ. Ne em̄ dicas, inquit alia ſcriptura, vade & reuertere, & cras dabo tibi, quum ſtatim poſſis dare. ¶ Secunda, niſi mercenarius non indigeret, & vellet potius mercedem apud nos tanquam depoſitam eſſe. Siquidem ait ſcriptura: Non negabis mercedem indigenti, &

Leuit. 19.

Prou. 3.

Deut. 4. pauperi, sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper ē, & ex eo sustentat animam suam. Alioqui temere merces à nobis nō est neque neganda, neque differenda, quandoquidē dignus est
Lucæ 10 mercenarius mercede sua. Quod si renuerimus, certè ait scriptura, reputetur nobis in peccatū, & clamabit contra nos ad dn̄m. ¶ Sexto, qualiter habere se debeat ad omnes hoīes tam viuentes q̃ mortuos, in quo dat tres doctrinas, quarū est ¶ Prima, vt non faciamus alijs, quod nobis fieri nolumus: id quod naturalis exigit iustitia Christo quoque dicente: Om̄ia quæcunque vul-
Matt. 7. tis vt faciant vobis hoīes, & vos facite illis. ¶ Secun-
Lucæ 6. da, quoad viuentes quoque, id est, vt in pauperes & egenos simus misericordes, ipsos pro posse alentes, nō vero diuites, qui per se habent. Hinc dn̄s ait: Cum facis
Lucæ 14 conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris. Sic Esaias inquit: Esurienti frange panē tu-
Esaiæ 58 um. Id quod sanctus Iob diligenter fecit, inquiens: Si negaui pauperibus quod volebant, & oculos viduæ
Iob 31. expectare feci? Quandoquidē plerosque fecit dn̄s diuites, vt eleemosynis à pauperibus vitam æternā emant, & sunt diuites bonorum dispensatores proprie, non possessores, ideoque ea dispergere debent, & ipsorum manebit iustitia in æternū. ¶ Tertia, vt super tumulo mortuo-
Psal. 111. rum faciamus eleemosynas, vt sic animæ à pœna expiationis eruantur per opus misericordiæ nostræ. Siquidem catholica ecclesia plane credat defunctorum animas posse adiuuari suffragijs (ceu sunt eleemosynæ, orationes, sacrificia &c.) Viuentiū q̄uis nō omnes, sed eas tantū, quæ hic compararunt dum vixerunt, & in loco expiationis detinentur. Id quod & Hebræi recte semperque sibi persuasum habuere. Quibus accedit ca-

put

put 12 lib. Machabæorũ, id est, vbi scribitur, quod post 2. Mac. 12
q̃ compertũ fuerat Iudæ & socijs eius, eos, qui de suo exercitu in prælio ante cõmisso occubuerunt, iusto dei iudicio propterea corruisse, quoniã contra constitutionem legis sustulerant aliqua de donarijs idolorum inuenta (postq̃ cæsi fuerant) sub tunicis eorum, tum omnes Iudæ Machabæi milites superstites atq; incolumes deum rogarunt, vt delictorũ obliuisceretur defunctorum. Atq; ipse Iudas grandẽ pecuniã misit Hierosolymã offerri pro peccatis mortuorũ: vtpote vir cogitans, sanctum & salubre esse pro peccatis mortuorum orare, vt à peccatis soluant̃. Qua de re alibi plura diximus, nunc frustra repetenda. Quibus accedit Tobias vir ille sanctus, hic filio præcipiens, vt vinũ & panem constituat, super sepulturã iusti. Vnde tamen nõ commedat cum peccatoribus. i. vel palam improbis vel infidelibus: ne ex conuictu mores formentur peccatorum, quando massam corrumpat fermentũ. Gala. 5.
¶ Primo aũt male hic nõnulli occasionem cepere celebrandi parentalia (vt Ethnici factitarunt) vtpote qui cibaria super sepulchra mortuorũ statuere, quasi mortui cibarijs corporalibus indigerent. ¶ Secundo errant vehementer, qui post mortem vel parentũ, vel filiorum, vel amicorũ conuiuia celebrant, & aliquando nimis splendida & copiosa, quasi velint per ea prodesse & bene placere defunctis, quos sic crapulando maxime offendunt, quũ sic cõuiuãtes parũ meminerĩt defunctorũ sed bibendo edẽdoq; plus q̃ superflue, grauiter peccãt. Arguendi vtiq; sunt, qui talia agunt, q̃uis nõ negarim eiusmõi cõuiuiola posse fieri admodũ parca inter amicos, vt sic se mutuo solent̃, q plus iusto forte mœrẽt ex morte amici: vtcunq; longe recti⁹ & sanctius existimẽ,

 si eius

quo ipsemet ait: Consiliũ meũ stabit, & oĩs voluntas mea fiet. Ideóq; bene dicit Tobias, oĩ tẽpore bñdic. Esa. 46.

Periodus VII.

Indico etiã tibi fili mi, dedisse me decẽ talenta argenti dũ infantulus esses, Gabelo in Rages ciuitate Medorũ, & chirographũ eius apud me habeo. Et ideo perquire, quo ad eũ peruenias & recipias ab eo supra memoratũ pondus argenti, & restituas ei chirographum suum.

¶ Hucusq; Tobias vt bonus testator & paulo post moriturus, filio suo bona animæ vt parti nobiliori preciosiora testatus est, iam vero bona fortunæ quib. corpus cõmode sustentat̃ eidẽ legat: nimirũ pecunias, q̃s Gabelo mutuo dedit, inquiens: Indico etiã tibi fili mi. Qua de re supra q̃q; in primo capite disputauimus. Vñ collige ¶ Primo inprimis esse habendã curã de anima, & deinde de corpore: siquidẽ anima sit longe nobilior corpore, q̊d solũmõ est, vt accessoriũ animæ. Vnde Christus: Quam, inquit, hõ dabit cõmutationẽ ꝓ anima sua? Quid prodest hoĩ, si mundũ vniuersum lucraretur, animæ vero suæ detrimentũ pateret? Ideoq; idẽ pro anima primo vult laborandũ, dicens: Quærite primũ regnũ dei, & postea oĩa adijcient̃ vobis. ¶ Secũdo esse testatoris, vt filijs & testamẽtarijs reuelet, quæ vel ipse solus nouit, ceu sunt debita & credita: nimirum ne ipso mortuo frustra fiant lites & iuramẽta, hocq; genus alia incommoda. ¶ Tertio, reddito debito restituendum esse chirographum, ne quid deinde aliud exigi possit, vt & leges cauent. Mat. 16. Matt. 6. Deut. 24

Perio-

Periodus VIII.

Noli timere fili mi, pauperem quidem uitam gerimus, sed multa bona habebimus, si timuerimus deum, & recesserimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

¶ Conclusio est testamenti breuissima. In qua filio suo atq; nobis omnibus ipse Tobias proponit duo. Quorum est ¶ Primũ, vitam hic nostrã esse pauperẽ & miserijs plenam. Quod vsq; adeo verũ est, vt Iob il-
Iob 7. le sanctus dicere non dubitarit. Vitam hoĩs esse militi
Iob 14. am .i. tentationem super terram. Siquidem homo natus de muliere breui viuens tempore, repletur multis miserijs. Qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunq̃ in eodem statu permanet. Sane in vita hoĩs nihil est stabile, nihil'q; perpetuũ, nec gaudium solidũ, quod vel non misceatur mœrore: vel cuius
Prou. 14 extrema dolor nõ occupet. Atq; (vt Crates ait) Quod iter humanæ cupias insistere vitæ? Quoquo te vertas, om̃ia plena malis. Litigijs causis'q;, forum strepit vsq; molestis, Perpetua cruciat sollicitudo domi. Enecat assiduis rus triste laboribus: vndas Et freta si sulces, mille pericla premunt. Viuenti peregre, si res tibi suppetit ampla, Cuncta miser metues, nec bene tutus ages. Rursum si vacuæ pendebunt ære crumenæ, Vt durũ ac miserum est, hospitem egere virum. Coniugiũ sequeris, quanta hic te cura sequetur? Desolatus eris, si sine coniuge eris. Si tollis sobolem, multo educanda labore est. Non vales, orbi lumine vita vacat. Si iuuenis fueris, vaga & inconsulta iuuenta est. Viribus effęta est cana senecta suis. Ergo quid reliquũ est, quæso, nisi sa-

nus

nus vt optes Non vixisse &c. Hæc ille. ¶ Quibus adde, quot curis, quot solicitudinibus, quot mœroribus, quot morbis, quot periculis, quot insidijs à mundo, à diabolo, à carne, ab hoīe deniq; ipse homo obnoxius est, vel à puero vsq; ad finē vitæ. Id quod infans adhuc ex vtero procedens prædicit eiulans vel à vel Be, vt pote dolorum voces & gemitus. Cuius nec momētū est certum de certa lætitia. Quid quod ne prospera quidē in hac vita vere sint læta? quoniā etsi prospera desideramus, in ipsis tamen aduersa timemus. Quam sane miseriam vitæ humanæ Ethnici olim considerantes dixerunt, non nasci optimum esse, vel q̄ ocyssime aboleri. Pli. li. 7. in plogo. Quid quod tota nostra vita deberet nos terrere? qm̄ diligenter discussa, apparet aut peccatū aut sterilitas, & si quid fructus in ea videtur, sic est aut simulatū aut imperfectum, aut aliquo modo corruptū, vt possit aut nō placere, aut displicere nobis. Et hoc est, quod Ecclesiastes ait: Et laudaui magis mortuos q̄ viuentes, & feliciorem vtroq; iudicaui, qui necdum natus est, nec vidit mala, quæ sub side fiunt. Eccls. 4. Quid ergo faciundū, ne tanta nobis miseria etiam in æternum sit nocitura? Et hoc est, quod docet hic Tobias. ¶ Secundū, vt timeamus deum, idest, filiali timore erga deum declinemus à malo & faciamus bonum, quæ est perfecta iustitia: timentes eñ deum, habebimus multa bona. s. in futuro seculo. Quæ bona? quæ, inquiunt Esaias & Paulus, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs ascē derunt. Esa. 64. 1. Cor. 2. 6. Quæ nimirū tanta erunt, vt, teste Apostolo, huius temporis passiones & miseriæ, ad ea non sint condignæ. Rom. 8. Hinc recte Propheta exclamat, inquiens: Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ dñe, quā abscondisti timentibus te, quibus non est inopia nec omni bono Psal. 30. Psal. 33.

minu-

minuent. ¶Non est igitur q̄d in huius mūdi miserijs vel murmuremus vel deficiamus, imo cogitemus & curemus, vt timeamus deū, qui nobis oēs hasce miserias in bona cooperabit, qui iuxta est ijs, qui tribulato sunt corde. Meminerimus nos haud aliter hoc in mū-
Lucæ 24 do posse viuere, qui ea nati sumus cōditione, vt hic pe
Acto. 14 regrini patiamur, vt per passionem in gloriā ingrediamur. Deponētes igitur, inquit Paulus, oñe pondus &
Hebr. 12. circunstans nos peccatū, per pœnitentiā curramus ad propositū nobis certamē, adspicientes in authorem fidei & consummatorē Iesum, qui ꝓposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atq; in dextera sedis dei sedet. Hæc hactenus de moralibus & pijs virtutibus ex Tobia, iam deinde videamus quæ inibi sint mysteria.

Caput quintum.

TVnc respondit Tobias patri suo, & dixit: Omnia quæcunq; præcepisti mihi, faciam pater. Quomodo autem pecuniam hanc inquiram, ignoro. Ille me nescit, & ego eum ignoro. Quod signum dabo ei? Sed neq; uiam, per quam pergatur illuc, aliquando cognoui. Tunc pater illi respondit, & dixit: Chirographum quidem illius apud me habeo, quod dum illi ostenderis statim restituet. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelem uirum, qui eat tecum, salua mercede sua, dum adhuc uiuo, ut re-

cipias

cipias eam.

¶ Quæ Tobias ſenior in ſuo perinde teſtamẽto legauerit & cõmiſerit filio, nõ paucis audiuimus, & quidẽ inter cætera, vt perquireret, quõ ſit peruenturus ad Gabelũ, ab eo mutuum argentum recepturus. Nunc vero audimus, quomodo poſt commiſſa filius patri reſpondit. Vnde docemur ¶ Primo, vt nulli niſi ſermonem finienti, & niſi ad interrogata reſpondeamus, id quod maxime filios decet cum loquuntur ſenioribus. Vnde ſcriptura: Qui prius, inquit, reſpondet q̃ audiat, ſtultum ſe demonſtrat eſſe, & confuſione dignũ. Pro. 18.
¶ Secundo, vt iuniores & filij, ſenioribus & patribus, non modo modeſte reſpondeant, ſed & eis in omnibus licitis pareant, quaſi prudentioribus. Vnde Paulus: Filij, inquit, obedite parentibus veſtris in domino. Ephe. 6.
Et ſcriptura: Coram cano capite conſurge, & honora Coloſ. 3.
perſonam ſenis. Leui. 19. Hinc Tobias iunior præ ſe fert indolem boni pueri, quũ promittit ſe omĩa facturum, nihil de pecunia curans, ſic etiamnum boni pueri magis debent virtutum q̃ rerum temporalium eſſe ſtudioſi.
¶ Tertio, vt filij ſe bonis comitibus in conuerſando coniungant, à malis proinde cauentes, memores non parum referre, quo quis vtatur conſortio, quandoquidem dicit Propheta: Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: Et cum peruerſo peruerteris. Pſal. 17. Hinc Apoſtolus hortatur, dicens. Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, 2. Teſſ. 3. vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem noſtram. Proinde Tobias filium monet, vt ſibi quærat comitem, virum ſcilicet fidelem.

Capitis V. Periodus I.

TVnc egressus Tobias inuenit iuuenem splendidum, stantem præcinctum & quasi paratum ad ambulandū. Et ignorans, quod angelus dei esset, salutauit eum, & dixit. Vnde te habemus bone iuuenis? At ille respondit; Ex filijs Israel. Et Tobias dixit ei: Nosti uiam, quæ ducit in regionem Medorum? Cui respondit: Noui, & omnia itinera eius frequenter ambulaui; & mansi apud Gabelum fratrem nostrum, qui moratur in Rages ciuitate Medorum, quæ posita est in monte Egbathanis.

¶ Quandoquidē duo iusserat pater, vt.s. filius chirographum secum reciperet, atq; fidelem sibi comitem quæreret. Quorū postremū filius exequutus est, ac inuenit angelum specie humana exornatum, qui ex filijs Israel fuit, gnarus viarum & promptus seruire. Vnde colligimus ¶ Primo q̄ feliciter succedat filijs, qui deū timent & parentibus obediunt. Siquidem scriptura dicat: Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à deo, Id quod vsu venit filio Tobiæ, qui vtiq; in hoc à deo benedictus fuit, quod sui itineris ex insperato angelum inuenerit comitem, ab omni anxietate & cura liberat⁹. Sic quoniā Isaac filius patri Abrahamo paruerat, meruit ab holocausto liberari, atq; in eius locum arietem inuenire. ¶ Secundo angelos esse hominum ministros Apostolo dicente: Nonne omnes sunt admi-

Eccle.3. Gene.22. Hebræ.1

administratorij spiritus in ministerium missi propter eos qui hæreditatē capiunt salutis? Sic scriptura ad vnū quemque iustū ait: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omibus vijs tuis. Sic angelus in eundo, Tobiæ ministrauit, ne erraret, aut quoq̄ mō offensus sit. Psal. 90.

¶ Tertio angelos esse filios Israel, nō carne sed spiritu: quandoquidē Israel interpreretur, videns deū, nō absurdum erit, quod angeli sint ac dicantur filij Israel, q deum vident, Christo dicente: Dico ēm vobis, quia angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, q in cælis est. Vocat aūt hoc loco angelus Gabelū fratrē suum, ob eximiam charitatē, qua angeli hominibus iustis coniungunt & cohabitant. Boni ēm æquales angelis & cohæredes & conciues sunt futuri. Vnde apud Abraham hospitati sunt angeli. Apud Loth quoque. Quantū vero angeli hoīes ament, ex eo intelligimus, quod dn̄s ait: Dico vobis, quod ita gaudiū erit in cælo super vno peccatore coram angelis dei &c. Hinc monemur eos & venerari & reuereri. Matt. 18. Gene. 18. Gene. 19 Lucæ 15.

Periodus II.

Cui Tobias ait: Sustine me obsecro, donec hæc ipsa nunciem patri meo. Tunc ingressus Tobias indicauit uniuersa hæc patri suo. Super quæ admiratus pater, rogauit, ut introiret ad eum. Ingressus itaque salutauit eum, & dixit: Gaudiū sit tibi semper. & ait Tobias: Quale gaudiū mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumē cæli non uideo? Cui ait iuuenis: Forti esto animo, In proxi

mo est,ut à deo cureris.

¶ In ijs verbis ponitur angeli inducti cum Tobia seniore colloquiũ. Vnde colligitur ¶ Primo, filium oĩa ex patris consilio,non ex capite suo facere debere,tanq̃ senioris & fidelioris. Hinc scriptura: Fili sine consi-
Eccle. 32 lio nihil facias,& post factũ non pœnitebis. Et præsertim nihil faciendum est sine consilio patris tanq̃ senio
Eccl. 25. ris:In quo vtiq; (natura comparante) est judiciũ & cõsilium,sapientia & peritia. Sic Tobias filius, à patre cœpit consilium. ¶ Secundo,vt eos,quos conuenimus, libenter & amice salutem⁹.i.eis bona precemur, Hinc
Eccle. 23 scriptura ait: Amicum salutare non confundaris. Et
Mat. 10. Christus ad discipulos: Intrantes,inquit in domum,sa
1.Cor. 16 lutate eam,dicentes: Pax huic domui. Et Apostolus: Salutate,ait,inuicem osculo sancto. Sic angelus salutauit Tobiam,dicens: Gaudiũ sit tibi semper. Quod vero repetit Tobias, Quale gaudiũ mihi erit? nõ loquitur vt impatiens,qui patientissimus erat,sed vt contemnens gaudiũ vitæ præsentis,& sperans gaudium futuræ. Et quæsiuit perinde de mõ gaudij, veluti Maria rogabat:
Lucæ, 2. Quõ fiet istud? ¶ Tertio, vt solemur male habentes, ipsos ad animi fortitudinẽ hortãtes: Id quod Christus
Matt. 25 inter opera misericordiæ recenset,quod aliquando est remuneraturus, Hinc Paulus, Cõsolamini, ait,pusilla
1.Tess. 5. nimes. Sic dicit angelus Tobiæ: Forti animo esto &c.

Periodus III.

Dixit itaq; illi Tobias: Nunquid poteris perducere filiũ meũ ad Gabelũ in ciuitatẽ Rages Medorũ? & cũ redieris, restituã tibi mercedẽ tuã, Et dixit ei angelus, Ego ducã

& re-

& reducã eum ad te. Cui Tobias respondit: Rogo te indica mihi, de qua domo, aut de qua tribu es tu? Cui Raphael angelus dixit: Genus quæris mercenarij, an ipsum merce nariũ, qui cum filio tuo eat? Sed ne forte sol licitum te reddã, ego sum Azarias Ananiæ magni filius. Et Tobias respondit: Ex ma- gno genere es tu. Sed peto ne irascaris, quod uoluerim cognoscere genus tuũ. Di- xit aũt illi angelus: Ego sanum ducam, & sanũ tibi reducã filium tuũ. Respondẽs aũt Tobias ait: Bene ambuletis, & sit dñs in iti- nere uestro, & angelus eius comitetur uo- biscum.

¶ Posita angeli salutatione & consolatione, qua cõ solatus est seniorem Tobiam, vt forti esset animo, q̃m breui deus ipsum esset liberaturus, quandoquidẽ ille prope esse soleat corde tribulatis, qui & pauperum pa tientiam perire in finẽ haud finit. Iam sequitur inter- rogatio Tobiæ ab angelo, dicens: Nunquid poteris & cætera. Vnde ¶ Primo colligimus mercedem post laborem non antea deberi. Sic alias procurator domini sero facto, laboreq́ꝫ finito, vocat operarios, & dat eis mercedem. Et sic mercenarius & operarius est mercede dignus. Operatus autem tum dicitur, quando perfecit opus. Id quod nedum quo ad homi nes solum, sed quo ad deum simul accipitur. Siqui- dem deus vere vult remunerare eos, qui perfecerunt

Psal. 33.
Psal. 9.
Mat. 20.

 laborẽ,

laborē, quamq̄ ex inimia sua bonitate aliquoties ante
Eccle. 51 laborem dat. Hinc scriptura. Operamini, inquit, opus vestrum ante tempus, & dabit vobis mercedem vestrā in tempore suo. Itaq; iniuste conqueruntur pauperes contra deum de diuitibus malis, quod illis hic deus omnia videatur ad votum largiri, ipsi vero egeant: ac sit
Luc, 16 proinde deus iudex iniquus: Siquidē illis occurrere debuerit historia de epulone diuite & Lazaro paupere, quomodo post obitū hic erat in sinu Abrahæ, requiē habens: ille vero in supplicijs. Vnde q̄ omnino maneāt meritorum aut præmia aut supplicia? Et recte nimirū post mortem pauperibus & operantibus vera venit merces, quoniam nemo coronatur, nisi qui legitime
2. Tim. 2 prius certauerit. Hinc pulchre Apl'us: Certamen, in-
2, Co. 10 quit, bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, quod reliquum, reposita est mihi corona iustitię, quā reddet mihi dominus in illa die, iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & omnibus qui diligunt aduentum eius. In illa, inquit, die reddet, non hic. Siquidem hic est in angustijs, periculis, aduersatibus, ieiunijs &c.
Mat. 5 laborandum, alibi vero merces recipienda. Hinc Christus, Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælo, futuram non præsentem, in cælo non in terra mercedem promittit esse reddendam. Sic Tobias ait. Et cum redieris, restituam tibi mercedem.

¶ Secundo col. de genere alicuius non admodum, sed de moribus esse quærendum, quum parum vel nihil referat, quoquis sit genere natus, sed quibus sit moribus. Siquidem ille vere sit nobilis & generosus, qui habeat virtutem, quæ vel sola nobilitat, ac vnde omnis profecta est primū nobilitas. Vñ angelus increpās ait: Gen9 quęris mercenarij: q. d. potius de eius fide & integrita-
te de

te deberes quærere. Qui tñ dicit se esse Azariã, Ananiæ magni filiũ. Id quod accipias oportet figuratiue: qñ quidem Azarias sit dei adiutor, quales sunt angeli, quoniã deus per eorum mysterium cooperetur salutẽ electorum, quum sint administratorij spiritus missi in ministerium eorum, qui hæreditatem salutis capiunt, quo modo Paulus nominat prædicatores, dei adiutores, quia prædicando salutem populi, deo duce & authore, cooperentur. Insuper inquit angelus se esse filium Ananiæ, id est, gratiæ dei. s. consummatæ, quæ est dei gloria, cuius filij sunt omnes angeli, quia faciem patris quæ est vera gloria dei, vident in cælis, de qua propheta. Satiabor quum apparuerit gloria tua, quæ est gratia consummata. Ipse vero Tobias non ita intellexit, sed putãs eum esse de tribu aliqua magna, alicuius magni viri, quum essent plures tribus in Israel, non tamẽ ab angelo est deceptus, immo intentum suum melius habuit ex quo nactus est angelum. Concludit itaq; angelus dicens. Ego eum ducam saluum & reducã &c. In quo videtur male loqui sine conditione, quum Iacobus dicat, in huiusmodi casibus cum cõditione esse dicendum. Si dominus voluerit. Et si vixerimus. Non autem: Hodie aut crastino ibimus in illam ciuitatem & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus, qui ignoratis, quid erit in crastinum. Respondeo angelum hic & si non actu, tamen habitu intellexisse conditionem. Prę terea ipsum fuisse certum de domini voluntate, quum angeli sciunt, nõ autẽ homines. Optat proinde Tobias abeuntibus fortunam, dicens. Bene ambuletis &c. vnde emanauit cõsuetudo optãdi bona recedẽtibus, quę alias dicitur benedictio, quẽadmodũ Christus in cœlũ ascẽdẽs suis benedixit.

Heb. 1
1. Cor. 3
Mat. 18
Psal. 16
Iacob. 4
Luc. 24
Acto. 1

Periodus IIII.

Tunc paratis omnibus quæ erant in uia portanda, dixit Tobias uale patri suo & matri suæ, & ambulauerunt ambo simul. Cũq; profecti essent, cœpit mater eius flere & dicere: Baculum senectutis nostræ tulisti, & transmisisti à nobis. Nunq̃ fuisset ipsa pecunia, pro qua misisti eum. Sufficiebat nobis paupertas nostra, ut diuitias cõputaremus hoc, quod uidebamus filiũ nostrũ. Dixitq; ei Tobias: Noli flere, Saluus perueniet filius noster, & saluus reuertetur ad nos, & oculi tui uidebunt illũ. Credo enim quod angelus dei bonus, comitetur ei, & bene disponet omnia, quæ circa eum geruntur, ita ut omni gaudio reuertatur ad nos. Ad hãc uocem cessauit mater eius flere, & tacuit.

¶ Postq̃ pater filio, eiusq; comiti, qui angelus fuit, precatus esset felicitatẽ in itinere perficiendo, tandem simul discesserunt: quorum discessus hic describitur. In qua quidem descriptione ¶ Primo coll. quemadmodum veteris est & pij moris, vt discedentibus benedicatur, ita pij quoq; est moris vt discedentes, manentibus valedicant. Ita Paulus ex Epheso in Macedoniam discessurus, discipulis remanentibus valedixit, inquiẽs:
Actu.20 Et nunc commendo vos deo, & verbo gratiæ ipsius. Quem morem & Tobias seruauit, nobis quoq; eundẽ seruandum subindicans. ¶ Secundo coll. ingentem & adeo

adeo tantam esse parentũ erga filios pietatem & adfectionem, vt in eis toti sint, atq; eos præ nimia charitate suas sibi diuitias cõputent, vt satis impatientia matris Tobiæ arguit. Atq; profecto tantus est amor parentũ in filios suos probos, vt filios plusq̃ se diligant. Vnde fit, vt nullo arctiore vinculo homo homini iungitur, nullo minus solubili nexu, q̃ eo, quo parentes liberis. Multa volumus patriæ debere, multa parentibus, multa demũ multis, sed filiorũ causa omia volumus, per ferrum per flammas itur intrepide, si filiorũ charitas postulet, nullius incolumitas homini suauior, nullum funus acerbius, magisq; luctuosum. ¶ Vnum ex filijs amissum, multos annos luxit Israel, nec prius diuturnum luctũ abstersit, q̃ ex insperato repertus est. Cuius videndi studio patriam & domesticos lares reliquit, migrauitq; cum tota domo in Aegyptum C. & XX. annos & amplius natus. Hunc ipsum quoq; Israelem ætate florentem duas Labanis filias, quæ illi nupserãt, partemq; armentorũ multo maximã clam secum abducentem socer assequutus, adfecisset haud dubie extremo supplicio tam meritũ q̃ vltioni obnoxiũ, nisi filiarum lachrymæ intercessissent. Quæ apud Labanem tanti fuere, vt vbi pœna fuerat exigũda, ictũ sit fœdus, vt q inimicus & vltor venerat, pater iñ & socer abcesserit. Deiecit Absolon patrem regio solio, deiectũ hostiliter insectatus est. Cæterũ prælio victũ interfectũq;, media fuga tam dolẽter fleuit pater, efflictimq; lamẽtatus est, vt fletus magnę illi inuidię fuerit apud exercitũ, maiori adhuc futurus, nisi amicorũ admonitu lachrymis simulatũ gaudiũ miscuisset. Habet exẽpli instar & pondus ingens, imaginarius ille paterfamilias euãgelicus, qui prodigũ filium peregre reuersum, non modo non

Gene. 45 & 46.

Gene. 31.

2. Re. 16.

Lucæ 15.

auersatus est, sed semiuiuum & inedia confectũ nuptiali veste texit, festisq́ accepit epulis. Sed quorsum hoc? Vtiq; vt intelligamus ineffabilem parentũ erga filios charitatẽ. ¶ Id quod vel ab Ethnicis animaduersum est, qui edictum, quod metus causa &c. æque ad parentes pertinere voluerint. Nihil arbitrantes referre, in se quis veritus sit an in liberis suis, quum pro adfectu parentes magis in liberis terreantur. Quorũ deniq; charitas nimia vel inde elucescit, quod non sic parentibus liberorum, vt liberis parentũ debetur hæreditas, quũ parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos naturæ simul & parentũ cõmune votum. Debetur enĩ parentũ hæreditas filijs ob votum parentũ & naturalem erga filios charitatem, turbato non ordine mortalitatis nõ minus parentibus q̃ liberis pie relinqui debet. Votũ parentũ est, vt liberi succedant, & vt eis acquirant. ¶ Quia vero tanta sit charitas parentũ erga filios, tantaq́ beneficentia, profecto natura expostulat, vt & filij ediuerso parentibus vices reddant, Apostolo dicente: Discant filij mutuã vicem reddere parentibus. Hoc enĩ acceptũ est coram deo. Sed quid debent filij parentibus? Nimirum debent ipsis esse baculũ senectutis. i. debent ipsis tria, quæ in baculo designantur, propter tria maxima bona, quæ filij à parentibus receperunt. s. esse, nutrimentũ & doctrina. ¶ Primo baculus est honoris, ad significandũ, quod filij debent honorare parentes, ipsos diligendo & timẽdo offensam eorũ: ex amore ipsis adsurgendo & caput inclinando, verbis consolando nõ exasperando, iuxta scripturã dicentem: Fili suscipe senectã patris tui, & ne contristes eum in vita tua. Et si defecerit sensu, veniam da. Et est maledictus à deo, qui exasperat matrẽ. ¶ Secun

L. isti quidem. §. Hec quæ. ff. Quod me.

L. Scripto §. fi. ff. unde libri.

L. fi. ff. de bonis damna.

1. Tim. 5.

Eccl. 3.

¶Secundo baculus est sustentaculum ad innuendū, q̊d filij parentes, vbi indiguerīt, sustentare .i. victu & alimento conseruare debent. Id quod filij Israel parentibus diligenter exhibuere, exemplo pullorꝫ ciconiarū, qui tantisper parentes suos senio confectos fouent, quantisper ipsi ab eis suscepti fuere. Quod vsqꝫ adeo filios exhibere parentibus voluit Christus, vt etiam pharisæos reprehenderet, quod à filijs reciperent in munus templi, vnde debebant parentes sustentari, qui alioqui fame laborabant. ¶Tertio baculus est defensionis, argumento, quod filij debent parentes defendere ab inimicis & eorum iniurijs. Et hactenus de honore parentibus à filijs exhibendo. Quod vero hic Tobias solatur vxorem, ne plus æquo defleat ob discessum filij, documētū præbet filijs parentes non nimiū indulgeant, nec penes se semper contineant, sed dent vt externas inuisent nationes, vnde prudentia nascitur & doctrina. Qui em̄ nunq̄ exijt, nunq̄ est reuersus. Sic peregre profecti sunt Moses, Abraham, Iacob, & Ioseph, alijqꝫ q̄plurimi, ac inde facti nō parua authoritate viri.

Gene. 42

Matt. 15.

L. Sed et eæ persone, L. Pomponius. ff. de procuratoribus.

Caput sextum.

PRofectus est autem Tobias, & canis sequutus est eum, & mansit prima mansione iuxta fluuium Tigris. Et exiuit ut lauaret pedes suos. Et ecce piscis immanis exiuit ad deuorandū eum. Quem expauescens Tobias, clamauit uoce magna, dicens: Dn̄e inuadit me. Et dixit ei angelus: Apprehende brāchiā eius, & trahe eum ad te. Quod

quum fecisset, attraxit eum in siccũ, & palpitare cœpit ante pedes eius. Tunc dixit ei angelus: Exentera hunc piscẽ, & cor eius & fel & iecur repone tibi. Sunt enim hæc necessaria ad medicamenta utiliter. Quod quum fecisset, adsauit carnes eius, & secum sustulerunt in uia, cætera salierunt, quæ sufficerẽt eis, quousq; peruenirent in Rages ciuitatẽ Medorum.

¶ Capite precedẽti, quõ à parentibus discesserit vnà cum angelo iunior Tobias audiuimus. In huius vero capitis initio ꝓcessum ipsius viæ audiemus. Siquidem ait textus: Profectus est aũt Tob. &c. In q̃ colligimus

¶ Primo cõmunẽ peregre ꝓficiscentiũ morẽ, qui est, vt plerũq; canẽ, si quẽ habent, comitẽ recipiunt, q ipsis sit loco agentis cõtra insidias inimicoꝝ vigilias & excubias, ne eis quid mali inopinati per fures, latrones, raptores, hocq; genus insidiatores accidat, quoꝝ canis fideliter latratu suo admonere solet. Nec eñ est, ait Columella, cane famulus amãtior dñi, nec fidelior comes, nec custos incorruptior, nec excubitor vigilantior, nec vltor aut vindex cõstantior. Siquidẽ Pli. quoq; scribit, canẽ alias pugnasse aduersum latrones ꝓ dño, confectumq; plagis à corpore nõ recessisse: volucres & feras abigentem, Solosq; dicit canes dñm nosse, & ignotum q̃q;, si repente veniat, intelligere, solos noĩa sua, solos vocẽ domesticã agnoscere. Itinera q̃uis lõga meminisse, Nec vlli præter hoĩem memoriã maiorẽ, atq; summe fideles esse. Vnde Vergilius ad vnũquẽq; rusticum. Nec tibi cura canũ fuerit postrema. Pasce sero pingui, nunq̃ custodibus illis Nocturnũ stabulis furẽ, incursusq;

Col. li. 8.
Pli. lib. 8. c. 40.
Virg. lib. 3. Geor.

ſusq́; luporũ, Aut impacatos à tergo horrebis Iberos &c. Hinc & canis dicitur fuiſſe ſequutus Tobiã, vtique quaſi cuſtos, q̃ q̃ ſcriptura idipſum videtur pro veritate hiſtoriæ adieciſſe. ¶ Deinde dicit contextus ipſum Tobiã prima die manſiſſe prope Tigrim fluuiũ, ſcriptura teſte, de paradiſo exeuntẽ, velociſſime fluentẽ, hinc à Tigride, velociſſimo animali, appellatũ, pergentẽq́; cõtra Aſſyrios & poſt multos circuitus in mare rubrũ defluentẽ. Ad quẽ exiuit Tobias. ſ. è domo, vbi quũ angelo hoſpitabat̃, vt lauaret pedes ſuos. Vtiq; more peregrinantiũ, qui lotiõe pedũ ſero fatigationẽ leuãt cõtra laborẽ itineris. Hinc ſancti illi hoĩes in opus miſericordiæ peregrinis lauare pedes ſolebãt, Abraham eñ, quũ in valle Mambre apud patriã tres videret viros, eis ex oſtio tabernaculi ſui obuiã occurrit, dicẽs: Dñe ſi inueni grãm in oculis tuis, ne trãſeas ſeruũ tuũ, ſed adferã pauxillũ aquę, & lauentur pedes vr̃i, & requieſcite ſub arbore. Et Loth q̃q; ad angelos ceu peregrinos ad Sodomã venic̃tes aiebat: Obſecro dñe, declinate in domũ pueri vr̃i, & manete ibi: Lauate pedes vr̃os, & mane ꝓficiſcemini in viã veſtrã. Ideoq; Paulus in miniſteriũ Chriſtianorꝵ ait, eligi debere viduã, ſenio cõfectã, q̃ ſc̃tõrꝵ pedes lauit. i. q̃ opus miſericordię in peregrinos ſc̃tõs, lauãdo eorꝵ pedes, exercuit. ¶ Poſtremo narrat textus bñficiũ ab angelo collatũ Tobię, vtpote q̊d hũc à piſce immani non mõ liberauerit, ſed vtilitatẽ capere ex eo docuerit, nimirꝵ ꝗ illis fuerit partĩ in cibũ, partim in medicinas, quẽadmodũ in ſequẽtib. dicturi ſumus. Hic vnũ dũtaxat notandũ velim, deũ eis, ꝗ in ip̃m confidũt, mirabilit̃ plerũq; & repẽte ꝓuidere, ꝗ ex nihilo ſuos pòterit ſuſtẽtare, quẽadmodũ fideli Helię ꝑ coruũ panes deferri ꝓcurauit, à q̃ & is mirabilit̃ eſt enutrit⁹.

Gene. 2.

Gene. 18.

Gene. 19.

1. Tim. 5.

3. Re. 17.

Proin-

Proinde nemo tam tribulatus, nemo tam derelictus & inops, qui de diuina prouidentia & misericordia possit aut debeat desperare: memor esse debet vnusquisque eius, quod Dauid in summis tribulationibus dixit.
Psal. 70. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terrae, iterum reduxisti me. Sic deus per angelum Tobiae subuenit
Rom. 8. per piscem, vnde ille putabat se periturum. Adeo timentibus deum, omnia cooperantur in bonum.

CAP VI. Periodus I.

Tunc interrogauit Tobias angelum, & dixit ei: Obsecro te Azaria frater, ut dicas mihi, quod remediũ habebunt ista, quae de pisce seruare iussisti? Et respondens angelus dixit ei: Cordis eius particulã si super carbones ponas, fumus eius extricat omne genus daemoniorũ, siue à uiro, siue à muliere, ita ut ultra non accedat ad eos. Et fel ualet ad ungendos oculos, in quibus fuerit albugo, & sanabuntur.

¶ Iusserat angelus, vt Tobias piscem immanẽ exenteraret, ac inde singulariter reciperet, & cõseruaret in necessaria medicamina, cor, fel, & iecur. Ipse vero tantae rei cognoscendae cupidus erat ex angelo, in quam medelam vtilia sint, quae ipse seruari iussisset, dicens: Obsecro te Azaria frater &c. Cui respondet angelus, dicens: Cordis eius particulã. ¶ Quo in loco dubitari nequit, quin fel, iuxta literam, oculis medendis profuerit, vtpote, quod recte & iuxta viam naturae res

corpo-

corporalis suo effectu in rem corporalẽ operari pos-
sit, quemadmodũ sigillũ in ceram, & emplastrũ in vul 4.Re.20
nus, quemadmodũ Esaias olim vlcus & vulnus Eze- Esaię 38.
chiæ regis massa de ficis apposita curauit. ¶ Sed hic
quæstio subdifficilis oritur, quõ fumus de corde piscis
dæmonia eijcere potuerit, quum iuxta philosophorum
& nostræ religionis placita constet, dæmonia esse de
natura angelica, & sic incorporea, & in quibus natura
lia remanserunt, quauis per malitiam deprauata, quo-
modo proinde in ipsa incorporea & plane spiritualia
res corporalis & sensibilis operari queat? Et quõ dici-
tur hic dæmoniũ depulsum iri fumo cordis & ieco-
ris? Et alias quoq; dicit scriptura, spititũ malũ à Saule
recessisse per melodiã citharæ Dauid, & sic rem corpo- 1.Reg.16
ream fecisse impressionẽ in rem plane spiritualem.
Respondendũ puto, fumum istũ non repulisse dæmo
nium, sed figurasse eius depulsionẽ oratione ex corde
deuota, quemadmodũ facta angeli circa Tobiam fue-
runt in multis figuratiua. Atq; ideo fumus ille ex igne
procedens, significat virtutẽ Tobiæ & Saræ orationis,
qua, Christo teste, dæmonia expelli solent, cuius meri- Mat.17.
to angelus Raphael expulit dæmonẽ à Sara, vnde in
cap. viij. non dicitur fumũ expulisse dæmonẽ, sed an-
gelum apprehendisse ipsum & relegasse ad superiora
Aegypti. Per fumũ vero incensi significari orationem,
vel ex dicto constat prophetæ dicentis: Dirigatur ora Psal. 140
tio mea, sicut incensum, in conspectu tuo. Et in Apo- Apoca.8
calypsi scribitur, angelũ venisse & stetisse ante altare,
habens thuribulũ aureum, & data illi esse incensa mul-
ta, vt daret de orationibus sanctorum omniũ super alta-
re aureum, quod est ante thronũ dei. Et ascendit fumus
incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli,

coram

Tobias, & dixit: Audio, quia tradita est septem uiris, & mortui sunt, sed & hoc audiui, quia dæmonium occidit eos. Timeo ergo ne forte & mihi hæc eueniant, & cum sim unicus parentibus meis, deponam senectutem illorum cum tristitia ad inferos.

¶Instructo de medicaminibus fellis & cordis piscis Tobia, iam deinde quid vltra factum sit inter angelum & Tobiam, describitur. Atque inprimis Tobias ab angelo instruitur de vxore ducenda, dicens: Est igitur hic &c. Ex quibus coll. ¶Primo olim licuisse contrahere matrimonium ex eadem tribu, Mose ex domini præcepto dicente: Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione sua, & cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient. Sic Abraham Sarai, filiam fratris sui sororem, videlicet Loth vxorem, duxit. Isaac Rebeccam in coniugem accepit, quæ erat filia consobrini matris suæ. Iacob duas sorores Liam videlicet & Rachel, filias Labam auunculi sui sibi matrimonio sociauit. Atque huius præcepti ratio fuit ¶Prima necessitatis, quoniam quum vnus ab initio vir atque vna ex latere eius mulier à deo formaretur, necessario sorores fratribus computabantur. Fieri ergo tum debuit, quod potuit. ¶Secunda ne fierent idololatræ, si qui veri dei cultores iungerentur tribui non fideli, quemadmodum olim omnibus idololatria fœdatis, sola familia Heber in cultu vnius dei remansit. Hinc noluit alias dominus filios Israel ducere vxores Chananæas, ne facerent eos recedere

Num. 36
Gene. 11.
Gene. 24
Gene. 29

copulata cõtra domini Apostoliq; prçceptum, aut reatum dissidij aut crimen fornicationis incurrat, cuius videlicet peccati malum in eam redundare cõstat, qui eã coniunxit inuitam, quod pari tenore de viro est sentiẽdum. Ideoq; vbi non est consensus vtriusq;, ibi coniugium non est. Ergo qui pueris dant puellas in cunabulis & ediuerso nihil faciunt, nisi vterq; puerorum postq̃ venerint ad annos discretionis consentiant, nec est cõiugium nisi sit consensus vtriusq;, etiam si pater & mater hoc fecerint & voluerint: ipse autem consensus cõfirmatur per sequentem copulã adeo, vt teneat deinde matrimonium indissolubiliter, nec possit dissolui, qua si contractum contra alterius voluntatẽ, quippe quod inibi coacta voluntas sit voluntas. ¶ Tertio contracturum suam edicere debere vel aliquo modo patefacere voluntatem, seq; (si nolit contrahere) nolle contrahere aperto ostendere: quandoquidem si tacuerit, habebitur pro consentiente. Ideoq; sibi imputetur culpa, si res male sit cessura. Et hoc est, ꝙ Tobias euidenter suam exprimit voluntatem, allegans obstacula, quibus renuit ducere Saram &c̃. ¶ Quarto filios non debere contristare parentes, veluti nuper ostendimus.

30.q. 2.c Vbi nõ est

L. ante penul. ff. Metus causa.

L. In adoptionibus, C. de adop.

L. 2. §. uoluntatis. ff. Soluto ma.

Periodus III.

Tunc angelus Raphael dixit ei: Audi me & ostẽdam tibi, qui sunt, quibus potest praeualere, dæmonium. Hi namque, quoniam coniugium ita suscipiunt, ut deum à se & á sua mente excutiant, & suæ libidini ita uacent, sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem super eos dæmonium.

nium. Tu autem cum acceperis eam, ingressus cubiculum per tres dies continens esto ab ea, & nihil aliud nisi orationibus uacabis cum ea. Ipsa autem nocte, incenso iecore piscis fugabitur dæmonium. Secunda uero nocte in copulatione sanctorum patriarcharum admitteris. Tertia autem nocte benedictionem cõsequeris, ut filij ex uobis procreentur incolumes. Transacta autem tertia nocte accipies uirginem cum timore domini, amore filiorum magis q̃ libidinis ductus, ut in semine Abrahæ benedictionem in filijs consequaris.

¶ In præcedentibus angelus non modo Tobiam sed & omnes docuit, qui contrahere volunt matrimonium. Primo eos debere esse eiusdem animi in contrahendo, nec diffidere, quorum vnum est corpus, nec aliquem eorum per parentes cogi ad contrahendum, ne malum, quod in coniugio fieri possit, in eos sit redundaturum. Secundo, vt contrahentes contrahant de honestate cum consensu parentum, à quibus petenda est vxor, ne alioqui clandestina sint coniugia ab eccl'ia recte prohibita. Tertio, vt contrahentes exprimant suam volũtatem, vt si alteri alter copulari nolit, causam cum honestate recenseat, quemadmodum Tobias fecit: qui impedimentum & obstaculũ, quod fore timet, aperto subindicat. Cui angelus contra eiusmodi impedimentum consulit, dicens: Audi me &c̃. Ex quibus sane verbis duo colliguntur, ob quæ potissimũ contrahi

debet

debet matrimonium, quorum eſt. ¶ Primum, vt ſic fornicatio, quæ ſemper morti obnoxia eſt, vitetur ab eo, qui fortaſſis ſine coniugio continere non poſſit. Id quod Apoſtolus euidenter probat, inquiens. Propter fornicationem autem vnuſquiſq; ſuam vxorē habeat, & vnaquęq; ſuum virum. In coniugali enim vinculo ſi pudicitia corporalis non obſeruatur, damnatio non timetur, quæ alias ſemper timenda eſt. Inibi itaq; contrahentes caueant, ne ex quadam ſalacitate ad explendam libidinem non ex neceſſitate infirmitatis contrahant atq; ſine aliquo bono deſiderio, veluti equus & mulus, quorum ſumma eſt omnium animalium ad libidinem rabies, qui non ratione ſed perturbationũ impetu ad libidinis illecebras ruunt, quibus non ineſt bonorum malorumq; diſcretio. Ad horum autem ſimilitudinem nō agere debent coniuges, qui alioqui deum à ſe ſint excuſſuri, vnde tandem quid gaudij, quid boni apud illos remanere poſſit, facile mentis compos accipit. Siquidem prima inſtitutio coniugij in paradiſo facta ſit, vt eſſet, Apoſtolo teſte, immaculatus thorus & honorabile coniugium, vnde ſine ardore concupiſcētiæ conciperent, ſine dolore parerent. Secunda propter illicitum motum eliminandum extra paradiſum facta eſt, vt infirmitas prona in ruinā turpitudinis honeſtate exciperetur cōiugij. Et hoc eſt, quod palam dicit Apoſtolus. Hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſq; veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore, nō in paſſione deſiderij, ſicut & gentes, quæ ignorant deum. ¶ Secundum eſt propoſitum procreandę prolis, quæ deinde cum angelis ad quorum numerum complendum genus humanum eſt creatum, vel mor-

1.Cor.7

27.q.1 c nuptiarũ.

Pſal.31

Heb. 13

1.Theſ.4

tuis parentibus hic & alibi deum collaudet. Hinc deus,
Gen.2. Crescite & multiplicamini, implentes terram. Cuius argumento protoplastus, quum duorum pater esset, vtrūque docuit cęli numen venerari, quorum Chaimus, qui terræ cultor fuit, frugum primitias, Abel, qui pastor erat, agnos & quicquid eximiū ex toto grege potuit, in holocaustum dedit, Veluti & reliqui sanctiss. patriarchæ subsequentes factitarunt, qui & proinde benedictionē
Gal.3 in filijs consequuti sunt in semine Abrahę, id est, ad beatitudinem prædestinati, qui est Christus benedictus super omnia. Quam sanè benedictionem, si contrahētes vel coniuges habere voluerint, necessum est, vt faciant per tres dies, quæ angelus Tobiam docet vel sub mysterio, quod suo tempore, deo volente, aperiemus.

Caput septimum.

INgressi sunt autem ad Raguelem, & suscepit eos Raguel cum gaudio. Intuēsque Tobiā Raguel, dixit Annæ uxori suæ. Quā similis est iuuenis iste consobrino meo. Et cum hæc dixisset, ait: Vnde estis iuuenes fratres nostri? At illi dixerūt. Ex tribu Neptalim sumus, ex ciuitate Niniue. Dixitque illis Raguel: Nostis Tobiam fratrē meum? Qui dixerunt. Nouimus. Cumque multa bona loqueretur de eo, Dixit angelus ad Raguelē, Tobias, de quo interrogas, pater istius est. Et misit se Raguel, & cum lachrymis osculatus est eum, & plorans super collum eius, dixit:

xit: Benedictio sit tibi fili mi, quia boni uiri & opt. filius es. Et Anna uxor eius & Sara ipsorum filia, lachrymatæ sunt.

¶ Post dicta modo describitur beneficium Tobiæ collatũ in termino viæ propriæ à Raguele propinquo ipsius, qui hic nominatur frater eius, quum tamẽ esset consobrinus & cognatus. Sunt autem consobrini duarum sororum filij vel ex duobus fratribus nati. ¶ Vbi nimirum est sciendum, fratres dici natura, cognatione, adfectu. Natura quidem, qui sunt ex vno patre nati, ceu fuere duodecim patriarchæ, filij Abrahæ. Gente, qua omnes eiusdem gẽtis sunt & patrię. Sic omnes tamẽ Iudæi inter se fratres dici solebant ex Deuterono. dicente. Non poteris constituere super te alienigenam, qui non est frater tuus. Adfectu, Et sunt inspeciali omnes, qui eiusdẽ sunt religionis, sicut omnes Christiani inter se sunt fratres, queadmodũ Apostolus vbiq; illos appellat fratres. Et sunt in communi omnes hoĩes, quoniam ex vno patre Adamo nati sunt. Cognatione, & sunt qui de vna & eadẽ sunt familia siue sint patrui siue patrueles siue consobrini. Ita Abraham vocabat Loth fratrem suum dicens, Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus. Sic fratrẽ suum Tobiam nominat Raguel, quum ambo essent consobrini & cognati. Sic Iacobus frater domini Iesu in scriptura vocatur, non quia filius virginis Marię fuerit, nec q̊d Ioseph illum ex alia vxore genuerit (vt nonnulli voluerunt) verũ quia eius cognatus fuerit ex sorore Mariæ matris. Si enim audimus in scriptura fratres domini, Mariæ cogitemus consanguinitatem nõ iterum parẽtis vllam propaginem. Sicut enim in sepulchro, vbi

Glo. r. in. L. cõsobrinorũ. c. unde legiti.

Gene. 35

Deut. 17

Gene. 13.

Gala. 1

positum est corpus domini, nec antea nec postea mor tuus iacuit, sic vterus Mariæ, nec antea nec postea quic quam mortale concepit: vtpote quæ porta erat Eze-
Eze. 44 chielis omnibus (prçter Christum regem regum) clau sa. Id quod Hçretici cum Hçresiarcha Heluidio minus intellexerūt, qui ideo Mariam post Christum alios peperisse filios cauillati sunt, quoniam nonnulli Aposto li nominarentur fratres domini, quoniam si sic, profecto nedum omnes apostoli, sed & septuaginta duo discipuli Mariç filij fuissent, quos equè omnes Christ⁹ post resurrectionem fratres suos appellauit dicens ad
Mat. vlt. mulieres Marias. Nolite timere, ite nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt. Et ad Mariam Magdalenam idem: vade inquit, ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrū &c̄. Sic Raguel Tobiam vocat fratrem suum nō quia ab eodem patre, sed quoniam ab eadē cognatione fuerit vt in contextu patet, in hæc verba dicente. Ingressi sunt autem &c̄. Vnde colligimus. ¶ Primo, quia Raguel, hospites cum gaudio nōdum adhuc cognitos susceperit, nos debere ad gratiam hospitalitatis esse pro-
Mat. 25. nos, quandoquidem recipere hospites, Christus inter opera misericordiæ recensuerit. Ad quam. s. gratiam Paulus passim inter alios apostolos, sed præcipue ad
Heb. 13 Hebræos scribens hortatur dicens. Charitas fraterni-
Gene. 18 tatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliui-
&. 19 sci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis, quemadmodū de Abraham & Loth scriptura testatur. ¶ Secundo, coll. Opera misericordiæ nos non debere cū tristitia & quasi coacte, sed cum gaudio & voluntarie exhibere, quādoquidem hilarem dato-
2. Cor. 9. rem, inquit Paulus, diligit deus. Vnusquisque prout desti
nauit

nauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate tribuat. Potēs est em̄ deus omnē gratiā abundare facere.

¶ Tertio coll, quoniā Raguel de absente Tobia dixerit multa bona, nos de absentibus etiam de inimicis nos non debere male obloqui. Hinc scriptura, Nō eris, inquit, criminator, nec susurro in populis. Siquidem susurro non modo similis spirituali furi & homicidæ, quū honori absentis detrahit, sed maledictus quoq; in scriptura dicitur, quoniā turbat pacē habentes. Vnde nobis in exemplum Christus, quū de suis discipulis interrogaretur, & ipse nihil boni de ipsis respondere posset, maluit tacere q̄ male de ipsis loqui. Cui⁹ inter alios studiosissimus fuit Augustinus, neminem volēs in sua mēsa pati obloquentē. Vtpote qui huius gratia scripserit pro mensa. Quisquis amat dictis absentū rodere vitā: Hanc mensam indignā nouerit esse sibi. Id quod vtinam pleriq; haberent cordi, quibus hæc maledicta obloquendi est natura, qua nihil odibilius nihil perniciosius nec damnabilius excogitari potest.

Leuit. 19
Eccle. 28
Ioan. 18

Periodus I.

Postquam autem loquuti sunt, præcepit Raguel occidi arietem & parari conuiuiū. Cumq; hortaretur eos ad prādium, Tobias dixit. Hic ego hodie nō manducabo neq; bibam, nisi prius petitionem meam cōfirmes, & promittas mihi dare Saram filiam tuā. Quo audito uerbo, Raguel expauit, sciens quid euenerit illis septem uiris, qui ingressi sunt ad eā, & timere cœpit, ne forte & huic

similiter cõtingeret. Et cum nutaret & non daret petenti ullum responsum, Dixit ei angelus: Noli timere dare eam isti, quoniam huic timenti deũ, debetur coniunx filia tua. Propterea alius nõ potuit habere illã. Tunc dixit Raguel: Non dubito, quod deus preces & lachrymas meas in conspectu suo admiserit. Et credo quoniã ideo fecit uos uenire ad me, ut & ista coniungeretur cognationi suæ secundum legem Mosi. Et nũc noli dubium gerere, quod tibi eam tradam.

Num.36

¶ Quanto gaudio Raguel Tobiam vnà cum angelo susceperit, & quàm pulchre illum ex lineamentis faciei cognouerit, eiq́ deinde osculãdo benedixerit paucis intelleximus. Iam vero sequitur quomodo Tobias à Raguele filiam Saram in vxorem petierit, quam, illi debere angelus antea prædixerat. Et ait contextus: Postq̃ autem loquuti sunt &c. Vnde colligitur. ¶ Primo hospitalitatem non modo constare in suscipiendo sed & in necessarijs ministrandis si facultas adsit. Siquidem opus misericordiæ verum sit & efficax, quod re ipsa exhibetur & nõ verbo tantum. Quia enim opus misericordiæ ex dilectione procedere debet, certe vera dilectum sine facto, si facultas adsit nõ est, vtpote quæ semper operatur. Et hoc est, quod Ioannes ait. Filioli

1.Ioan. 3

mei nõ diligamus verbo neq́ lingua, sed opere & veritate. Vnde & Apostolus hortatur Corinthios ad eleemosynam, dicens: Nunc verò & facto perficite, vt quẽ

1.Cor.8

admodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perfi-

perficiendi ex eo,quod habetis. Si em̃ voluntas prompta est secundum id,quod habet,accepta est,non secundum id,quod non habet, Hinc Raguel suos hospites non modo verbis amicis sed & lautis cibarijs pauit.

¶ Secundo,docere & prodesse,vt negotium,quod est alicuius momenti,ante sumptionem cibi & potus, maxime copiosi,agatur,vt ipsum prudẽtius,melius & sanctius peragatur,quandoquidem homo nunquam melius sibi constat ingenio & ratione,quàm cum sobrius est, quum vel domino teste corda hominum grauentur crapula & ebrietate. Et si enim crapula in animam non agat, ipsum tamẽ adficit corpus,quod deinde animam per consequens afficit, vt fiat paulo grauior scriptura dicẽte. Corpus,quod corrumpitur,aggrauat animã, & terrena inhabitatio deprimit sensum mnlta cogitantem. Hinc & sapientes olim veteres mane consilia,sero autem conuiuia frequentabant. Sic olim Eliezer Abrahæ seruus accepturus filio Abrahæ filiam Laban & Raguelem in vxorem, noluit neq; comedere neq; bibere,nisi perfecto negotio de matrimonio, vtpote non paruipendendo. Sic & Tobias noluit nisi sobrius agere negotium de suo matrimonio. Ideoq; scriptura dicit væ esse terræ, cuius principes mane comedunt,beatam vero illam, cuius principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum & non ad luxuriam.

Lucæ. 21

Sap. 9

Gen. 24

Eccl. 10

¶ Tertio vitium rei tradendæ vel emendæ esse,qui accipit vel emit,deberi detegi. Siquidem vbiq; honestatis præponderat consideratio,quæ dolum excludit, fraudem eijcit. Atq; generaliter dolus in omnib' abesse debet,aperienda simplicitas,intimanda veritas est, Hinc honestatis formulæ sunt,dolum malum abesse,eúmq; cuius dolus fuerit depræhensus,duplici pœnæ obnoxi

 um

L.Iulia. ff. de act. emp. um fore: quemadmodum à iurisconsul. passim cauetur sub titulo. ff. de actionibus empti & venditi. Siquidem doli actio in tegentem vitia competitur. Id quod non modo iurisperitorum, sed & sanctorum patriarcharũ sententia in diuinis scripturis euidenter expressit: quandoquidem Iosue Gabaonitas, quia dolũ nõ detexerãt, vilioris obsequio ministerij mulctauerit: q̃uis clementior sententia, sed diuturnior. Mansit enim officijs pœnæ veteris astutiæ, hæreditario in hunc diẽ ministerio deputatę. Hinc propheta in genere eũ dicit habitaturũ in tabernaculo domini, qui loqueretur veritatẽ in corde suo, qui nõ ageret dolũ in lingua sua, nec decepisset proximũ. Quod agnoscẽs Raguel vir iustus & integer timuit dare filiã suã Tobiæ in cõiugẽ, quia inibi periculum subesse sentiret, quod satis verecũde detexit, vtpote quã non tradidisset, nisi ab angelo edoctus, exẽplo, vt latentia vitia accipienti pandamus. ¶ Quarto coll. Id quod semel à deo est definitum, à nullo posse impediri, quin tãdem euenturũ sit, vt definiuit, de se alibi, dicens: Ego sum deus, & nõ est vltra deus. Consiliũ meũ stabit, & omnis voluntas mea fiet: vtpote contra quẽ nec est prudentia, nec consiliũ. Sic alibi Gamaliel legis doctor dicebat: Si est ex hominibus consiliũ hoc aut opus, dissoluetur, si vero ex deo est, nõ poteritis dissolue re, ne forte & deo repugnare videamini. Sic & si Christi passionẽ, Petrus, Pilatus & huius vxor, quodammodo voluerint impedire, ipsa tamen procedebat, vt definita fuerat, Christo dicente. Et quidẽ filius hominis secundum quod definitũ est vadit. Sic & si multa esse impedimenta videbantur, propter quę Sara collocari non debebat Tobię, ipse tamen eam nacta est, nec alius eã habere potuit, quia sic deus statuerat. Sic recte Ap'lus dixit a

Margin notes: Iosue.6 — Psal.14 — Esai.46. — Prou.21 — Acto.5 — Lucæ.22

xit: Si deus nobiscum, quis contra nos? ¶ Quinto coll. quòd quis nobis aliquid à deo est statutū, vt nobis debetur, necessarium tamen est, vt & faciamus ea, propter quæ deus hoc vel illud dari definiuit. Sic etsi deus sciat quid nobis opus est, & id ipsum dare vult, nos tamen illud vult exorare, dicens: petite & dabitur vobis. Sic etsi ex diuino statuto Sara debebatur Tobię, hic tamen necessum habebat timere deū, Raguelē orare, & peregre ꝓficisci. Contra eos, qui sine medio putant se consequi, quod eis ex gratia à deo futurum debetur. ¶ Sexto coll. Deum ad id quod nobis vult euenire, sapienter disponere modum, quòd quis impossibile visum sit antea. Nā eius sapientia, inquit scriptura, disponit omnia suauiter à fine vsq; ad finem. Sic cùm vellet Mosen fore Hebræorum ex Aegypto ducem, facile modum disposuit, vt infantulus expositus à filia Pharaonis exciperetur & enutriretur, atq; sic inibi in virum euaderet maximum. Id quod impossibile visum fuerat. Sic & modum dedit deus, vt Ioseph fieret summus post regem gubernator & Aegypti saluator, quandoquidem à fratribus venditus in Aegyptum, empt⁹ est à Phutifare Eunucho Pharaōis, principe exercitus de manu Hismaelitarum &c. Id quod impossibile visum fuerat. Sic & deus modum disposuit, vt Tobias Saram duceret, Raguele dicente: Et credo, quoniam ideo deus fecit vos venire ad me, vt & ista coniungeretur cognationi suæ secundum legem Mose. Exemplo, quod si sentimus nos à Deo ad aliquid boni habere inclinationem, vt eo viriliter bonis medijs, Deo duce, tendamus, non curantes de modo, quem Deus in tempore sapienter disponet.

Rom. 8
Mat. 6
Lucæ. 11.
Ioan. 16.
Sapien. 8
Exo. 2
Gene. 36

Periodus II.

Et apprehendens dexteram filiæ suæ, dexteræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus Abrahā, & deus Isaac & deus Iacob uobiscum sit, & ipse coniungat uos, impleatq; benedictionē suam in uobis. Et accepta charta fecerunt cōscriptionem coniugīj. Et post hoc epulati sunt, benedicētes deum. Vocauitq; Raguel ad se Hannam uxorē suam, & præcepit ei, ut præpararet alterum cubiculum. Et intro duxit illuc Saram filiam suam, & lachrymata est. Dixitq; ei: Forti animo esto filia mea. Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio, quod perpessa es.

¶ Dictum est quomodo Tobias à Raguele filiam aram sibi vxorem dari petijt, isq; illi eam petitionem concessit, dicens: Et nūc noli dubium gerere, qđ tibi eā tradam. Iam proinde sequitur, quomodo hæc ipsa concessio sit per matrimonij contractum ratificata in verbis vt sequitur. Et apprehendens dexterā filiæ suæ &c. Vnde collgimus arduitatem matrimonij, quod tanta olim contractum est solennitate: & quanta inibi ab vtraq; partium desideretur fides, & q̃ honeste illic sit agendum. Siquidem ¶ Primo dextera filiæ ducendæ iungitur dexteræ ductoris Tobiæ ad significandam fidem illam inuiolabilem, quæ inter coniuges seruari debet: quæ vtiq; fides in coniunctione vtriusq; dextrę notatur. Quia.n. manus dextera validior est sinistra & firmior, proinde antiqui (vt est in. T. Liuio) dextra

se non

se non modo venerabantur, sed & per dextram, quasi fidei sedem & virtutis ministram iurabant. Ideoque & nunc dextra data signat amicitiam & gratiam, eãq; firmam & veram, non dolosam. Hinc est, vt dextræ cõtrahentium matrimonium coniungantur quasi pro iuramento, vt voluntarie & amice atq; ita contrahant, vt vterq; alteri velit fidem seruare, sine qua matrimonium non valet: quæ nimirum fides est, vt alter coniugum alij corpus suum nõ tradat, vtpote cuius potestatẽ vltra nõ habeat, Apostolo teste. Quod si tradiderit coram deo & homine, adulter est: suæ & fidei fractor, Vnde lex diuina statuit adulteros morte plectendos & quidem lapidibus obruẽdos. Quam & lex quoq; secuta est ciuilis, quæ adulterium iubet gladio puniri. Iura vero Canonica adulteros cauent excõmunicandos quæ est pœna in iure Canonico maxima. Statuta vero quædam municipalia ex causis mitigãtia, adulteros primo separant à thoro, deinde pannos & capillos ante & retro scindunt, ac inde illos trudunt in arcta monasteria, vt inibi sua peccata defleant, sumptis interim eorum bonis temporalibus. Sunt itaq; cõiuges per cõiunctionem dexterarum monendi fidei matrimonialis, vt caueant fore adulteri, qui ex lege diuina regnum dei possidere nequeunt. ¶ Secundo inuocatur super contrahentibus Dei optimi maximi benedictio, quæ est fœcunditas prolis, cuius & gratia vxor est ducenda ex bono matrimonio. Quam vtiq; benedictionem dedit deus super coniugibus in paradiso, dicens: Crescite & multiplicamini & implete terram. Quam sanè benedictionem in coniugio nemo debet impedire sub pœna mortis. Eam si vero deus negat, æquo animo est ferendum, vt qui nihil sine causa faciat, noscens quid con

1.Cor.7. Leuit.20 Deut. 22 Ioan.8 L.quãuis § Sacrilegos. C.de adult. Rom.1 Heb.13 Gene. 1

iugibus

iugibus vtile sit, vt suo loco abunde diximus. ¶Tertio coll. in contractu cõiugij fieri scripturam: vtpote in rei memoriam, quoniam alioqui labilis sit memoriá hominum, qui & aliquoties inopinate moriuntur. Fiunt enim, inquit lex, scripturę de ijs, vt quod actum est, per eas facilius probari possit. Non autem ideo fit scriptura in nuptijs, vt illa eas firmet: quandoquidem nuptiæ valeant licet testationes in scriptis habitæ non sint. Pactum vt ait Imp. quod bona fide interpositum docebitur, & si scriptura non existente, tamen si alijs probationibus rei gestæ veritas comprobari potest, præses prouinciæ secundum ius custodiri efficiet. Quamuis ad cauenda litigia consultum est, vt pro memoria rei gestæ fiat scriptura, vt facta est in nuptijs olim, in cuius vna parte chartæ scribebatur dos, & in alia parte donũ propter nuptias: ac inter duas scripturas fiebant signa, per quorum medium scindebatur charta, & dabatur vna pars viro, & altera mulieri. ¶Quarto coll. Epulas in nuptijs fieri & licere, ita tamen, vt inibi deus benedicetur. Id quod fit, quũ sine peccato comeditur & bibitur sine crapula & alterius offensione, atq; interim deo gratias agatur, quod contrahentes ad tantum sacramentum venire concesserit, & sibi hasce epulas dederit in salutem percipiẽdas, quæ vtiq;, teste Paulo, sine gratiarum actione percipiendæ non sunt.

L. cõtrahi. ff. de pig.

L. pactũ. C De pactis.

1. Tim. 4

Caput VIII.

POstq̃ uero cœnauerunt, introduxerũt iuuenem ad eam. Recordatus itaq; Tobias sermonum angeli, protulit de cassidili suo partem iecoris, posuitq; eã super carbones

nes uiuos. Tūc Raphael angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto superioris Aegypti.

¶ Deserto matrimonij contractu, describitur ordine subsequenti accessus iuuenis Tobię ad coniugem. Atq; in hoc capite quatuor agūtur iuxta quatuor ipsius Periodos. ¶ Et primo quidem quō angelus expulerit dę monium Asmodeum, qui iam antea septē maritos Saræ ob ipsorum libidinosum accessum interfecerat, Ideoq; contextus ait. Postq̄ vero &c̄. Ex quibus inter cætera claret, incensionem iecoris, adeoq; ipsum fumū, figuratiuum fuisse orationis: siquidem fumus ille non expulerit dæmonem, sed angelus ipse merito orationis Tobiæ, quæ (vt supra probauimus) per fumum ascendentem in scripturis intelligitur. Hinc propheta orans inquit. Dirigatur oratio mea, sicut incensum in cōspectu tuo. Sic alibi dicitur, quod fumus incensorum de orationibus sanctorum, de manu angeli coram deo ascenderit. Id quod nihil aliud est, quàm angelum memoriam orationis tulisse in conspectum Dei sursum, non secus atque sursum tendit fumus incensi. ¶ Quamquàm dici possit, vel ideo fumum expulisse dæmonium, quia ad ipsum virtus orationis, quæ est verbum diuinum, accesserit. Sic in figura ex ecclesiæ instituto vtimur contra dæmonum præstigia, sale benedicto, aquis & herbis consecratis, non quia tanta sit virtus salis, aquæ & herbæ per se, verum, quia illis per benedictionem sacerdotis, vis & potentia verbi Dei accesserit, quo omnis creatura sanctificatur, quæ fortassis alioqui noceret, facta ex maledictione peccati mala, vtcunq; creatione optima sit. Ad hunc

Psal. 140
Apoca. 8
1. Tim. 4
Gene. 5.

4.Re.22 hunc modum Helizæus quondam iniectione salis, proculdubio per ipsum verbi potentia consecrati, steri litatem aquæ submouit. Hinc male ab Hæreticis reprehenditur consecrationis cæræ, aquæ, palmæ, salis, herbæ, hocq; genus creaturarum aliarum vsus, quum vtiq; ab usus eorum duntaxat esset reprehendendus, qui ea consecratione abutuntur, Siquidem constet hodie angelũ medio fumi iecoris per virtutem orationis deuotæ, dæmonium relegasse in desertum superioris Aegypti. Veluti alias angelus de cælo descendens, dicitur Sathanam ligasse & misisse in abyssum, id est, in locum homini-
Apo.20. bus inhabitabilem. ¶ Sed quæritur hac in parte, quũ ecclesiæ vera sit fides, dæmonem esse substantiam planè intellectualem & spiritualem, quomodo potuit apprehēdi ab aliquo & quasi corporaliter ad aliquod corpus relegari? ¶Primo responderi potest, hoc quod hic dicitur mystice magis posse intelligi q̃ realiter, quēadmodum de singulis in Tobia suo loco dicam. ¶ Secũdo apprehendi & relegari metaphoricōs intelligi posse, vt sit idem, quod auferre lædendi potestatem. Et erit sensus. Raphael virtute dei abstulit dæmonio vim nocendi amplius, ipso in desertum depulso à cōsortio hominum. Quo sane modo alibi tentandi potestas diabolo fuit allata per Christi verbũ. Vade sathana. Scri-
Matt. 4. ptum est enim &c. statim subsequitur. Tunc reliquit eũ
Marc. 1. diabolus. ¶ Tertio posse quoq; rem corporaliter intelligi ad hunc modum, quod & si dæmonium ex sua sit natura (vt bonus quoq; angelus) incorporeum & spirituale, diuina tamen permissione adsumere sibi potest speciem cuiuslibet terreni corporis, quemadmodũ Sauli pythonissam consulenti, ipsum vt posset ab eo adorari, apparuit (vt volunt nonnulli) in specie Samue-

lis prophetæ ſanctiſſimi: nec mirũ quum Paulo teſte. 2.Co. 11.
idem ſe poſſit in angelum lucis transfigurare. Sic fit vt
dæmonia ſic fictis corporibus adſumptis ſecum tra-
hãt corpora, quæ vt plurimũ, ſpiritibus ipſis obediunt,
ita vt quo ferantur illi ſpiritualiter, eò ferãtur q̊q; ſpeci-
es corporum, ſic vt in momẽto penè nunc hic nũc alibi
eſſe poſſint. ¶ Nec inde mirũ eſt quod perinde corpo Eph. 6.
raliter relegantur ad corporalem locum, quando con-
ſtet quod ipſos dæmones poſt peccatum ſuum deus è
cælo aeris non ſine pœna ſed non ſimili infernali pœ-
næ caliginem qui & corpus eſt detruſerit, cuius cauſa
Chriſtus alibi volucres cæli nominat, quæ ſemen terræ Matt. 13
comederint, vbi vſq; ad iudicium vel certe quoad de⁹
voluerit ſuos manes patiũtur, q & ĩterim ob pctã no-
ſtra partim, partim ob patientiã firmandã &c̃. nos &
in terra, quemadmodum Iobo fecerunt, perſequuntur Iob. 1.
atq; olim maxime cruciabãt hoïes ante Chriſti aduen-
tum, q̊rũ poteſtatẽ per fidẽ ſuam ſic repreſſit, vt eaten⁹
vt antea nocere non poſſint, quamuis in caliginoſo ae
re tumultuantes nobis ſic incommodare moliuntur,
vt niſi deus angelica cuſtodia nos protegeret, ꝑfecto Ap. 7.9.
neq; nos neq; noſtra (ſic illi nobis inuident) vel momẽ-
tum perſiſtere poſſemus. Solent enim illi in noſtã per-
nitiem nõnunq̃ horrenda tonitrua, fulgura, atq; hoc
genus tempeſtates tam in aere q̃ in terra permouere.
Cõtra quorum præſtigia vtimur & reliquijs & ſonitu
campanarum, quo (ſi modo acceſſerit noſtra in deum
fides & deuotio) illi plerumq; deſiſtunt turbare, Chri- Matt. 8.
ſto imperante ventis & mari. ¶ Nec illud irreligioſe
nec falſo fit aut creditur, quoniam non ſonitus campa-
narum qui tñ naturaliter nubes vt q̊d leue fugãt eos non
fugat, ſed virtus verbi dei, quo campanæ deo in noſtrã
N ſalutem

ſalutem ſunt conſecratę hoc efficit, quam ſufferre nequeunt. Siquidem & Dauid olim per canticum citharæ ſuæ dæmonium ex Saule vel fugauerit vel placauerit,
I.Re. 16. rit, vt qui ad citharam verba ſacra & potentia cecinerit, quæ illa ferre nequeunt nec ſubſiſtere, Chriſti vere inuocato nomine. Sic alibi ex homine obſeſſo clamauit ad Ieſum venientem. Sine: quid nobis & tibi Ieſu
Marc. 1. Nazarene? Veniſti perdere nos. Scio, quia ſis ſanctus
Lucæ. 4. dei, Et increpauit illũ Ieſus dicẽs obmuteſce, & exi ab eo. Et exijt ab illo, nihilq́ illum nocuit. Sic aliàs quum Ieſus veniſſet trans fretum in regionẽ Geraſenorum
Matt. 8. occurrerunt ei duo habentes dęmonia, de monumentis exeuntes, ſęui nimis, ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam. Et ecce clamauerunt, dicentes, Quid nobis
Marc. 5. & tibi Ieſu fili dei? Veniſti huc ante tempus torquere
Lucę. 8. nos. Erat autẽ non longe ab illis grex multorum porcorum paſcens. Dęmones autem rogabant eum, dicentes. Si eijcis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum Et ait illis, ite, At illi exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abijt totus grex p præceps in mare, & mortui ſunt in aquis.

Periodus II.

Tunc hortatus eſt uirginẽ Tobias, dixitq́ ei: Sara exurge et deprecemur deum hodie et cras et ſecundum cras, quia ijs tribus noctibus Deo iungimur, tertia autẽ transacta nocte in noſtro erimus coniugio. Filij quippe ſanctorum ſumus & non poſſumus ita coniungi, ſicut gentes, quæ ignorant deum, Surgentes autem pariter, inſtãter orabant

bant ambo simul, ut sanitas daretur eis. Dixitq; Tobias. Domine deus patrum nostrorum, bendicāt te cæli, terræ, mareq; & fontes & flumina, & omnes creaturæ, quæ in eis sunt. Tu fecisti Adam de limo terræ, dedistiq; ei adiutoriū Euā. Et nūc domine, tu scis, quia non luxuriæ causa accipio sororē meā coniugē, sed sola posteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuū in secula seculorum.

Expulso per angelum dæmone subsequitur nūc inter alia Tobiæ iunioris ad deū deuota oratio, cuius merito dęmonem ipsum fuisse depulsum credimus. Et ait contextus. Tunc hortatus est virginem &c. vnde, ¶ Primo col. nuptias summa honestate & in timore dei vsq; adeo esse inchoandas, vt à concubitu matrimoniali salutarit nubentes, abstineant tribus noctibus per continuam ad deum orationē. Per quas sane tres noctes fortassis non inepte intelligimus, tres partes pœnitentiæ. s. contritionem, confessionem & satisfactionē, quibus profecto recte vtentur contrahentes ob reuerentiam matrimonij, quod est sacramentum nō vulgare, in quo cōtrahētibus ad omnia hoc præstatur amplior gratia, quo illud deuotius cōtrahitur & agitur. Quod autē sacramentū sit, alias inter cætera, quę nunc trāseo, ostendimus ex Apostoli verbis, quæ sic habent. Ita & viri diligere debent vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquā carnē suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam sicut & Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis Ephe. 5 Gene. 2 Matt. 11 Mar. 10

 Matt. 5.
primum inquirunt regnum dei.i. faciunt, quod pertinet in laudem dei. Cui⁹ gratia deus ipse vestit & nutrit Lucæ.2
volatilia celi & lilia agri: q̊ꝶ exēplo nos ipsi deberem⁹ incitari ad laudes diuinas in cõfusionē nostrã. ¶Quarto col. Deberi contrahi matrimonium potissimum, vt inde sequatur posteritas, quæ vel defunctis parentibus benedicet deũ, cuius causa deus hominem primũ creauit. Non autem debet contrahi matrimonium, vt posteritas inde augeatur, precipue in vanam gloriã & cõ Gene. 1
seruationem rerum temporalium, quæ vt plurimum potius damnant q̃ saluant, & in dei dedecus exercentur, vt aliquoties faciunt, qui suã iactitant nobilitatē.

Periodus III.

Dixit itaq; Sara: Miserere nobis domine, miserere nobis, & consenescamus ambo pariter sani. Et factum est circa pullorum cantum accersiri iussit Raguel seruos suos, & abierunt cum eo pariter, ut foderent sepulchrum. Dicebant enim, ne forte simili modo euenerit ei, quo & cæteris aliis septē uiris, qui sunt ingressi ad eam. Cũq; parassent fossam, reuersus Raguel ad uxorem suam, dixit ei: Mitte unam ex ancillis tuis, & uideat si mortuus est, ut sepeliam eum antequã illucescat dies. At illa misit unam ex ancillis suis. Quæ ingressa cubiculum reperit eos saluos & incolumes, secum pariter dormientes, & reuersa nunciauit bonum nunciũ,

Et bendixerunt dominũ Raguel uidelicet & Anna uxor eius. Et Dixerunt.

Posita Tobiæ ad deũ opt. oratione sequitur oratio Saræ, et quid pariter interim egerint parentes illius in hęc verba. Postq̃ verò &c̃. Quãuis autem hęc verba suam singularem vtilitatem habent in sensu mystico, de quo, duce deo, dicturi sumus ad finem Tobiæ, nihilominus inter cætera ex ipsis ¶ Primo coll. recte nos posse petere à deo temporalia, sic tamen vt æternis non sint impedimento sed augmento, ita vt propter æter-
3.Reg.8. nalia petantur. Siquidem senectus temporale sit bonum, quod ad salutem nostram recte possumus pete-
Esaię.38. re. Sic Ezechias longiorem sibi vitam à deo petijt, quæ
4Re.20 & tanquam rem piam in mercedem deus promisit
3.Re.4. parentes honorantibus quam non promitteret, si ne-
Exo.20. q; petenda neq; danda esset. Ita tamẽ omnia tempora
Ephe.6. lia petenda, vt cędant in gloriam dei & nostram salutẽ.

¶ Secundo coll. validam & efficacem esse orationem in fide & sedulitate, quia enim Tobias & Sara instanter & fideliter orarunt, ideo illis dæmonium nocere
Matt.21. haud potuit. Hinc Christus alibi dicit: omnia quæcun-
Iacobi.1. q; petieritis in oratione credentes, accipietis. Sic Iacobus adfirmat impetrari omnino sapientiam, si petatur sine dubitatione à deo. Quãtum valeat autem assiduitas orationis, heri accepimus, & intelligim⁹ ex Euã-
Lucæ.18. gelica illa vidua, qua de Lucas.

Periodus IIII.

Benedicimus te domine deus Israel, quia non contigit nobis, quemadmodum putabamus

mus. Fecisti enim nobiscum misericordiam tuam, & exclusisti à nobis inimicum perse- quentem nos. Misertus es autem duobus unicis, fac eos domine plenius benedicere te & sacrificiũ laudis tuæ & suæ sanitatis offerre, ut cognoscat uniuersitas gentiũ, quia tu es deus solus in uniuersa terra.

¶ Dictum est in proximo Periodo, quomodo Tobias & Sara coniuges ad deum contra diabolicas insidias orauerint, simulq; quoniam fideliter & perseuerarant orarunt, obtinuerunt salui manere victo & pulso per angelum dęmonio. Subsequenti nunc ordine ponitur tam Raguelis q̃ Annæ pro obtento à deo beneficio gratiarum actio & benedictio in hæc verba, vnde colligitur. ¶ Primo gratias deo agendas obtenta aduersus hostem .s. visibilem vel inuisibilem victoria. Siquidem ipse solus est, cuius adiutorio vere vincitur hostis & vnde omnis felix est victoria. Vnde scriptura, Equus (inquit) paratur ad diem belli, dominus autem Prou. 21. salutem tribuit. Hinc aliàs dicebatur à domino ad Iosaphat & eius populum. Nolite timere nec paucatis 2.Pa. 20. hanc multitudinem. Nõ enim est vestra pugna sed dei Et alibi Iudas Machabæus, quoniam (inquit) non in 1.Mac.3 mulitidudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est, proinde etiam pro pace orans, ait. Da pacem domine in diebus nostris, quia non est alius qui pugnat pro nobis nisi tu solus deus noster. Eapropter habita victoria nulli quam illi habenda est laus & gratiarum actio. Sic Propheta

de victoria contra Aegyptios obtenta à filijs Israel ce-
Psal.113 cinit. Nõ nobis dñe nõ nobis: sed nomi tuo da gloriã, Id
quod & Moses fecit deuictis Aegyptijs, dicens: Cante-
mus domino. Gloriose enim magnificatus est, equum
Exod.15 & ascensorem deiecit in mare. Fortitudo mea & laus
mea dominus, & factus est mihi in salutem &c. quę nõ
tam debent intelligi de visibilibus quam inuisibilibus
Ephes. 6 hostibus, quoniam Paulo teste, cõtra illos nobis est cer
tamen, vt facile est cognoscere ex dæmonio, quod vi-
ros septem interfecerat, quo deuicto gratias agunt Ra
guel & Hanna, dicentes benedicimus. Et dicitur singu-
lariter deus ipse, deus Israel, vtcunq; sit & aliorum.
Deut.4 ¶ Primo, quia singulariter erat Israelitarum per legẽ
ab eo datam & ob cultum diuinum & alia beneficia.
Secundo quia solus Israel olim verum deum viuentem
Psal.113 coluit, cæterę vero gentes idola, simulachra gentiũ ar-
gẽtum & aurum, opera manuum hominũ. Hinc deus
Esai.46. ipse de se ipso ait: Ego sum deus, & non est vltra deus,
nec est similis mei. Consilium meum stabit, & omnis
voluntas mea fiet. ¶ Secundo nos ideo debere à deo
petere voluntatem & vitam, quatenus liceat ei media
sanitate laudes sacrificare, quod fortassis alioqui nõ tã
cõmode fieri posset, vt inde emaneat gloria & magni-
Ioan.12 ficẽtia dei. Sic quum Apostolus alibi hortatus esset, vt
corpora nostra exhiberemus hostiam deo, voluit obse
quium nostrum esse rationale, i. quod ratio ipsa mode
retur & æquitas. Nec enim sic corpus eius, qui incolu-
mis multum prodesse potest, castigandum est, vt inde
subsequatur enormis ægritudo, quę deinceps sacrificiũ
laudis impedire possit. Cuius argumẽto alias Aposto
1.Tim.5 lus hortatur Timotheum, vt hominem maxime vtilẽ
& tamen valetudinarium, vt vltra nõ bibat aquam sed
vtatur

vtatur modico vino propter laborantem stomachū, & frequentes ipsius ægritudines. Ita nimirum incolu mes esse velle debemus, vt deo melius seruire quimus, non vt solutius carni indulgere,vt faciunt nōnulli, q̊d peccatum est omnium maximum. Peccant quoq; maxime,qui fortassis ægrotare permissi sunt, quia peccarunt, & sanari orant promittuntq́; suam deinde innocentiam,& conualescentes illico repeccāt,qui profecto timere habent peiora. Id quod multis patet exemplis in sacris literis. Atq; dominus ipse arguit ad sanatū di- Ioan. 5
cēs. Ecce sanus factus es,caue ne pecces,ne quid deterius tibi eueniat. Ita pie parentes Raguel & Anna rogarunt deum,vt daret filios incolumes posse offerre sacrificium laudis & sanitatis.

Periodus V.

Statimq́; præcepit seruis suis Raguel, ut replerent terra fossam quam fecerant priusquam eluceſſeret. Vxori autem suæ dixit, ut instrueret conuiuium, & præpararet omnia quæ in cibos erant iter agentibus necessaria. Duas quoq; pingues uaccas, & quatuor arietes occidi fecit, & parari epulas omnibus uicinis suis, cunctisq́; amicis. Et adiurauit Raguel Tobiam, ut duas hebdomadas moraretur apud se. De omnibus autem quæ possidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit hāc scripturam, ut pars dimidia quæ supererat, post obitū eorū Tobiæ dominio deueniret,

¶ Posita parentum benedictione, qua deo benedixerunt, quoniam ille sponsum & sponsam incolumes & superstites contra diabolicas insidias conseruauerat, sequitur nunc nuptiarum in hũc modũ descriptio. Statimq́ꝫ præcepit seruis suis &c̃. Vnde ¶ primo colligit Licere nuptias solenni conuiuio celebrari in reuerentiam matrimonij, tanti.s.sacramenti, ad quod coniuges peruenire deus dignatus est, vt eius inibi impleatur voluntas de prole suscipienda, quæ ipsum deinde fit plenius benedictura. Sic & Iacob ducens vxorem
Gen. 29. filiam Laban, vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias. Ita pene scriptura vbiqꝫ meminit celebritatis nuptiarum, quæ vtiqꝫ in publico & non in secreto agi debent, vt nunc faciunt Schismatici. ¶ Secundo colligitur Conuiuia ad necessitatem non ad superfluitatem esse instruenda, vtpote à quibus absit cibariorum & potuũ diligens exquisitio, vt in fine cap. noni dicemus: quandoquidem luxuriantes in conuiuijs suis deus in diem iudicij cruciandos reseruat, qui
2.Pet. 2. & pauperascunt deinde. Hinc scriptura. Noli esse in cõ
Prou.23. uiuijs potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potib. & dantes symbola consumentur. ¶ Tertio coll. Paren-
2.Cor.12 tes non debere hęreditatem totam filijs donec viuunt sed post mortem, id quod nec ipsis cõsultum est. Hinc Raguel Tobiæ dimidiam partẽ suæ possessionis post mortem suam recipiendam statuit. Et hoc est, quod ait
Eccl .33. scriptura. In die consumptionis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus tui distribue hæreditatem tuam. Filio & mulieri, fratri & amico tuo non des potestatem super te in vita tua, & non dederis alij possessionem tuam, ne forte pœniteat te, & depreceris pro illis. Meli

us est

us est enim, vt filij tui te rogent, q̃ te respicere in manus filiorum tuorum.

Caput IX.

TVnc uocauit Tobias angelũ ad se, quẽ quidem hominem existimabat, dixitq́ ei: Azaria frater, peto ut auscultes uerba mea: Si meipsum tradam tibi seruuum, non ero condignus prouidentiæ tuæ. Tamen obsecro te, ut assumas tibi animalia siue seruitia, & uadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, reddasq́ ei chirographum suum, & recipias ad eo pecuniam, & roges eum uenire ad nuptias meas. Scis enim ipse quoniam numerat pater meus dies, & si tardauero una die plus, contristatur anima eius. Et certe uides quomodo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentum spernere non possum.

¶ Descripto, quod dictum est circa Tobiam in viæ suæ termino, iam deinde describitur, quid pro eo actũ est in termino viæ angelicæ. Siquidem ipse angelus à Tobia rogatus, propter non condemnandas causas Ragen petijt atque inibi à Gabelo debitum, de quo supra recuperat, veluti satis eleganter enarrat cõtextus, dicẽs: Tũc vocauit Tobias angelũ &c̃. Vnde ¶ Primo col. nihil æque facere ad petita impetranda quã petẽtis gratitudo, à qua recte petitio incipit. Est aũt gratitudo

quando

quando quis, humiliter confitetur acceptum benefici-
Col. 3 um, atq; ideo gratias vel agit, vel pro virili refert. Ad
quam vel ideo Apostolus hortatur, quum sit omniū
virtutum laudatissima, cælo & hominibus iucundissi-
ma, seu ediuerso vitiorum pess. est ingratitudo, quę de
meretur spoliari eo, quod habet, illa quod habet mere
Matt, 25 tur in duplo recipere. Sic alibi ingrati seruo recipitur
talentum, quo domino nihil ingratitudinem lucratus
erat, ablatum est & datum grato, qui decē receperat,
quoniā gratus erat, domino lucratus. Siquidem grati-
tudo mereatur beneficia accipere, accepta retenta sibi
augere, & maiora sibi superaddi, Sic hodie angel⁹ ma-
gis ac magis inseruit Tobię, quia gratus fatetur prius
beneficium, dicens: Si me ipsum trado. Q. d. & si mei-
psum tibi traderem, nō tibi dignam pro tuis in me be
neficijs mercedem redderem. ¶ Secundo nihil esse pe-
Prou. 18 tendū sine causa rationabili. Sic occasiones quærit, qui
vult recedere, ab amico recedere. Si hinc duabus ardu-
is causis Tobias se angelo excusat. ¶ Tertio col. Fili-
os non modo parentibus debere simpliciē obedire, sed
& declinare quodcunq; possit illos offendere, qui alio
quī peccant & maledicuntur. Quam malę famę est, qui
Eccl. 3 derelinquit patrē, & est maledictus à deo, qui exaspe-
Ephes. 5 rat matrem. Hinc paterne monet Apostolus, dicens:
Colos. 3 Filij obedite parētibus per omnia: hoc enim placitum
est in domino & iustum est.

Periodus I.

Tunc Raphael assumens quatuor ex ser-uis Raguelis, & duos camelos in Rages ci-uitatē Medorum perrexit, & inueniens Ga-belum, dedit ei chirographum suum, & re

cepit omnem pecuniam. Indicauitq́ȝ ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ geſta ſunt, fecitq́ȝ eum ſecum uenire ad nuptias. Cunq́ȝ ingreſſus eſſet domũ Raguelis, inuenit Tobiam diſcumbentẽ, & exiliens oſculati ſunt ſe inuicem, & fleuit Gabelus, benedixitq́ȝ deum.

¶ Præmiſſa Tobiæ ad angelum petitione, ſubſequitur nunc angeli ad eam petitionem condeſcenſum, vt patet in contextu dicens. Tunc Raphael. Vnde. ¶ Primo col. nos libenter debere hominibus inſeruire in eis quæ honoris ſunt veluti nuptię. Siquidem hodie Gabelus ad nuptias Tobiæ ex longinquo non ſine fatigatione venerit. ¶ Secundo dicere iuuenem, vt vel diſcumbens adſurgat ſeni atq́ȝ illi deferat honorem. Vnde ſcriptura, ne ſpernas, inquit hominem in ſenectute ſua. Et Eccle. 8
alia ait. Coram cano capite conſurge, & honora perſo- Leuit. 19
nam ſenis. De quo Satyric⁹ alibi pulchre, ca. 13. Vale li. 2. cap. de Inſtitutis Antiquis.

Periodus II.

Et dixit: Benedicat te deus Iſrael, quia filius es optimi uiri, & iuſti, & timentis Deum, & eleemoſynas facientis, & dicatur benedictio ſuper uxorem tuam, & ſuper parẽtes ueſtros, & uideatis filios ueſtros, & filios filiorum ueſtrorum, uſq́ȝ in tertiam & quartam generationem, & ſit ſemen ueſtrum benedictum á deo Iſrael, qui regnat in ſecula

ſeculo-

seculorum. Cunque omnes dixissent, amen, acesserunt ad conuiuium, sed cum timore domini nuptiarum conuiuium exercebant.

¶ Exhibitis amicitiæ, pietatis & charitatis signis, sequitur quō Gabelus benedixerit Tobiæ & eius vxori. Est autem hac in parte benedictio, nihil aliud q̃ à Deo precari alicui bonum, vtpote multiplicationem rerum spiritualium & temporalium. Qua olim sancti patriarchæ non frustra nec sine effectu vsi sunt super suis, vtpote, quibus eueniebant per benedictionem optata. Quemadmodum claret in benedictione Isaac super Iacob Esau fratre. Et in benedictione Iacob super duodecim filijs suis. Ita quoq; benedixit Gabelus Tobiæ, vt patet in textu, dicente: Benedicat te deus Israel. Vnde coll. ¶ Primo plērunq; à Deo benedici filios propter parentes bonos, quemadmodum & filij aliquando puniuntur propter parentes, velut filius Dauid mortuus est ob patris peccatum. ¶ Secundo benedictionem esse nō paruam, quod quispiam longęuus videt multitudinem filiorum & nepotum, & esse honoris habere multos filios, vt alias diximus. ¶ Tertio coll. Conuiuia debere in timore domini celebrari. Id quod fit, vbi caueamus inibi lædere DEVM & proximum, Ita vt absit crapula & superfluitas, vnde suboritur deinde blasphemia, homicidium, luxuria, adulterium & cætera. Et absit susurratio, vnde suboritur denigratio famæ alterius, Conuiuium proinde est habendum cum moderatione & honestate: fieriq; inibi

Gene.28

Gen.49

Exo.20

2.Re.12

inibi debet talis locutio, quæ ædificet iuxta conditionem conuiuarum, & de ſuperfluo pauperes ſunt alendi, non canes inutiles, non ſcorta, non lenones. Et hoc genus alij.

Caput decimum.

CVm uero moras faceret Tobias, cauſſa nuptiarum, ſolicitus erat pater eius Tobias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus eſt ibi? Putas ne Gabelus mortuus eſt, & nemo reddet illi pecuniam? Cœpit autem contriſtari nimis ipſe & Hanna uxor eius cum eo, & cœperunt ambo ſimul flere, eo quod die ſtatuto minime reuerteretur filius eor ad eos. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lachrymis, atque dicebat: Hei mihi fili mi, ut quid te miſimus peregrinari, lumen oculorum noſtrorum, baculum ſenectutis noſtræ, ſolatium uitæ noſtræ, ſpem poſteritatis noſtræ? Omnia ſimul in te uno habentes, te non debuimus dimittere à nobis.

¶ Hactenus de Tobiæ itineris progreſſu ſcriptura diſſeruit, iam poſthac de regreſſu eiuſdem narrat, inquiens: Cum vero moras, & cætera.

Ex

Ex quibus verbis colligimus. ¶Primo & si homini solicito multa obueniunt aduersa cogitata perinde atq; verisimilia, ipsum tamen propterea non debere solicitudini subiacere quasi desperantem, qm̃ vt plurimum eiusmodi cogitata sunt falsa, vtcunq; possibilia. Ita Tobias sollicitus cogitabat propter moram filij, filiũ vel propter aliquod malum detineri, vel ægrotare vel Gabelum esse mortuum, quum tamen nihil eorum esset verum. Proinde in ijs & similibus aduersis cogitationibus nos, qui causas rerum ignoramus, deo qui nos ita finit tentari, debemus nos & nostra committere, qui etiam pessima sua bonitate vertere potest in bonum diligentibus ipsum. Hinc Petrus ait. Omnem solicitudi-
1.Pet.5 nem vestram proijciẽtes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. Sic Iacob olim faciebat, amissi filio Ioseph,
Gen.37 per fratres clam diuendito. ¶ Secundo, non deberi periculo exponi, quod maius est, propter minus. Siquidem conqueritur mater Tobię: quod filium dimiserint peregrinatum, in quo omnia & tot bona habere videbantur, propter vilem ipsam pecuniã, quum vtiq; parẽtes vix possint proba prole habere preciosiorẽ thesaurum. Sic Christus prohibet alibi solicitudinem pro cor-
Lucæ.12 pore ipso, quum interim negligatur anima & periculo exponitur, quæ longe præstat corpore, vtpote quę nõ possit habere permutationẽ. Quid enim, inquit Chri-
Matt.16 stus, prodest homini si mũdum vniuersum lucraretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Sic nulla possit pecuniæ, quę ex luto est, esse comparatio cum filijs, qui (vt patet ex Tobia) parentum sunt oculi, baculum senectutis, solatium vitæ & spes posteritatis, quam vni plcede siderãt parẽtes, vnde & fieri solet, vt nepotes plerunq; magis q̃ filios ipsos ament, vt alibi ad longum dispu-

diſputauimus. ¶ Tertio coll. filios non poſſe reddere ęquiualens nec reſpondere in amore parentibus qui ineffabilem pene erga illos habent adfectum. Siquidem nullo arctiore vinculo homo homini iungatur, nullo minus ſolubili nexu q̃ eo, quo parentes liberis. Multa (vt dixi) volumus patriæ debere, multa parẽtibus, multa demum multis, ſed filiorum cauſa omnia volumus, per ferrum, per flammas itur intrepide, ſi filiorum charitas poſtulet, nullius incolumitas homini ſuauior, nullum funus acerbius, magisq́ꝫ luctuoſum. Id quod alias in patriarcha Iacob, erga Ioſeph. In Dauide erga Abſalonẽ, in patrefamilias euangelico erga filiũ nepotẽ ſatis abũde oſtẽdimus, q̊dq́ꝫ hodie aperte probat̃ in Tobia. Gene. 37 & 46 2. Re. 16 Lucæ. 15

Periodus I.

Cui dicebat Tobias: Tace, & noli turbari ſanus eſt filius noſter, ſatis fidelis eſt uir ille, cum quo miſimus eum. Illa autẽ nullo modo cõſolari poterat, ſed quotidie exiliens circunſpiciebat & circuibat uias omnes, per quas ſpes remeandi uidebatur, ut procul uideret eum ſi fieri poſſet uenientem. At uero Raguel dicebat ad generum ſuum: Mane hic, & ego mittam nuncium ſalutis de te ad Tobiam patrem tuum. Cui Tobias ait: Ego noui quia pater meus & mater mea modo dies computant, & cruciatur ſpiritus eorũ in ipſis. Cũq́ꝫ uerbis multis rogaret Raguel Tobiam, & ille eum nulla ratione uellet audire, tradidit ei Sarã & dimidiã partẽ omnis

ſubſtantiæ ſuæ in pueris, in puellis, in pecudibus, in camelis, & ĩ uaccis, & pecunia multa, & ſaluum atq; gaudentem dimiſit eum à ſe, dicens: Angelus dñi ſanctus ſit in itinere ueſtro, perducatq; uos incolumes, & inueniatis oĩa recta circa parẽtes ueſtros, & uideant oculi mei filios ueſtros priuſq̃ moriar.

¶ Hactenus de ſingulari pietate parentum Tobiæ in ipſum Tobiam iuniorẽ, quã ſcriptura hic proſequitur, & maxime matris ſingulariter propter filij abſentiã dolenter mẹrẽtis, quã vir ipſe viriliter cõſolat. Vnde coll.

¶ Primo viꝶ maxime oportere eſſe in ſuis aduerſis fortẽ & cõſtãtẽ, & nõ deſperare, verũ quod penes ſe in dubio eſt, cõmittere deo, illiq́; prorſus in melius cõfidere: quandoquidẽ ille propter ineffabilẽ ſuã bonitatẽ & ſapientiã, nõ poteſt nõ oĩa bene & ſuauiter diſponere, &
Sap. 8 mala q̃q; ipſa vertere in bonũ diligẽtibus ipſum. Hinc
Rom. 8 Petrus, omnẽ, inquit, ſolicitudinẽ veſtrã, proijciẽtes in eũ, q̃m ipſi cura eſt de vobis, q nec vnq̃ (vt ait ꝓpheta)
1. Pet. 5 iuſtũ dereliquit, q̃uis illũ ſatis acriter probet tẽtatiõib⁹.
Pſal. 36 In aduerſis igitur cõſtitutus meminerit vel vni⁹ hodie Todiæ, tribulati, vtpote q &ſi eſſet poſitus in afflictiõe pro filio, pro cæcitate, ꝓ ſenectute etiã q; ꝓ paupertate, in deũ tñ cõfidẽs vxorẽ viriliť cõſolať, & ꝑmit alto corde dolorẽ. ¶ Scđo, filios debere parẽtibus bene pẹcipientibus obedire præ omnib⁹ etiã amiciſſ. propter proximã illoꝶ erga filios proximitatẽ, & pietatem, quã illi poſt deũ habent ad filios lõge max. Ideoq; prima obedientia & reuerẽtia deo, ſcđa vero debetur parentibus. In cuius teſtimonium Moſes olim, deo iubente, in decalogo

calogo in primis posuit mandata de deo colendo,& ꝓximum, deinde pręceptũ de parentibus honorandis. Id quod ipse Christus dei filius suo exẽplo mõstrauit. Ille enim quum in templo patris pręceptũ esset exequutus tandẽ, inquit euangelista, descendit cũ parentibꝰ & venit in Nazareth & erat subditus illis. Sic hodie Tobias patri nõ Ragueli, vtcunq; charissimo obediuit, vtpote, qui parentũ in se pietatem nouerat maximã. ¶ Iam vero suboritur à nonnullis quæstio tam desiderata q̃ vtilis, quoniam prouocet filios ad amandũ parentes, atq; hoc pacto ad implendun dei mandatum, quod est, honora parentes. Id quod, ait Paulus, placitum est corã deo. Est autem quæstio talis. Quæ est ratio, quod vsq; adeo parentes adficiuntur filijs? Respondendum censuerim. ¶ Primo quod filij eorum sunt opus, quod artifex odio habere nequit. Siquidem parẽtes genuerint filios, vti artifices sua opera. Hinc scriptura: Parentes honora, quoniam nisi per illos natus non fuisses. Deut. 6 Exo. 20 Lucæ. 2 Ephes. 5 Eccle. 7

¶ Secundo quod filiorum caro est caro parentum, nã (vt Paulus ait) nemo vnquam odit carnem suam, sed nutrit & fouet eam. ¶ Tertio, quod natura sunt & anima sui similes, iam constat, quia omne animal, teste scriptura, diligit simile sibi, sic & omnis homo proximum sibi. Hinc alteruter parentum magis diligit eum filium, qui sibi magis natura aduenit & moribus. Ephes. 5 Eccl. 13

¶ Quarto, quia filij parentibus magno constant, quos educant summis curis & laboribus. Siquidem liquet, magis amamus, quæ pluris emimus. Hinc plerunque mater plus q̃ pater ardet filios, quoniam ipsa plus patre in filio educãdo laboris suffert, & maxime prægnãs adhuc. Quandoquidem quasi omnes fœminæ mox à conceptu decimo die sentiunt capitis dolores, ocu- Pli. li. 7. cap. 6.

lorum vertigines tenebrasq; fastidium in cibis, redundatione stomachi, & maxime capillum germinante partu & in plenilunio &c. Hinc paulo superius ad Tobiam iuniorem inquit Tobias senior. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Memor eñ esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in vtero. ¶ Quinto quod sciunt parentes sibi per filios vitam & memoriam fore longam & immortalem, quum per solam sobolem sequatur posteritas, in qua parentes viuere creduntur, At nihil homini rationi vtẽti longa memoria & immortalitate gratius & optabilius. Hinc scriptura. Mortuus est (inquit) pater eius & quasi non est mortuus. Similem eñ sibi reliquit post se. In vita sua videt & lætatus est in illo. In obitu suo nõ est contristatus, nec confusus coram inimicis, Reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam. Hæ sunt rationes, quibus parentes ita filijs adficiantur, vt illorum salutem æque atq; suam putent, quorum gratia mori non formidant, & thesaurizant, qui & puniuntur maxime in illis, quum aliquoties magis eis q̃ sibi ipsis adficiant, quorũ mors illis est omnium luctuosiss. & incolumitas suauissima.

Tobi. 4.

Eccl. 30.

L. Isti. § fi. ff. quod metus.

Periodus II.

Et apprehendentes parẽtes filiam suã osculati sunt eã, & dimiserunt ire: monentes eã honorare soceros, diligere maritũ, regere familiam, gubernare domũ, & se ipsam irreprehensibilẽ exhibere.

¶ Data à Raguele socero benedictiõe super filijs Tobia & Sara, subsequitur nũc informatio quam parentes

tes suggesserũt filiæ Saræ prorsus vtilẽ & necessariam ideoq; circa finem datã, vt hæc arctius memoriæ commendaretur. Ex qua quidẽ informatiõe colligunt aliquæ doctrinæ ꝓ coniugibus quarꝫ est ¶ prima ipsos cõiuges debere soceros honorare, & quidẽ non aliter atq; parentes. Nã sicut socer filij est pater, quẽ ille honorare ex præcepto dei obligatur, ita & pater est vxoris: qm̃ ipsa cum viro vna est caro ꝓpter sacramentũ matrimonij iuxta scripturã & Christi dictũ. Vehe igit̃ nuribus quæ male tractãt vel soceros vel socrus, q̊s patres & matres vocare deberẽt vt ipsa ab illis vocat̃ filia. ¶ Secunda cõiugẽ suũ virũ diligere. s. verbo & facto, & quidẽ honeste et pudice nõ libidinose debere: id q̊d pari ẽ est honorare: nec aliter q̃ carnẽ suã, quã odio nõ habet, virũ suum diligere debet, qm̃ eius vna sit caro cum carne illius. Hic Paulus cũ Petro ait. Mulieres viris subditæ sint sicut dño, qm̃ vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclsiæ. Sed sicut ecclesia subdita est Christo, ita & mulieres viris suis in om̃ibus: atq; sic vxor timeat virũ. ¶ Tertia coniugẽ. s. vna cũ viro suo debere gubernare domũ hortante Apostolo q̊q; cum ait. Tu aũt loquere, quæ decẽt sanam doctrinã. s. doce adolescentulas, vt viros suos amẽt, filios suos diligant, domus curã habentes. Est autem gubernare domũ nihil aliud, q̃ ea quæ inibi sunt agenda, recte partiri: q̃nquidem sunt, quæ magis deceant viros. s. mercari, agros colere & hoc genus similia, sunt quæ magis deceãt mulieres, s. docere pueros, illis coquere & inseruire, nere, lac cogere, purgare, lauare: & cõsimilia muliebria, quę mulier suo tp̃e facere debet & ꝓ loco gubernare. ¶ Quarta coniugẽ q̊q; debere regere familiã. i. illi recte pręesse. Quum enim vnicuiq; de proximo suo sit mandatum,

Deut. 5.
Exo. 20.
Gene. 2.
Matt. 19.
Mar. 10.
Ephe. 5.
Collo. 3.
I. Petri. 3.
Tit. 2.

Eccle.17 quanto magis patri vel matrifamilias de familia sua. Consistit aũt familia in duob⁹ ¶ Primo in filijs, quib⁹ tria debẽt, parentes. Primo iure naturali educationẽ, vt videmus in brutis, vnde, nõ debẽt filij parẽtibus sed parẽtes filijs thesaurizare. Secũdo informationẽ, Hinc
2Cor. 12. scriptura. filij tibi sunt, erudi illos. Sed qd illos erudire
Eccle. 7. debẽt? symbolũ dico, vt inibi discãt spem suã in deum ponere ex oratione dñica, & eius opera per fidẽ cognoscere, illiusq; mãdata seruare per charitatẽ ex decalogo. Tertio correctionẽ à vitijs & scelerib. Siquidẽ sępe parentes à deo puniunt, qm̃ filios non in tẽpore correxerint vt patet in Heli, in Dauide respectu Absalõis &
1.Reg. 2.
2.Reg. 3. Aman. vnde scriptura. Qui diligit filiũ, assiduat ei fla-
2.Re. 13. gella. curua ceruicem eius in iuuẽtute, & tunde latera eius, dũ infans est, ne forte induret, & nõ credat tibi, &
Eccl. 30. erit tibi dolor animæ. ¶ Secũdo cõsistit familia in famu
Eccle. 33. lis quib⁹ coniuges tria q̃q; debent. Primo debẽt illis de-
Lucę. 10. bitã constituere & soluere mercedẽ iuxta regiõis con-
1.Tim. 5. suetudinẽ & laborũ quantitatẽ. dign⁹ est mercede operarius. Scdo debẽt illos nõ secus atq; suos filios ad salu
Ephe. 6. tẽ eorũ instruere, & à vitijs cũ correptiõe moderata dehortari, non aũt in eos tyrannidẽ exercere, memores
Collo. 3. (vt Apostolus ait) se & illos suum habere dominũ in cælis, quẽ habeant ante oculos. Tertio, p̃uideat illis ita laboribus vt nõ ocientur sed operent̃ iuxta possibilitatem: nemo est ad impossibilia obligatus. circa vtrosq; tam & filios & famulos soliciti sint de cibis & vestibus vt sequãtur naturã, quæ paucis est cõtenta: nimirũ sup̃fluitatẽ sic vitent, vt roborent̃ non luxurientur.

¶ Atq; sane pro ijs debẽt & debitũ suũ reddere filij, & famuli fideliter laborae. hortante Apostolo hisce verbis
Ephes. 6 Serui obedite per om̃ia dominis carnalib⁹ nõ ad oculũ seruientes quasi hominibus placentes, sed dño à quo recipietis

cupietis mercedē, quodcunq; facitis ex animo operamini sicut dño. Et idem ad Timotheū: doce inquit seruos dominis suis subditos esse, in omībus placentes, nō cō tradicentes, nō fraudantes, sed in omnibus bonā fidem ostendentes. ¶ Quinta debere coniugē esse irreprehēsibilem, ne quū alios velit reprehendere ipse reprehensione dignus sit. Ad hoc aūt vt irreprehensibilis sit requiritur. ¶ Primo, vt sine querela incedat in omībus mandatis & iustificationib⁹ dñi, vt olim Zacharias & Elisabeth. Secundo, vt seruet cōiugalē castitatē & fidē ne alteri se misceat, memor, coniugiū esse honorabile in omībus & thorū inmaculatum. fornicatores vero & adulteros deū iudicare. Tertio, vt sit prudētis & honestæ cōuersatiōis, vt sic lux sua luceat corā hominib⁹ & maxime corā filijs & famulis, vt inde ędificent & nō scandalizentur, id quod sępe fieri solet. nihil enim ęque attendūt filij sicut exempla parentū. cauendū est ergo scādalū pusillorum: quibus vel apud ethnicos magna habita est reuerentia, vt est apud Iuuenalē. Et hactenus de infomatiōe quā Raguel dedit Tobiæ & Saræ, atq; vtinā pleriq; omēs coniuges illā diligenter seruent.

2Tim. 2. Lucę .1. Hier. 13. Matt. 5. Matt. 18. Iuu. sa. 14.

Caput XI.

CVmq; reuerterentur, peruenerunt ad Charrā quæ est in medio itinere cōtra Niniuē undecimo die, dixitq; angelus: Tobia frater scis, quēadmodū reliquisti patrē tuum. Si placet itaq; tibi, præcedamus, & lēto gradu insequātur iter nostrum familiæ simul cū cōiuge tua, et cū aīalibus. Cūq; hoc placuisset ut irēt, dixit raphael ad Tobiā: tolle tecū ex felle piscis, erit eñ necessariū.

Tulit itaq; Tobias ex felle illo, & abierunt. Hanna autem sedebat secus uiam quotidie in supercilio mōtis, unde respicere poterat de longinquo. Et dum ex eodem loco specularetur aduentum eius, uidit à longe, & ilico cognouit uenientem filium suum, currensq; nunciauit uiro suo, dicens: Ecce uenit filius tuus.

¶ Postq̄ descripta est dispositio ad regressum Tobiæ, iam describitur regressus ipse in contextu, dicente: Cunq; reuerterentur. Vnde ¶ Primo colligimus, prodesse nōnunq̄, vt etiam famulorum & despectorum vtamur consilijs, vtcunq; nos simus statu & officio cæteris prælati. Siquidem deus eiusmodi paruulis & despectis hominibus suam plerunq; largitur sapientiā.
Psal. 18. Psal. 118 Atq; istorum consultatio sæpe prodest, quum ex veritate prodeat: quādoquidem simpliciores illi venari nequeuntes nihil celant quod videtur consultū, sub quorum vili panno sæpe latet magna sapientia. Hinc nobis exemplo angelus à Tobia consiliū requirit, dicens: Si placet tibi, &c̄. ¶ Secūdo à nobis semper rationem esse habendā infirmorū, atq; illos supportare ex mīa. Inde Paulus ait: Debemus autem nos firmiores imbe-
Rom. 15 cillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere.
1. Pet. 3 & si idipsum potius sit ad spiritum quam ad corpus referendum. Sic Petrus voluit, vt viri condescenderent aliquando mulieribus, tanq̄ vasis infirmioribus. Sic hodie angel⁹ familiā vult lēto gradu seq, tū ne plus æq̄ grauet, quēadmodū & Iacob olim fecit, dicens ad Esau
Gene. 33 fratrē reconciliatum. Precedat dominus meus ante seruum suum, & ego sequar paulatim vestigia eius, sicut vide-

videro paruulos meos posse, donec veniam ad dominum meũ in Seir &c̃. tũ ne videret familia despectuosam paupertatem Tobiæ senioris, qui iudicabatur apđ Raguelem diues & benehabitus ac magnæ authoritatis. Vnde col. ¶ Tertio recte quenꝗ detegere suam turpitudinem vel quod contra se est, quod nec manifestare tenet. Doct. ll. in. l. si à te. ff. de excep. rei iu. ¶ Quarto col. decẽs & bonũ esse, vt quis conetur honestatem status & generis sui cõseruare ꝑ ea, quæ sui sunt generis & status. Hinc angelus ait ad Tobiam. Frater scis, quemadmodũ reliquisti &c̃. vtpote pauperẽ, cæcũ & ignominiosum: non decet autem vt in tali statu despectabili in dedecus tm̃ ab vxore tua & familia de domo diuite & honorabili venientibus sic inueniatur. Placet ergo vt amoueamus huiusmodi defectus.

Periodus I.

Dixitꝗ Raphael ad Tobiam: At ubi introieris domũ tuã, statim adora dominum deũ tuum, & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, & osculare eum. Statimꝗ lini super oculos eius ex felle isto piscis, quod portas tecum. Scias enim, quod mox aperientur oculi eius, & uidebit pater tuus lumẽ cœli, & in aspectu tuo gaudebit. Tunc præcurrit canis, qni simul fuerat in uia, & quasi nũcius adueniens, blandimento suæ caudæ gaudebat. Et exurgens cæcus pater, cœpit offendẽs pedibus currere, & data mana puero, occurrit obuiam filio suo. Et suscipiens

osculatus est eũ cum uxore sua, & cœperũt flere præ gaudio.

¶Quomodo angelus cum Tobia in cõsultatione de
ingrediendo & præcedendo cõuenerint,& eorũ regres
sus à matre sollicita pręcurrente Tobiæ patri prænũcia
tus fuerit,p̃cedens period⁹ docuit,nũc quõ sint ingressi
pręsens aperit articulus,dicens:Dixitq; Raphael ad To
biam &c̃. Vnde coll. ¶Primo,nobis primam esse curã
debere de deo & eius laude,atq; illũ in omnib⁹ esse pa-
Matt. 10 rentibus pręferendũ. Qui em̃,inquit Christus, amat pa
Marci.8 trem aut matrem plus quam me,nõ est me dignus. Si-
Lucæ. 9 quidem deus ipse sua paternitate & dominatione præ
Malac.1 cedat carnales parentes, qm̃ ipse verus sit pater & do-
minus,qui nos primum creauit,sustentat & gubernat,
in cuius manu nostra est vita & mors. Sic ipse domin⁹
Sapi.16 alibi in tẽplo in medio doctorꝝ sedens,maiorem habu-
it curã patris sui cœlestis, q̃ suorꝝ parentum carnalium
Lucæ.2 ad quos dixit. Nesciebatis, quia in ijs quæ patris mei
sunt oportet me esse? Sic angelus docuit Tobiã,vt ante
omnia domũ rediẽs deum adoret, & deinde osculetur
patrem. ¶Secundo col. redeuntes ex peregrinatiõe vel
negociatione vel ex bello & eius victoria,imprimis an
teq̃ quicq̃ agunt debere deo gratias agere de saluo re
ductu deq; incolumitate & salute, deq; hoc genus alijs
Matt. 21 bonis exhibitis. Sic plerunq; semper dominus aliunde
Mar. 12 Ierl'm veniens ingressus est templum, vt ibi deo patri
&.13. 11. gratias ageret,& deinde doceret. Sic Iudæi quondã de-
Lu.19.21 uicto Antiocho rege inimico,mox Hierosolymis in-
Ioan.2.5 stituerunt ferias,& Nehemia authore, deo cecinerunt
7. 8 hymnos & sacrificarunt,gratias deo pro saluo regres-
2.Mac.1 su,proq; victoria feliciter habita.

Periodus

Periodus II.

Cunq; adoraſſent deum, & gratias egiſſent, conſederunt. Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam fere horam, & cœpit albugo ex oculis eius quaſi membrana oui egredi. Quam appræhendens Tobias traxit ab oculis eius, ſtatimq; uiſum recepit. Et glorificabant Deum, ipſe uidelicet & uxor eius, & omnes, qui ſciebant eum. Dicebatq; Tobias: Benedico te domine deus Iſrael, quia tu caſtigaſti me, & tu ſaluaſti me. Et ecce ego uideo Tobiam filium meum. Ingreſſa eſt etiam poſt ſeptem dies Sara uxor filij eius, & omnis familia, & pecora ſana, & cameli, & pecunia multa uxoris, ſed & illa pecunia, quam receperat à Gabelo, & narrauit parentibus ſuis omnia beneficia dei, quæ feciſſet circa eum per hominem, qui eum duxerat. Veneruntque Achior & Nabath conſobrini Tobiæ, gaudentes ad Tobiã, et congratulãtes ei de oĩbus bonis, quæ circa illum oſtenderat deus. Et per ſeptem

dies

dies epulantes omnes cũ gaudio magno ga uisi sunt.

¶ Vt Raphael & Tobias ingressi sunt domum patriam, & quõ fuerint excepti, partim præcedente periodo intelleximus. Iam quid vltra factum sit scriptura aperit, dicens: Cunq; adorassent &c. vnde ¶ Primo colligimus, quod quemadmodum redeuntes peregre anteq̃ rumores referant, prius debent de saluo reditu deo gratias agere, ita quoq; debent misericordiæ amici suscipientes de aliquo quærere, nisi prius egerint & ipsi de saluo reditu gratias, quemadmodum paulo supra docuimus. ¶ Secundo tribulationes, quæ nobis, deo permittente, obueniunt, nos patiẽter debere ferre, nec murmurare sed pro pœna, quam forte mala nostra meruerunt, imputare. Hinc Apostolus ex scriptura ait. Fi

Prouer.3 li mi, noli negligere disciplinam domini, neq; fatigeris,

Heb.12 dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, castigat, flagellat autem omnem filiũ, quem recipit. Tãq̃ filijs se vobis offert deus. Ipse autem deus veluti optimus pater castigat aliquoties eũ, quẽ diligit. ¶ Primo, vt sic q̃d peccauit, tpaliter luat, e æternaliter damnet.

1.Cor.11 Hinc Paul9: Dũ à domino iudicamur, corripimur, ne cũ hoc mũdo damnemur, id est, ne quid graui9 patiamur alibi post mortem. Hinc deus de se. Ego quos amo,

Apoc.3 arguo & castigo. ¶ Secundo, ne sine tribulatione ma l9 aut peior reddi possit. Sæpe deterioramur, male ipsis vtentes, quod tribulati aduersis haud facimus. Ideoq; Paulus. Et ne, inquit, magnitudo reuelationum me ex

2.Cor.12 tolleret, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus sathanę, qui me colaphizet. Ita factum esse cũ Tobia non dubitamus, quum ait. Benedico te domine &c. Et profecto deberemus deo gratias agere tribulati, quum nõ

nisi in bonum nostrum nos tribulari sinit, siue tribula- Roma. 8
tiones meriti simus siue non. Siquidem diligentibus de
um omnia cooperentur in bonum. ¶ Tertio colligi-
mus, deum releuare eum certo & citius aut certe opor
tuno tempore à tribulatione, quam patienter suffert:
qui & naturæ hoc inuidit, vt dura patienter à nobis la-
ta, fiant leuiora. Ipse em̃ est, qui infirmat & saluat, mor 2. Reg. 1
tificat & viuificat, vt sic. s. simul suam in nobis iustitiã, Sap. 16
misericordiam, potentiam & gloriam ostendat, in cui⁹ Iacob. 1
manu nostra est vita & mors. Hinc Iacobus, beatus, in
quit, vir, qui suffert tentationem, quia cũ probatus fue
rit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit deus dili-
gentibus se. ¶ Quarto col. nos deo debere esse gratos
pro beneficijs. Sed de gratitudine in sequenti capite ali
qua dicemus.

Caput XII.

TVnc uocauit ad se Tobias filium suum, dixitq́ꝫ ei: Quid possumus dare uiro isti sancto, qui uenit tecum? Respondens Tobias, dixit patri suo: Pater, quam mercedem dabimus ei, aut quid dignũ poterit esse beneficijs eius? Me duxit, & reduxit sanum, pecuniam á Gabelo ipse recepit, uxorem ipse me habere fecit, & dæmonium ab ea ipse cõpescuit, gaudium parentibus eius fecit, me ipsum à deuoratione piscis eripuit, te quoqꝫ uidere fecit lumen cœli, & bonis operibus per eum repleti sumus. Quid illi ad hæc poterimus dignũ dare? Sed peto te pater mi,

ut roges eum si forte dignabitur medietatē de omnibus quæ allata sunt, sibi assumere. Et uocantes eum pater.s.et filius, tulerūt eū in partē, et rogare cœperunt, ut dignaretur dimidiam partem omnium quæ attulerant acceptam habere.

¶Receptis à deo per angelū beneficijs, nūc cogitāt de gratiarū actione & angelo benefactori exhibēda, vt patet ex cōtextu dicente. Tunc vocauit ad se &c. ¶ Vnde col. nos debere gratitudinē semper & in omnibus deo & homini exhibere, tanq̄ eā virtutē, quæ est oīm optima, vnde Apostolus, grati estote, gratias agentes Deo in omnibus. Quia aūt gratitudo laudatissima est oīm virtutū, res cælo & hominibus iucunda ex radice oriēs humilitatis, qua impleri necessum est omnem iustitiā ex re videtur paucis ostēdere, quid sit gratitudo, & quę ad ipsam requirantur. ¶Gratitudo proinde est, Thoma Aquinate definiente, virtus moralis, inclinans hominem ad bene se habendum in recompensatione accepti beneficij ad benefactorem, quemadmodum erga angelum inclinati fuere Tobiæ, pater & filius. ¶Primus gradus gratitudinis est, recognitio beneficij tanq̄ doni gratuito exhibiti, cum iugi memoria, & boni cordis adfectu. Ita fecit diua virgo Maria, dicens: Et respexit humilitatem ancillæ suæ, Et prophetæ, quoniam, inquit, misericordia tua ante oculos meos. Sic quoq; Tobiæ ambo fecerunt. ¶Secundus est beneficij confessio, & laudisona prædicatio. Sic fecerunt tres pueri Hebræi qui non solū dei beneficia sibi exhibita collaudarūt, sed & oīa creata ad laudandū cohortati sunt. Sic alibi fecerunt mutus & surdus à dño liberati. Qui quāto eis magis

Coll.3
1.Thes.5
Matt.3
Marc.1
Psal.26
Exo.15
Daniel.3
Mar.7

gis præcipiebatur à dño ne manifestarẽt miraculũ, tãto magis prædicabãt, & eo amplius admirabanť dicẽtes, bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loq. Luc.10. 1
Ita quoq; fecit diua virgo apud diuam Elisabetã in cãtico Magnificat. Sic hodie Tobias apud suos parẽtes & amicos recensuit & prædicauit beneficia, quæ sibi per angelum contulerat. ¶ Tertius est retributio pro loco & tempore secundum suam facultatem. Sic Israelitæ grati fuere in Rabaam Hiericuntiam, quam in Hiericuntis excidio solum cum tota domo præstitit incolumen, quod suos hæc exploratores in vrbe depræhensos per diem texisset, quum ad supplicium quærerentur, noctuq; tutos in castra dimisisset. Grat⁹ quoq; fuit rex Dauid in Ionathã, cuius opera sæpe seruat⁹ fuerat, posteaq̃ regno Dauid potitus fuerat. Ionathã ei⁹ filiũ cõplexus, quũ omnẽ alioq ꝓgeniẽ Saulis hostiliť insectaret, vnũ ob patris memoriã clementer fouit regioq; cõuiuio adscripsit. Sic quoq; gratus esse voluit re ipsa Tobias. ¶ Quart⁹ est vsus beneficij ad id ad q̃d datũ est: quẽadmodũ & Tobias fecit, ceu in fine libri audiem⁹. Ad q̃d hortať Apľus, videte, inquiens, ne gratiã dei in vacuũ recipiatis. Et ad Titũ, Noli negligere gratiã, quæ est in te. Hasce quatuor cõditiões habet gratitudo. Ipsa vero ingratitudo dissimulat se bñficiũ recepisse, nõ laudat, nõ magnifacit, non vt donũ sed vt meritũ cognoscit, nihil nisi aliq̃ñ malũ (quod pessimũ est) retribuit & beneficio abutitur: q̃d deo maxime displicet. Vnde alibi seruus nequam arguitur, quod talentum tenuerit repositum in sudario nec exposuerit in vsuram. Quum itaque fratres ingratitudo primum angelum & hominem dãnarit, gratitudo vero nos omnes saluauit per gratũ hominẽ, scilicet Christũ & matrem eius, adeo vt longe plura nobis sunt data, quã ausi fueramus petere,

Iosue.2
2.Reg. 9
1.Cor.6
1.Tim. 4
Luc.19
Esaiæ.14
Gene.3

superest

ſupereſt, vt ſimus deo grati, nimirum recognoſcentes corde beneficiũ eſſe à deo datore, quod recepimus, ob hocq́ ipſum laudamus & prædicamus ore, & retribuentes pro loco & tempore, vtẽtes collato beneficio in dei laudem & ſalutem noſtrã. Hæc de gratitudine, quę in proceſſu omnia latius patebunt.

Periodus I.

Tunc dixit eis occulte. Benedicite deum cæli, & coram omnibus uiuentibus confitemini ei, quia fecit uobiſcum miſericordiam ſuam. Etenim ſacramentum regis abſcondere bonũ eſt, opera autem Dei reuelare & cõfiteri, honorificum eſt. bona eſt oratio cũ ieiunio, & eleemoſyna magis q̃ theſauros auri recõdere: quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire uitam æternam. Qui autem faciunt peccatum & iniquitatẽ, hoſtes ſunt animæ ſuæ.

¶ Conſultationem Tobiarum patris & filij de gratitudine angelo exhibẽda audiuimus, ſubſequitur nũc reſponſio angeli. Vnde ¶ Primo colli. deum coram omnibus eſſe laudandum & confitendum de operib⁹ ipſius & beneficijs, nec ſolum in ſecreto & hoc in exẽplum alijs, domino dicẽte: Sic luceat lux veſtra coram
Matt. 5. hominibus vt videant veſtra bona opera, vt inde glori-
Rom. 12 ficent patrem qui in cœlis eſt. Hinc Apoſtolus, prouidentes, inquit, bona non tantum coram deo, ſed etiam coram hominibus omnibus, Et hoc eſt, quod angelus dicit.

dicit benedicite &c. Ad hũc ſane modũ profuerit reue
lare opera dei mirabilia, quẽadmodũ & ipſa æterna de
ſe ſapientia dicit, Non abſcondã à vobis ſacramẽta dei Sapi. 6.
ſed ab initio natiuitatis inueſtigabo, & ponã in lucem
ſapientiæ illius. Alioqui vbi ſequeret̃ inhonoratio, irre
uerentia vel irriſio dei, certe nõ forẽt vnicuiq; & omni-
tẽpore reuelanda. dñо dicente. Nolite ſanctũ dare ca-
nib⁹ neq; mittatis margaritas veſtras añ porcos, ne for Matt. 7.
te cõculcẽt eas pedibus ſuis, & canes cõuerſi dirumpãt Matt. 15.
vos, & rurſus. non eſt bonũ ſumere panẽ filiorũ, & mit
tere canibus. & alibi ſcriptura. gloria dei eſt celare ver-
bũ, & gloria regum inueſtigare ſermonẽ. Ideoq; quod
ſcimus, vtrũq; bonum & ſanctũ, non eſt reuelandũ niſi
ꝓficientib⁹ & dũ cedit in dei honorẽ & ꝓximi vtilitatẽ Prou. 15.
vnde ¶ Secundo coll. nos non debere celare proximũ
ea quæ ipſum ædificare poſſunt, id quod eſt inuidiæ &
maleuolentiæ. nec erit inquit ſcriptura, talis homo par
ticeps ſapiẽtiæ. propterea eñ deus famulis ſuis cõtulit Sapi. 16
gratiarũ talenta, vt ipſa nõ fodiãt ſed in vſurã collocẽt. Prou. 5.
Atq; hinc eſt, quod ſcriptura, ait. Deriuentur fontes tui
foras, & in plateis aquas tuas diuide. Ita nimirũ Apo-
ſtoli & pleriq; oĩes ſancti doctores factitarũt. ¶ Ter- Prou. 11.
tio coll, nõ eſſe maxime dominorũ & regũ, ſecreta reue
landa. qui enim ambulat fraudulenter reuelat arcana.
etiã ſi reuelant̃, in regimine aliquoties bono impediun
tur. Quarto col. Eleemoſynã, orationẽ & ieiuniũ valde
prodeſſe ad vitam æternam, vt ferme omnes teſtantur
ſcripturę, quæ ad ea hortantur. Atq; ſciendum, oratio-
nem eſſe quaſi auiculã, volãtem ante deum, ibi manda
tum peragens, quo caro nequit. Cuius alæ ſunt ieiuni-
um & Eleemoſyna. Ieiunium quidem leuem facit ora
tionem, vt cito euolet. Hinc apoſtoli olim oraturi ie-

iunabant, ſed eleemoſyna pinguem facit, ne deficiat in
Eccle. 35 via. Vnde ſcriptura, oblatio iuſti impinguat altare, &
odor ſuauitatis eſt in conſpectu altiſſimi. Et alia: Cõ-
clude eleemoſynam in corde pauperis & hæc pro te ex
Eccle. 29 orabit ab omni malo. Et rurſus. Ignem ardentem ex-
tinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis. Et licet ie-
iunium & oratio & eleemoſyna vtilia ſint, & maxime
ieiunium ſanet peſtem corporis, & oratio animi, elee-
moſyna vero vtrunq;, nihil tamen eorum facere poſ-
ſunt theſauri abſconditi, hinc ſcriptura. Non proderũt
Prou. 10 theſauri impietatis. Et alia, argentum & aurum eo-
Ezech. 7 rum non valebunt eos liberare in die furoris domini.

¶Quinto, peccantes, ſibi animabusq; ſuis inferre no
Pſal. 10 cumentum. Hinc propheta: Qui diligit iniquitatem, o-
dit animam ſuam.

Periodus II.

Manifeſto ergo uobis ueritatem, & non abſcondam à uobis occultum ſermonem. Quando orabas cum lachrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam domino. Et quia acceptus eras deo, neceſſe fuit, ut tentatio probaret te. Et nunc miſit me dominus, ut curarem te, & Saram uxorem filij tui à dæmonio liberarem. Ego enim ſum Raphael angelus unus ex ſeptẽ, qui aſtamus ante dominũ.

¶Iam

¶ Iam subinde Raphael angelus aperit Tobiæ veritatem absconditã. & quidem primo quod beneficia, quę tam Tobię Iuniori fecit & Sarę. Secundo quo ad beneficia, quæ illis in humana effigie cõtulit. Ex quibus col.

¶ Primo angelos à deo nobis esse ceu seruos & ministros in eis, quæ ad nostrã pertinent salutẽ. Vnde Apostolus: nõne inquit oẽs sunt administratorij spiritus in ministeriũ missi, ꝓpter eos, qui hęreditatẽ capiunt salutis? Ita Raphael fuit Tobiæ minister in deferendis bonis operibus ad deũ Max. Hebre 1.

¶ Secundo nihil prorsus nostraꝝ operationũ latere deũ, vtpote quas illi angeli sui deferunt. Non quod ipsi deo aliquid inibi manifestent, quũ ei oĩa anteq̃ fiant, sunt & eius oculis nuda & aperta, sed ad consulendũ super hoc diuinũ cõsilium, quid propter hoc sit agendũ circa iustos, vnde ꝓpter bona Tobię opera, quę angelus ad deum obtulit, missus fuit ipse angelus à deo ad illuminandum Tobiam & sic coll. Heb 2.4. Eccl 15.

¶ Tertio nullum plane bonum manere apud deum irremuneratum nec aliquod malum impunitum, vti & historia de diuite epulone & Lazaro clare ostendit in verbo Abrahæ ad diuitẽ. Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, Nũc aũt hic consolať, tu vero cruciaris. Ita quoq; dñs ad Caim dicebat: quare iratus es, & cur cõcidit facies tua? nõne si bene egeris, recipies? sin aũt male, statim in forib9 peccatum tuũ aderit? Ita quæ Tobias fecit bona, suam habuerũt mercedem tẽpore oportuno. Luce 16. Gene 4.

¶ Quarto bonos plerumq; tribulari, non vt demereantur, sed vt eorum patientia probetur, vt deinde sublimius coronari valeant. Sicut enim ait scriptura, vasa figuli probat fornax, sic homines iustos tentatio tribulationis. Eccl 27.

Et Petrus, contristari, inquit, in varijs oportet tribula- 1. Pet. 1

tionibus, vt probatio fidei multo preciosior sit auro.
Iaco.1 Ideoq; Iacobus ait: Beatus qui suffert tẽtationem, quia cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit deus diligentibus se. Præterea eiusmodi tribulationis probatio proficit aliis, quia inde & ipsi ad per-
2. Tim.3 seuerantiam in bonis cohortantur, scientes, quod omnes, qui volunt pie viuere in Christo Iesu persequutionem patientur. Hinc superius dixit scriptura, deum tribulationes Tobiæ & Iob permisisse, vt posteri hinc
Tobiæ.2 caperent exemplum. s. constantiæ in aduersis. ¶Quinto colligimus, Septem esse angelos, qui scilicet in cælo adstant ante dominum, scilicet, ipsum sine fine collaudantes, ex quibus Raphael est vnus. Id quod non accipiendum est, quasi septem sint dũtaxat angeli Deo administrantes, verum, quod intelligantur septenario numero vniuersi angeli, quorũ sunt infiniti, vt sic more scripturæ numerus finitus ponatur pro infinito. Siquidẽ septenario numero intelligatur vniuersitas, quæ valde magna est in angelis. Vnde in Daniele legimus.
Danie. 7 Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia adsistebant ei. De septenario numero alibi,
Apoc.1 Sic in Apocalyp. Gratia, inquit Ioannes, vobis & pax ab eo, qui est & qui erat, & qui vẽturus est, & à septem spiritibus qui in conspectu throni eius sunt.

Periodus III.

Cunq; hæc audissent turbati sunt, & trementes ceciderunt super terram in faciem suam. Dixitq; eis angelus: Pax uobis, Nolite timere. Etenim quum essem uobiscum per uoluntatem dei eram, ipsum benedicite &

te & cantate illi: uidebar quidem uobiscum manducare, & bibere, sed ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus uideri non potest, utor, tempus est ergo, ut reuertar ad eum qui me misit, uos autem benedicite deum, & narrate omnia mirabilia eius. Et cũ hæc dixisset, ab aspectu eorum ablatus est, & ultra eum uidere non potuerunt. Tunc prostrati per horas tres in faciem, benedixerunt deum. Et exurgentes narrauerunt mirabilia eius.

¶ Quamuis alias & maxime in nostris Centurijs varia & multa & forte scitu non indigna diximus de natura angelorum, & quales illi sint, quia tamen & hic locus requirit, vt de angelis aliquid dicamus, superaddemus nonnulla scitu pariter necessaria, atq; sane, ¶ Primo sciendum est, angelos, authore Apostolo, non esse Hebræ. 1
aliud quam administratorios spiritus in ministerium missos propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis, id est, propter homines. Vnde & ante ipsum propheta ad deum. Qui facis, inquit, angelos tuos spiritus. Ex qui- Psal. 103
bus ¶ Primo accipimus angelos esse ministros & quidem in primis dei esse ministros, scilicet, non ad necessitatem, sed ad gloriam ipsius maiestatis. Vnde Daniel Danie. 7
ait, Angelorum millia millium ministrare ei, & decies centena millia adsistere ei. Hinc & in loco superiore Raphael angelus dixit, se esse vnum ex illis septem, qui astarent ante dominum, scilicet, collaudantibus ipsum & dicẽtibus hoc in Esaia. Sanctus, sanctus, sanctus, do- Esaiæ. 6

minus deus exercituum, plena est omnis terra gloria
Esaiæ. 6. eius, et hoc in Apoc, sedenti in trono & agno. Benedi-
ctio & honor, & gloria & potestas in secula seculorũ.
Apoc. 5. ¶ Secundo deinde quoque intelligimus eos esse no-
stros ministros, vt. s. nostra ad deum referant, & ab i-
pso reportent, vt paulo supra audiuimus, vnde & nũ-
cij dicuntur, quoniam in salutem nostram mittuntur.
Non tamen, quia deo, quæ ipse nesciret (qui nulla igno
Psal. 33. rat sed omia nouit) annũtient, sed quoniam ab ipso illi
Eccl. 15. consilium capiant, quid sibi faciendum, quid quibus &
Hebræ 4. quando nuntiandũ sit, & ab eo veritatẽ & voluntatẽ
Matt. 6. ipsius addiscant sine corporali sono, & sic quoq; defe-
runt nostras orationes ad deũ, scire satagunt, quid pro
pterea eos oporteat facere circa iustos, sic Raphael ꝓ-
pter orationes & eleemosynas Tobiæ missus est, vt
ipsum ideoq; illuminaret: quẽadmodũ nos oram' de-
um, quia sic vult, nõ quia illi notificem' nostas necessi-
tates quas ipse nouit, anteq̃ petimus & hoc est, quod
ꝓpheta in spũ alloquit angelos dicẽs: Benedicite dño
omnes angeli eius, potẽtes virtute faciẽtes verbũ illi-
us ad audiendã vocem sermonem eius. Benedicite do-
mino omes virtutes eius, ministri eius, qui facitis vo-
Lucæ. 11. luntatem eius. ¶ Tertio quod quoniam sunt mini-
Psal. 102. stri & nuncij, necessum est, vt sint substanriæ, quæ senti
ant, ratiocinentur & intelligãt. Quarto quod quum
sint spiritus, necessum est, vt (Christo teste) neq; carnẽ
Lucæ 24. neque ossa habeant: atque ita plane sint angeli incor-
porei & inuisibiles, & subsequenter ipsos non posse
agere ea, quæ sunt corporearum substantiarum, vt co-
medere, bibere &c. ¶ Sed ĩquis si ita, q̃d ergo toties scri
ptura tradit angelos non solum hominibus esse visos,
sed & vsos esse ministerijs, quæ absque corpore imple
ri

ri non possunt, præsertim apud viuentes in corpore, vtpote homines. Siquidem legerimus angelos transisse de loco ad locum, visos patribus & apud eos intrasse, lauasse pedes & bibisse & manducasse: quemadmodum, in Tobiam factitasse audimus angelũ Raphael qui & sic corporeus apparuit, vt semp pro homine fuerit reputatus, ¶ Respondeo angelos omnino in sua natura esse incorporeos, sed virtute diuina & dispensatione aliquoties sibi adsumere corpora atque agere ea, quæ non nisi ministerio corporum agi possunt: sed non indigent eis corporibus vt ipsi iuuentur, qui propter se corpore nõ indigent, sed vt homines adiuuent, qui cum corporei sunt naturaliter, non nisi per corporea peruenire possunt ad ea, quibus beate viuetur. et hoc est, quod Apostolus aiebat. Inuisibilia dei per ea quę facta sunt intellecta conspiciuntur. Hinc est, quod cum homines ea, quæ cæli erant & spiritus intelligere adeo non possent, vt honorem darent creaturæ, qui erat creatoris, de⁹ ipse q & (spũs est) factus est ob misericordiam homo corporeus & carneus, vt sic coporei à corporeo intelligerent: & si deus ipse sua omnipotentia quæcunque nobis necessaria sine aliquo instrumento largiri posset, quoniam nullius indiget, ipse tamen secundum æternam suam sapientiam non sua sed nostra necessitate, quærit oportunitatem, attingens à fine vsque ad finẽ fortit, & disponens omnia suauiter, Et hinc est quod ꝑpter nos vtit angelis ministris modo sine corporbus, modo cum corporibus sinitq̀ eós agere ea quæ corporum sunt, vt fidem nobis corporalibus faciant. Atq̀ sic quemadmodum olim Christus post resurrectionem visibiliter & tractabiliter apparuit, & comedit cũ discipulis non phantastice sed vere

Gene. 18. Gene. 19. Lucæ. 1. Acto. 12. Rom 1. Psal. 105. Ioann 4. Sapie. 8. Luc. 24. Io. 20. 21

non necessitate sed potestate & aliorum vtilitate, sic & Raphael angelus ait. Nolite timere. Etenim cum essem vobiscum, per voluntatem dei eram &c. videbar quidem vobiscum manducare & bibere, sed ego cibo inuisibili & potu, qui ab hominibus nõ videri potest, vtor.

¶Sed rursum dicit quispiam, videtur ergo angelus dicere se non vere comedisse sed ficte: ac ita contrarium est ei, quod paulo ante dixisti. ¶Respondeo tria attendi in comestione. Primum est cibi potusq́ adsumptio. Secundum, cibi potusq́ sumpti in ventrem traiectio atq; hæc duo fiunt per motum localem, ideoque fieri possunt ab angelis in corpore adsumpto, quoniam natura corporalis obedit angelis quoad motum localẽ, veluti patet in omnib⁹ angelis, qui authoritate scripturæ, hominibus aliquando apparuerunt. Tertium est cibi potusq́ attracti conuersio per virtutem nutritiuã, id quod in angelis esse nequit, quum non habeant corpora naturaliter sibi vnita, & sic subsequenter nequaq̃ nutribilia. Insuper hæc conuersio nutrimenti nihil conferret eis, ad quos mitterentur: Nec deus quid frustra & superflue facit. Et hoc est, quo ad tertiũ angelus ait. Videbar quidem vobiscum manducare & bibere, scilicet, accipere in nutrimentum meum, cibum sed non accepi ita, quum natura spiritus vtor cibo spiritali & inuisibili. ¶ Quinto proinde colligimus angelos vesci cibo spirituali & inuisibili in conseruationem sui. At quo

Ioan. 6 tali cibo: vtiq; Iesu Christo, agno immaculato, non ipsum morsibus vt carnem laniando & in carnem vertendo, sed per internam visionem, & intuitionem, fruitionem: veluti ipse est in gloria dei patris, glorificatus, non potens nisi spiritualiter sumi, vtcunq; corpore & spiritu sumitur, quemadmodum & ipsi nos illum in

Eucha-

Euchariſtia manducamus. Quam ſane manducationē
tunc intelligemus, quum manducabimus ipſum in cæ
lo, cum angelis ſi ſpiritualiter & vibiliter ſpiritui, vt
nunc inuiſibiliter comedimus iuxta prophetiam dicen
tem. Panem angelorum mãducauit homo, panem cæ Pſal. 77
li dedit eis, ſcilicet, hominibus in Euchariſtia. Sicut nūc
Chriſtum corpore & anima vere manducamus & in-
uiſibiliter, & tamen ſpiritualiter, quia in corpus noſtrū
non mutatur, ſic angeli per internam viſionem in cæ-
lis ſpiritualiter & viſibiliter: quandoquidem ait Chri-
ſtus. Dico enim vobis, quia angeli eorum, ſemper vi- Matt. 8
dent faciem patris mei, qui in cælis eſt. Illa nimirum vi
ſio eſt cibus ille inuiſibilis, quem manducat angelus in
cœna illa agni in throno ad dexteram patris ſedentis.
De qua in Apocal. Beati, qui ad cœnam nuptiarū agni Apoc. 19
vocati ſunt. Beatus igitur eſt & Raphael. ¶Sexto col.
angelos expedito negotio, cuius gratia ſunt miſſi, redi
re ad deum. Non quia miſſi à Deo recedant, qui ſem-
per ſcilicet ſine intermiſſione vident faciem patris, qui
in cælis eſt, ſemperq́; intra deum currunt: ſintq́; vbique
præſentes, ceu ſpiritus, ſed quoniam diſparent relictis
corporibus. An vero ſimplici ſpiritali ſubſtantia ſubſi-
ſtentes corpora, quum opus eſt, ſumant, rurſumq́; ex-
pleto opere, ponãt in eandem de qua ſumpta ſunt, ma
teriam diſſoluenda, non facile dixerim, comperiens in
hoc patres varia ſenſiſſe, nec illud ſcire plurimum refer
re puto. Quid ẽm in ijs prodeſt curioſum eſſe, quæ no- Eccle. 3
bis ſupra ſenſum hominum oſtenſa ſunt? Suffecerit
noſſe, quæ hactenus contulit Deus de angelis. ¶Septi
mo colligimus, nos debere ſingulariter pro omnibus
ſingularibus beneficijs eſſe gratos, Apoſtolo dicente:
Gratias agentes ſemper pro omnibus in omnibus, in Epheſ. 5

nomine domini nostri Iesu Christi. Sic parentes Tobię vna cum affinibus tribus horis prostrati in faciē benedixerunt deū propter tria collata beneficia. s. illuminationis Tobiæ, & directiōis sui filij & liberationis Saræ à dæmonio. Et tm̄ de angelis, quantū hic sufficere arbitrati sumus. Sed quid, ais, est, quod parētes Tobię & o-
I. dic. 13 mnes cœperint tremere propter angelū intellectū? Respōderim primo, qđ forte quia aliquādo angeli apparuere terribili vultu, sicut ille, q apparuit vxori Manue
Gene. 19 & ipsi Manue. Scđo quia plerunq; mittebant à deo ad malū pœnæ infligendum & nunciandū veluti erāt, qui
2. Re. 24 nuntiabāt tēpore Loth interitū Sodomę & Gomorrę. Velut quoq; erat ille, qui tātā multitudinē populi regis Dauid pestilentia percussit. Hinc angelus hodie ait: Nolite timere. Tertio quod is timor ꝓueniebat ex quadā superstitiōe, ex verbo dñi quondā male intellecto proueniente. Quia cm̄ olim Moses desideraret videre faciē dñi, vt est in diuina essentia, dicens: Ostēde mihi gloriā
Exod. 33 tuā, respondit dñs, Nō poteris videre faciem meā. Nō em̄ videbit homo me, & viuet. Cœpit proinde inualescere opinio apud rudiores, quod qui videret deū vel angelū etiā humana & sensibili specie, & ipse esset moriturus. Hinc Gedeō, viso angelo, dixit: Heu mi dñe deus qa vidi angelū dñi facie ad faciē. Cui ille: Pax tecū, Ne timeas, nō morieris. Et Manue quoq; viso angelo ad
Iudic. 13 vxorē suā dicebat. Morte moriemur, qa vidimus dñm.

Caput XIII.

APeriens aūt Tobias senior os suū, benedixit dñm, & dixit: Magnus es dñe in æternū, & in oīa secula regnū tuū, qm̄ tu flagellas & saluas, deducis ad inferos, & reducis,

ducis, & non eſt, qui effugiat manũ tuã. Cõfitemini dño filiј Iſrael, & in cõſpectu gentium laudate eũ, quoniã ideo diſperſit uos inter gentes, quæ ignorant eũ, ut uos enarretis mirabilia eius, & faciatis ſcire eos, quia non eſt alius deus omnipotens præter eum. Ipſe caſtigauit nos propter iniquitates noſtras, & ipſe ſaluabit nos propter miſericordiã ſuam. Aſpicite ergo quæ fecit uobiſcũ, & cũ timore, & tremore confitemini illi, regemq́ꝫ ſeculorũ exaltate in operib. ueſtris. Ego aũt in terra captiuitatis meæ cõfitebor illi, quoniam oſtendit maieſtatem ſuam in gentem peccatricem. Conuertimini igitur peccatores, & facite iuſtitiam corã dño credentes quod faciat uobiſcũ miſericordiã ſuam. Ego autẽ & anima mea in deo lætabimur. Benedicite dominũ omnes electi eius, agite dies lætitiæ, & confitemini illi.

¶Quoniã angelus in periodo præcedẽti dixerat honorificũ eſſe reuelare opera dei, atqꝫ illi propterea eſſe benedicendũ. Ideoqꝫ Tobias aperiẽs os incipit deũ benedicere & laudare, dicens, Magnus es dñe, Ex qbus ſane verbis bñdicit deũ. ¶Primo ab eo, qa ſit oĩpotens & æternꝰ, cuius regni & dominatiõis nõ ſit finis. Hinc ad ipſum Dauid, regnũ tuũ, inqt, regnũ omnium ſeculorꝶ, Pſa. 144
& dominatio tua in omni generatiõe & generationẽ. Id qđ olim quoqꝫ Gabriel dixit Mariꝯ, inquiẽs, Ecce cõ

cipies

cipies in vtero & paries filium,& vocabis nomen eius
Iesus. Hic erit magnus & filius altissimi vocabitur. Et
dabit illi domnus deus sedẽ dauid patris sui,& regna-
Lucæ. 1. bit in domo Iacob in æternũ,& regni eius nõ erit finis.
Mich. 4. Hinc est, quod solus vnus est Deus, qm̃ vnus dunta-
xat talis est. ideoq; laudandus iuxta ꝓphetã dicentem.
Cantate dño & benedicite nomini eius, qm̃ magnus
Psal. 98. dominus & laudabilis nimis, terribilis est super om̃es
deos, quoniam oẽs dij gentium dæmonia ¶ Secundo
ab inseparabilitate eius iustitiæ & misericordiæ, vtpote
quod æque sit iustus in puniendo atq; misericors in re
mittendo, & iustus nõ obliuiscatur suæ misericordiæ:
& misericors nõ relinquat iustitiam. Hinc Dauid. mi-
Psa. 100. sericordiam & iudicium cantabo tibi dñe. Ideo hodie
Tobias ait. quoniã tu flagellas &c̃. quæ nimirũ etiam
alibi scriptura habet sic. Dominus mortificat & viuifi-
1. Reg. 2. cat, deducit ad inferos & reducit. Proinde, vt nemo de
bet desperare de misericordia dñi, sic etiam nemo de i-
psa præsumere debet, verũ beatus, qui semper pauidus
est. Sicut enim inquit propheta, misericordia domni ab
Phil. 102. æterno & vsq; in æternum est, ita & iustita illius in æter
num, vtpote nullum malum relinquẽs impunitũ, nec
bonum irremuneratum. ¶ Nec est, quod quis eius pos
sit potentiam & iustitiam effugere. Hinc ꝓpheta, quo
Psal. 138. ibo (inquit) à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam?
Ideoq; Tobias paulopost hortatur, dicens, conuertimi
ni igitur peccatores, & facite iustitiam coram deo, cre-
dentes, quod faciet vobiscum misericordiam suam.

¶ Vnde docet, neminem debere desperare propter
seueram iustitiam dei, verum bene operando & facien
Iohel. 2. do & iustitiam, ambire misericordiam ipsius quam
non negabit. Sic Iohel ait. Cõuertimini ad dominum
deum

deum veſtrum, quia benignus & miſericors eſt, patiēs & multæ miſericordiæ & præſtabilis ſuper malitiam. Quis ſcit, ſi cōuertatur & ignoſcat & relinquat poſt ſe benedictionem? Et Dauid inquit. Miſerator & miſeri- Pſal. 102
cors dominus, longanimis & multū miſericors. Nō in perpetuū iraſcetur, neq; in æternū cōminabitur. ¶ Tertio à ſapientia immēſa, quoniā tam ſapiens ſit deus, q̊d ex malo pœnę etiā bonū duplex elicere poteſt. Siquidē punit, & punito ſe emendanti largitur ita miſericordiā, vt interim alij ſic diſcāt agnoſcere deū. Ita ille filios Iſrael propter pctā diſperſit inter gentes, vt ſic nō remaneret dedecus culpæ ſine decore iuſtitiæ, vnde vidētes gētes cœperūt relinq̄re idololatriā & cōuerti ad vnū deū. Id quod vel hodiernis tēporibus ad huc facere poteſt. Quod nulli niſi adſcribendū eſt eius ſapientiæ, quæ (vt propheta ait) nō habet numerū. Nec quicq̄ laudis inibi Pſal. 146
nobis eſt adſcribendū, quandoquidem quidqd nobis mali euenit, ob pctā obuenit noſtra. Quicquid boni & ſalutis, obuenit ex mīa Dei, velut ipſe alias de ſe ait. Ex te pditio tua Iſrael, tm̄mō in me auxiliū tuū. Eiuſmodi Oſeæ. 13
vero dei laudū præconia à nobis etiā inter malos ſunt recenſenda, vt ſic ipſi ędificentur cōuertendo. Quo attinet dictū ſaluatoris. Sic luceat lux veſtra corā hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrē Mat. 5
veſtrum, qui in cælis eſt.

Periodus I.

Ieruſalē ciuitas dei, caſtigauit te dominus in operibus manuū tuarū. Confitere dn̄o in bonis tuis, & benedic deū ſeculorū, ut reædificet in te tabernaculum ſuū, & reuocet ad te omnes captiuos & gaudeas in omnia ſecula

cula seculorum. Luce splendida fulgebis, & omnes fines terræ adorabunt te. Natio- nes longinquæ ad te uenient, & munera deferẽtes, adorabunt in te dominum, & ter ram tuam in sanctificationẽ habebunt. No- men enim magnum inuocabunt in te. Male dicti erunt, qui contempserint te, & conde- mnati erũt omnes, qui blasphemauerint te, benedictiq; erunt, qui ædificauerint te. Tu autẽ lætaberis in filijs tuis, qm̃ omnes bene- dicentur & congregabuntur ad dominum. Beati omnes, qui diligunt te, & qui gaudent super pace tua. Anima mea benedic domi- num, quoniam liberauit Ierusalem ciuita- tem suam à cunctis tribulationibus eius do minus deus noster. beatus ero, si fuerint re- liquiæ seminis mei ad uidẽdam claritatem Ierusalem. Portæ Ierusalem ex sapphiro & smaragdo ædificabũtur, & ex lapide precio so omnis circuitus murorum eius. Ex lapi- de candido & mundo omnes plateæ eius sternentur, & per uicos eius alleluia cantabi tur. benedictus dominus, qui exaltauit eam ut sit regnum eius in seculum seculorum super eam, Amen.

¶ Posuit hactenus scriptura cõfessionẽ Tobiæ, in qua

Ille cõfessus est dei veritatem & misericordiã, in qua & ipse Dei beneficia recensuit vnà cum deuota oratione, Vnde duo docuit. ¶Primo vt diuina in nos beneficia corde semper & ore pręďicemus, & flagella eiusdem timeamus. ¶Scđo vt si quid salutis & inueniendę veritatis operari volumus proderit præmittere orationẽ, vti olim Apostoli factitarũt. Ita Tobias præmissa ad deũ benedictione & oratione repletus est spiritusancto, cuius ductu cœpit vaticinari de futuris duplicis Ierusalẽ ciuitatis. s. historicæ & mysticæ, & quidem triumphantis. Est autem secundũ sensum literalem historica ¶Ierusalem illa, quæ quondam fuit metropolis in regno Iudęæ, fundata à Melchisedech & dilatata per Solomonem & roborata, de qua passim fermè omnis scriptura, quæ & ipsa eam appellat ciuitatem dei, quoniam primo inde lex Dei emanarit, dicente propheta, Esaiæ. 2 De Sion exibit lex, & verbum domini de Ierusalem. 2. Para. 6 Tum etiam quia ad cultum dei fuerat electa, quare & Hier. 3 à propheta dici cœperit solium domini. De futuris itaque eius Dei ciuitatis, Tobias prophetizat.

¶ Primo, quod futurum sit, vt ipsa per destructionem & deuastationem castigetur, hinc castigauit in præterito dicit ob certitudinem. Non enim ipsa Hierusalem viuente Tobia fuit destructa sed eo defuncto: nimirum à Salmanazar sexto anno regis Ezechię Iuda. Destruendam autem ait illam propter Hierosolymitanorum opera, scilicet, mala, id est, peccatã. 4. Re. 18 Vnde propheta, peccatum peccauit Hierusalem, propterea facta est instabilis. Triplex autem eorũ erat peccatũ, quod passim cõmemorat scriptura, & vnũquodque significatur per ciuitatis destructorem vnũ. Fuit enim peccatum auaritiæ, & signatur per Nabuchodonozor Treno. 1

pecca-

peccatum luxuriæ, & signatur per Sesac regem Aegypti, peccatū superbiæ, & signatur per Antiochū regem Syriæ. Huius autem destructionem deflet Hieremias,
Tren.1.5 inquiens inter cætera, Recordare domine quid accide rit nobis, intuere, & respice opprobrium nostrū. Hære ditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos. Quomodo sedet sola ciuitas plena populo. facta est quasi vidua domina gentium, princeps prouinciarum facta est sub tributo. Quam aūt horrenda fuit eius desolatio, inibi plusq̃ graphice deplorat sanctissimus propheta. Ideoq; Tobias hortatur, vt orent quatenus ibi deinde reædificetur templū domini, quod mi serrime per hostes destruebatur. Vnde alius propheta.
Psal.78 Deus venerunt gentes in hęreditatem tuam, polluerūt templum sanctum tuum. ¶Quia vero, fratres nos ipsi sumus in mysterio Ierusalem, & sancta prędicta plane nunc abundent in nobis & sint nobis prædicta, Apo-
1.Cor.10 stolo teste in figuram nostri facta & ad correptionem nostram, in quos seculorum fines deuenerūt, non possum, non timere, quin & ipse dominus ita nos sit castigaturus, maxime quod nobis eiusmodi supplicium tot signa portendunt. Superest nihil aliud, quam vt cū Niniuitis pœniteamus, & oremus dominum, vt suum tabernaculum, id est, cor nostrum per remissionem peccatorum reædificet &c̄. ¶ Secundo prophetizat, futurum est, vt ipsa Ierusalem illuminetur, sintq; ad ipsam venturæ nationes alienæ & in ea dominum adoraturę
Esai,60 & illi munera oblaturæ. Id quod & Esaias propheta-rat, dicens: Surge Ierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria domini super te orta est. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem
domino

domino annuntiantes. Id autem completum deinde
est,quando nato Christo, luce mundi, tres magi vene- Matt 2.
runt,atq; ipse Christus in templum oblatus est. Simeo- Lucæ 2.
ne dicente. Lumen ad reuelationem gentium&c.

¶ Et hactenus de prophetia Ierusalem historicæ, sequitur nunc de prophetia Hierusalem mysticæ scilicet ecclesiæ triumphantis quæ est ipsa æterna patria & cōgregatio ibi existentium, sic dicta per quasdam conditiones, quæ vtrobiq; reperiuntur. Est autem illa vt (Apostolus ait) quæ sursum est libera mater nostra, vt- Gala 4.
pote, quo omnes tendimus, quo propheta olim in spiritu tractus est, de se dicens. Eleuauit me spiritus inter cælum & terram, & adduxit me in Hierusalem in visione dei. Ezech 8.
¶ Primo quidem suam alloquens animã ei, ꝓphetizat se habituram talem Hierusalem, quæ sit prorsus ab omnibus aduersis tuta & secura. Qualis autem non potuit futura esse Hierusalem historica, quę adhuc tribulatur ab infidelib⁹. Iuxta dominũ in Luca prophe- Lucæ 21.
tantem. Et Hierusalem calcabitur à gentibus donec impleantur tempora nationum. Nec talis fore potuit Rom 8.
mystica secundum sensum moralem pro anima hominis, qñquidem illa, teste Apostolo, donec est in corpore à carne tribulatur. Nec talis fore potuit mystica secũdum allegoriam, quæ est ecclesia militans, qñquidem domino teste, quæ habitura sit tribulationem vsque ad finem mundi, illo dicente. In mundo pressuram Iohan. 16
habebitis, in me aũt pacem. fore ita potuit mystica Hierusalem secundum sensum Anagogicum, quæ est ecclesia triumphans, carens omni tribulatione, quoniam in ibi inquit Apoc. Deus omnem lachrymam ab oculis Apoc. 21
electorum absterget, vbi neq; vltra est mors neq; clamor neq; luctus neq; dolor, sed .s. gaudium istud, quod

amisit, saxegenarius uero recepit. Reliquū uero uitæ suæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris dei perrexit in pace. In hora aūt mortis suæ uocauit ad se Tobiam filiū suum, & septē iuuenes filios eius nepotes suos, dixitq; eis: Prope erit interitus Niniue non em̄ excidit uerbum dn̄i, & fratres nostri qui dispersi sunt à terra Israel, reuertentur ad eā. Omnis aūt deserta terra eius replebitur, & domus dei, quæ in ea incensa est, iterū reædificabitur, ibiq; reuertētur oēs timentes deū, & relinquent gentes idola sua, & uenient in Hierusalē, & inhabitabūt in ea, & gaudebūt in ea oēs reges terræ, adorantes deum Israel.

¶ Posito de superna Hierusalē vaticinio, ꝓsequitur nunc Tobias lucidiorē illius declarationē apud filium & suos nepotes, vt patet in textu, dicente: Et cōsummati sunt &c̄. in quo ¶ Primo quidē recenset scriptura decursum vitæ Tobiæ, quē satis longū & felicē habuit ex timore dn̄i, in quo à pueritia vixit. In argumentum, nō male cedere ijs, qui dominū timēt, quibus ille prędixit. Vnde ipse Tobias paulo supra dicebat ad filium. Noli timere fili mi. Pauperem quidem vitam gerimus, sed multa bona habebimus si timuerimus deum, & recesserim⁹ ab omni peccato, & fecerimus bene. Ita nimirum Tobias quia timuit, bene vixit & bene mortuus est: nimirū in pace: qui & honorifice sepultus

Psal. 113.

Tobię 4.

est, contra schismaticos, qui hactenus omnem honestatem sepulturę contra omnem scripturam improbarũt, quos alibi multis confutauimus. ¶ Secundo declarat prophetizando nepotibus quæ paulo supra de superna Ierusalem prophetauit, interim quoq; prophetizãs, prope esse interitum Niniue ciuitatis, qui & olim per
Ione, 1.2 Ionam erat prædictus, sed dilatus ob pœnitentiam Niniuitarum. quia vero recidiuarant, denuo illis idem interitus est prædictus per prophetam Naum & per Tobiã, qui certo futurus erat ex verbo domini, quod non transit in vanum. Non enim est deus vt mentia-
Num. 32 tur vt homo, de se dicens: Ego dominus & non mutor
Malac. 3 Et alias. Consilium meum stabit, & omnis voluntas
Esai. 46 mea fiet, Sic Christus ait. Cælum & terra transibunt,
Mat. 24 verba autem mea non præteribunt. Ita fratres cum & idem nobis interitus sit imminẽs nisi peccata relinquamus, non est, quod vacillemus ob tardum illius aduentum, quasi deus non sit venturus in suo flagello. Quo-
2. Pet. 3 niam, inquit Petrus, non tardat dominus promissionem suam, sicut quidam existimant, sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.

Periodus I.

Audite ergo filij mei patrem uestrum: Seruite domino in ueritate, & inquirite, ut faciatis quæ placita sunt illi, & filijs uestris mandate ut faciant iustitias & eleemosynas ut sint memores dei, & benedicant eum in omni tempore in ueritate, & in tota uirtute sua, Nunc ergo filij audite me, & nolite

manere

manere hic, sed quacunque die sepelieritis matrem uestram circa me in uno sepulchro, ex eo dirigite gressus uestros, ut exeatis hinc. Video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. Factum est autem post obitum matris suæ, Tobias abscessit ex Niniue cum uxore sua, & filijs, & filiorum filijs, & reuersus est ad soceros suos. Inuenitque eos incolumes in senectute bona, & curam eorum gessit, & ipse clausit oculos eorũ, & omnem hæreditatem domus Raguelis ipse percepit, uiditque quintam generationem, filiosque filiorũ suorum. Et completis annis nonaginta nouem in timore domini, cum gaudio sepelierunt eum omnes cognati eius. Et omnis generatio eius in bona uita & in sancta conuersatione permansit, ita ut accepti essent tam deo q̃ hominibus, & cunctis habitantibus in terra.

¶ Postq̃ Tobias prophetauit de futuris in Ierusalẽ reędificanda, quæ maxime per Apostolorũ prędicationem fuere impleta, iã morti propinquus tamq̃ bon⁹ pater aduocat ad se filiũ & nepotes: atque illis dicit, quę in primis seruare debent in vita. Atque ideo illa in fine vitę tamq̃ valde magna et necessaria instillat. Remanent enim arctius in cordibus quæ circa finem dicuntur: quod & Christus fecit in eucharistiæ institutione,

Denũciam⁹ vobis fratres in noíe dñi noſtri Ieſu Chri 2.Theſ.3.
ſti,vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inor-
dinate. Alioqui cum peruerſo, inquit ꝓpheta, peruer- Pſal. 17.
tentur & ipſi. Ideoq; ſic hortatus eſt Tobias filium,qui
& patri obtemperauit iuxta contextum, dicentem.
Factum eſt autem & cætera.¶ Ex quibus deinde ver-
bis oſtenditur, ꝙ diu & felix Tobias Iunior vixerit, Exo.20.
quoniam parentibus honorem ſemper detulerit. Do-
cens finaliter deũ re ipſa in ipſo probaſſe, quod olim
ꝓmiſit. ſ. eos. victuros diu honorifice & feliciter, q pa
rentes honorant. Hinc Apoſtolus, Filij inquit obedi- Coll. 3.
te parentibus veſtris in dño. Hoc enim iuſtũ eſt. hono Ephe. 6.
ra patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mandatũ
primum in promiſſione,vt bene ſit tibi,& ſis longęu⁹
ſuper terram. Id quod pręter alios deus optimus abun
de probauit in Tobia,qui nedum longęuus in terra fu
it,ſed eſſe grat⁹ cœpit deo & homini bus:id quod ceſſit
in honorem dei optimi maximi,qui ſolus dat gratiam
& gloriam quæ illi ſit vel ſoli vt ſic illuc flumen redeat
vnde profluit. ¶ Atque vtinam ille ſuam nobis det
gratiam, vt & ipſi placeamus ei & hominibus &
omnibus inhabitatoribus eius terræ, in qua
Dauid ſe viſurum bona credidit, quam
qui poſſident beati ſunt vita æter Pſal. 26.
na,cuius nos participes faciat
idem Deus Optimus Ma-
ximus. Cui ſoli laus,
decus & glo-
ria.

ALLEGORIA, ID EST SENſus ſpiritualis, eorum quę in libro Tobiæ traduntur.

DIximus in frontiſpicio libri Tobiæ, quum illū, duce deo, interpretandū ſuſcipiebamus, librū Tobiæ prorſus eſſe mor: doctrina mirabilem, vtpote quod is merito bonorum omnium ſpeculum nominari poſſet, ſed longe mirabiliorem doctrina ſpiritus, vt qui maxima Chriſti & eccleſiæ ſacramenta contineat, ſi per allegoriam, id eſt, ſpiritualiter ille accipiatur: nimirum quod ſpiritus inibi tanto præſtat litera, quantum poma folijs. Quia vero me illum vobis pro loco & tēpore ſpiritualiter breui expoſiturum pollicitus ſum, cadatq; (vt dici ſolet) omne promiſſum in debitum, ſupereſt modo, vt fidem in præſentia liberem, declaraturus Tobiæ myſteria, quatenus deus contulerit. ¶ Primo proinde ſciendum velim captiuitatem Tobiæ (vt in primo eius capite refertur) nō aliud ſignificare, quā captiuitatem totius humani generis, qua captū per dia-
Gene. 3 bolum & Salamanazar inimicum humani generis in hoc exilium ab æterna Hieruſalem ductum eſt. Ipſe vero Tobias ſignat populum Iudaicum, qui & ſi ſimul captus eſſet, tamen in lege & operibus iuſtitiæ permanſit cæteris gentibus adorātibus vitulos aureos Hieroboā id eſt, diſcedentibus ad idololatriam omnibus prophe-
Pſal. 36 ta dicente. Omnes declinarunt & facti ſunt inutiles, nō
Galat. 4 eſt qui faciat bonum vſq; ad vnum. Hic populus adoleſcens, ſcilicet, in plenitudine temporis, ex vxore Anna, id eſt, gratia (ſic enim Anna interpretatur) accepit filium. ſ. Ieſum, quem vocauit nomine ſuo: nimirū Ieſus Chriſtus natus ob gratiam patris ex Iudaico populo

pulo (vti audiemus in nostra Metaphrasi) Iudæus ex Deut.18
Galilæa:Nazarenus appellari cœpit. Hunc filium mater synagoga sic ab infantia timere deum docuit,ut nō Tobię. 4
ageret, nisi quæ patris erant sui cælestis, adeo quod in Luc.2
eius ore dolus haud fuerit, ac ideo agnus immaculatus Esaiæ.56
vocari cœptus. Cui quoque Iudaicus populus Gabelo egenti contribuli,id est,populo gētili sub chirographo Deut.6.
dedit,scilicet,per septuaginta interpretes decem talenta, Exo.20.
id est,decem prϛcepta in decalogo,videlicet vt sic ab Actu 13.
egestate infidelitatis liberaretur, & nō prorsus periret, ac redderet.s.in fine seculi,quū pars Iudaici populi nūc increduli,ad fidem per Christi fidelium scripturas noui test.redibit,vt & Paulus meminit.Deinde(vt in secūdo Tobiæ capite continetur) Tobias.i, populus Iudaicus fit & ipse stercoribus hirundinum. i.malorū operum & vitiorum,imò & pro parte infidelitatis,cæcus, quandoquidem ex parte,inquit Apostolus, cæcitas cō Rom.11
tigerit in Israel,maxime in aduentu domini.Ipse tamē populus Iudaicus ex parte, vtpote in sanctis nonnullis patribus in cæcitate sua& miseria(vtcunq; malis deridentibus) nō desperauit: sed constans & liberationē sperans ad deum semper clamauit, inter alia illud in Euangel.Illuminare his,q in tenebris & ī vmbra mortis sedent,ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. Quū interim Sara filia Raguelis. i.cōgregatio gentiliū habuit viros septem . i. doctores huius seculi, septem dierū spatio se voluentis,nihil de æterna vita & cælesti docentes,quos ideoq; sic dϛmonium interfecit omnes vt idololatriæ se mācipauerint,nec fuerit interim Sara idest,gentilitas ab infidelitate nec Synagoga á cϛcitate liberata,donec per tres dies & noctes.i.tres pœnitētiæ partes tādē missus est à deo patre Archangelus Raphael

qui dei medicina interpretatur, id est filius deus cũ dei
tate adiunctus Tobiæ Iuniori .i .humanitati, tã Saram
ipsam ab infidelitate quã Tobiam. i. populũ Iudaicũ
à cæcitate sua liberauerit, qñquidẽ id vere docendo &
operando præstiterit Iesus dei filius, qui & ideo magni
cõsilij angelus & medicus dici cœpit, de se inquiens.
Matt. 9. A patre egressus veni in hũc mundũ. non est opus va-
Marc. 2. lentib⁹ medico sed male habentibus. ¶Postea ingres
Lucæ 5. sus ad Tobiam cęcũ angelus adsumpto Tobia, idest, po
stea filius dei adsumpto homine mundũ cæcutientẽ in
gressus cœpit magnalia illi facere, iussitq; illũ bene habe
re, qm̃ breui futurũ esset vt liberaretur, inquiens. Ego
Ioh. 8. 9. sum lux mũdi, qui sequit̃ me nõ ambulat in tenebris.
Mat 10. 3 Pœnitentiã agite, & appropinquabit regnũ cælorum.
¶Paratis igit̃ oĩbus quæ ad viam salutis necessaria
Marci 1. erant, Raphael & Tobias. i. Christus deus & homo,
1. Tim. 2. dei & hominũ mediator, pergere cœpit in Rages ciuita
tem Medorũ ad Raguelẽ. i. tam ad gentes q̃ ad Iudæ-
os vnde originẽ traxit, prædicatur⁹ ibidem viã salutis
& gaudia æternæ pacis, eũq; sequutus est canis. i. qui-
libet Apostolus prædicator, canis ideo dictus, qm̃ nõ
secus hoĩes suis clamorib⁹ defendit à dæmonib⁹ lupis
spũalib⁹ & schismaticis & hęreticis, atq; canis voce sua
Esa. 56. oues ab insidijs luporũ. Hinc alias dñs prædicatores po
pulo scelera nõ nuntiantes vocat, canes mutos, latrare
Matt. 15. nõ valentes. Constat aũt & Christũ obiter Chananæ-
is. i. gentilib⁹ prædicasse sed præcipue per Apostolos,
suos canes, eũ sequutos, q̃s in vniuersum mũdũ misit in
Matt. vl. quiens. Eũtes docete oẽs gẽtes, baptizãtes eos, in no
mine patris & filij & spiritussancti, docẽtes eos seruare
oĩa q̃cũq; mãdaui vob; q̃d & illis fecerũt, vt patet ĩ act.
Apstolorũ. ¶Veniẽte autem Tobia cum angelo, id est
Christo deo & homine ad fluuium Tigrim, id est ad oc
cursum

cursum mortis, quæ sic vt tigris velox celerat, vt ibi lauaret pedes. s. fluuio sui sanguinis, quem pro nobis in cruce fudit, piscis ibi immanis latens prodijt ad deuorãdum Tobiam & angelum. i. latenter diabolus humanæ salutis insidiator progreditur, quærens numquid sceleris in eo reperire posset, vt ita salutem humani generis impediret. Verũ ipse angelus. i. Christus innocentissimus offendi ab eo non potuit, quũ nihil in eo esset
peccati, alias dicente: Venit princeps huius mundi, & in Ioan. 14
me nõ habet quicq̃. Piscem proinde apprehensum in- Heb. 2
terfecit angelus. Id est: Christus imperio suæ mortis vi Oseæ. 13
cit eũ qui mortis habebat imperiũ. i. diabolũ. ¶Deinde hũc Tobias piscem exenterauit, ac inde fel, cor & iecur
reposuit in medelã cæcitatis, quãdo Christus passim in Luc. 24
scripturis diaboli astutias & cogitationes, quæ per cor & iecur signantur, aperuit & manifestauit, quorum cognitio vtriq; in medelam cæcitatis proficiunt. Cognitis enim diaboli dolis & insidijs caute declinamus, ne rur-
sus nos obcæcet. Paulo monente. Eratis aliquando te- Ephe. 5
nebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. Videte, quomodo caute ambuletis non quasi insi
pientes sed vt sapientes, redimentes tempus, quoniam 1. Pet. 5
dies mali sunt. Et magis euidẽter Petrus ait: Sobrij estote & vigilate, quia aduersarius vester diabol⁹ tanq̃ leo rugiens, circuit, quærens quẽ deuoret. Cui resistite fortes in fide. ¶Demũ Tobias & angelus carnes piscis assauerũt & salierũt, quãdo Christus carnales deinde hoĩes qui prius in pisce diabolo fuerãt, igne spũs sancti repleuit, & sale sapiẽtiæ vitia cõcoquere docuit ad aposto-
los, dicẽs: Vos estis sal mundi. ¶Subsequitur, quod Ra- Mat. 5
guel Tobiam hospitio receperit cum gaudio & illi filiam suam vxorem dedit. Id quod factum est, quando Christus, qui (vt diximus) in Tobia filio & angelo
signi-

Ioan.10 significatur, vnũ facturus ouile per suos petijt Raguelẽ.i. gentes, quarũ congregationẽ sibi spõsam. i. ecclesiam fecit. Ipse enim, inquit Paulus, veniens euangelizauit pacem ijs, qui longe sunt.i.gentibus, & pacẽ ijs, qui prope.i.Iudæis, quoniam per ipsum habem⁹ accessum ambo in vno spiritu ad patrem. Quod audientes olim gentes.s.quod ad se venirent Apostoli, gauisæ sunt, inquit scriptura, & glorificarunt verbum domini, & crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternã. ¶Postq̃ igitur in mœrore tres sunt dies & noctes deprecati cum gaudio, tandem celebratæ sunt nuptiæ, fugatusq́ est dæmon per partem iecoris, combusti super carbones viuos. Quod tum factum est, quãdo tribus pœnitẽtiæ partibus gentes pœnituere, & per renũciationem sathanæ dæmonium fugarunt. Ad eas eñi à Christo & eius Apostolis dicebatur. Pœnitemini igitur, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Ligauit autem ipse angelus.i.Christus dęmonium, quando ipsum per gentium confessionem rectę fidei & per baptismi aquam prorsus fugatum, sic ad desertum superioris Aegypti. i. ad indurata infidelium corda à Deo propria eorum culpa derelicta protrusit, vt amplius nõ potuit nocere fidelibus, vt à fide deficiãt, vtcunq; ab illo aliquoties vehementer tententur. Dño ad Petrum quasi ad omnes vere fideles, dicente: Simon ecce sathanas, expetiuit vos, vt cribaret sicut triticum, ego autẽ rogaui pro te, vt nõ deficiat fides tua. Atq; profecto sic lætatus est populus gentiũ de fide Christi, vt & de eius numero doctores fierent, ij deniq; etiam postmodum martyres extitissent, vt ex Eusebio Cæsarien. satis constat. ¶Deinde angelus repetit talenta concredita Gabelo: quod fit vbi intrat plenitudo gentium, & Israel, quæ

Margin notes: Ioan.10; Ephes.2; Actu.13; Actu.3; Mat.4; Matt.16; Lucæ.22

quæ facta ex parte est cæca, salutē per euangeliū, quod feruentius Iudæis recepit, acquiret, Paulo dicente: Nolo enim vos ignorare fratres, mysterium hoc, vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentiū intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Id quod pleriq; olim ex Iudæis sancti deuote & summo cum mœrore futurum cito desiderarunt, vt. s. ad eos saluandos fide dominus rediret. Et hoc est, quod statim in Tobia subiungitur, quod parentes tristari cœperunt ex mora reditus filij. Qui proinde tandem à Raguele, quum filiam ipsius sponsam duxit redijt, & Tobiam saluauit à cæcitate, medio fellis quo illius oculos liniuit, vt inde albugo caderet. Id qđ factum est, quum & Christus Iudęos aliquot per se, aliquot per Apostolos fide euangelij illuminauerit, & in fine mundi illuminaturus est præmissa pœnitentia, qui antea, Apostolo teste, habebant velamen ante faciem cordis vt non intelligerent gratiam Christi, quādo depositum est per euangelium deponeturq; in futurum, vbi reliquiæ Israel saluæ fient eorum, qui prædestinati sunt ad salutem. ¶ Subsequitur, quod postq̄ receperit visum Tobias glorificauerit cum suis deum, & intrauit simul ad eum post septem dies cū multis bonis Sara ipsa. Ita nimirum deus glorificatus est, postq̄ Iudæa pro parte receperit lumē fidei, & post susceptionem septiformis gratiæ sancti, ad ipsam se sociauerit Sara, id est, gentilitas, adeo, vt fieri cœperit, vnus pastor & vnū ouile, & angelus cum Tobia .i. Christus deus & homo, dei & hominum mediator, qui pax nostra fecit vtraq; vnum, ambosq; in vno corpore deo reconciliauit.

Rom. 11

2. Cor. 3

Rom. 11

Ioan. 10

Ephes. 2

¶ Postremo, quoniam angelus cum Tobia fecerit omnia, quæ ad salutem Tobiæ & Saræ pertinuerūt, cœpit

pit vtrosq; docere, quæ facto deinde, vt salui manerent, opus essent, nimirum vt semper dei misericordiam extollerent eiusq; opera reuelarent, & sedulo opera misericordiæ impenderent. Quæ cum sic docuisset & vtrosq; redemisset, angelus ipse euanuit manente cum Tobia & Sara vxore filio Tobia, id est, postq̃ Christus à cæcitate liberauit & Iudæos & gentes, & quæ deinde facere deberent perdocuit, in cœlum abijt, sedens à dextris patris sua diuinitate & humanitate, qui tamen interim inuisibiliter tam apud credẽtes Iudæos, quam gẽtes nobis consubstantialis manet, eo ipso ad vtrosq; dicente: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq;
Mat. vlt. ad consummationem seculi.
Mar. vlt.
Actu. 1

¶ Exactis itaq; omnibus quæ ad literam in Tobia ponuntur, cœpit deinde Tobias, qui omnis est apostolus, fidem Christi confessus, prædicare futura mala Ierusalem, deinde interitũ Niniue, ac circa finẽ de reditu
Ioan. 16. ex Niniue in Ierusalem, pacis & gaudij differtam. ¶ Si-
Mat. 24 quidem Christus vna cum Apostolis suis, qui Tobiæ
Mar. 13 fuere, quia Iudæi, prædixit tribulatiões & aduersitates suæ Ierusalem. i. congregationis fidelium suorum & interitum huius Niniue. i. mundi, & gaudium supernæ Ie
Lu. 19. 2 rusalem nobis prædixit, dicens. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis, siquidẽ in mũdo pressuram habebitis & persequutionem nomine meo patiemini, Audituri estis prælia & opiniones præliorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, sed nondũ finis. Consurget enim gens contra gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, & terræ motus per loca. Hæc omnia sunt initia dolorum, quoniã abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorũ. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio

mundi

mundi vsq; modo, nec fiet. ¶ Statim autem post tribu
lationem dierum illorum sol obscurabitur & luna non
dabit lumen suum, & tunc virtutes cœlorum commo-
uebuntur. Et tūc parebit signum filij hominis in cœlo.
Et tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt filiū
hominis venientem in nubibus cæli cum virtute mul-
ta & maiestate. Amen dico vobis, quia nō præteribit
generatio hæc, donec omnia fiant. Cælū & terra transi
bunt, verba autē mea non transibunt. Confidite, quia
ego vici mundum. ¶ His autem fieri incipientibus re-
spicite & leuate capita vestra, quoniam appropinqua-
bit redemptio vestra. Et quare redemptio? Quoniam
respondet Apostolus, ipse dominus venturus vnicuiq;
secundum opera dare, suos secum ducet in æternam 1. Thes. 4
Ierosolymam, vbi electi à tribulationibus alieni perpe
tua pace & lætitia perfruentur iuxta Tobiam, in fine
ad nos omnes dicentem: Audite ergo filij mei patrem
vestrū. Seruite domino in veritate, & inquirite ea, quæ
placita sunt illi, & filijs vestris mandate, vt faci-
ant iustitias, & memores sint dei, & be-
nedicant eum in omni tempore
in veritate, & in tota virtute
sua. Id quod pręstet no
bis omnibus, idē
deus omni-
potens,
qui
perficiat in
nobis velle & fa- Phil. 2
cere. A M E N.

FINIS.

AD AVDITORES PRAEFATIO.

T NEMO EST, QVI modo mentis ſit compos, qui nolit ſuã ſaluatum iri animam, quiq́ non ei faueat hic & alias verã illã beatitudinẽ, ad quã à deo creatus eſt, vtpote in qua, nec alibi, in omni bono, quod ab vllo excogitari poſſit, demum ſatur eſſe queat, ita nimirum nemo

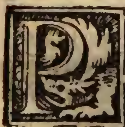
Pſal.16 eſſe debuerit, qui patientiã, qua de noſter pro loco & tempore inſtitutus eſt ſermo, fidelior quàm comptior, non ſummopere velit & diſcere, & quatenus, deo iuuãte valeat amplecti, vt perquam vel ſolam opera pia & bona, quibus ad bene beateq́ viuẽdũ omnino opus eſt, adſeruantur & fructificant ad vitam beatam, ſine qua animæ ipſi non eſt vlla à deo obuentura ſalus & beatitudo, veritate ipſiſſima dicẽte. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Quomodo autẽ animas

Lucæ.21 noſtras poſſidemus, niſi quod per patientiam ad eam, ad quam creati ſumus, beatitudinem in hoc mundo cõſeruamus, nec enim niſi per patẽtiam eius, quam deus nobis promiſit, vitæ beatæ, quæ æterna eſt, participes ſumus futuri, Apoſtolo in hæc verba perhibente. Patiẽ

Hebr.10 tia vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei facientes reportetis repromiſſionem. En quanta non modo vtilitas ſed & extrema neceſſitas patientiæ, citra quam nemo ſit compos diuinæ repromiſſionis, quæ eſt de habenda beatitudine æterna, vel quamlibet diuinæ volũtatis ſtudioſus. Hinc vel maxime fit, vt qui ex officio, quo vocatus fungor, nihil æque debeam atque in dei opt. Max, gloriam pro virili conari, vt quilibet veſtrũ

hic bene possit ac beate viuere, vitam posthac habiturus æternam vereq́ꝫ beatam. hinc, inquam, vel maxime fit, vt in præsentia de patientia sermonem paulo diffusiorem ad vos, charissimi fratres, habendum duxerim, perinde atque ea de re sine qua omnis vester labor sit planè inutilis, vel quamlibet alioqui virtuosus & pius. Et vt res, quam tractãdam suscepimus, in vtilitatem omnibus (quod magnopere optamus) sit cessura, in primis definitionem patientię subijciemus. Siquidem, qđ parens eloquentiæ Tullius dixit, omnis, quæ à ratione suscipitꝰ de aliqua re institutio, debeat à definitione proficisci, vt intelligatur, quid sit, de quo disputetur.

QVID SIT PATIENTIA. CAP. I.

Atientia, quam alibi omnium esse virtutum & radicem & custodem diximus, est, qua æquo nimirum animo aliena mala, (vtpote quæ, deo permittente, nobis vel à dæmone vel seculo vel carne obueniunt) toleramus, nec cõtra eum, qui eiusmodi mala irrogat, aliquo dolore vel murmuramus vel mordemus, nec omnino iniquo animo deseramus, quibus ad meliora peruenimus, quandoquidem patiẽtia sit contraria tristitiæ, quæ ceu vindicta quædam ex aduersis malis illatis suborta, nisi patientia aliquo perinde freno compescatur, animum ad vindictam & indignationem à deo pœna mortis æternæ prohibitam, inducit, ac denique, Paulo teste, mortem operatur. Vnde scriptum est, tristi- 2. Cor. 7
tiam multos occidisse. Aduersus igitur eam tristitiam Eccl. 30
posita est patiẽtiæ virtus, quæ illam sic frenat, vt æquanimiter, quod mali infertur, feramus, adeoq́ꝫ animas nostras eadem patiẽtia possideamus, quum per ipsam

quasi ex arce virtutis nobis ipsis adeoq; omnibus mẽtis nostræ motibus dominamur, ac ita qđ sumus, possidere incipimus & quidem in malis & aduersis, cuiusmodi sunt captiuitas, persequutio, bonorum amissio, ægritudo, rerũ penuria, iniuria & hoc genus alia, quibus pleriq; omnes hoc in seculo molestamur, contra quę nullum est efficacius patientia remedium, quo inter non parum multos tam ex veteri quam nouo instrumẽto vsus est Ioseph ille innocens, qui (vt habent sacræ literæ) à fratribus ex inuidia venditus adeo non

Gen.42. est ex ea contristatus iniuria fratrum, vt eam non modo ęquanimiter, quũ posset vlcisci, tulerit: sed beneficio etiã repensauerit, clemẽterq; indulserit. Atq; Dauid rex patiẽtiam habuit insignẽ, quum ei cõuiciaretur Semei

2.Reg.16 filius Gemini tacuit, neq; etsi armatis septus, conuiciũ retorsit, neq; vltionem quæsiuit, neq; eum, qui voluit, vindicare permisit, dicens. Quid mihi & vobis est filij Saruiæ? Dimittite eum, vt maledicat. Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Dauidi, nimirum conscius suæ mansuetudinis. Ita quoq; patiens fuit Iob. qui liberis omnibusq; fortunis siue prouidentia siue casu priuatus, nudus, inquit, exij è matris vtero, nudus, reuertar

Iob.1. Deus Opt. dedit hæc, Max. deus idẽ abstulit. Imo, qui in omnibus, quibus excruciabat̃, labijs suis haud peccauit, neq; aduersus deum quid stulti loquutus est. Sic etiamnum patiens fuit ipsa sapientia Christus rex &

Lucæ.13. doctor omnium, qui & mala præcepit esse ferenda, & idẽ ipse vsq; adeo ea tulit, vt veniam sit percussoribus precatus. Ex quibus sane exemplis & eorum similibus haud obscure docemur, patientiam esse virtutem, qua æquanimiter aduersa sustinemus, nec in eis aliquo modo frangimur, vt qui velimus in eum, qui illa irrogat:

inuehi

inuehi aut excandescere, aut inde muliebriter vel effli-ctim lamentari, vel deum (quod impium sit) non homines incusare, quo magis addecet ac animum & mẽtem ad omnes casus æquanimiter ferendos componere, quod plerosq; omnes dei electos pietatis studio fecisse credimus, non vt ethnicos, qui, vt cæteris meliores haberẽtur, duo imprimis sibi proposuere, vt fortia fortiter paterentur & abstinerẽt, veluti subsequens caput explicabit.

NON QVAMLIBET PATIENTIam ad vitam æternam, adeoq; ad beatitudinem cælestem sufficere.

CAPVT. II.

QVAM falso & perperam nonnulli quondam, & nostra quidã tempestate docuerint, plebiq; misellæ imposuerint, quod omne opus per se seu (vt dici solet) moraliter bonum sit peccatum extra fidem, & in eo perficiundo quisq; peccet, suo tẽpore & loco multis ostendimus, vtpote quos nec ratio probat, nec scriptura admittit. Quomodo enim peccatum esse potest quod per se bonum est? Siquidem peccatum sit malum, à quo vt liberemur, indies oramus. Si modo quod Matt. 6
per se & quidem moraliter bonum est, qui accipiet ap- Lucæ. 12
pellationem peccati siue mali? Nonne sic bonum diceretur malum, & ediuerso? Quod qui faciunt per pro- Esaiæ. 5
phetam in hæc verba redarguuntur. Væ, qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem & lucem tenebras, ponentes amarum dulce, & dulce amarum. Id quod proculdubio agunt, qui dicunt hominem peccare in opere moraliter bono si fiat extra fidem illud. Quod à vero longe

abesse dignoscimus. Quis obsecro credat Centurionē
Actu. 10 illum Cæsarien. peccasse, quod (vtcunq; adhuc gentilis & extra iustificationis fidem) religiosus ac deū timens multas plebi eleemosynas præstiterit? Nullus sanè, qui modo sibi constat. Quandoquidem suis ille operibus se dignum præbuerit, cui angelus mitteretur, qui erat illum instructurus, qua ad fidem esset accessurus. Tam quidem sua illi opera moraliter bona peccato non fuere, vt etiam in memoriam coram deo ascenderint. Illud sanè nemo inficias eat, opera ipsa vel quālibet moraliter bona, si extra fidem & dei gratiam fiant, ad vitam æternam nullo pacto sufficere, quæ tamē interim peccata adeò non sunt, vt etiam ad eandem vitam aliquo modo perinde præparamenta (vt sic dixerim) promouere soleant, imo quibus & deus suam non neget mercedem, quod ille in Nabuchodonozor tyranno quondam sat superq; arguit, ad prophetam inquiens,
Ezec. 29 Fili hominis Nabuchodonozor rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum. & merces nō est reddita ei, neq; exercitui eius de Tyro, pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam, Propterea hæc dicit dominus deus. Ecce ego dabo Nabuchodonozor regem Babylonis in terra Aegypti, & accipiet multitudinem eius, & deprędabitur manubias & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius & operi, quo seruiuit aduersus eam, dedi ei terram Aegypti, pro eo, quod laborauerit mihi ait dominus deus. Quum igitur deus Opti. tam impio alioqui tyranno opus, quod fecerat, remunerauit, quis audebit dicere, quod is peccatum remunerarit? Superest proinde sciamus esse quædam, quæ secundum iustitiæ regulam nō solum vituperare non possumus, verumetiam merito

rectéq; laudamus, quanq̃ si discutiatur, quo fine fiant vix inueniuntur, quę debitam iustitiæ laudem defensio nemúe mereantur. Ita nimirum si qui ex ethnicis patientiã habuere nõ propterea peccarunt, sed ea ipsis ad salutem sine fide, qua caruere, non profuit. Qua in parte sciendum duxerim, patientiam esse aliquam fructuosam, eãq; esse, qua nomine & amore dei ad salutẽ æternam consequendam æquanimiter aduersa toleramus, reputãtes illa nostris peccatis, aut certe nobis ex dei voluntate prouenire in bonum. Cuiusmodi fuit patiẽtia eorum, quos paulo ante retulimus, & omnium plane sanctorũ martyrum, ad quos dominus, in patientia, inquit, vestra possidebitis animas vestras. Est & alia patientia minus fructuosa. s. ad vitam æternam, sed non ilico reprehendenda, nec semper dãnationi obnoxia, nisi eius sit caussa mala, & est qua toleramus huius mundi aduersa ob quædam temporalia adipiscẽda, & cuiusdã temporalis rei gratia vel honoris caussa, qualis ferme fuit patientia ethnicorum, quorum pleriq;(vt & nunc fortassis non parum multi faciunt) pro habẽda sapientia, laude, valetudine vel retinenda forma, vel pecunia vel hoc genus re alia vel habenda vel retinenda soles, imbres, glacies, fluctus, tempestates, aspera & incerta, imo durissima quæq; patientissime ferre nequaq̃ dubitarunt. Cuius poeta patientiæ memor ait. Qui studet optatã cursu contingere metã, Multa tulit fecitq; puer, sudauit & alsit, Abstinuit Venere & Baccho qui Pythia cantat. Huius inter alios patientiæ commendatur Dionysius iunior, qui regno deiectus adeo pristinã est fortunã oblitus, vt iã minus sapere ac parum sibi cõstare à multis crederet. Hac quoq; patiẽtia claruit Cato Vticensis, qui postridie comitiorũ in petitiõe cõsulatus re-

Lucæ. 21
Sap. 5
Hebr. 11

Hora. in ar. poet.
Plutarch'. Val. lib. 5. c. 5. de patiẽ.
Sabel. li. 5. c. 8. de patient.

 pulsam

pulsam passus, vnguento delibutus descendit in campum post prandium, vbi sine calceis, & tunica funiculo succincta de more cũ amicis deambulauit, adeo negligenter vir sapiens tulit, quod cæteri ciues ignominię loco ponere consueuerunt. Eiusmodi pariter innocentiæ insignes extitere Hannibal, Catilina, Iugurtha & alij, qui vt rei militaris essent aptiores, & gloriam belli reportare possent, nihil plane malorum non patienter tolerarunt, & quidem adeo, vt mutuo dicerent. ἀνέχου καὶ ἀπέχου: patere & abstine: rati eum qui hæc duo verba cordi haberet, eaq́ꝫ sibi imperando atq́ꝫ obseruando curaret, esse foreq́ꝫ plerunq́ꝫ impeccabilem, vitamq́ꝫ viuere tranquillissimam. Sed de ea, quam illi habuere patiẽtia, quę non cælum sed terram sapit, parum vel nihil ad præsens, vtpote quæ miranda potius est quam laudanda, imo aliquoties nec miranda nec laudanda, quũ duritia magis sit admiranda quam patientia, quæ tamen ad huius vitæ tranquillitatem (si modo causam habeat minus vitiosam) nonnunq̃ valde cõducit. Quod vt rectius accipiatur, nõ oberit dicere, vnde vnaquæq́ꝫ, qualis sit, iudicanda patientia veniat.

A. Gel. lib. 17. c. 19

EX CAVSA, QVALIS VNAQVAEque sit patientia, perspicuum fieri. Caput III.

NON quid à quopiã vel fiat vel dicatur sed quo animo & consilio, qua intentiõe & causa quid dicatur vel fiat, aduertendũ esse philosophi censuerũt, nimirũ qđ & intentio & causa oĩa iudicẽt. Ex causa.n. rem haberi aut bonam aut malã. Id qđ vsq́ꝫ adeo seruãdum authores legum ciuiliũ putarunt, vt in omnibus quæ vel dicta vel facta sunt causam esse attendendam censuerint, vt illã, ex qua quod aut dictum vel factum est,

L. aut facta. §. hæc quatuor. ff. de

est,mereatur aut laudari aut vituperari,sitq; idipsum aut pręmio aut supplicio dignum. Qui vel proinde homicidij reum non censuerunt, qui in publico certamine aliquem occiderit,quoniam glorię & virtutis nō iniuriæ causa damnum dederit. Nec illi furti reum diiudicarunt, qui depositum,quod suscepit, abnegat,sed tum, quando illud intercipiēdi causa occultauerit. Vnde ijdem in ambiguis orationibus sentētiam eius, qui eas protulit,spectandam voluere,& eius esse,vt declaret sententiam, qui illam tulit. Et recte nimirum quoniam causa sit voluntatis,cordis & intentionis, ex quibus quælibet res aut mala aut bona censetur. Hinc est vt non illico quid bonum sit, quod bonum,nec malū, quod malum apparet,sed eius est causa subtilius inquirēda. Sic Christus illud,quod ex ore procedit,nō quod os intrat dixit hominem coinquinare, quandoquidē quod de ore procedat,de corde itidem exeat,quod homimē coinquinet. Quid aliud sibivult,quàm iuxta cor & huius intentionem & causam omnia dijudicanda esse? Siquidem causa& intētio,qua quid factum est,bona est, bonum non esse non potest, quod factū est. Si enim oculus simplex fuerit, totum corpus erit lucidum. Etenim opera hominum si causas habuerint bonas vel malas, nunc sunt bona nunc mala, quæ per se peccata nō sunt,sed vel moraliter bona vel saltem differentia. Sicuti victum præbere pauperibus bonum est, si fiat misericordiæ causa: malum autē si fiat causa iactantiæ quemadmodum de hypocritis loquitur alibi dominus. Sic pariformiter etsi patientia per se sit bona quia virtus,non tamen omnis est patientia laudanda,nisi quæ causam habet bonam. si enim quis patiens est inediæ, algoris, frigoris & id genus tribulationis

penis.l.qua actione. §. Si quis. ff. ad.l.Aquil. l. 1.§.sola. ff.furti,l.in ambiguis. ff.de,re.iu.

Matt.15

Matt.6

Lucæ,11

Matt. 6

Lucæ,11

non actutum laude dignus est & æterna mercede, nisi quia inibi causa dei adeoque suę salutis patiens sit. Quis enim eam putet patiētiam mercede vitę ęternę dignā, quam plerunque habent latrones & fures? Nemo sane. Siquidem non omnes participes sunt scientiæ qui sciūt, ita nec omnes, qui patiuntur sunt participes patientię, sed qui passione recte & ex iusta causa vtūtur, hi patientiæ veritate laudantur, ij patientiæ munere coronātur: cuiusmodi fuere martyres qui nomine Iesu & amore Catholicæ fidei passi sunt, non eiam schismatici & hæretici, qui magis causam habent inuidiæ, odij, superbiæ temeritatis hocque genus mali quod patiūtur: ita domi-

Luce.6. nus & seruator eos adfirmat beatos, qui propter iusti-

Matt.6. tiam patiuntur, & quibus maledicitur propter ipsum non ponens personas persequētium sed solam persecutionis causam, vt non aspiciamus quis nos persequatur, sed propter quid. Ideoque quicquid aduersitatis nobis obuenit etiam propter peccata nostra, id ipsum dei amore & voluntate ipsius ad consequendam vitā æternam tolerare debemus, id quod vnica nostræ debet esse patientiæ causa non res aliqua temporalis, quum alioqui deus non daturus est æternalem sed temporalē retributionem, quam vtique habemus, si propter quod patimur, adipiscimur, ad quos idem dicturus est domi-

Matt.6 nus noster. Amē dico vobis, quia recepistis mercedem vestram. Q. d. patientes fuistis, vt haberetis vanā gloriam, quam quia per vestram patientiam nacti estis, non est quod aliam in futuro seculo mercedē speretis. Suffecerit, quod quisque sui laboris iuxta causā, quæ vel sola est attendenda, prēmiū recipiat. Atque hoc est, quod

1.Pe.5. 4 Petrus monet. Nemo, inquiēs, vestrum patiatur quasi homicida aut fur aut maledicus aut alienorum appetitor.

titor. Sed & siquid patimini propter iustitiam, beati, Si autem vt Christianus non erubescat, glorificet autem deum in isto nomine. Et hactenus quo ad agnitionem salutaris patientiæ, quæ non vna sed & duplex inuenitur, velut sequenti patebit capite.

PATIENTIAM ESSE DVPLICEM. Caput IIII.

PAtientia vna est, qua non frangimur in aduersis non excandescimus, nõ muliebriter & afflictim lamentamur, non deum (quod extremæ est impietatis) non homines incusamus sed nos, adeoq; nostrum animum, mentemq; nostram ad omnes casus æquanimiter ferendos componimus. Qualis fuerit qua Iob, qua Tobias, qua virgo Maria, qua pleriq; martyres omnes inclaruere, qui quæcunq; incommoda tam vbique susq; deq; tulerunt, vt in persona Pauli vere dicere potuerunt. Maledicimur & benedicimus, Persequutionem patimur & sustinemus. Blasphemamur & obsecramus. imo qui & ideo gaudentes à conspectu concilij abiere, quoniam digni essent habiti, cõtumeliam pati nomine Iesu. Altera est patientia, qua fortiter & sine contra deum & homines murmure dolores corporis sæuosq; cruciatus ferimus. Cuiusmodi habuit inter alios Hieremias propheta, qui in carceris molestia & verberibus ferendis, atq; dum cœnoso lacu mergitur, dum lapidibus obruitur inuicto similis apparuit, vt qui nec verbum protulerit. Et ipse etiamnum Esaias, quum viuus secaretur duas in partes, tam fuit in medio cruciatu patiens, vt ne pati quidem videretur, quum nec patiẽti similis fuerit. Et Laurentius quoq; Leuita insignis admodum extitit patientiç, qui cum in craticula vreretur, ad tyrannum, versa, inquit, & manduca. Sed quan-

Iob. 1
Tobiæ. 2
1. Cor. 4
Actu. 5

ta in eis (quorum memini) extitit in doloribus virtus, tanta ac nescio maior etiã in tribus eiusdem gentis pue
Daniel.3 ris, qui ętatem, quę tenera adhuc erat, magnitudine animi supergressi, medio flammarũ æstu destituti, deo seruatori hymnum cecinerunt. Horum sane & siqui sunt innumerabiles, alij patientia vera fuit & salutaris, vtpote quæ non propter peccata, sed propter iustitiã ex charitate (quæ omnia suffert) prodierit: nimirum qui pro
Hebr. 11 nomine Iesu, Apostolo scribẽte, vincti, inclusi, fame ac siti affecti, torti, execti, dilaniati, trucidati, suspẽsi, excoriati, & omni deniq; cruciatu circundati tam fuere patientes, vt exclamare haud dubitauerint in hæc apud
Rom. 8 Apostolum verba. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an augustia, an persequutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut scriptũ
Psal. 43 est. Quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus sicut oues victimę. Faxit deus Opt. Max. vt & ipsi eandem in omnibus patiẽtiam habere possimus. Quã vt dei benignitate facilius adsequamur, in rẽ erit arbitror sequenti loco ostẽdere, quibus illa constet partib⁹.

VERAM EANDEMQVE SALVtarem patientiam ex quatuor constare conditionibus.

NEC mox qui vel vnam vel alteram patientiã habet, habendus est vere patiens, vtpote quod nec omnis patientia, vt diximus, patientia est, quã hoc definiuimus loco, Siquidem ad patientiam quatuor attinẽt, quæ in his Apostoli verbis haud obscure accipimus. Nemini dantes vllam offensionem, vt non vitu-
1. Cor. 6 peretur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut dei ministros. In quibus sane verbis

verbis Apostolus velle videtur. Primo, veram patientiam esse debere in omnibus, id est, vniuersalem non in vno duntaxat aduerso sed in quibuscunque aduersis, vt neque quis contristetur propter aduersa, quæ vel in famam personam vel substantiam obueniunt, cuiusmodi patientiæ nobis exemplum reliquit Iob ille, qui neque propter amissionem totius substantiæ, neque prolis, neque derisionem vxoris & amicorum vel tantillum contristatus fuerit, vt quid aut peccasset aut stulte contra deum murmurasset, patienter inquiens. Nudus egressus sum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit, ita factum est, sit nomen domini benedictum. Ad huius proinde patientiam hortatur Iacobus, dicẽs: Sufferentiam Iob audistis. Idem paulo ante. Quicunque autem, inquit, totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Secundo vult idem Apostolus patientiam veram non verbo tantum sed facto constare, nec quidem sufficere vt bene de patientia loquamur & ad ipsam alios cohortamur, verũ nos debere patientes esse. In patientia enim vestra, ait dominus, possidebitis animas vestras. Q. d. non in alterius, quandoquidem non auditores legis, iusti sunt apud deum sed factores legis iustificabuntur. Tertio, vt patientia sit spiritualis. i. ob cœlestem patriam, adeo vt spiritus ipse in ea melior reddatur. Ita nimirum eius non est vera & spiritualis patientia, qui patiẽs est in laboribus & anxietatibus huius mundi vt possit vel ditari vel honorari, vel quid commodi temporalis habere, qui vel inter flagella nec emendatur nec ad deum reuertitur nec gratias cum Iobo agit. Debet eñ, qui vere patiens esse velit, gloriari cum Apostolo dicente: Libenter

Marginal notes: Iob. 12 — Iob. 1 — Iacob. 5 — Iaco. 2 — Lucæ. 21. — Rom. 2 — Iacob. 2 — 2. Cor, 12

habeat? Quibus responderimus, illā omnino, esse omnibus maxime necessariam, quādoquidē patientia sit tolerantia rerum aduersarum, à quibus nemo, cuiuscunqꝫ sit conditionis, tutus est in hac vita, quę, vt Io bait, militia est super terram. Atqꝫ homo natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis miserijs, qui quasi flos egreditur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. A quibus sane tribulationibus & aduersitatibus, non modo pij non securi sunt, sed eis maxime obnoxij, Apostolo dicente, Omnes, qui volūt viuere in Christo, persequutiones patientur. Et hoc est quod Ecclesiastes ait. Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Ierusalē, & ꝓposui in aīo meo, quęrere & inuestigare sapienter de oībus quæ fiunt sub sole. Et vidi, quæ fiunt cuncta sub sole, & ecce vniuersa vanitas & afflictio spiritus. Et tęduit me vitæ meæ, quoniam cuncti dies hominis doloribus & ęrumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit. Et laudaui magis mortuos quam viuētes, & feliciorem vtroqꝫ iudicaui, qui necdum natus est, nec vidit mala, quæ sub sole fiunt. Hæc ille. Contra quę quidē mala valet vel sola patientia, omnibus non modo necessaria sed & vtilis, quoniam omnes tribulationibus subijciuntur. Ideoqꝫ nemo sit arbitror qui nō indigeat patientia, quum non sit, qui vel momentum esse possit sine tribulatione. Finge enim quēpiā mūdi gloria fulgentem, diuitijs abūdantem, delicijs gaudentem, & forte cui omnia mūdi oblectamēta ad votum succedant, non tamen est, quod alicubi non contristetur, quinimmo nec in eodē statu semper sit mansurus, quādoquidem ait propheta, vidi impiū superexaltatū & eleuatū sicut cedros Libani, transiui, & ecce nō erat, quæsiui, & nō inueniebatur locus eius. Est aliquis pro-

Iob. 2
Iob. 34.
2. Tim. 3.
Eccl. 1. 2.
Psal. 36

ſper, mox inueniet aduerſa, iuuenis eſt, paulopoſt ſe- nectute frangitur, ægritudine robuſtus conteritur. Eſt diues, non multo poſt pauperrimus effici poterit. Poſt gloriam & magnificẽtiam, aduerſantium rerum impe tus ſurgunt, delitias flagella repellunt. Summatim ſin- gula gaudia triſtitijs permiſta ſunt. Quia proinde hæc vita tantis ac tot eſt mutationibus, laboribus, tribulatī onibus, ęrumnis, miſerijs hocq́ genus malis & aduerſis differta, & ſola ſit ac vnica patientia, qua homo huiuſ- modi mala ſibi cũ ſalute poſſit ſufferre, vtpote quæ ho minem regat, ſcuto bonæ voluntatis ipſum cohibens ab illicito vindictæ appetitu, linguam ipſam à contu- melia & murmuratione contra deũ & hominem retra hens, manus à violentia & percuſſione, oculos à toruis aſpectibus, pedes à greſſib⁹ iniquis, & animũ deniq; ab omni ſuperbia & rebellione in vera humilitate, pace & vnitate cum omnib⁹ conſtituens, & poſtremo animã ipſam in vitam æternam poſſidet, nobisq́ repromiſſio nem Ieſu Chriſti. ſ. de vera beatitudine poſt hanc vitã habenda certam hæredibus, certe non poteſt ipſa non omnib⁹ eſſe & maxime neceſſaria & vtilis, & ab omni bus magnopere ſeruanda.

VARIAS ET MAXI- mas eſſe patientiæ vtilitates Caput VI.

NON deſunt opinor vel ex rudioribus qui ma- gnopere ſcire deſiderant, quid nã præcipuæ vti litatis adferat patientia, atq; vt ſuo deſiderio in præſen tiarum ſatiſfaciam, rogant. Etſi enim eorũ voto ſatiſfa ctum eſſe videri queat in frontiſpicio de patientia tra- ctatus, eisdem tamẽ non tam grauabor vel hoc quidẽ

loco quoad potero inseruire. Quanta vero patientiæ sit apud omnes, qui eam vere habent vtilitas, inter alia vel inde cognoscere licebit, quod quũ nemo possit nisi per multas afflictiones & tribulatiões ingredi in regnũ cælorũ, sitq; earũ afflictionũ patientia nutrix vnica, per quam vel solã illas sufferre quimus, actutũ euadit perspicuũ isthuc intrare nullũ nisi patiẽtia comite, nec esse vnq̃ aut fore beatũ quemq̃ nisi per eam. Id q̃d ex Iesu Christi verbis, In patientia vestra possidebitis animas vestras, dilucide apparet. Apostol⁹ admodũ euidenter perdocet, dicens. Nam patientia vobis est opus, vt vbi volũtatem peregeritis, reportetis promissionem, ratus vt vere nimirũ, non fore diuinæ de æterna beatitudine promissionis participem quempiam, nisi patiẽtia præditum. Nũquid autem nõ pensi fuerit hæc vtilitas, qua non puto aliã esse aut haberi maiorem. quandoquidẽ vt summa est omniũ rerũ beatitudo, vt qua habita, habeãtur res opt, quæq;, ita sit oportet ea res summa, qua ad illam nec secus peruenire necessum est. Accedit & altera eius virtutis vtilitas nequaquam vulgaris, quæ est tam quo ad nos quàm quo ad alios pax & tranquillitas, qui enim aduersus se quid sustinet, is ab ira sibi cauet vel saltem ei moderatur, & ab ea quæ ab hac nascitur vindicta, vnde omnis est dissensionis & rixę origo, atq; quod patitur soli Deo committit, memor verbi, quod ille ad vnumquemq; iniurias patiẽtem ait. Mihi vindictam & ego retribuam ei. Hinc, quũ Apostol⁹ ad patientiã cohortatus esset, vtq; nos cũ patientia mutua in charitate nomine Iesu supportaremus admonuisset, ilico subiecit. Si fieri posset, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vos metipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Sed

Actu. 14
Lucæ. 21
Hebr. 10
Deut. 32
Rom. 12
Ephes. 4

si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis cōgeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Hæc ille, sed quæ sola fieri possunt patientia, quæ vt omnis est superbiæ victrix, ita totius est humilitatis, ex
Mach, 5 qua per patientiam pax oritur, fons & origo. Quid autem pace optabilius, quid melius, quid sanctius, quid vtilius? Nihil plane. vtpote qua vel sola filij dei sumus & vocemur, sine qua nullum regnum, nulla ciuitas, nulla villa, nulla domus consistere potest, per quam res exiguæ accrescunt, sine qua magnæ dilabi solent. Quam
Ioan. 14 propterea Christus hinc abiturus nobis reliquit, quam
Mat. 10 & à discipulis suis aliquam domum intrantibus quasi
Lucæ. 10 opt. bonum optatum iri uoluit. De qua quidem pace, quam sola continet patientia, suo loco non parū multa diximus, nunc transeunda. Nunquid hæc pariter patientiæ vtilitas à quopiam minus excellens putabitur? Haud quaquàm. Cui & alia succedit vtilitas minime contemnenda, sed summopere suscipienda. Siquidem patientia quæcūq; tribulatiōes etiam multo durissimæ fieri solēt leuiores. nec tā durū, nec tā arduū, nec tā difficile solet esse quicq̄, quod media patientia non reddat leuius, facilius & mitius, vsq; adeo, vt in adagiū pene
Prou. 16 abierit. Patiētia vincit omnia. hinc & à Solomone quōdam non sine spiritu sancto dictum legimus, meliorē esse patiētem viro forti, & eum, qui dominatur animo suo expugnatore vrbium. Cuius poëta quidam non
Hora. lib. 2 ode. 24. immemor, in hanc plane auream sentētiam concinuit. Durum sed leuius fit patientia, Quicquid corrigere est
Plaut. in Capt. et in Asinaria. nefas. Et alius quidam, sed comicus. Decet inquit, id pati animo æquo, si id facietis, leuior labos erit. Atque idem alio in loco, Fortiter, ait, malum qui patitur, idem
post

post potitur bonum. Et ita nimirum eidem subscribēs alius ait. Quicquid erit superanda omnis fortuna ferendo est. Inde fieri adsolet, vt rectus atq; integer animus praua fortunæ & dura atq; aspera ferendi scientia molliat. Iam vero, quæ obsecro victoria maior, quis præclarior triumphus, quàm quum per patientiā vincimus atq; per eandem triumphamus? Si quæ nullo paratur sanguine victoria credi solet celebrior, quis non putet celebriorem patientia esse, quæ vtiq; hostem tacendo & quiescendo sine ictu & repercussione debellat? quando interim, qui iniuriam infert, miro adfligitur modo, quum se despectui esse arbitretur, responsum non accipiens, suo perinde gladio laborans, coactus tandē inire cum eo, quem persequutus est, gratiam. Et profecto aliquid est, patientem eo fieri pacto victorem, sed vera indubitataq; claret virtute qui se ipsum superat. Si igitur, fratres, quicquid aduersum non est sine aliquo nostro incommodo vincere contendimus, sique hoc ipsum, quo cruciamur, fieri leuius expetimus, si deniq; nobis beatam esse cum deo & hominibus pacem volumus, si deniq; posthac vitam ingredi æternam exoptamus, patienter oportet feramus quicquid nobis, deo permittente, aut à dæmone, aut à seculo, aut à carne obuenit aduersitatis, haud immemores eius, quod Apostolus ait. Iustificati ergo ex fide pacem Rho. 5.
habeamus ad deum per dominum nostrum Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus & glorificamur in spe gloriæ filiorum dei. Nec id solum, sed & gloriamur in tribulationibus scientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autē probationem, probatio vero spem. Spes autē non confundit. Hæc si consideraueri-

mus, proculdubio patientiam ipsam in rebus aduersis nequaq̃ negligemus, maxime vbi didicerimus media, quibus patientiam paulo facilius amplecti possimus, quorum, aliquot, & quidem præcipua, loco sequenti recensebimus.

QVIBVS MEDIIS ET CONSIDERATIONIBUS patientiam quis facilius amplecti possit. Cap. VII.

QVVM, vt superiore loco disputauimus, patiētia definiatur esse veræ honestatis & vtilitatis causa rerum arduarum ac difficilium volūtaria ac diuturna perpessio, atq; ideo virtutū longe asperrima, quæ & proinde in medio pelagi aduersitatum, & in medio ignis tribulationum & cuspidum sibi locum vendicare dicitur, & eam ob rem non vnicuiq; facile capessenda, fieri solet, non tam multi eam capiant quàm multi illam collaudant & concupiscunt. Dubiū sane non est, quin pleriq; omnes eam, cui nomen patientiæ, virtutem velint & amēt, sine qua nihil in actibus nostris ad consummādam laudem proficere valet, & à qua quicquid laudis est veræ, inde oportet consummationis fir-
Iacob.1 mitatem accipiat, vt quę sola, Iacobo teste, opus habeat perfectum. Porro patientia est quæ vel sola coronam
Matt. 11 vitæ æternæ accipit, sine qua impleri nequit, qđ in Euangelio dictum est, Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Siquidem patientia sit, quæ nos Deo commendat & seruat. Ipsa profecto est, quæ (vt & alias ex Cypriano diximus) iram temperat, quæ linguam frenat, mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, timoris violentiam comprimit, incendiū simultatis extinguit, coer

cet

cet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laborioſam caſtitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem, facit humiles in proſperis, in aduerſis fortes, contra iniurias & contumelias mites, docet delinquentibus cito ignoſcere, ſi ipſi delinquimus diu & multum rogare, tentationes expugnat, perſequutiones tolerat, paſſiones & martyria cōſummat. Quid multis? ipſa vel ſola eſt quæ fidei noſtræ fundamenta firmiter iacit, quę incremēta ſpei ſublimiter prouehit, quæ actum dirigit, vt tenere poſſimus viam Chriſti, & ſi qua attinent eo reliqua. Quis inquam modo eiuſmodi virtutis, quæ tantis vber eſt bonis, non perquam cupidiſſimus eſſe poſſit? Nemo vtiq; exiſtimo eſt, qui illam non ex animo diligat, ſed perpaucos tamen eſſe, qui eandem capeſſant. vtpote multo difficillimam, & prima perinde fronte aſperrimam, quia ſita ſit non niſi in medijs omniū malorum procellis, nempe in duris laboribus, in odijs, in perſequutionibus, in iacturis facultatum, in ardorib⁹ febriū, in cruciatu vulnerū, in amiſſione charorum, & in conſimilibus deniq; atq; hoc genus infinitis propemodum aduerſis, quo nullus facile ſit acceſſurus, quum ea ſit eūdum via, & per eam ingrediundū portam, quæ vere arcta eſt & dura. Dabimus igitur operam, vt qui aditus difficilis apparet lōge reddatur ingredientibus facilior. quandoquidem nonnulla recenſuri ſumus, quibus qui volet, patientiam ſit alacrius ſuſcepturus. Atq; ſane patientiam habere deſiderans, Primo cogitet quàm ad ipſam diligenter & paſſim cohortetur ſcriptura, dicens: Fili accedens ad ſeruitutem DEI, ſta in iuſtitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationē. Omne quod tibi appli-

Mat. 7

Eccle. 2

citum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe, quoniam in igne probatur aurum & argentum. homines vero receptibiles in camino humiliationis. Secundo cōsideret, quàm sit vtilis & necessaria in aduersis patientia ad bene beateq; viuendum, vt sine qua nemo sit compos futurus de æterna beatitudine repromissionis, veluti initio disputauimus. Tertio consideret, sibi aduersa valere contra abusionē humanæ felicitatis & prosperitatis, qua plæriq; abutentes multis se sceleribus obnoxios reddūt, à quibus per aduersa alieni esse poterant. Cuiusmodi fuisse legimus Solomonem, Dauidem, Ezechiā & reliquos, qui in rebus secundis grauiter peccantes, tandem sunt ob aduer-
Deut. 32 sa ad deum redire coacti. Sic quū olim filij Israel incrassati, impinguati, dilatatiq; essent, recalcitrare cœperunt ac simul diuinorum beneficiorum immemores deum factorem suum dereliquerunt, & à deo salutari suo re-
2. Cor. 12 cesserunt. Atq; hoc est quod Apostolus datū sibi propterea esse stimulum carnis. s. angelum Sathanæ, qui se colaphizet, ne magnitudine reuelationū superbius efferri possit. Quarto, meminerit se fortassis huiusmodi
Esa. 59 aduersis luere propter peccata sua præterita, quibus deum offendit. Siquidem propter peccata veniant aduersa. Quoniā. n. viam domini non tenemus, nec data nobis ad salutem cœlestia mandata seruamus, fit vt multifariam, deo permittente adfligimur, fit, inquam vt plerunq; laboramus pluuia & serenitate, fit etiamnū vt terra efficiatur sterilis, vineā debilitet grando cadēs, oleā detruncat turbo subuertens, fontem siccitas statuat, aerē pestilens aura corrumpat, & homines morbida valetudo consumat. Hæc nimirū & id genus alia non nisi peccatis prouocantibus plerunq; veniūt, domino deo ad-

firman-

firmante, quum ait. Si dereliquerint legem meam & in Psal. 88
iudicijs meis nõ ambulauerint, si iustificationes meas
prophanauerint, & præcepta mea non obseruauerint,
visitabo in virga facinora eorum, & in flagellis delicta
eorum. Et dominus quoq; Christus, Seruus, inquit, ille Luc. 12
qui cognoscit voluntatem domini sui, & non paruerit
volũtati eius, vapulabit multis. Quæ deniq; flagella de
us opt. tum duplicat & auget, quum ipsi interim non
emendamur, vt quibus ille exacerbetur, quando nihil
talia & tanta proficiãt, alibi proinde cum querimonia
dicẽs. Sine caussa percussi filios vestros, disciplinam nõ Hier. 2
exceperunt. Et hoc est quod dominus ipse alias ad eũ,
quem à diuturno morbo curarat, dicit: Ecce sanus fa- Ioan. 5
ctus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid cõtin-
gat. Cuius vtinam hac tempestate memores essemus,
qui tot plagis & flagellis à Deo visitati, nõdum neq; de
peccatis nostris dolemus, neq; credimus, neq; accipi-
mus disciplinam, neq; formidamus, id quod plusq̃ au-
ditu horrendum non potest non esse maiorum malo-
rum præsagium. Quinto cogitet se eiusmodi malis ad
salutem distringi, nimirum vt sic adflictus alibi possit
gehennam declinare, quum omnino vt bonis sua præ
mia, sic & malis sua sunt definita supplicia siue in hoc, Lucæ. 16
siue in alio seculo, Abrahamo ad diuitem Epulonẽ di-
cente, fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, &
Lazarus similer mala. Nũc autem hic consolatur, tu ve
ro cruciaris. Modo non dubitet, qui hic patienter pro
suis patitur peccatis aduersa, quin æternos deinde sit,
deo miserante, cruciatus cũ gaudio euasurus, illud qui
dem Paulus aut obscure subindicat, dicens: Dum iudi- 1. Cor. 11
camur autẽ, à domino corripimur, vt non cũ hoc mũ-
do damnemur. Sexto cõsideret paternam in se domini

miserationem,qua sic diligitur,vt velit hic ipsum iri punitum vt alias in vera quiete tutus esse possit. Flagellat enim, inquit Apostolus, omnem filium quem reci-
Hebr.12. pit & diligit deus,qui de se ipso ait.Ego quos amo,corrigo & castigo. Agit nimirum deus plane misericordi
Apoc.3. ter cum homine,quoniam sic in eius peccata animaduertit,vt alias à pœna futurus sit liber.Estq; dubio procul argumentum dei miserentis,quum quis ilico post peccatum pœnæ subijcitur, futurum enim non dubita
2.Mac.6 mus,quin ad maiora bona illum conseruet,quem præsentibus bonis priuat, cuiusq; hic peccatorū sordes detergit, quas in eo inæternū non vult videre.Ita & ediuerso argumētum esse poterit facile cōspicuum ęternę alibi damnationis successum hoc in mundo tempora-
Lucæ.16. lium . Cuius diues ille epulo testimonium præbet omni exceptione maius vltra non parum multas alias scripturas, quas hic transeo, quum suo loco de eis ad lōgum pro tempore nobis fuit dissertatio. Certe Seneca quondam non absurde nihil eo censuit esse infelicius, cui nunqam aliquid accidisset aduersi, quoniam & de eo dij male iudicarent. Septimo cogitet necessitatem eiusmodi aduersitatum, vtpote quibus hæc vita nunqam, sic deo ordinante, carere possit, quæ vtcunq;
Iob.14 breuis sit ac vmbræ simillima, miserijs tamen & ærumnis plenissima est ex necessitate maledictiōis,qua illi deus ob peccatum protoplasti in hæc verba maledixit
Gene.3. Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos.Maledicta terra in opere tno . in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Tribulos & spinas germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Qui modo impatienter feret,quod neces-

sum

ſum ſit ferat, ipſo vel ad ſummũ reluctante & dilacerã te. An non per neceſſitatem huiuſcemodi ſe ſolabatur Dauid de mortuo filio, quum reuocare non potuit, in 2.Re.12
quiens? Propter infantem dum adhuc viueret ieiunaui & fleui, Dicebam enim quis ſcit, ſi forte donet eum mihi dominus, & viuat infans? Nunc autem, quia mortuus eſt, quare ieiuno? Nunquid potero reuocare amplius? Ego vadam magis ad eum, ille vero non reuertetur ad me. Hac ſimiliter neceſſitate ſibi credo ſolatium Iob.1
quæſiuit Iob, pauper ac inops effectus, quum ait, Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc, dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit, ita factum eſt. Ita & ipſi aduerſis aliquando vexati dicere meminerimus, nec nobis velim ab ore & corde abfuturum, quod in comico dictum nouimus. Vt quimus, quando vt volumus non licet. Sanè quæ vitari nequeunt minus nocent, ſi æquo animo feruntur. Inde natum, Authore A. Gellio, prouerbium, quo dici conſueuit. Feras non culpes, quod uitari nequit. Quo ſane monemur, vt mala fatalia, quæ nulla ratione poſſint neq; declinari neque propelli, ſaltem animi æquitate leniantur. Et quod huic adfine eſt in actis Actu. 9
Apoſtolicis, σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν: Ne contra ſtimulum calcitres. Octauo conſideret impatientiæ incommoda. Quàm enim vtilis eſt patiẽtia tam eſt omnibus pernicioſa impatientia. Siquidem omnia prorſus, quæ patientia ædificat ad gloriam, impatientientia deſtruit ad ruinam. Hinc væ minatur ſcriptura Eccl.2
iis, qui patientiam perdidere. Dum enim qui mala pati nolunt, non efficiunt vt à malis eruantur, ſed vt mala grauiora patiantur, quorum plerique ſibi & mortem animæ & corporis conſciuere, quibus nihil deploratius, vt qui in ſpiritumſanctum peccent, nec

Mat. 12 hic nec alibi suorum peccatorũ indulgentiam obtinen
Mar. 3 tes, quum desperauerint. quibus de alio in loco copio-
Lucæ. 12 sa nobis habita est disputatio. Quàm vero sit impatien
tia plerisque omnibus nociua, penè à nascente mũdo cõ
Esa. 14 monstrãt exempla. Quia enim Zabulus hominem ad
imaginem dei factum impatienter tulit, primus perijt
Gen. 3 & perdidit. Adamus contra præceptum cæleste cibi le
talis impatiens in mortem cecidit, nec acceptam diuini
tus gratiam patientia custode seruauit. Sic quia Chai-
Gene. 4 mus sacrificij & muneris fratris fuit impatiens, eũdem
interemit. Et quoniam Esau de maioribus ad minora
Gen. 25 descendit, primatus suos per impatientiam lentis ami-
Deut. 9 sit. Sic quum Iudaicus populus Mosi cum deo loquen
tis moras ferre nõ potuit, impatiens prophanos deos
Exo. 32 ausus est postulare, seque impatientia perdidit. Sic impa
tientia in ecclesia hæreticos facit, & ad Iudæorum simi
litudinem cõtra Christi pacem, & charitatem rebelles
ad hostilia & furiosa odia compellit. Quid multa? Im
patientia non parũ multi & magni Cæsares, reges, du-
ces, idque genus Satrapæ, se suos adeoque sua regna & do-
minia perdiderunt, vt in aliquibus nostro quoque tem-
pore experientia rerum magistra, docuit. In summa,
nihil impatientiæ ductu feliciter, nihil recte, nihil bene
geri potest, quemadmodum & iracundiæ, quum hæc
& illa ratione atque huius consilio vacet. Hinc non est,
quod vel ægrotantes vel persequutiones vel iniurias
sentientes quoque modo simus impatiẽtes, quibus alio
qui adaugeatur ægritudo & tristitia, in nobisque ipsis a-
cerbius punimur. Igitur nequaquam impatiẽs sis eius, qua
adficeris, iniuriæ, contumeliæ, conuicij, quasi retaliatu-
rus, vbi temetipsum certo sis mulctaturus, imo si quis
irritat, exasperat, conuiciatur, lacessit, ad violentiã pro-
uocat

uocat,ad iurgium vocat,silebis, mutusq́; fieri non erubesces, Siquidem peccator sit,qui te prouocat,qui iniuriam facit,teq́; sui similem fieri desiderat. Si tacebis nō tibi sed illi,sine tamen salutis tuæ dispendio,incommodabis. Si enim tacueris,ille plus rumpitur, victum se reputat,irrisum,posthabitū, atq; illusum. Si respondeas, superiorem se factum arbitratur, quia parem inuenit. Si referas contumeliā,dicetur: Ambo conuiciati sunt. vterq; cōdemnatur,nemo absoluetur,ac tibi sic eris incommodo. Quanto proinde rectius, vbi irritatus fueris,dissimulabis,silebis,tua contentus conscientia, plus te committens bonorū iudicio, quam criminantis insolentiæ, Sic enim cedendo vinces, ac fugiens grauiore sequentem vulnerabis ictu. Sic Dauid, quum malediceret ei filius Semei,& crimina obijceret,tacebat & humiliabatur,& silebat à bonis suis,dicens: Sine vt maledicat,quia dominus dixit illi, vt maledicat. Et Paulus quoq; cum persequutionem patiebatur sustinuit,vincens & mitigans humanum adfectum propositæ mercedis gratia,vt filius dei fieret, inquiens. Maledicimur & benedicimus. Simile, sed dissimili tamen caussa, memoriæ proditum est de Imp. Augusto,vt qui conuicijs contra se dictis non motus fuerit, verum conuiciantibus suaserit,quo linguis moderatius vterentur,qui nec ab inimicis irritari potuerit,quos ad se reuertentes gaudio suscepit. Sic & pij Imp. dicunt. Si quis modestiæ nescius,& pudoris ignarus improbo petulantiq́; maledicto nomina nostra crediderit lacessenda, ac temulētia turbulentus obtrectator temporum nostrorum fuerit,eum pœnæ volumus subiugari,neq; durum aliquid nec asperum volumus sustinere. Quoniam si id ex leuitate processit,contemnendū est, si ex insania miseratio

[Margin notes: 2.Re. 16 — 1.Cor. 4 — L.1.C.si quis Imp. male.]

nę dignißimum, ſi ab iniuria remittendum. Si hoc Imp. pijſſ. quid nos homuntiones? Nõne & eos recte ſequemur? Aut nunquid potes in domo tua quod Auguſtus in toto terrarum orbe? Ille, vt diximus, patientiæ ſtudioſus hoſtibus ignouit, & tu non ignoſces negligentibus & garrulis famulis? Siquidem puer eſt, qui te laceſſit, ætati, ſi fœmina, ſexui, ſi extraneus, libertati, ſi domeſticus, familiaritati, ſi amicus eius voluntati, ſi inimicus eius debito, ſi ſtult⁹, ſtultitiæ dabis & ignoſces: ita nimirum fiet, vt patientiam facile ſis cũ magno tuo cõmodo habiturus. Nono, conſideret multa & ingentia commoda, adeoq; tot patientię fructus, quorũ & hac in parte meminerimus, & ſi & paulo ſupra eorum habita eſt à nobis mentio. Haud ſane paruipendendus eſt hic fructus patientiæ, quod aduerſa, quorũ debet eſſe patientia, intellectum ſic illuminat, vt qua opus ſit re intelligat, quod vtiq; ignoraret abſentib⁹ aduerſitatibus. Na
Danie. 4 buchodonozor. n. in proſperitate conſtitutus in tantã mentis cæcitatem peruenit, vt tam contra deum & homines ſuperbiret, neminẽ ſibi parẽ exiſtimans, qui deinde aduerſitate correptus cognouit, quã eſſet omnino nullus, & quid agundũ non dubitauit. Indeq; fit, vt & aduerſitatibus voluntas ipſa deprauata in melius commutari ſoleat. Cui⁹ memorabile relictum eſt exemplũ
2. Par. 33 in Manaſſe, rege Iuda, qui quum peſſimus eſſet mortalium, nec poſſet à quoq̃ flecti, tandem ductus in Babyloniã conuerſus pœnitere cœpit, fieriq; melior. Adde, q̃d & rebus aduerſis concupiſcentia refrenatur. Nõ eñi poteſt corpus, quũ flagellis atteritur, libidinoſis delectationib⁹ vagari, nec de carnalibus cogitare, quũ videamus & immaniſſimas beſtias à maximis voluptatib⁹ coherceri. Sic filius ille prodigus accepta portione ſub-
ſtantiæ,

ſtantiæ,quum omnia in regione longinqua dilapidaſ- Luc.16
ſet,aduerſa fame relictis voluptatibus ad patrem redi-
re compulſus eſt. Eſt & hic minime contemnẽdus fru-
ctus,quod quis in aduerſis proprias agnoſcit vires, &
quàm vane de ſe ipſo nonnunq̃ ſenſerit,intelligit.Sicut
enim vaſa figuli probat fornax,ita inquit ſcriptura,ho Eccl. 27
mines iuſtos tentatio tribulationis. Siquidem nõ artẽ
gubernandi mare tranquillũ aut obſequens ventus o-
ſtendit,ſi cum vel fluctus inundans gubernacula erupe
rit,vel ventus nauim validus cõcuſſerit. Quales & quã
ti Iob & Paulus,immo & alij eſſent,in tribulationibus Iob.1
non obſcure didicerunt, Demum & hũc addiderim pa 2.Cor.12
tientiæ fructum, quod ipſa rerum aduerſitas fidelis ſit
virtutis & probitatis cuſtos,Dubitari quidem non po
teſt, quin vel ſanctiſſimi aliquando homines in vitia la
berentur,niſi aduerſis cohercerentur. quod idem Apo
ſtolus de ſe ipſo facile oſtendit, dicens:ſibi vel ideo ſti-
mulũ carnis à domino permiſſum,ne tolleret reuelatiõ
nũ magnitudine.Certe cor Solomonis non aliã ob cãu
ſam funditus ſapientiã deſeruit,q̃ quia nulla illũ forin-
ſecus diſciplina cuſtodierit. In aduerſis igit poſitus hęc
& horũ ſimilia cõſideret,ac demũ haud dubie patientiã
eſt habiturus,Decimo,conſideret, aduerſa nihil in ani-
mã ipſam,quę nobiliſſima eſt,ſed ſolũ in corpus & hęc
exteriora,quæ vanitati ſubiecta cõſtat,poſſe, imo ſi pa
tienter fuerint tolerata, cõſeruare animã,& ea quæ ani
mæ ſunt veluti virtutes & diſciplinæ, Hinc ad diſcipu-
los dñs,nolite,inquit,timere eos,qui occidunt corpus,
animã aũt non poſſunt occidere, ſed potius timete eũ,
qui poteſt & animã & corpus perdere in gehennam.
Quis proinde mœſtior fiet ex aduerſis,quæ cõſeruãt ſa
lutem animæ, qua nihil ſub cœlo precioſius: nec enim
homo

homo redditur se minor, vbi ei vel de diuitijs, vel pompis, vel honorib⁹, vel valetudine detrahitur quicq̃, quū ea nō sua sed fortunæ sint, in quæ & illa suam, deo permittente, exercet potestatem. Vndecimo, cogitet in aduersis de diuina prouidẽtia, qua credat eiusmodi aduersa sibi prouisum. vtpote quæ tãta est, vt etiã sibi notos
Mat. 10 habeat nostros capillos quasi numeratos, sine cui⁹ etiã
Lucæ. 12 voluntate passer vel quamlibet vilis super terram nõ cadit. Sic qui aduersis angitur prorsus credat ea sibi ex dei ꝓuidẽtia euenire, qui cũ sit pater suus idẽq; optim⁹ & sapiẽtissim⁹, nihil suę ĩferret creaturę aut inferri sineret, nisi q̃d illi ad salutẽ cõducere sciret & vellet, vtpote
Hebr. 4 cui⁹ oculis oĩa nuda sũt & apta. Cui⁹ etiã sapiẽtia attingit à fine vsq; ad finẽ fortiter, & disponit vniuersa suauiter.
Sap. 8 Quæ etiam vult & potest patienti quæcunq; mala
Rom. 8 in bonum cooperari. Quis enim ignorat, q̃ misere Mo
Exo. 2. ses in terra Madian exulauerit, qui tamẽ exilij patiens à deo tandem dux Israelitarum constitutus est, & vltra omnes dei amicos diuinis alloquijs vsus. Nec clam est
1. Re. 16 q̃ fuerit olim Dauid ab hominibus despectus, & quantis quanq; varijs tribulationibus circũdatus, qui tamẽ deinde summo cũ gaudio Sauli in regnũ, deo ordinãte, successit. Duodecimo, cogitet, q̃ sit breue tẽpus, in quo
Iacob. 4 aduersis excruciatur, vtpote ad tempus futurũ collatũ nõ secus sit atq; momentũ. Quid enim (quærit Iacob⁹) vita nostra nisi vapor admodicum parens? Imo, pro-
Esai. 40. pheta clamante, omnis caro fœnum. Ex qua nimirum temporis breuitate non debuerit nõ breuis esse aduersitas. Solemus enim parum vel nihil curare, quæ cito transeunt. Tertiodecimo cogitet de mutatiõe aduersitatũ: quandoquidẽ nihil semper duret, nec in suo statu semper res permanet. Sperandũ itaq; est, forte huius-
modi

modi tribulationes propediē versum iri in gaudium. Spe enim mutationis in melius, omnes vehimur & sustentamur, sic Iob, post tenebras, inquit, spero lucē. Domini quidem verbum est. In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mūdum, tristitia vestra vertetur in gaudium, & profecto vt nulla perpetua est lætitia, sic nec tribulatio. Atq; solet plerunq; tum fortuna melior adesse, quum maxime premit, quasi expertura patientiam nostram. Cuius ipse deus opt. argumentū in ipsis elemētis reliquit, in quibus sæpe videm⁹ subito pluuias & nubes in serenitatem inopinatam mutari, id quod fore nemo putasset. Sic apud Theocritum pastor, Fidere, inquit, Batte decet melius cras forsan habēbis. Sic quoq; Poeta Lyricus ait. Albus vt obsecro detergit nubila cœlo Sepe notus, neq; parturit imbres perpetuos, Sic tu sapiens finire memento tristitiam vitæq; labores. Et alius quoq; poeta cecinit. O socij (neq; enim ignari sumus ante malorū) O passi grauiora, dabit deus his quoq; finē. Quartodecimo, cōsideret quanta sibi nō modo in hac vita sed & certo alias sit futura de huiusmodi breuibus & exiguis aduersis merces, nimirum gloria æternitatis in beatitudine cælesti, iuxta seruatorē dicētem: Vos tristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudiū, & gaudiū vestrū nemo tollet à vobis. Quē Paulus sequens, id eñ inquit, quod in præsenti est momentaneū & leue tribulatiōis nostræ, supra modū in sublimitate æternū gloriæ pōdus operatur in nobis, nō contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ nō videntur. Quæ eñ videntur, temporalia sunt, quæ aūt nō videntur, æterna sunt. Quę nimirū consideratio tantæ pro hisce tribulationibus hoc in mūdo mercedis facile vnumquemq; cogere debuerit, vt per q̄ patiēter ferat

Iob. 17

Ioan. 16

Hora. lib. 1. Ode. 7.

Virgi. 1. Aen.

Ioan. 16

2. Cor. 4

ferat nihil non mali, quandoquidem, quod longe labo rem, quæ inde præstabitur, merces superet, apostolo di
Rom.2 cente. Existimo eñ nõ condignas esse passiones huius tẽporis ad futurã, quæ in nobis reuelabitur, gloriã. Et hoc est quod Christus, quũ ad longũ, quæ eius erant di scipuli post suũ ad cælos ascensum passuri recensuit, in quit, Gaudete & exultate, qm̃ merces vestra copiosa est
Matt.5 in cælis. Recte nimirũ copiosa. qm̃ tanta, quantam nec
Lucæ.6 oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽ
Esai. 64 dit, quã deus pro huius mũdi laboribus tribuit, merces
2.Cor.2 erit. Hac igitur potissimũ consideratione patientiam vnusquisq; amplecti debet, vt quæ sit omnium longe maxima, cuius gratia nihil non malorum sufferamus. Quintodecimo, cogitet quanta patientia nõnulli infi deliũ & prophanorũ hominũ sustineant propter hæc tẽ poralia, quæ tamen plerunq; vel nõ indipiscũtur, vel si adipiscuntur, ea sibi in perniciem vertunt, & ad æternã aliquoties damnationẽ. Quis oro in laboribus, sudoribus & vigilijs, adeoq; in aduersitatibus patiẽtior apud Ethnicos extitit Demosthene & Cicerone, vt doctrinę & eloquentię laudem obtinerẽt? Quid illis profuit vo ti fuisse cõpotes? Plane nõ modo nõ profuit, sed vtriq; ad mortẽ causa extitit. Huic dextra, quę Philippicas scri psit, amputata, illi caput & alteri abscissum est, quũ ab
Gel.lib.15 cap.22 hoste vterq; captus esset. Quis apud eosdem subsanna tionis patientior Sertorio? qui cum in bello quodã ad huc priuatus oculũ amisisset, nõ solũ id infortuniũ for titer tulit, sed gloriari etiã est solitus, qđ cæteri viri for tes sua virtutis insignia torques, hastas, coronas domi relinquerẽt, ipse vbiq; sua haberet decora. Nõne & ma gnæ fuit patientiæ Cornelius Sylla, qui deposita dicta tura, quũ priuatus se domum reciperet, vno aut altero

amico-

amcorum comitantibus in adolescentis intemperiem incidit, cuius pater fuerat ab eo proscriptus? Maledictis igitur ac probris exceptũ abeuntẽ insectatus est, atrocẽ vltionẽ minaciter intendens, nullo interim ciuiũ intercedente, aut adolescẽtis petulantiã cohibẽte. Tulit obiter Sylla tacitus patienter hominis insectationẽ, tantũ ad amicos cõuersus. hic inquit adolescẽs fecit hodie, vt quicũq; post hac dictaturã inuaserit, non nisi cũ morte sit illam depositurus, quod in C. Cæsare postea euenit. Idem quoq; tã fuit patiens vt pudore suffusus phthiriasim dissimularit, soporiferã quietem morbo teterrimo prætexuit. Mutius quoq; Scæuola, quũ deceptus scribã pro rege obtruncasset, dextram manũ in ignem coniecit, fortiusq; Romana virtus suam pertulit pœnã q̃ infestissimus hostis spectare potuerit. Anaxarchus etiã num, quum in lapidea tyranni iussu tunderetur pila ferreis pistillis, tantũ abfuit vt significationẽ vllã dederit doloris, vt hortatus sit, etiam ad id opus tortores, tundite, inquit, pilã Anaxarchi. Nã Anaxarchum non tunditis. Si proinde ij & alij cõplures, & quidẽ Ethnici ob solam vanã laudẽ & gloriã virtutis suæ tam patienter aduersa tulerint, Si quoq; nec iã desunt qui propter vanas diuitias patienter ad extremos Indos, per mare, per saxa, per ignes currunt, quomodo ipsi non patienter feramus omnia huius mundi incõmoda vel maxima propter vitam æternam?

Plin. lib. 7 cap. 43

Plutarch. Val. l. 3. c. 3

FINIS.

EXCVDEBAT JOHANNES PRAEL COLONIAE M. D. XXXII. MENSE IVLIO.

